

CENTER VOJAŠKIH ŠOL

MODRO UPORABI MOČ

Vojaškošolski zbornik

september 2019, številka 14

MINISTRSTVO ZA OBRAMBO
SLOVENSKA VOJSKA
CENTER VOJAŠKIH ŠOL

VOJAŠKOŠOLSKI ZBORNİK

september 2019, številka 14

Izdajatelj:	<i>Center vojaških šol</i>
Glavni urednik:	<i>brigadir Milko Petek</i>
Odgovorni urednik:	<i>mag. Pavel Vuk, sekretar</i>
Uredniški odbor:	<i>polkovnik dr. Igor Cebek VVU XIV. razreda dr. Vinko Vegič VVU XII. razreda mag. Gregor Jazbec višji praporščak Klemen Beras praporščak Matjaž Koštrun</i>
Prevajanje:	<i>Katarina Rogelj</i>
Lektoriranje:	<i>Služba za strateško komuniciranje Center vojaških šol</i>
Oblikovanje:	<i>Jurko Starc</i>
Tisk:	<i>ABO grafika, d.o.o.</i>
Naklada:	<i>150 izvodov</i>
Revija je dostopna na spletni strani:	<i>http://www.slovenskavojska.si/publikacije/ vojaskosolski-zbornik/</i>
E-naslov urednika:	<i>pavel.vuk@mors.si</i>

ISSN 1581-5196

Prispevki, objavljeni v Vojaškošolskem zborniku, niso uradno stališče Slovenske vojske niti organov, iz katerih so avtorji prispevkov. Publikacija je uvrščena v bibliografsko zbirko podatkov COBISS.SI.

Kazalo

Uvodnik odgovornega urednika

Pavel Vuk

5

Ocena stroškov življenjske dobe lahkega kolesnega oklepnega vozila – primer LKOV 6 x 6 Valuk

Life Cycle Cost Estimate of a Light Wheeled Armoured Vehicle
– LKOV 6 x 6 Valuk

Kristijan Dragojević

9

Razvijanje voditeljskega potenciala mlajših poveljnikov

Development of Leadership Potential in Junior Commanders

David Škoberne

37

Varnost na vojaških vadiščih, streliščih in poligonih Slovenske vojske

Safety in the Military Training Areas and Firing Ranges
of the Slovenian Armed Forces

Matjaž Slak

62

Vpliv sodobnega varnostnega okolja na izvedbo poslanstva misije Združenih narodov – študij primera južnega Libanona

Impact of the Modern Security Environment on Achieving the
United Nations Mission Objective: Case Study of Southern Lebanon

Matej Crnkovič

86

Sistem upravljanja in vzdrževanja radarskega sistema dolgega dosega Ground Master 403

Management System and Maintenance of the Ground
Master 403 Long-Range Radar System

Andrej Gerjevič

122

Vojna za Slovenijo 1991 kot vojaška kampanja ali operacija
War of Slovenian Independence of 1991 as a Military
Campaign or Operation

Blaž Jenko

145

Oprema pehotnega vojaka SV: stanje in perspektiva
Equipment of Infantrymen of the Slovenian Armed
Forces: Status and Perspective

Leon Perčič

172

*»Branje človeka izpopolnjuje, razpravljanje ga pripravi,
pisanje mu da natančnost.« Francis Bacon, angleški filozof*

Uvodnik odgovornega urednika

Najpomembnejša stvar, ki jo vojaški in civilni strokovnjaki prinesejo v obrambno politiko, so njihove izkušnje. Ta tako imenovana mehka veščina je nekaj, česar ne moremo pridobiti iz učbenika, kupiti ali izdelati, pomeni pa enega izmed bistvenih dejavnikov pri odločanju o tem, kdo bo zasedel najzahtevnejše položaje v organizaciji. Ko govorimo o zapletenih postopkih oblikovanja obrambne politike, se ta veščina navadno dopolnjuje še z znanjem, spretnostjo, ustvarjalnostjo, motiviranostjo in drugimi mehкими veščinami, nujnimi za kakovostno opravljanje dela. Oblikovalci obrambne politike morajo namreč pogosto biti sposobni izstopiti iz okvira svojih izkušenj in objektivno ovrednotiti težavno obrambno in vojaško problematiko. Čeprav so se v preteklosti že morali izkazati kot vojaški poveljniki ali vodje v javnem oziroma zasebnem sektorju, se njihova razmišljanja ne bi smela omejiti le na izkušnje in strokovnost, temveč bi morala na podlagi obvladovanja vseh teh veščin poseči v širše dojemanje dimenzij ter prepletenosti obrambne in varnostne politike. S sposobnostjo celostnega dojemanja obrambne perspektive oblikovalci obrambne politike učinkoviteje preverjajo in usklajujejo razvojne zamisli glede osredotočanja na opredeljevanje prednostnih in odločilnih smeri razvoja obrambne politike. V praksi se to kaže v odgovornem oblikovanju in doseganju ciljev obrambne politike ter gospodarnem (so)upravljanju ene izmed največjih, če ne celo največje organizacije v državi – oboroženih sil. V makrosmislu to pomeni tudi, da je treba po eni strani upoštevati nekatere omejitve, ki pomenijo realnost obrambne politike, po drugi strani pa nenehno preučevati spremembe v okolju kot priložnosti za njen razvoj.

Glede omejitev se pogosto dogaja, da se vedé ali nèvedé usmeri preveč časa in energije v dosego sprememb v okolju, zlasti v dejavnike, ki niso pogodbi. Pri tem se zanemarija dejstvo, da so fiksni parametri oziroma zunanje spremenljivke tisti dejavniki v okolju, ki jih organizacija ne more spreminjati, temveč se jim mora prilagajati, oziroma je treba nekatere omejevalne parametre upoštevati pri oblikovanju obrambne politike. V zadnjem času so pomembne zlasti štiri kategorije takih parametrov. Prva je omejenost virov, saj nikoli ne bo na voljo toliko virov, da bi lahko zagotovili absolutno varnost ali za to vzpostavili vse potrebne obrambne zmogljivosti, podpora obrambi pa bo zmeraj ciklična. Druga kategorija so demografske omejitve. Večina razvitih držav se namreč spoprijema z demografskimi spremembami, ki zmanjšujejo ponudbo delovne sile in povečujejo število starejših. Gospodarska rast v zasebnem sektorju dodatno povečuje konkurenco pri pridobivanju kadra za delo v oboroženih silah. Tretja kategorija je izpostavljenost vojaškim grožnjam, ki zaradi nepredvidljivosti in različne uporabnosti ter učinkovitosti konvencionalnih in nekonvencionalnih vojaških zmogljivosti vse bolj zahteva njihovo tehnološko superiornost, kar zelo presega razpoložljivost zlasti finančnih virov. Zadnja kategorija je vedno večja vpletenost državne politike v usmerjanje in vodenje obrambne politike. Vse pomembne odločitve, pa naj gre za strateške razvojno-usmerjevalne dokumente s področja nacionalne varnosti in obrambe, načrtovalne dokumente razvoja obrambnega sistema ali odločitve o vzpostavitvi zahtevnih vojaških zmogljivosti ter sodelovanju oboroženih sil v mednarodnih operacijah in na misijah, ne zaobidejo parlamenta.

Med omejitvami, ki zmanjšujejo optimalnost obrambne politike, in priložnostmi, s katerimi se poskušajo ublažiti tveganja, obstaja korelacija, v kateri ima glavno vlogo prav pronicljivost človeškega duha. Vsak posameznik lahko namreč z nekaj spodbude in motiviranosti neprecenljivo pripomore k zmanjševanju tveganja oziroma prepoznavanju priložnosti na obrambnem in vojaškem področju, predvsem z iskanjem perspektivnih razvojnih, tehnoloških, organizacijskih in drugih rešitev, ustvarjalnostjo oziroma oblikovanjem novih zamisli ali iskanjem novih povezav med zamislimi, z inovativnostjo oziroma praktično uporabo novih zamisli, raziskovalnim delom in podobnim. Zadnja dejavnost, obogatena s kritičnim razmišljanjem o delovanju Slovenske vojske in predlogi o njenih izboljšavah, je povezana tudi z zaključnimi nalogami slušateljev vojaških izobraževalnih programov Centra

vojaških šol. Najboljše izmed njih so predstavljene v Vojaškošolskem zborniku, v katerem je sedem prispevkov, pripravljenih iz izbranih zaključnih nalog 23. generacije slušateljev višjega štabnega tečaja Poveljniško-štabne šole. **Kristijan Dragojevič** z analizo o oceni stroškov življenjskega cikla lahkega kolesnega oklepnega vozila ugotavlja prelomno točko oziroma prag rentabilnosti med vrednostjo analiziranih vozil v življenjskem ciklu in njihove stroške uporabe v 30 letih. Podatek o pragu rentabilnosti je za odločevalce bistvenega pomena zaradi pravočasnega sprejemanja zahtevnih odločitev o tem, ali bo v prihodnosti potekala posodobitev vozil ali se bo njihova življenjska doba le podaljšala zaradi rednega vzdrževanja. **David Škoberne** v prispevku preučuje razvoj voditeljskega potenciala mlajših poveljnikov. Na podlagi uveljavljenih metod za vzpostavitev in razvoj voditeljskega potenciala prikaže dobre prakse v Slovenski vojski na tem področju in oblikuje predloge za dejavno vplivanje na pozitivnejši razvoj voditeljskega potenciala mlajših častnikov v Slovenski vojski na poveljniški ravni. **Matjaž Slak** analizira varnost na vojaških vadiščih, streliščih in poligonih Slovenske vojske. Na podlagi analize predlaga celovite organizacijske rešitve na vojaških vadiščih, streliščih in poligonih Slovenske vojske tako na operativni kot taktični ravni. **Matej Crnkovič** preučuje vpliv sodobnega varnostnega okolja na izvedbo misije Združenih narodov. S študijo primera analizira problematiko reševanja zapletenih mednarodnih odnosov in varnostnopolitičnih okoliščin s pomočjo varnostnih mehanizmov OZN na primeru delovanja njene najstarejše še delujoče misije UNTSO OGL v južnem Libanonu. Posebna vrednost prispevka so zelo nazorno analizirana vloga vojaških opazovalcev in merila za njihov izbor. **Andrej Gerjevič** v prispevku analizira sistem upravljanja in vzdrževanja radarskega sistema dolgega dosega Ground Master 403. Skozi njegov življenjski cikel določi najpomembnejše delovne procese, ki podpirajo delovanje radarskega sistema, in njihovo umeščenost v sistem celovitega upravljanja. Poleg tega avtor raziskuje tudi vzdrževanje radarskih sistemov in ugotavlja različice vzdrževanja glede na trenutni sistem vzdrževanja. **Blaž Jenko** v svojem prispevku predstavlja vojno za Slovenijo iz dveh perspektiv, in sicer iz hierarhije ravni bojnih delovanj in z vidika operativne veščine. V okviru tega vojaškega konflikta poskuša ugotoviti, ali lahko vojno za Slovenijo bolje razumemo in opredelimo v smislu vojaške kampanje kot pa klasične vojaške operacije. Zbornik končujemo s prispevkom **Leona Perčiča**, ki analizira osebno opremo pehotnega vojaka

Slovenske vojske. Avtor želi poleg vrednotenja aktualne osebne opreme slovenskega pehotnega vojaka in smeri razvoja te opreme na svetovnih trgih poudariti tudi, da je to opremljanje enako pomembno in zahtevno kot nakup kompleksnih oborožitvenih sistemov.

Uredniški odbor vabi vse, ki jih zanimajo strokovne teme, k dejavnemu soustvarjanju jesenske izdaje Vojaškošolskega zbornika naslednje leto.

Mag. Pavel Vuk

sekretar

odgovorni urednik Vojaškošolskega zbornika

Ocena stroškov življenjske dobe lahkega kolesnega oklepnega vozila – primer LKOV 6 x 6 Valuk

Life Cycle Cost Estimate of a Light Wheeled Armoured Vehicle – LKOV 6 x 6 Valuk

Povzetek

Analiza z naslovom Ocena stroškov življenjske dobe je utemeljena na primeru lahkega kolesnega oklepnega vozila 6 x 6 Valuk. Razlog za izbrano vrsto vozila je mogoče najti v pojmu interpretabilnosti, za katerega so značilni ekonomska primernost, razpoložljivost in praktična uporaba tovrstnih vozil na terenu ter dosegljivost raznovrstne dokumentacije, zlasti tiste, ki prihaja s funkcijskega področja vzdrževanja, za katero menimo, da je najpomembnejše. Izvedene operacijske raziskave in inferenčne analize s področja vzdrževanja predstavljajo temelj in predpogoj za uspešno izvedbo te analize ter opredelitve grobe ocene skupnih povprečnih stroškov vozil v času njegove uporabe. Pri izračunu življenjske dobe vozil smo zajeli v analizo poleg grobih stroškov iz ključnega področja vzdrževanja tudi okvirne stroške usposabljanja voznikov in vzdrževalcev ter okvirne infrastrukturne stroške za postavitve oziroma dokončanje objektov, ki so prvotno namenjeni shranjevanju, skladiščenju in vzdrževanju tovrstnih vozil.

Pomanjkanje finančnih sredstev in predpisanih cikličnih naložb je v preteklem obdobju negativno vplivalo na vzdrževanje vozil, usposobljenost voznikov in vzdrževalcev ter postavitve kot tudi vzdrževanje že veljavnih vojaških infrastrukturnih objektov med njihovo uporabo. Največja težava, ki smo jo opazili, je prav vzdrževanje vozil, ki smo jih zaradi nezadostnih finančnih sredstev v preteklih letih pomanjkljivo in neredno vzdrževali ter posledično pripeljali do roba izkoriščenosti oziroma dotrajanosti. Odločevalci so se tako morali opredeliti, ali v nadaljnjem obdobju uporabe vozil izvesti posodabljanje

v smeri sodobne nadgradnje in posodobitve ali zgolj podaljšati življenjsko dobo vozil na podlagi rednega vzdrževanja ter jih uporabljati samo za premik moštva. Prav to vprašanje je predstavljalo pomembno utež, pri kateri smo se lotili celovitega in grobega izračuna stroškov življenjske dobe vozil, da bi ugotovili prelomno točko oziroma prag rentabilnosti ter v nadaljevanju izpostavili pomembnejše ugotovitve nadrejenim odločevalcem.

Ključne besede: *LKOV 6 x 6, življenjska doba, stroškovni vidik, vzdrževanje, vojaško izobraževanje in usposabljanje, vojaška infrastruktura.*

Abstract

This analysis, *A Life Cycle Cost Estimate*, is based on the case of the 6x6 Valuk Light Wheeled Armoured Vehicle. The reason for this choice can be found in the concept of interpretability, the characteristics of which are economic suitability and the availability and practical use of these types of vehicles in the field, as well as the accessibility of various documents, especially those pertaining to the functional area of maintenance, which we believe to be of key importance. The conducted operational research and inferential analyses in the area of maintenance represent both a basis and an essential prerequisite for successfully carrying out this analysis and making a rough estimate of the total average cost of these types of vehicles during their life cycle. In addition to the approximate costs associated with the key area of maintenance, the analysis of the vehicle's life cycle also includes indicative costs of training for drivers and maintenance workers, and indicative costs of building facilities primarily intended for vehicle storage and maintenance.

A lack of financial resources and ring-fenced, cyclical investments have had a negative impact on the maintenance of vehicles, the qualifications of drivers and maintenance workers, and the building and maintenance of existing military infrastructure facilities during the life cycle. The main problem identified is evident in the maintenance of vehicles, which have been inadequately and irregularly serviced over recent years due to insufficient funds, which pushed them to the limits of use and extreme wear and tear. Decision-makers have been persuaded to make key decisions on whether to carry out modernization in terms of modern upgrades and updating of vehicles for their next period

of use, or simply to extend their life cycle by regular maintenance and use them only for personnel movements. This very question was a key aspect in calculating the total rough cost estimate of the vehicle's life cycle, with the aim of determining the breaking point or the threshold of cost-efficiency, and providing senior decision-makers with key findings.

Key words: *LKOV 6x6, life cycle, cost aspect, maintenance, military education and training, military infrastructure.*

1 Uvod

Današnje varnostno okolje je nepredvidljivo, nestabilno in nevarno. Geopolitične razmere so trenutno v velikem preobratu in popolnem neravnovesju. Iz bipolarnega sveta postopoma prehajamo v globaliziran večpolarni svet, v katerem se poleg prednosti odprtih in decentraliziranih ekonomij (izboljšanje socialnih razmer državam v razvoju ipd.) in njenih zakotnosti kažejo tudi posledice ter negotovost. Posledice globalizacije so najvidnejše na ekonomskem kot tudi okoljskem področju, močno pa vplivajo še na nacionalno in mednarodno varnost.

Vojaški odgovor navsevečja varnostna tveganja selahko zagotoviz medsebojnim sodelovanjem držav zaveznic in skupnim odgovorom proti nasprotnikom. Z medsebojnim sodelovanjem in izpopolnjevanjem zmogljivosti¹ za bojevanje sta poleg zagotavljanja sil ter zmogljivosti pomembna še razvoj in oprema, ki sta odločilna dejavnika v boju.

Za doseganje ciljev zmogljivosti je poleg dejavnikov varnostnega okolja treba upoštevati še varnostne zahteve, s katerimi lahko pripomoremo k nacionalni in mednarodni varnosti. Zahteve, ki nedvomno vplivajo na varnost, so vzdrževanje oborožitvenih sistemov kot del njihovega upravljanja med življenjsko dobo (Dimitrova in Kamarashev, 2018, str. 279–280). K vzdrževanju oborožitvenih sistemov v okviru življenjske dobe spadajo tudi lahka kolesna oklepna vozila Valuk (LKOV 6 x 6, v nadaljevanju analizirana vozila), ki jih

---

¹ Zmogljivost se opredeljuje kot zmožnost oziroma sposobnost delovanja enote neke stopnje, s katero dosegamo želene učinke. Obrambna zmogljivost se skladno s Pravilnikom o planiranju (2012, str. 3) doseže s kombinacijo elementov in aktivnosti »doktrine, organiziranosti, usposobljenosti, opreme, kadrov, voditeljstva, infrastrukture in poveztivosti.«

analiziramo v tem strokovnem članku. Furlan in drugi (2006, str. 22) menijo, da je za preživetje vojaka na bojišču treba zagotoviti opremo, ki bo zmožna delovati v najtežjih okoliščinah in s katero bo mogoče doseči največji učinek na zemljišču ter v vseh vremenskih razmerah. Prav tako mora biti tehnološko dovršena in boljša od sovražnikove.

Slovenska vojska se po osemindvajsetih letih delovanja srečuje s sodobnimi izzivi globalizacije, kar pomeni, da se kot druge evropske vojske spoprijema s pomanjkanjem kadrov, zlasti vojakov. Prav tako ji primanjkuje nova, napredna in dovršena tehnologija, ki bi bila zmožna ohraniti raven načrtovanih ambicij SV, hkrati pa ustreči ciljem zmogljivosti zavezništva. Povrh vsega je še na pragu in v precepu posodobitve sedanje tehnike znotraj sistema.

Nabava opreme v Slovenski vojski poteka v smeri ohranjanja že zgrajenih zmogljivosti, vzdrževanja operativnih zmogljivosti in vzpostavljanja SrBBSk (SOPR, 2018–2023, str. 17). Poteka namreč na podlagi postopka načrtovanja razvoja in opremljanja SV z materialnimi sredstvi. Med razvojem se poleg nacionalnih potreb upoštevajo tudi Natove politične smernice, v katerih so razvidne potrebe in ambicije držav članic ter zmogljivosti, ki jih mora vzpostaviti posamezna država. Posamezne zmogljivosti so torej temelj, na podlagi katerega se določajo cilji in naloge ter preostale aktivnosti za njihovo uresničenje. Uresničujejo se s planskimi dokumenti, kot so dolgoročni, srednjeročni in letni načrti (Furlan in drugi, 2006, str. 34).

Zadostna finančna sredstva so nedvomno prvi pogoj za razvoj ambicij in vzpostavitev zmogljivosti SV. Zmanjševanje obrambnega finančnega načrta je v letih 2010–2016 zaznamovalo razvoj zmogljivosti SV in vplivalo na stanje operativnosti materialnih sredstev. Kumulativne posledice so iz naslova vzdrževanja najbolj prizadele transportna sredstva, k čemur uvrščamo tudi analizirana vozila in infrastrukturne objekte, namenjene shranjevanju ter njihovemu vzdrževanju.

Pomanjkanje finančnih sredstev in naložb je v preteklem obdobju negativno vplivalo na vzdrževanje materialnih sredstev med njihovo življenjsko dobo, kar je posledično povzročilo hitrejšo obrabo, manjšo zanesljivost, slabšo varnost in višje stroške uporabe. Najjasnejši primer so analizirana vozila, ki jih uporabljamo od leta 1999. Pri tem so doživela nešteto posegov v motornem

delu, karoseriji ipd. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev za njihovo redno vzdrževanje in modifikacijo se danes kažejo kot iztrošena in delno zanesljiva vozila. Njihovi delna brezhibnost, tehnološka nedovršenost in neredno vzdrževanje pomembno bremenijo pri odločitvi, ali izvesti posodobitev analiziranih vozil z nadgradnjo ter stopiti ob bok primerljivih vojakov ali zgolj podaljšati življenjsko dobo na podlagi rednega vzdrževanja in še naprej zagotavljati le premik moštva.

Prav to vprašanje predstavlja neznanko in pomembno utež, pri kateri želimo na podlagi izračuna povprečnih stroškov življenjske dobe, znotraj katere bomo v izračun vključili tudi povprečne transakcijske stroške vojaškega izobraževanja in usposabljanja (v nadaljevanju VIU) ter okvirne investicijske stroške postavitve primerne infrastrukture, ugotoviti prelomno točko in predstaviti ugotovitve nadrejenim odločevalcem.

2 Življenjska doba oborožitvenih sistemov

Življenjska doba oborožitvenih sistemov se po Žabkarju in Svetetu (2011, str. 9) začne že z zamislijo o sistemu ter uvedbi oborožitvenega sistema v oborožitev svojih enot, nadaljuje se z njihovo uporabo v enotah in konča z izločanjem iz operativne uporabe. Izločajo se večinoma zaradi uničenja, dotrajanosti in zastarelosti tehnologije, kar pomeni, da so oborožitveni sistemi izgubili svoja namen in vrednost. Lahko bi tudi opisali, da gre za proces nabave oborožitvenih sistemov, ki poteka od izvora v smislu zamisli pa vse do ponora oziroma njihovega izločanja iz operativne uporabe. Pri zahtevnejših in dražjih oborožitvenih sredstvih je življenjska doba omejena na trideset let. V tem obdobju se navadno izvedejo dve do tri posodobitve, po potrebi tudi več modifikacij (Žabkar, Svete, 2011, str. 9).

K oborožitvenim sistemom, zlasti zahtevnim in dražjim, spadajo tudi naše analize vozila. V nadaljevanju strokovnega članka jih bomo zaradi lažjega razumevanja namensko uporabljali in deloma umeščali v kontekst procesnih dejanj ter aktivnosti. Fazni postopki proizvodne in uporabne logistike so med življenjsko dobo večinoma uporabni za vse oborožitvene sisteme ter materialna sredstva v Slovenski vojski.

Po Žabkarju in Svetetu (2011, str. 37–38) se operativna življenjska doba oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev deli na **šest glavnih ciklov**:

1. cikel primopredaje oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev,
2. cikel seznanitve enot z lastnostmi oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev ter mirnodobnega urjenja in usposabljanja enot za njihovo uporabo, skladno z vojaško doktrino,
3. cikel bojne uporabe oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev,
4. cikel posodobitve oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev,
5. cikel nadaljevanja bojne uporabe,
6. cikel umika oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev iz operativne uporabe.

2.1 Cikel primopredaje oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev

Cikel primopredaje oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev, h katerim so vključena tudi analizirana vozila, se izvede, ko MO RS konča postopek materialno skladiščnega poslovanja in vse finančne metrike. Pri tem je bistveno, da proizvajalec oziroma dobavitelj izvede strokovno usposabljanje in pridobi tehnično dokumentacijo (Direktiva za opremljanje v SV, str. 6). Poleg pridobljene dokumentacije morajo biti zadoščeni ustrezna merila, ki se nanašajo na vzdrževanje oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev, ter ustrezni pogoji skladiščenja oziroma njihovega shranjevanja. Omogočiti je treba ustrezno elektrifikacijo za delovanje sistemskih akumulatorjev ipd. Sektor za logistiko na GŠSV razdeli analizirana vozila v podenote GŠSV v obliki razdelilnika (Direktiva za opremljanje v SV, str. 6). Pomemben dejavnik, ki povezuje, usklajuje in vodi vse faze ter postopke pri določenih aktivnostih in je pomemben za življenjsko dobo oborožitvenih sistemov ter materialnih sredstev v sistemu, je gotovo finančni dejavnik.

2.1.1 Stroški v življenjski dobi

Stroški življenjske dobe so pomemben in odločilen dejavnik pri pridobivanju novih oborožitvenih sistemov ter materialnih sredstev v neki obrambni sistem. Leta 2009 so v ameriški vojski naredili raziskavo, v okviru katere so povečali nadzor nad operativnimi stroški uporabe oborožitvenih sistemov in

materialnih sredstev ter podpore oziroma njihovega vzdrževanja. Pri tem so ugotovili, da se pri večjih nabavah z razumevanjem delovanja lahko veliko prihrani (Jones in drugi, 2014, str. 443).

Slika 1: Življenjska doba oborožitvenega sistema s posameznimi fazami

Vir: Prirejeno po Jones in drugi, 2014, str. 443

Na sliki 1 je ponazorjena življenjska doba oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev s posameznimi fazami oziroma operativnimi življenjskimi dobami s stroški. V fazi razvoja se srečujemo s stroški raziskave in razvoja, v proizvodni fazi imamo opravka z investicijskimi stroški nabave in opremljanja, v fazi operativne uporabe pa spoznamo transakcijske operativne stroške uporabe oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev, vključno z vzdrževanjem. V zadnji fazi izločitve se spoprijemamo še z dezinvesticijskimi stroški. Operativni stroški uporabe in podpore oziroma vzdrževanja oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev se štejejo za najvišje stroške. Prikazani vzorec se nanaša na večino oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev v ameriški vojski (Jones in drugi, 2014, str. 443).

Operativni stroški uporabe in podpore oziroma vzdrževanja obsegajo stroške uporabe oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev, stroške osebja (vojaških in civilnih), opreme, zaloge, programske opreme ter storitve, povezane z upravljanjem, preoblikovanjem, posodabljanjem, vzdrževanjem, oskrbo, usposabljanjem in drugo podporo v sistemu (Jones in drugi, 2014, str. 444).

Stroški nabave v življenjski dobi vključujejo stroške raziskav in razvoja, investicijske stroške, stroške delovanja in podpore ter dezinvesticijske stroške (Jones in drugi, 2014, str. 444).

Stroški delovanja in podpore so sestavljeni iz stroškov za gorivo, rezervnih delov, vzdrževanja in pogodbene storitve ter stroškov za civilno in vojaško osebje, ki je povezano z oborožitvenimi sistemi ter materialnimi sredstvi. To so najvišji stroški v življenjski dobi in predstavljajo približno 70 odstotkov skupnih stroškov (Jones in drugi, 2014, str. 449).

V stroških življenjske dobe so zajeti vsi stroški, ki nastanejo med življenjsko dobo oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev ter njegovim izločanjem iz operativne uporabe. Pri tem se upoštevajo stroški za glavne in podporne sisteme, pridobitev oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev, delovanje ter podpora in izločanje (NATO RTO Report, 2003, str. 3).

2.1.2 Vzdrževanje oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev v življenjski dobi

Vzdrževanje v Slovenski vojski, vključno z vzdrževalnim kadrom, predstavlja temelj za obstoj oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev v življenjski dobi. Deli se na preventivno oziroma vnaprej načrtovano vzdrževanje, ki ga vnesemo v letni načrt vzdrževanja, in kurativno oziroma izredno ali nenačrtovano vzdrževanje. Na stopnji težavnosti ga lahko operacionaliziramo na osnovno in tehnično vzdrževanje. Osnovno vzdrževanje uporabljajo uporabniki oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev, tehnično pa Logistična brigada SV (v nadaljevanju LOGBR SV) in pogodbeni izvajalci storitev (Direktiva za vzdrževanje v SV, str. 2).

Ne glede na stopnjo vzdrževanja si moramo za ohranitev oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev v življenjski dobi delovanja prizadevati vsi. Vzdrževati jih moramo skladno s predpisano dokumentacijo v življenjski dobi.

2.1.3 Vzdrževanje vojaške infrastrukture

Vojaško infrastrukturo v Slovenski vojski upravlja MO RS z delovanjem funkcijskega področja infrastrukture. Področje infrastrukture je razdeljeno, organizirano in upravljano na treh ravneh, in sicer strateški, operativni in taktični. Vojaško infrastrukturo sestavljajo vsi vojaški objekti, stavbe znotraj

vojašnic kot tudi zunaj, naprave, ki jih uporabljamo v okviru vsakodnevnega delovanja ter v SV, in vojaška zemljišča (Direktiva vojaške infrastrukture, 2017, str. 2–3). K objektom in stavbam uvrščamo vojašnice s pripadajočimi objekti in nadstrešnicami za vzdrževanje oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev ter njihovi hranjenje in skladiščenje.

2.2 Cikel seznanitve enot z lastnostmi oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev

Po končanem postopku nabave in prevzemu oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev na MO RS kot tudi v SV se začne cikel seznanitve enot z lastnostmi prevzetih oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev oziroma cikel uvajanja oborožitve, vojaške opreme in sredstev (OVOS) v operativno uporabo. Področno tematiko opredeljuje Pravilnik MO o uvajanju OVOS v operativno uporabo v SV. Skladno z direktivo za opremljanje v SV (2017, str. 6) se uvajanje v operativno uporabo deli na štiri faze:

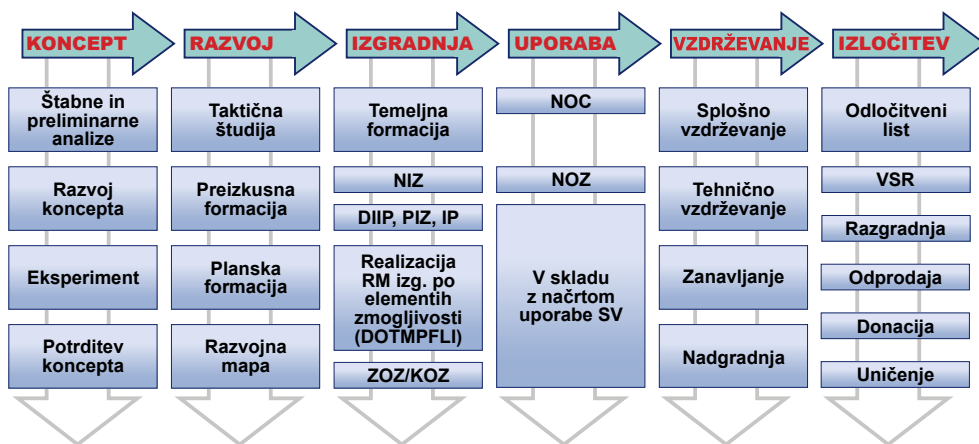
1. faza: načrtovanje in priprava na uvajanje OVOS se začne s pisnim aktom oziroma Ukazom sektorja za razvoj zmogljivosti in načrtom uvajanja. V ukazu so opredeljeni področni strokovni nosilci uvajanja. Podpisnik ukaza je načelnik GŠSV (Direktiva za opremljanje v SV, str. 6).
2. faza: uvajanje OVOS v operativno uporabo, vključno z VIU. Odgovorni nosilec za uvajanje OVOS v operativno uporabo je poveljstvo sil SV (v nadaljevanju PSSV), ki v svojem ukazu določi namensko določeni podrejeni enoti skupino za uvajanje. Ta pripravi na podlagi načrta GŠSV akcijski načrt. Skupino sestavljajo poveljnik enote za uvajanje OVOS v operativno uporabo, vodja skupine, njegov namestnik in člani (Direktiva za opremljanje v SV, str. 6).
3. faza: zaključno poročilo o uvajanju in predlog za uvedbo OVOS v operativno uporabo pripravi skupina za uvajanje. V poročilu navedejo zaključke uvajanja in predlagajo uvedbo OVOS v operativno uporabo (Direktiva za opremljanje v SV, str. 6).
4. faza: izdaja sklepa o uvedbi OVOS v operativno uporabo pomeni, da je skupina prenehala delovati. Sklep sprejme načelnik GŠSV (Direktiva za opremljanje v VS, str. 6).

2.3 Cikel boje uporabe oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev

Cikel uporabe oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev se začne, ko je končan postopek njihove uvedbe v operativno uporabo. Cikel usposabljanja s tovrstnimi sistemi se večinoma razlikuje med enotami, bistveno pa je odvisen od ravni vnaprej določenih vojaških ambicij in Natovih zmogljivosti.

Pri izračunavanju povprečnih skupnih stroškov preučevanih vozil v življenjski dobi se bomo večinoma dotaknili stebrov formiranja, uporabe in vzdrževanja med operativno uporabo vozil, medtem ko se bo steber izločitve oziroma dezinvesticije uporabljaj za izračunavanje njihove nadaljnje uporabe po doseganju točke preloma. Usposabljanje z uvedenim oborožitvenim sistemom in materialnimi sredstvi se v mirnodobnem času lahko uporablja nekaj desetletij, in sicer od dvajset do trideset let, medtem ko je v vojnem stanju ta čas gotovo krajši (Žabkar, Svete, 2011, str. 38).

Slika 2: Koraki življenjske dobe pri oblikovanju zmogljivosti

Vir: Direktiva za razvoj in izgradnjo zmogljivosti SV, 2018, str. 3

2.4 Cikel posodobitve oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev

Posodobitev vojaške oborožitve in opreme se lahko v življenjski dobi oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev izvede dvakrat do trikrat. Po Žabkarju in Svetetu (2011, str. 39) se izvede posodobitev nekje na polovici življenjske dobe. Največji izdatki pri preučevanih vozilih se kažejo prav z

njihovo uporabo med usposabljanjem in tehničnim vzdrževanjem, medtem ko so za projektiranje in izdelavo najmanjši. V vmesnem času se oborožitveni sistemi in materialna sredstva večkrat modificirajo.

2.5 Cikel nadaljevanja bojne uporabe oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev

Cikel nadaljevanja uporabe oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev se po izvedeni modifikaciji oziroma posodobitvi upošteva kot pri ciklu uporabe, torej se v nadaljevanju strokovnega članka ne bo posebej in podrobneje obravnaval.

2.6 Cikel umika oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev iz uporabe

Umik oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev iz uporabe zahteva tehten ter razumen premislek in strateško odločitev. Po večdesetletnem delovanju v sistemu smo pridobili veliko internaliziranega taktično-tehničnega znanja, izkušenj, postopkov pri zagotavljanju tehnične podpore, nabavi rezervnih delov ipd., kar pa povzroča finančno breme, ki vpliva na prihodnjo nabavo novih oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev.

Žabkar in Svete (2011, str. 40) v nadaljevanju navajata tri razloge za umik oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev iz operativne uporabe.

1. Tehnična izrabljenost oziroma iztrošenost oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev v nadaljevanju pomeni, da prvotnih namenskih lastnosti teh sistemov in sredstev ni več, prav tako je poraba časa večja, stroški vzdrževanja so višji, sistem pa je zaradi svoje starosti povsem nezanesljiv.
2. Moralno zastaranje oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev – pomeni, da je v ospredju novo in zmogljivejše orožje z uporabljeno napredno tehnologijo.
3. Spremembe v doktrini uporabe oboroženih sil – neprimernost oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev za doseg vitalnih ciljev.

V Direktivi za izločanje materialnih sredstev iz SV (2015, str. 2) je poleg zgornjih razlogov mogoče izločiti tudi materialna sredstva, ki ogrožajo varnost ljudi. Zanimiv primer je uhajanje ogljikovega monoksida v kabinski del vozila ipd.

3 Informacijske tehnologije in sistemi kot podpora pri procesu vzdrževanja oborožitvenih sistemov

S pojavom globalizacije in pospešenim širjenjem poslovnega okolja se učinkovitost in stroškovna prednost poslovanja organizacij, kamor spada tudi MO RS, kažeta v intenzivni vsakodnevni uporabi spletnih informacijsko-tehnoloških rešitev. Prednosti teh rešitev se poleg preostalih, nič manj pomembnih, kažejo zlasti pri upravljanju nižjih transakcijskih stroškov in doseganju cenovnih ugodnosti. Podjetja, ki so sposobna prilagoditi proces poslovanja v smeri uporabe sodobnih informacijsko-tehnoloških orodij in sistemov, doživljajo preboj med močno in neusmiljeno konkurenco, ki jih danes postavlja v ospredje učinkovitega poslovanja ter tako doseganja konkurenčnih prednosti v primerjavi s preostalimi podjetji, ki teh sistemov ne uporabljajo. Stroškovna prednost organizacije je eden izmed najpomembnejših dejavnikov, ki potiska podjetja k združevanju in uporabi rešitev.

Rešitve so že dalj časa dosegljive na trgu, vprašljive pa so njihova funkcionalnost in fleksibilnost ter ne nazadnje cena, ki je odločilna pri nabavi in uvajanju v uporabo. Sistemom, ki so namensko oblikovani za reševanje informativno-tehnoloških težav znotraj organizacij, zlasti velikih, in so učinkovito orodje za načrtovanje virov, pravimo ERP-informacijski sistemi (angl. *Enterprise Resource Planning*). Ti sistemi so izdelani zato, da bi lahko z različnimi računalniškimi programi združevali veliko podatkov in tako ustvarili podatkovno bazo, do katere je mogoče dostopati iz različnih poslovnih enot.

3.1 Informacijske tehnologije in sistemi

Vatovec (2010, str. 19) označuje informacijsko-tehnološko opremo kot programsko in strojno opremo, ki se vzajemno ter dopolnjujoče uporablja pri normalnem delovanju nekega informacijskega sistema. Uporaba sodobnih

orodij informacijske tehnologije in sistemov je najvidnejša ter uporabna na funkcijskem področju logistike, in sicer v povezavi z upravljanjem oskrbovalnih verig ter v procesu vzdrževanja oborožitvenih sistemov.

3.1.1 Upravljanje oskrbovalnih verig znotraj sistemov

Vatovec (2010, str. 2) ugotavlja, da se upravljanje oskrbovalnih verig (angl. *supply chain management*) znotraj sistema nanaša na upravljanje blagovno-informacijskih tokov, ki potekajo med različnimi poslovnimi in družbenimi telesi oziroma, bolje rečeno, organizacijami. K posameznim integriranim organizacijam, kot so proizvajalec, dobavitelj, ponudnik, izvajalec logističnih storitev ipd., spada tudi upravljanje tako imenovanih poslovnih procesov, ki vodijo do želenih ciljev končnih uporabnikov.

Dragojević (2015, str. 11) prišteva k poslovnim procesom oziroma storitvam funkcijo nabave blaga ali storitev, ki v okviru oskrbovalne verige »veliko pripomore pri procesu odločanja znotraj organizacije, medtem ko obsega oskrbovalna veriga širši vidik ter se osredotoča na integracijo končnih uporabnikov v procesu odločanja in na zmanjšanje tveganja pri dobaviteljih«. Namen in cilj učinkovitega upravljanja oskrbovalnih verig je nedvomno doseči maksimalno storitev, pri čemer z usklajevanjem in komuniciranjem prepoznamo zahtevo končnega uporabnika in mu na podlagi uporabe sodobnih informacijsko-tehnoloških orodij in sistemov po izvajalcih poslovno-logističnih storitev zagotovimo pravočasno blago ali storitev z nižjimi stroški upravljanja procesov ter po najnižji mogoči ceni (Vatovec, 2010, str. 2).

3.1.2 Vpliv informacijsko-tehnoloških sistemov na funkcionalno področje vzdrževanja

Vzdrževanje oborožitvenih sistemov, zlasti vozil, zahteva sledenje veliki količini podatkov, ki bi si jih brez podpore sodobnih informacijsko-tehnoloških orodij težko predstavljali. Vatovec (2010, str. 14) navaja, da nam zmogljivost te tehnologije omogoča:

- hranjenje podatkov o vozilih (model, tip, registrska tablica idr.),
- hranjenje uporabniških podatkov v povezavi z vozilom (npr. vrsta olja),

- razvrščanje vozil po lokaciji, oddelku, tipu ipd.,
- spremljanje preventivnih in kurativnih pregledov ter večjih popravil na vozilih,
- izračun in obveščanje o naslednjem pregledu,
- spremljanje popravil po datumu, vozilu, kilometrih, uri, stroških ipd.,
- vodenje evidence o registraciji vozil in tehničnih pregledih ter drugih nujnih plačilih,
- hranjenje podatkov o voznikih, licencah ipd.,
- spremljanje nakupa in porabe goriva.

4 Analiza lahkih kolesnih oklepnih vozil LKOV 6 x 6 Valuk

Analiza, s katero smo po področjih raziskali oceno stroškov življenjske dobe lahkih oklepnih kolesnih vozil LKOV 6 X 6 Valuk oziroma analiziranih vozil, velja za eno izmed redkih analiz v Slovenski vojski. To dokazuje malo število dokumentov, iz katerih bi lahko uporabili vire za tovrstno področno raziskavo.

Analizirani vzorec je izvleček petletnega spremljanja podatkov vzdrževanja iz informacijskega programa ISV. Na podlagi tega smo v analiziranje in preučevanje podatkov o vzdrževanju vključili podatke iz let 2014, 2015, 2016, 2017 in 2018. Temeljni namen analize je bil na podlagi pridobljenih sekundarnih virov kot tudi kvantitativnega gradiva iz sistemov za podporo sledenja vzdrževanja analiziranih vozil ter predhodno izvedenih raziskav in analiz ugotoviti:

- **časovno obdobje življenjske dobe** analiziranih vozil,
- trenutni status vozil v operativni uporabi SV,
- sedanjo trenutno vrednost in stroške uporabe analiziranih vozil.

Na podlagi pridobljenih rezultatov smo želeli poleg dejavnikov, ki vplivajo na povečanje stroškov uporabe analiziranih vozil in stroškov vzdrževanja, ugotoviti še:

- transakcijske stroške iz naslova individualnega VIU voznikov in vzdrževalcev,
- stroške za postavitev oziroma obnovo ustrezne vojaške infrastrukture za normalno delovanje analiziranih vozil v njihovi življenjski dobi.

4.1 Ovrednotenje lahkih oklepnih vozil LKOV 6 X 6 Valuk

V Slovenski vojski razpolagamo s tremi različnimi klasifikacijskimi oznakami in nazivi analiziranih vozil. V nadaljevanju smo jih na podlagi izvlečkov zapisov iz podatkovne tabele ISV samostojno prilagodili in pripravili. Razvidno iz spodnje tabele imamo v klasifikaciji vozil opredeljene tri podskupine analiziranih vozil. Opredeljujeta jih taktični namen uporabe vozila in nadgradnja postavitve oborožitvenih sistemov.

Tabela 1: Klasifikacija LKOV 6 x 6 Valuk

Klasifikacija vozil		Znamka in tip vozila
IDENT	Naziv	
55190	LKOV M99 A 6 x 6	STO RAVNE – Lahko oklepno vozilo Valuk 6 x 6
55191	LKOV M99 B 6 x 6	STO RAVNE – Lahko oklepno vozilo Valuk 6 x 6
68454	LKOV M99 6 x 6	STO RAVNE – Lahko oklepno vozilo Valuk 6 x 6

Vir: Prirejeno po Informacijskem portalu Slovenske Vojske (2019)

4.1.1 Koncept analize LKOV 6 x 6 Valuk

Pomembnejši podatki, ki smo jih želeli pridobiti med pripravo analize, so bili sekundarni kvantitativni kot tudi kvalitativni podatki s funkcijskega področja vzdrževanja analiziranih vozil, kadrovskega področja usposobljenosti voznikov in vzdrževalcev ter funkcijskega področja infrastrukture za potrebe vzdrževanja, shranjevanja in skladiščenja analiziranih vozil.

Koncept pridobivanja podatkov smo razdelili v tri zaporedne faze. Pri vsaki izmed njih smo določili ustrezne smernice, na podlagi katerih smo lahko izvedli operacijske raziskave in analize. Faze, ki smo jim sledili, so bile:

1. faza: pridobivanje kvantitativnih podatkov za analizirana vozila,
2. faza: pridobivanje kvantitativnih in kvalitativnih podatkov za VIU,
3. faza: pridobivanje kvantitativnih in kvalitativnih podatkov za postavitev ustrezne vojaške infrastrukture.

V prvi fazi smo pridobili in uporabili podatke iz informacijskega sistema ISV ter sekundarno iz informacijskega portala SV/J4 (v nadaljevanju

IPSV). Nekaj kvantitativnih podatkov smo pridobili tudi od PSSV/J4, DLO (Sektorja za premike in transport), ter Sekretariata generalnega sekretarja, in sicer Službe za računovodstvo. Poleg tovrstnih podatkov smo pridobili podatke iz drugih, neformalno vodenih, podatkovnih tabel, ki pa zaradi svoje dinamike pridobivanja in spremljanja podatkov niso bili ustrezni za nadaljnje analiziranje.

V drugi fazi smo pridobivali podatke o povprečnem številu tečajnikov, ki so v preteklih letih opravljali individualna tečaja za voznike in vzdrževalce. Poleg pridobivanja podatkov smo vzporedno ugotavljali, kako smo znotraj sistema sposobni izvesti tovrstna usposabljanja in koliko nas to stane. Ugotovili smo, da izvajamo tovrstna tečaja znotraj sistema v okviru normalnih delovnih ur in da se stroški tečaja povečujejo samo zaradi uporabe analiziranih vozil v obdobju usposabljanja. Če bi se za potrebe usposabljanja voznikov pojavila še potreba po opravljanju izpita C-kategorije, bi jo bili sposobni izvesti znotraj sistema. Dodatni stroški bi se pojavili pri opravljanju te kategorije pri zunanjem izvajalcu.

V tretji fazi smo zaradi pomanjkljivih stroškovnih podatkov o postavitvi vojaške infrastrukture za analizirana vozila uporabili analizo, ki je bila opravljena za projekt delovanja srednjega pehotnega bataljona na bojnih kolesnih vozilih 8 x 8. Prejeto analizo smo skladno z dokumentom Analiza infrastrukturnih pogojev za namestitev in delovanje Srednjega pehotnega bataljona (GŠSV, št. 351-5/2018-83, z dne 12. 2. 2018, v nadaljevanju analiza infrastrukturnih pogojev) prilagodili potrebam analiziranih vozil.

Skladno z analizo infrastrukturnih pogojev (2018, str. 1) smo v okviru tretje faze pri izračunavanju vzpostavljanja vojaške infrastrukture sledili domnevam in potrebam:

- po identifikaciji ustrezne lokacije za namestitev enot,
- po ureditvi infrastrukture, namenjene usposabljanju,
- po hranjenju analiziranih vozil,
- po skladiščenju streliva in minskoeksplozivnih sredstev ter drugih materialnih sredstev,
- po tehničnih objektih za vzdrževanje analiziranih vozil,
- po usposabljanju.

Pri pripravi enovite podatkovne tabele smo z metodo abdukcije v uvodu oblikovali spremenljivke, ki so bile kot vodilo pri pridobivanju kvantitativnih podatkov za analizirana vozila. Spremenljivke so razdeljene na pridobivanje splošnih podatkov o analiziranih vozilih in stroškovnih podatkih, ki se zlasti nanašajo na vzdrževanje analiziranih vozil in vojaško infrastrukturo.

Splošni podatki v nadaljevanju analize obsegajo:

- status analiziranih vozil (opisuje, v kateri fazi so vozila; odobreno, vezano (ST01 – oborožitev, rezervni deli ipd.), končano, preklic),
- IDENT,
- serijska št. analiziranih vozil,
- registrska št. analiziranih vozil,
- naziv materialnih sredstev,
- tip oziroma model analiziranih vozil,
- načrt (DA – letni načrt in pomeni preventiva, NE – kurativa),
- opis dela oziroma posega na analiziranih vozilih,
- stanje prevoženih kilometrov,
- načrt ur za izvedbo popravila,
- število tečajnikov za VIU voznikov in vzdrževalcev.

Stroškovni podatki vključujejo te spremenljivke:

- skupne stroške vzdrževanja (vključujejo preventivo in kurativo),
- skupne stroške dela, materiala in rezervnih ter nadomestnih delov,
- stroške tehničnega pregleda analiziranih vozil,
- stroške zavarovanja analiziranih vozil,
- stroške I. in II. tehničnega pregleda,
- stroške generalnega servisa,
- stroške goriva,
- stroške pnevmatik,
- stroške uporabe LKOV na mesec,
- stroške pridobitve izpita C-kategorije (zunanj izvajalci),
- stroške hranjenja vozil,
- stroške skladiščenja streliva in minskoeksplozivnih sredstev ter drugih materialnih sredstev,
- stroške za osnovno vzdrževanje,
- stroške za tehnično vzdrževanje.

4.1.2 Preučevanje vzorčnih podatkov za analizo LKOV 6 x 6

Preučevanje vzorčnih podatkov je temeljilo na konceptu analize in njenem ožjem izboru ustreznih spremenljivk. Na podlagi tovrstnega koncepta smo podatke zbirali za preteklo obdobje petih let, in sicer za leta 2014, 2015, 2016, 2017 in 2018. Pridobljene podatke smo iz zgoraj opisanih informacijskih sistemov in programskih orodij sistematično zbrali in vnesli v enovito podatkovno tabelo (Number), iz katere smo v nadaljevanju izvajali vse operacijske raziskave na tem področju.

Da bi zadostili ustreznosti in veljavnosti analize, smo na podlagi primerjalne analize in metode evalvacije iz zgoraj uporabljenih informacijskih sistemov ter programskih orodij triangulirali posamezne spremenljivke in s tehniko imputacije zapolnili manjkajoče podatkovne vrzeli s povprečno vrednostjo posameznih spremenljivk med preteklimi analiziranimi leti.

Operacijske raziskave smo izvajali s statističnim programom SPSS (angl. *Statistical Package for the Social Sciences*), v okviru katerega smo pri ocenjevanju spremenljivk uporabili metodo univariantne analize oziroma metodo regresije. S to metodo smo želeli preveriti linearni vpliv neodvisne spremenljivke, v našem primeru starost analiziranih vozil na odvisno spremenljivko povprečnih stroškov.

Vse preostale statistične operacije, kot so določanje srednjih vrednosti in mer variabilnosti, smo opravili v programskem orodju Number.

4.2 Struktura lahkih oklepnih vozil LKOV 6 X 6 Valuk

Operativni status analiziranih vozil, s katerimi razpolagamo v Slovenski vojski, je 85. Izmed njih je 44 (52 odstotkov) analiziranih vozil, ki jih vodimo pod IDENT 55190, vrste LKOV M99 A V 6 x 6 z nadgradnjo za mitraljez QCB 12,7 x 99 mm NATO, 35 (41 odstotkov) analiziranih vozil, ki jih vodimo pod IDENT 55191, vrste LKOV M99 B 6 X 6 z nadgradnjo za bombomet 40 x 53 mm in 6 (7 odstotkov) analiziranih vozil, ki jih vodimo pod IDENT 68454, namenjenih sanitetni oskrbi.

4.3 Stroški uporabe lahkih oklepnih vozil LKOV 6 X 6 Valuk

Stroške uporabe analiziranih vozil sestavljajo stroški vzdrževanja analiziranih vozil, stroški individualnega usposabljanja voznikov in vzdrževalcev ter stroški za postavitev ustrezne infrastrukture za analizirana vozila. Delijo se na stalne stroške (angl. *fix cost*) in spremenljive stroške (angl. *variable cost*).

Stalni stroški so v analizi vozil sestavljeni iz stroškovnih postavk:

- stroškov tehničnega pregleda analiziranih vozil,
- stroškov zavarovanja analiziranih vozil,
- investicijskih stroškov postavitve infrastrukturnih objektov za hranjenje analiziranih vozil,
- investicijskih stroškov obnove infrastrukturnih objektov, namenjenih za skladiščenje streliva in minskoeksplozivnih sredstev ter preostalih materialnih sredstev,
- investicijskih stroškov za obnovo in postavitev infrastrukturnih objektov za izvajanje temeljnega vzdrževanja,
- investicijskih stroškov za obnovo in postavitev infrastrukturnih objektov oziroma delavnic za izvajanje tehničnega vzdrževanja.

Spremenljive stroške sestavljajo stroškovne postavke:

- povprečni stroški vzdrževanja vseh analiziranih tipov in modelov vozil (vključujejo I., II. tehnični pregled in generalne servise),
- povprečni stroški vsakoletnega povečanja iz naslova starosti analiziranih vozil,
- povprečni stroški porabe goriva,
- povprečni stroški nabave pnevmatik ter njihova vsakoletna 10-odstotna obraba,
- stroški pogodbene cene goriva,
- stroški uporabe LKOV na mesec,
- stroški pridobitve izpita C-kategorije (zunanji izvajalci).

Skupne stroške uporabe preučevanih vozil predstavlja vsota povprečnih stalnih in spremenljivih stroškov v posameznem obdobju. Stroškovna analiza je projicirana za obdobje tridesetih let oziroma za čas trajanja življenjske dobe analiziranih vozil.

4.3.1 Vpliv starosti LKOV 6 X 6 Valuk na povišanje povprečnih stroškov vzdrževanja

S statističnim programom SPSS smo v okviru operacijskih raziskav z metodo univariantne analize oziroma metodo regresije preverili linearni vpliv starosti analiziranih vozil na povečanje stroškov vzdrževanja.

4.3.2 Stroški individualnega usposabljanja voznikov in vzdrževalcev

Stroški individualnega usposabljanja temeljijo na omejeni integraciji (angl. *tapered integration*), za katero je značilno, da se delež usposabljanja izvede znotraj sistema in delež zunaj njega. Stroški so v inferenčni analizi povzeti iz internaliziranih virov, kar v nadaljevanju pomeni, da smo jih za potrebe izračunavanja skupnih stroškov življenjske dobe pridobili na podlagi praktičnih izkušenj in sposobnosti.

Stroške tovrstnega usposabljanja smo razdelili na:

- število tečajnikov s posameznega funkcijskega področja,
- stroške uporabe analiziranih vozil v obdobju usposabljanja,
- stroške pridobitve izpita C-kategorije.

4.3.3 Stroški za postavitev vojaške infrastrukture

Infrastrukturni investicijski stroški, ki smo jih v analizi uporabili pri izračunavanju skupnih stroškov življenjske dobe analiziranih vozil so skladno z analizo infrastrukturnih pogojev (2018, str. 1) prilagojeni potrebam analiziranih vozil ter stroškovno, v grobem, ocenjeni na podlagi analize dejavnikov, ki vplivajo na odločitev o lokaciji novih BKV (2018, str. 5–16). Infrastrukturni investicijski stroški se na podlagi obeh zgornjih dokumentov delijo na:

- stroške hranjenja analiziranih vozil z vključenimi podsistemi,
- stroške skladiščenja streliva in minskoeksplozivnih sredstev ter preostalih materialnih sredstev,
- stroške za osnovno vzdrževanje analiziranih vozil,
- stroške za tehnično vzdrževanje analiziranih vozil.

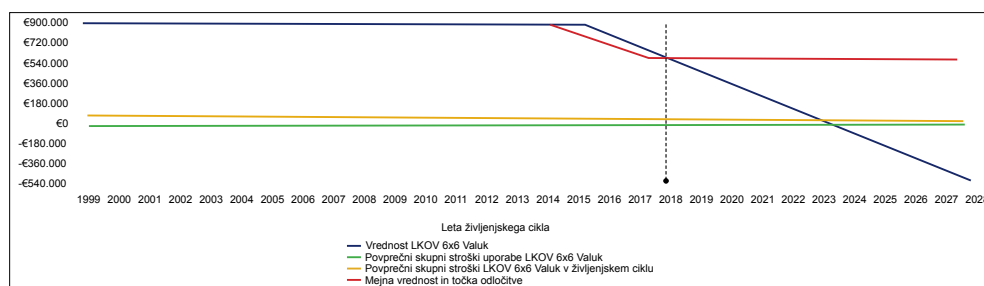
Opomba – infrastrukturni investicijski stroški, ki smo jih v analizi uporabili pri izračunavanju povprečnih skupnih stroškov življenjske dobe analiziranih vozil so okvirni in ne predstavljajo samo dejstev. Ker pa v sistemu ne opažamo realnih stroškov, smo jih zaradi grobe ocene izračuna življenjske dobe povzeli po projektu za BKV 8 x 8.

4.3.4 Primerjava med povprečnimi stroški uporabe, stroški življenjske dobe LKOV 6 x 6 Valuk in njegovo povprečno sedanjo vrednostjo

Kot smo omenili že v uvodu, je eden izmed namenov analize ugotoviti časovno obdobje življenjske dobe in sedanjo trenutno vrednost analiziranih vozil. Da bi ustrezno rešili namen analize, smo želeli izračunati sedanjo vrednost analiziranih vozil in na tej podlagi ter stroških uporabe ugotoviti prag rentabilnosti in časovno obdobje življenjske dobe.

Pri izračunavanju sedanje vrednosti posameznega analiziranega vozila smo, kot je razvidno iz grafa 1, ugotovili, da ta znaša 440.413,19 evra. Povprečni skupni stroški uporabe vozil se z vsakim letom starosti eksponentno zvišujejo. Leta 2019 tako znašajo 17.686,89 evra, medtem ko povprečni skupni stroški analiziranega vozila v življenjski dobi znašajo 43.582,48 evra.

Graf 1: Povprečni skupni stroški LKOV 6 x 6 Valuk v življenjski dobi v primerjavi z vrednostjo LKOV 6 x 6 Valuk

Vir: lasten

Točka odločitve je med letoma 2017 in 2018, mejna vrednost točke pa je nastavljena na 65 odstotkov nabavne vrednosti analiziranega vozila in znaša 550.516,20 evra.

Točka preloma oziroma prag rentabilnosti je zaradi izračunavanja amortizacijske stopnje 12 odstotkov leta 2016 med sedmim in devetim letom starosti vozil. V našem primeru, kot se vidi iz grafa 1, bo prelom leta 2023.

4.4 Ugotovitve analize lahkih oklepnih vozil LKOV 6 x 6 Valuk

Analiza vozil je na podlagi izvedenih operacijskih raziskav in izračunov posameznih spremenljivk pokazala te ugotovitve:

1. Operativni status analiziranih vozil, s katerimi razpolagamo v vojski, je 85. Izmed njih je 44 oziroma 52 odstotkov analiziranih vozil z nadgradnjo za mitraljez QCB 12,7 x 99 mm NATO, 35 oziroma 41 odstotkov analiziranih vozil z nadgradnjo za bombomet 40 x 53 mm in 6 oziroma 7 odstotkov analiziranih vozil, namenjenih sanitetni oskrbi.
2. Aritmetična sredina oziroma povprečna starost analiziranih vozil je 16 let. Starost analiziranih vozil se giblje od največ 20 let do najmanj 12 let. Največja frekvenca analiziranih vozil je med 14. in 16. letom starosti, modus je 15 let.
3. Največja gostota oziroma največ analiziranih vozil (N54_64 %) je na polovici življenjske dobe.
4. Analizirana vozila so skupno v povprečju prevozila 3,548.803 tekočih kilometrov. Vsako analizirano vozilo je do konca leta 2018 v povprečju prevozilo 41.750,62 kilometra oziroma je v povprečju na leto prevozilo 2672,89 kilometra.
5. Na funkcionalnem področju vzdrževanja je v povprečju porabljeno skupaj 308.480,00 evrov, kar za posamezno analizirano vozilo v analiziranem obdobju preteklih let pomeni, da je bilo za popravilo namenjenih zgolj 3628,15 evra.
6. Ocena korelacijskega koeficienta znaša $R = 0,321$ in pomeni, da je povezanost med starostjo analiziranih vozil in povprečnimi stroški vzdrževanja linearna, pozitivna ter šibka.
7. Ocena determinacijskega koeficienta znaša $R \text{ Square} = 10,3$ odstotka variance povprečnih stroškov. Vzdrževanje je pojasnjeno z linearnim vplivom starosti analiziranih vozil.

8. Povprečni stroški vzdrževanja se na letni osnovi povečajo za 635,64 evra na analizirano vozilo.
9. Stopnja odklona zanesljivosti je bila ocenjena na zanemarljivo vrednost 0,003 odstotka in je v meji dovoljenega oziroma sprejemljivega (0,05 odstotka oziroma 5 odstotkov odklona).
10. Dodatni stroški usposabljanja znašajo 404,68 evra na tečajnika.
11. Sedanja vrednost posameznega analiziranega vozila znaša 440.413,19 evra.
12. Povprečni skupni stroški uporabe vozil v letošnjem letu znašajo 17.686,89 evra, z vsakim letom starosti pa se eksponentno zvišujejo.
13. Povprečni skupni stroški analiziranega vozila v življenjski dobi znašajo 43.582,48 evra.
14. Točka odločitve je med letoma 2017 in 2018, mejna vrednost točke pa je nastavljena na 65 odstotkov nabavne vrednosti analiziranega vozila in znaša 550.516,20 evra.
15. Točka preloma oziroma prag rentabilnosti je med sedmim in devetim letom starosti analiziranih vozil.
16. Zaradi začetnega amortiziranja analiziranih vozil leta 2016 bo točka preloma leta 2023.

5 Sklep

Vzdrževanje oborožitvenih sistemov v Slovenski vojski, vključno z vzdrževalnim kadrom, predstavlja temelj za njihov obstoj v življenjski dobi. Ne glede na stopnjo vzdrževanja si moramo za ohranitev oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev v življenjski dobi delovanja vsi prizadevati. Vzdrževati jih moramo skladno s predpisano dokumentacijo v življenjski dobi (Direktiva za vzdrževanje v SV, str. 2).

Prav tako moramo imeti na MO RS vzpostavljen primeren in funkcionalen IT-sistem, ki bo dovolj prilagodljiv in sposoben zajeti veliko podatkov iz različnih podatkovnih baz ter jih povezovati z različnimi funkcionalnimi področji znotraj organizacije. Moral bi biti zmožen slediti načrtu vzdrževanja, njegovemu poteku v vseh fazah izvedbe, porabi rezervnih delov ipd. med vsem ciklom vzdrževanja v življenjski dobi oborožitvenega sistema.

Leta 2003 so se na MO RS odločili uvesti poslovno informacijski sistem SAP ERP, na podlagi katerega bi bilo mogoče pokriti medsebojno nepovezane podatkovne baze posameznih funkcijskih področij znotraj MO RS v enovito in centralizirano podatkovno bazo, do katere bi lahko dostopali funkcijski upravičenci (Revizijsko poročilo, 2015, str. 13). Glavni namen je bil poenostaviti in združiti kadrovske, logistične, finančne in vse druge komplementarne podatkovne baze v sistemu.

Kljub velikopoteznim načrtom MO RS se projekt do leta 2015 še ni povsem končal, s stroškovnega vidika pa se je drastično podražil od načrtovanega. V revizijskem poročilu (2015, str. 64) je razvidno, da se je število modulov in procesov, ki so bili namenjeni za uvedbo projekta v sistemu, postopoma zmanjševalo, izvedbeni roki pa so se podaljševali.

Namen analize je bil, da na podlagi opredeljenih finančnih metrik in spremenljivk ugotovimo prelomno točko med vrednostjo analiziranih vozil v življenjski dobi in stroški uporabe v obdobju 30 let. Skladno z izvedeno inferenčno analizo je mogoče ugotoviti, da se stroški uporabe analiziranih vozil eksponentno z vsakim letom povečujejo, vrednost vozil pa se v zelo kratkem času zmanjšuje. Točka preloma je zaradi izračunavanja začetne amortizacijske stopnje analiziranih vozil med sedmim in devetim letom starosti vozil in bo prelomna leta 2023, medtem ko je točka odločitve že bila dosežena v preteklem letu 2018.

Izzivi, ki jih srečujemo, se nanašajo na ranljivost IT-sistema v SV. Največjo pomanjkljivost, razvidno iz analize, lahko opazimo na področjih vzdrževanja in njegove povezljivosti med različnimi programskimi izdelki kot tudi podatkovnimi zbirkami ter skladišči. Težave se kažejo pri oblikovanju večjih strokovnih empiričnih analiz, pri katerih potrebujemo večje vzorce primarnih podatkov. V SV trenutno uporabljamo EKDN in ISV, ki sta medsebojno nepovezljiva in nekompatibilna sistema. Posledično se lahko podvaja vnos primarnih podatkov, pri čemer se povečujejo standardne napake in možnosti nezanesljivih empiričnih analiz ter strokovnih dognanj. Poleg tega pa vzporedno uvajamo še tretjega, ki se ga je do zdaj uporabljalo zgolj na funkcionalnem področju oskrbe.

V nadaljevanju sklepa in ugotovitev, ki smo jih pridobili med raziskavo na IT-področju in informacijskih sistemih ter izvedenih operacijskih raziskavah in analizah iz funkcionalnih področjih vzdrževanja ter infrastrukture, ugotavljamo in priporočamo:

1. Ponovno je treba preučiti faze projekta in postopke uvajanja ISLOG. CR v operativno uporabo MO RS in SV ter na njegovi podlagi znova pripraviti ustrezen finančni okvir za dokončno uvajanje.
2. Glede na zmožnost in prilagodljivost sodobnih informacijsko-tehnoloških sistemov, ki so na tržišču, predlagamo, da znova pregledamo možnost in namenskost uvajanja v operativno uporabo, zlasti zaradi zastarelosti in okornosti tovrstnega sistema.
3. Treba je skrbno in tehtno preučiti IT-sisteme (ISV, IPSV, EKDN, SKEV), ki jih uporabljamo na funkcionalnem logističnem področju vzdrževanja.
4. Kot že omenjeno, je bila točka odločitve dosežena leta 2018, kar pomeni, da bi v nadaljevanju uporabe analiziranih vozil morali imeti jasno vizijo, kako naprej in zakaj jih uporabljati. Ker pa so vozila že iztrošena in delno zanesljiva, predlagamo, da se v prihodnosti posvetimo boljšemu gospodarjenju ter sledenju stroškov uporabe iz naslova vzdrževanja kot tudi vojaške infrastrukture.
5. Transakcijski stroški vzdrževanja so v analizi pokazali nizko vrednost porabljenih finančnih sredstev vzdrževanja na posameznem analiziranem vozilu. V nadaljevanju to pomeni, da smo jih zaradi nepovezljivih sistemov slabo vodili oziroma jim sledili in da smo jih premalo vzdrževali. Po grobi oceni bi morala imeti vozila najmanj za polovično vrednost višjo oceno od analizirane vrednosti. Nujno je boljše gospodarjenje.
6. V skladiščih z nadomestnimi in rezervnimi deli se pojavljajo zaloge velikih finančnih vrednosti. Predlagamo, da se oceni, ugotovi in doreče, kateremu programu bomo v nadaljevanju uporabe, skladno s pogoji in pogodbami, še sledili ter jih nabavljali. Določenega odstotka rezervnih delov ni mogoče dobiti na tržišču oziroma ga lahko določeni proizvajalci izdelajo po bistveno višji ceni. Glede na to je vprašljiva namenskost.

7. Notranje vzdrževanje je nedvomno cenejše, kot je bilo pri zunanjem izvajalcu, zato še naprej priporočamo, da se izvaja v okviru delavnic SV. Prav tako spodbujamo interno izvajanje VIU za specialistična tečaja voznika in vzdrževalca.
8. Vojaška infrastruktura je za analizirana vozila pomanjkljiva in načeta. Predlagamo obnovo in posodobitev v sedanjo, ki pa mora vključevati vse nujne podsisteme. Prav tako mora biti skladna s standardi in okoljsko ureditvijo.
9. Za učinkovito izvajanje življenjske dobe predlagamo, da se že ob nastanku nabave oborožitvenih sistemov in materialnih sredstev vzpostavi primerna finančna metrika in model, po katerem bomo lahko sledili toku stroškov življenjske dobe.

6 Literatura in viri

1. Furlan, B., Rečnik, D., Vrabič, R., Maraš, V., Cerkovnik, J., Špur, B., Šonc, M., Tušak, M., Ivanuša, M., Gorjup, B., Kojadin, M., Lasič, K. in Unger, M., ur., 2006. *Vojaška Doktrina*. Ljubljana: Defensor.
2. Žabkar, A. in Svete, U., 2011. *Sodobni oborožitveni sistemi, prvi del (življenjski cikli, načini nabave in faze razvoja)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
3. Dimitrova, S. in Kamarashev, N., 2018. Criteria for Efficient Defence Product Life Cycle Management. International Conference Knowledge-Based Organisation Vol. XXIV No 1. 2018, str. 279–280. <https://content.sciendo.com/view/journals/kbo/24/1/article-p279.xml>.
4. Dragojević, K., 2015. *Analiza izbranih oblik obnove voznega parka SV*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
5. Dragojević, K., 2019. *Ocena stroškov življenjskega cikla lahkega kolesnega oklepnega vozila – primer LKOV 6 x 6 VALUK*. Zaključna naloga. Maribor: Slovenska vojska, Poveljniško-štabna šola, 23. generacija višjega štabnega tečaja.
6. Jones, G., White, E., Ryan, T., E. in Ritschel, D., J. 2014. Investigation into the Ratio of Operating and Support Costs to Life-Cycle Costs for DoD Weapon Systems. *Defence ARJ*. Vol. 21 No. 1. 2014, str. 442–464.

7. Ministrstvo za obrambo, 2018. *Srednjeročni obrambni program Republike Slovenije 2018–2023*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
8. Ministrstvo za obrambo, 2018. *Direktiva št. 14-04 za vzdrževanje materialnih sredstev SV* (GŠSV, št. 804-329/2018-1, z dne 30. 11. 2018). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
9. Ministrstvo za obrambo, 2018. *Direktiva št. 61-03 za razvoj in izgradnjo zmogljivosti SVN* (GŠSV, št. 804-209/2018-1, z dne 13. 11. 2018). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
10. Ministrstvo za obrambo, 2018. *Analiza infrastrukturnih pogojev za namestitvev in delovanje Srednjega pehotnega bataljona (2 x SrPB)* (GŠSV, št. 351-5/2018-83, z dne 13. 2. 2018). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
11. Ministrstvo za obrambo, 2018. *Analiza dejavnikov, ki vplivajo na odločitev o lokaciji novih BKV, Gradivo za štabno obravnavo »Lokacija novih BKV 8 x 8«*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
12. Ministrstvo za obrambo, 2017. *Direktiva št. 61-02 za izvajanje opremljanja v SV* (GŠSV, št. 804-233/2017-1, z dne 20. 7. 2017). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
13. Ministrstvo za obrambo, 2017. *Direktiva št. 14-05 za zagotavljanje vojaške infrastrukture v Slovenski vojski* (GŠSV, št. 804-89/2017-1, z dne 12. 5. 2017). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
14. Ministrstvo za obrambo, 2017. *Letno poročilo Ministrstva za obrambo za leto 2016* (MO, št. 0100-121/2016-50, z dne 3. 5. 2017). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
15. Ministrstvo za obrambo, 2015. *Direktiva za izločanje materialnih sredstev iz Slovenske vojske* (GŠSV, št. 804-323/2015-1, z dne 24. 12. 2015). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
16. Ministrstvo za obrambo, 2012. *Pravilnik o planiranju v Ministrstvu za obrambo* (MO, št. 024-34/2011-21, z dne 13. 9. 2012). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
17. Ministrstvo za obrambo (b.l.). *Izpis tabelaričnih podatkov iz informacijskega portala IPSV*. 18. februar 2019. <http://ipsv.ocsv.mors.si/pssv/j4/Promet/Forms/AIItems.aspx>.

18. North Atlantic Treaty Organisation, 2003. *RTO Technical Report TR-058 AC/323(SAS-028)TP/37*. Research and technology Organisation. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a418708.pdf>, 23. 1. 2019.
19. Revizijsko poročilo, 2015. *Uspešnost in učinkovitost uvedbe celovite rešitve informacijskega sistema logistike in kadrov na Ministrstvu za obrambo* (MO, št. 320-9/2014/37, z dne 1. 11. 2015). Ljubljana: Računsko sodišče.
20. Vatovec, K., E., 2010. *Informacijska podpora logističnih procesov oz. informacijska podpora logistiki*. Delovno gradivo. [Elektronska knjiga.] Portorož: Fakulteta za pomorstvo in promet. https://www.fpp.uni-lj.si/mma_bin.php?id=2012052309572974, 12. 2. 2019.

Razvijanje voditeljskega potenciala mlajših poveljnikov

Development of Leadership Potential in Junior Commanders

Povzetek

Voditeljstvo se v vojaški organizaciji razvija v treh domenah. Institucionalno se razvija v formalnem sistemu izobraževanja in usposabljanja, operativno poteka prek vseh dejavnosti v enotah, individualna domena pa pomeni samostojni osebni razvoj vseh posameznikov, tudi na podlagi spodbud in usmeritev nadrejenega. Nadrejeni poveljnik je odgovoren za razvijanje voditeljskega potenciala vseh podrejenih poveljnikov v svoji enoti, zlasti mlajših poveljnikov na začetku kariere. Svetovanje, *coaching*¹ in mentorstvo so metode, ki jih poveljniki lahko uporabljajo kot učinkovite načine za prenos znanja in izkušenj ter za usmerjanje individualnega razvoja mlajših voditeljev. Poveljnik je odgovoren za organizacijsko klimo, ki lahko z ustvarjanjem ugodnih razmer pospešuje razvijanje voditeljstva. Poveljniki vodov in poveljniki čet bodo svoj voditeljski potencial uspešneje razvijali v bataljonu, v katerem se izvajajo in spodbujajo poveljevanje s poslanstvom, kultura življenjskega učenja, izmenjave izkušenj med poveljniki, kritično razmišljanje in samorefleksija. Koncept vojaškega voditeljstva v Slovenski vojski je dokument, ki opredeljuje model voditeljstva, določa vrednote, lastnosti, znanja in veščine ter delovanje voditelja. Ne določa pa dovolj natančnih standardov in meril za želene voditeljske kompetence in ne opredeljuje dovolj

¹ Izraz *coaching* je angleškega izvora in v slovenščini pomeni treniranje. Veliki slovar tujk Cankarjeve založbe iz leta 2002 tega pojma sploh še ne navaja. Pojem izhaja iz sveta športa, vendar se je njegov pomen v zadnjih desetletjih razširil tudi na druga področja (Dominko, 2013, str. 4). Terminološki slovarček karierne orientacije (2011, str. 20) navaja, da glede poimenovanja *coachinga* v Sloveniji še ni dogovora.

jasno poveljniške odgovornosti za razvoj voditeljstva v enotah Slovenske vojske. Tisti poveljniki, ki se zavedajo svoje moralne obveznosti do razvijanja voditeljskega potenciala podrejenih, bodo temu namenjali dovolj pozornosti in časa ter tako voditeljstvu dajali primeren pomen.

Ključne besede: vojaško voditeljstvo, voditeljski potencial, svetovanje, coaching, mentorstvo.

Abstract

Leadership in a military organization is developed within three domains. Institutional development of leadership is conducted via a formal education and training system; operational development is carried out via all activities in units; and individual development means the individual personal development of all members, including on the basis of encouragement and guidance from their superiors. Senior commanders are responsible for the development of the leadership potential of all subordinate commanders in their unit, especially junior commanders at the beginning of their careers. Counselling, coaching and mentoring are methods that can be utilized by commanders as effective ways to transfer their knowledge and experience, and to direct the individual development of junior leaders. Commanders are responsible for the organizational climate, and can stimulate the development of leadership by creating favourable conditions. Platoon and company commanders will develop their leadership potential more successfully in a battalion where mission command, a culture of lifelong learning, the exchange of experience between commanders, critical thinking, and self-reflection are implemented and promoted. The Military Leadership Concept in the Slovenian Armed Forces is a document that defines the leadership model, and specifies the values, characteristics, knowledge, skills, and conduct of a leader. However, it does not provide sufficient details on the standards and criteria of desired leadership competencies, and does not clearly define commanders' responsibility for leadership development in units of the Slovenian Armed Forces. Those commanders who are aware of their moral obligation to develop leadership potential in their subordinates will devote sufficient attention and time to it, and thus give it appropriate gravitas.

Key words: *military leadership, leadership potential, counselling, coaching, mentoring.*

1 Uvod

Ena najpomembnejših nalog voditeljev na višjih položajih v vseh organizacijah je skrb za razvoj podrejenih voditeljev. V vojski lahko izkušenejši poveljniki z različnimi pristopi in metodami vplivajo na voditeljski razvoj podrejenih in manj izkušenih poveljnikov. Kadar poveljnik načrtno in dejavno vplaga svoje znanje in izkušnje v podrejene poveljnike, bodo ti lažje razumeli, kako njihov poveljnik razmišlja, kakšna je njegova poveljniška filozofija in kako rešuje težave. S takim razumevanjem bodo lažje samostojno sprejeli pravilno odločitev v »duhu namere nadrejenega«, takrat ko bo nadrejeni odsoten. Poveljniki bi morali sprejeti razmišljanje, da je uspeh podrejenih poveljnikov hkrati tudi njihov uspeh. Taka filozofija je temelj koncepta poveljevanja s poslanstvom.

Za razvoj voditeljskega potenciala je zelo pomembno okolje v nadrejeni enoti. Ugodno okolje lahko spodbuja njegov razvoj ali pa ga zavira. Poveljniki vodov in poveljniki čet bodo svoj voditeljski potencial uspešneje razvijali v bataljonu, v katerem se izvajajo in spodbujajo poveljevanje s poslanstvom, kultura življenjskega učenja, izmenjava izkušenj med poveljniki, kritično razmišljanje in samorefleksija. Temu lahko rečemo tudi ugodna organizacijska klima, za katero je najbolj odgovoren poveljnik.

Svetovanje, *coaching* in mentorstvo so primeri metod, ki se v različnih organizacijah, tudi vojskah, uporabljajo kot učinkoviti načini za prenos znanja in izkušenj ter za usmerjanje individualnega razvoja mlajših poveljnikov – voditeljev. Metode so si različne v pristopu in načinu izvedbe, enake pa so si v namenu – spodbujati razvoj voditeljskega potenciala. Poleg teh metod je zelo pomembno tudi vodenje z zgledom. Poveljnik mora sam biti in delati tisto, kar pričakuje od podrejenih poveljnikov.

Slovenska vojska (SV) ima v Vojaški doktrini in Konceptu vojaškega voditeljstva opredeljene zaželenne oznake in lastnosti voditelja. Določeno je torej, kakšen mora biti voditelj, ni pa zaslediti sistematičnega in celovitega

pristopa k razvijanju voditeljstva. Postavlja se vprašanje, kateri so načini, tehnike in metode, s katerimi bi voditelje v SV, predvsem na začetku njihove kariere, usmerjali in spodbujali, da bi razvili svoj voditeljski potencial. Kako morajo poveljniki metode uporabljati in katere okoliščine učinek uporabljenih metod še povečajo?

Zdi se, da kljub izrednemu pomenu voditeljstva v vojaških organizacijah v SV področje razvijanja voditeljskega potenciala ni dovolj poudarjeno. Razvijanje voditeljstva na poveljniški ravni mora dopolnjevati in nadgrajevati znanje, pridobljeno na institucionalni ravni. Pri spodbujanju razvoja voditeljskega potenciala mlajših poveljnikov v enotah mora biti odgovornost nadrejenih poveljnikov jasno izpostavljena.

Pri tem želimo s prispevkom najprej opredeliti metode, ki se na poveljniški ravni lahko uporabljajo za graditev in razvoj voditeljskega potenciala pri mlajših poveljnikih, ter ugotoviti, koliko in v kakšni obliki se te metode uporabljajo v SV. Ali se na poveljniški ravni v SV načrtno, nepretrgano in sistematično uporabljajo pristopi za spodbujanje voditeljskih lastnosti pri mlajših častnikih? Z raziskovanjem postavljenih tez bomo v prispevku poskušali prikazati dobre prakse v SV na področju voditeljskega potenciala in oblikovati nabor predlogov za dejavno vplivanje na pozitivnejši razvoj voditeljskega potenciala mlajših častnikov v SV na poveljniški ravni.

2 Voditeljski potencial vojaškega voditelja

Voditeljski potencial je težko natančno definirati. Strokovna literatura SV s področja voditeljstva ne ponuja konkretne opredelitve tega pojma. Rečemo lahko, da so to tiste posameznikove kompetence (lastnosti, sposobnosti, veščine, znanje), ki izboljšujejo njegovo učinkovitost vodenja. Katere konkretno so te želene kompetence, je odvisno od organizacije oziroma področja, na katerem voditelj deluje.

Menendez (2017) navaja, da je voditeljski potencial v različnih panogah ali organizacijah lahko različno opredeljen. Voditeljski potencial pomeni sposobnost prikaza celotnega nabora zmogljivosti in lastnosti, ki prispevajo k uspešnosti voditelja. Posamezniki z močno izraženim

voditeljskim potencialom pri reševanju težav in odločanju uporabljajo logiko in objektivno analizo, imajo dobre sposobnosti za delo z ljudmi, v stresnih situacijah ohranjajo optimizem in učinkovitost, kažejo željo po vodenju in prevzemajo odgovornost za doseganje rezultatov, učinkovito motivirajo in preostale usmerjajo k ciljem. Korn (2016) voditeljski potencial definira kot »zmožnost in interes za razvijanje tistih sposobnosti, ki so potrebne za učinkovitost posameznika v zahtevnejših vlogah voditeljstva«. Sklenemo lahko, da je voditeljski potencial vojaškega voditelja odvisen od tega, koliko posameznik dosega standarde kompetenc, ki so predvidene v modelu voditeljstva.

2.1 Razvoj voditeljskega potenciala v vojaški organizaciji

Ameriška kopenska vojska v svojem priročniku (FM 6-22, 2015, str. 1-1) izpostavlja pomen razvijanja potenciala vojaškega voditeljstva z izobraževanjem, usposabljanjem in izkušnjami. Proces razvijanja vojaškega voditeljstva spodbuja prizadevne, inovativne in prilagodljive voditelje, ki bodo v raznovrstnem in dinamičnem okolju sposobni izvesti nalogo skladno z doktrino, ukazi in usposabljanjem. Razvijanje vojaškega voditeljstva gradi voditelje, ki imajo integriteto, voljo in pogum izvesti nalogo tudi ob odsotnosti ukazov in izkušenj ali takrat, ko se pokaže nepredvidena grožnja ali priložnost.

Priročnik ameriške kopenske vojske (FM 6-22, 2015, str. 1-1 in 1-2) opredeljuje tudi načela razvijanja vojaškega voditeljstva: predanost vojske, nadrejenih in posameznikov razvijanju voditeljstva; jasen namen, kaj, kje in kako razvijati vojaško voditeljstvo; spodbujanje kulture učenja in podpore; prepletanje institucionalne, operativne in individualne domene pri učenju in usposabljanju voditeljstva; zagotavljanje ter sprejemanje odkritega ocenjevanja in povratnih informacij. Predanost razvijanju voditeljstva je opredeljena kot želja po sodelovanju in razvijanju drugih ter zavezanosti k učenju in razvijanju lastnega voditeljstva.

Doktrina voditeljstva ameriške kopenske vojske (2013, str. 19–20) podrobneje razlaga tri domene razvijanja voditeljstva v vojaški organizaciji. Institucionalna domena obsega vse oblike usposabljanja in izobraževanja, ki se izvajajo na organizacijski ravni in zunaj enot. Obsega začetno usposabljanje, nadaljevalno

funkcionalno usposabljanje in profesionalno izobraževanje. Zagotavlja znanje in razvoj za prehod posameznika na višjo raven poveljevanja in odgovornosti. Znotraj operativne domene poteka največji delež razvoja voditeljev. Obsega vse usposabljanje, izobraževanje in osebni razvoj, ki poteka v enotah. Tu mlajši voditelji pridobivajo tehnično znanje in veščine ter znanje in izkušnje za vodenje enot. Analize, izmenjava izkušenj, svetovanje, *coaching* in mentorstvo so pomembni elementi organizacijske domene. Individualna domena² povezuje preostali dve ter obsega načrtno in ciljno usmerjeno samostojno učenje, ki poglobi in razširi posameznikovo osnovno znanje. V vseh treh domenah poteka razvijanje voditeljskega potenciala s tremi komponentami: usposabljanjem, učenjem in pridobivanjem izkušenj.

Koncept vojaškega voditeljstva v SV (2007, str. 14–16) izpostavlja potrebo vojaškega voditelja po osebnem razvoju: »Pri skrbi za osebni razvoj mora biti vojaški voditelj proaktiven. Iskati mora rešitve, ki so zanj in za ljudi, ki jih vodi, najboljše in dolgoročno razvojno naravnane.« V nadaljevanju izpostavi tudi odgovornost vojaškega voditelja za razvoj drugih: »Vojaški voditelj se mora zavedati, da njegov razvoj temelji na sočasnem razvoju ljudi, ki jih vodi, in na profesionalnem odnosu z nadrejenimi, kar mu omogoča ustrezno izmenjavo znanj in informacij za njegovo osebnostno in strokovno rast.« Koncept predvideva pridobivanje znanja s področja voditeljstva na institucionalni ravni, na osnovnem in temeljnem vojaškem izobraževanju in usposabljanju (VIU), na dodatnih vojaških in strokovnih usposabljanjih ter z drugimi oblikami usposabljanja in izobraževanja.³

Zaznavanje in razvijanje voditeljskega potenciala posameznika morata najprej potekati na institucionalni ravni, na vseh kariernih šolanjih. Že na teh šolanjih bi se morala delno izoblikovati ocena, kdo je bolj primeren za poveljniške dolžnosti in kdo manj. Razvijanje voditeljskega potenciala se mora nato nadaljevati v enotah, na poveljniški ravni. Voditelji morajo nadgrajevati svoje voditeljske veščine v celotni karieri, kljub temu pa je najpomembnejše obdobje razvoja začetna faza v karieri častnika. Mlajši poveljniki še nimajo veliko

² Angl. *self-development domain*.

³ Pod drugimi oblikami izobraževanja in usposabljanja Koncept voditeljstva v SV (2007, str. 16) navaja delavnice za delo z ljudmi, vadišča za usposabljanje voditeljstva ter usposabljanje in izobraževanje na delovnem mestu.

lastnih izkušenj in so najdovzetnejši za učenje dobrih praks voditeljstva, pri pomanjkanju teh pa bodo prevzeli slabe prakse.

2.2 Razvijanje voditeljskega potenciala na poveljniški ravni

Zavzemanje poveljnikov pri razvijanju voditeljskega potenciala podrejenih je izjemno pomembno za razvoj uspešnih in kompetentnih voditeljev v vsaki vojski. Poleg kariernega VIU je razvijanje voditeljstva v enotah glavno zagotovilo za uspešnost modela voditeljstva v vojski. Razvijanje voditeljstva pri podrejenih poveljnikih poteka s pomočjo vplivanja in spodbujanja, prek usmeritev, nasvetov in ustvarjanja pozitivnega okolja za voditeljstvo. Pristopi so lahko formalizirani, največkrat pa je učinkoviteje, če potekajo neformalno. Razvijanje voditeljstva je del tega, čemur pravimo »skrb za podrejene«.

Kalič (2018, str. 43) navaja, da je »priložnost za razvoj poveljnikov v vsakem dogodku, učni uri, nalogi, dolžnosti, fizični vadbi, poročanju, sestanku, srečanju ipd. Razvoj poveljnikov je nepretrgan, namensko usmerjen proces, ki ni časovno omejen ali strogo načrtovan. Razvoj poveljniškega kadra je pomemben za posameznika in tudi za organizacijo.« Še posebno izpostavi odgovornost in vlogo poveljnikov pri razvijanju voditeljstva: »Poveljniki na vseh ravneh naj bi razvili miselnost in moralno obvezo, da skrbijo in so odgovorni za strokovni, osebnostni in karierni razvoj svojih podrejenih poveljnikov ter jih tako bolje pripravijo za prihodnje karierne izzive in višje poveljniške dolžnosti. Razvoj dobrega poveljniškega kadra je glavna, zapuščina nadrejenega poveljnika in hkrati njegova moralna odgovornost do celotnega sistema. Razvoj poveljniškega kadra ni opcija, ampak je obveza in dolžnost vsakega poveljnika.« (Prav tam, str. 42–43.)

Doktrina voditeljstva britanske kopenske vojske (Army Leadership Doctrine, 2016, str. 75–78) navaja štiri temelje, ki omogočajo ugoden razvoj voditeljskega potenciala na poveljniški ravni. Prvi temelj je vzpostavljanje pravih razmer, ki spodbujajo razvoj voditeljev. Sem spada vodenje z zgledom, ki navdihuje in spodbuja zaupanje. Poznavanje svojih ljudi pomeni razumeti, kdo ima največji potencial, ter kdaj in kako jih spodbujati, da bodo najbolj povečali svoj voditeljski talent. Glavna je vzpostavitev varnega okolja, v katerem so podrejeni spodbujeni, da uvajajo novosti, tvegajo in eksperimentirajo

brez mikroupravljanja ali strahu pred napako. Podrejeni se morajo čutiti opolnomočene in spodbujene, da prevzamejo odgovornost za lasten razvoj in da so ambiciozni. Drugi temelj je zagotavljanje konstruktivnih povratnih informacij. Poveljnik mora podrejenega večkrat opazovati pri delu, ocenjevati ga mora na podlagi priznanih meril in standardov. Da je podajanje povratnih informacij učinkovito, mora biti pogosto in kratko (bistveno), usmerjeno, kritično in spodbudno. Tretji temelj razvijanja voditeljstva na poveljniški ravni je iskanje načinov za okrepitev učenja, četrti pa ustvarjanje priložnosti za učenje podrejenih. Poveljniki si morajo prizadevati za ustvarjanje priložnosti, ki so razumljene, domiselne, realistične in predstavljajo izziv.

Odgovornost poveljnikov za razvoj voditeljskega potenciala podrejenih poudarja tudi Mahmutović (2011, str. 69–70). Še posebno izpostavi dolžnost poveljnikov na organizacijski ravni (poveljnik bataljona in višje) za vzgajanje voditeljev na vseh podrejenih ravneh. Razvijanje voditeljstva mora biti smiselno, sistematično in načrtno, in ne sme biti prepuščeno naključjem – vzpostaviti se morajo programi za razvoj voditeljstva. Mahmutović izpostavi tudi pomen poveljnikove vizije pri razvijanju podrejenih: »Voditelji analizirajo poslanstvo, opremo in dolgoročne načrte organizacije kot tudi izkušnje in kompetence podrejenih, da bi lahko prepoznali zahteve, ki jih bodo kot voditelji morali izpolniti. Zaradi pripravljanja podrejenih, da bi lahko prevzeli njihov položaj, morajo voditelji na organizacijski ravni pripraviti podrejene za izvajanje dodatnih nalog, ki se lahko pojavijo.« Razvijanje prihodnjih voditeljev tako postane njihov največji prispevek – to je njihova zapuščina.

Key-Robertsova (2014, str. 4–5) v svoji teoriji voditeljstva⁴ poudarja, da je razvijanje podrejenih odgovornost poveljnikov, ki to počnejo z ustvarjanjem pozitivne organizacijske klime, motiviranjem in vplivanjem na samostojni razvoj podrejenih s pomočjo svetovanja, »coachinga« in mentorstva ter premišljenim delegiranjem zadolžitev, ki upošteva talente podrejenih. Če želijo biti poveljniki pri tem uspešni, morajo zelo dobro poznati svoje podrejene in vedeti, katere so njihove odlike in slabosti. Poveljniki, ki se zavedajo, na katerih

⁴ Na vrlinah utemeljena teorija voditeljstva in razvijanja voditeljskega potenciala podrejenih (*Strengths-Based Leadership Theory and Development of Subordinate Leaders*) se osredotoča na izkoriščanje posameznikovih prednosti, vrlin in odlik, v nasprotju z osredotočanjem na slabosti z namenom, da se te odpravijo. Posamezniki bodo tako lažje prepoznali svoj potencial in ga razvili v popolnosti. (Key-Roberts, 2014, str. 4–5.)

področjih so posamezniki močni, lahko talente podrejenih bolje izkoristijo ter tako ustvarijo primerne razmere za uspeh posameznikov in enote.

2.2.1 Zaznavanje in ocenjevanje voditeljskega potenciala

Ocenjevanje voditeljskega potenciala podrejenih poveljnikov poteka skozi opazovanje voditeljskih lastnosti in kompetenc. S spremljanjem podrejenega si nadrejeni ustvari sliko o področjih voditeljstva, na katerih je podrejeni dober, in o področjih, na katerih ne dosega standardov. Na podlagi ustvarjene ocene o njegovem voditeljskem potencialu mu nato lahko primerno svetuje in ga usmeri. Dobro razumevanje standardov modela vojaškega voditeljstva je bistveno za zaznavanje in ocenjevanje voditeljskega potenciala podrejenih (FM 6-22, 2015, str. 6-1).

Voditeljski potencial je težko natančno opredeliti, vsekakor pa je izhodišče za njegovo ocenjevanje stopnja doseganja standardov pri lastnostih in kompetencah, ki so navedene v modelu voditeljstva. Koncept vojaškega voditeljstva sicer opredeljuje model voditeljstva v SV in tudi definira želena dejanja, lastnosti in znanje voditelja, vendar ne določa nujnih meril oziroma standardov, ki jih je treba doseči pri posameznih kompetencah. Pomanjkanje standardov pa zelo otežuje ocenjevanje voditeljskega potenciala na poveljniški in sistemski ravni, predvsem pa onemogoča poenoteno vrednotenje poveljniškega potenciala v SV.

Ne glede na zavzetost poveljnika pri razvoju voditeljskega potenciala podrejenih poveljnikov pa vsi podrejeni niso enako primerni za voditeljske dolžnosti. Z nenehnim stikom z njimi, tudi s pomočjo metod za razvijanje voditeljskega potenciala, lahko poveljnik najboljše oceni njihov napredek in primernost za poveljevanje vodu in četi. Tako izvaja neformalno selekcijo, s službenim ocenjevanjem pa tudi formalno. Poveljnikova ocena primernosti za voditeljske dolžnosti bi se morala upoštevati pri nadaljnjem kadrovskem razvoju posameznika in pri izbiri primernih poveljnikov na višjih ravneh.

Sistem razvoja kadrov mora spodbujati izbor dobrih vodij in zavirati razvoj poveljnikov, ki zaradi pomanjkanja vodstvenih sposobnosti zmanjšujejo učinkovitost enote. Poveljniki morajo biti pri ocenjevanju voditeljskega

potenciala podrejenih objektivni in sistematični. Če poveljnik zaradi »osebnih koristi« daje dobre ocene podrejenemu, pade tudi najbolj dovršen razvojni kadrovski sistem (Jazbec, 2015, str. 67).

Kalič (2018, str. 39–40) v svoji zaključni nalogi poudarja, da »mora SV oblikovati in vzpostaviti vodstvene standarde in merila in pri njih vztrajati. Integrirani morajo biti v sistem selekcije, evalvacije, izobraževanja in kariernega sistema. Učinkovita kadrovska politika vojske mora nedvoumno, enotno in transparentno vzpostavljati in vzdrževati predpisane standarde in merila za poveljniški kader.«

2.2.2 Vpliv organizacijske klime na razvoj voditeljskega potenciala

Delovno okolje ima velik vpliv na možnosti razvoja voditeljev v enotah vojaške organizacije. Lahko spodbuja ali zavira razvoj voditeljstva. V organizaciji ga oblikujeta organizacijska kultura in organizacijska klima.

Voditelji na strateški ravni oblikujejo organizacijsko kulturo vojske, voditelji na organizacijski in direktni ravni pa oblikujejo organizacijsko klimo v svojih enotah. Organizacijska klima izhaja iz skupnih prepričanj, medsebojnih odnosov in občutkov pripadnikov o delovanju enote. Odraža, kar pripadniki čutijo do enote. Skrb za pripadnike in povečevanje njihove učinkovitosti v glavnem kažeta, kako voditelj skrbi za oblikovanje organizacijske klime v enoti. Klima vpliva na motivacijo pripadnikov in zaupanje v njihovo enoto in voditelje. Običajno je kratkotrajno stanje, ki je odvisno od socialne mreže pripadnikov in se spreminja z odhodi in prihodi ljudi (ADRP 6-22, 2012, str. 7-1). Lewin, Lippit in White jo opišejo kot skupek vedenj, občutkov in socialnih procesov in izpostavljajo, da se ustvarja skozi vodenje. Voditelji lahko s svojim vedenjem in delovanjem močno vplivajo na vzdušje zaposlenih (v Jakič, 2010, str. 106).

Ameriška kopenska vojska v svoji doktrini voditeljstva (ADRP 6-22, 2012, str. 7-1–7-5) izpostavlja odgovornost poveljnikov za vzpostavljanje pozitivnega okolja (organizacijske klime), ki spodbuja razvoj voditeljstva v enotah. Spodbujanje pravičnega vrednotenja dela, enakih norm in vrednot za vse pripadnike, etičnost in vključevanje vseh posameznikov, ne glede na njihove

razlike, so temelji za pozitivno organizacijsko klimo v enoti. Spodbujati je treba povezanost, sodelovanje in timskega duha v skupinah. Zaželeno je kultura odprtega dialoga, kritičnega razmišljanja in argumentov. Treba je iskati povratne informacije in spoštovati mnenja drugih. Politike ničelne tolerance do napak se je treba izogibati.

Poveljnik mora vzpostaviti okolje, ki spodbuja izobraževanje. Prepoznati mora priložnosti za učenje, usposabljanje in pridobivanje izkušenj. Uspešni voditelji motivirajo podrejene za učenje in jim z usposabljanjem in učenjem omogočajo, da dosežejo svoj potencial. Spodbujajo pobudo podrejenih, jim dajejo moč in odgovornost za delovanje na njihovi ravni. Skrbijo za svoje podrejene, zaznavajo njihove potrebe in težave ter jim omogočajo dobre razmere za opravljanje dela. Postavijo visoke standarde, cilje in pričakovanja do podrejenih enot in posameznikov ter jim jih odkrito in jasno predstavijo.

Vsak poveljnik bi se moral zavedati pomena razvijanja voditeljstva. Pomembno pa je tudi to, da zna oceniti organizacijsko klimo v svoji enoti in jo oblikovati tako, da ustvari okolje, ki je naklonjeno razvijanju voditeljstva. Temu mora dati primeren pomen, vzpostaviti mora jasna merila, kaj pomeni biti dober voditelj. Merila mora predstaviti podrejenim in se prepričati, da jih ti dobro razumejo. Vse to pa mora poveljnik podpreti tudi z lastnim ravnanjem – zgledom. Če poveljnik sam ne dela tega, kar govori (in pričakuje od svojih podrejenih), potem daje negativne signale podrejenim, ki mu ne bodo zaupali. Kadar od podrejenih pričakuje, da bodo razvijali kulturo učenja in svoj voditeljski potencial, da bodo samoiniciativni in motivirani, mora pričakovanja podpreti tudi z lastnim zgledom. Samo takrat bo ohranil spoštovanje in zaupanje podrejenih ter ustvarjal pozitivno klimo, naklonjeno razvijanju voditeljstva.

Osební zgled je največji vir moči vojaškega voditelja in z njim vpliva na podrejene bolj, kot lahko vpliva z navodili ali usmeritvami. Sledilci od svojih voditeljev pričakujejo, da jih bodo ti vodili z zgledom, in pri tem voditelji nimajo izbire (Koncept vojaškega voditeljstva v SV, 2007, str. 8). Voditelj doseže največji učinek z usklajenostjo svojih usmeritev in lastnega zgleda. Povezavo med lastnim zgledom in pozitivno klimo v enoti poudarjajo tudi skripta *Vojaško voditeljstvo* (2007, str. 63): »Dejstvo je, da lahko voditelji s svojim vedenjem najmočnejše vplivajo na organizacijsko klimo. Njihovo vedenje sporoča vsem pripadnikom, kaj bodo dopustili in česa ne.«

2.2.3 Poveljevanje s poslanstvom

Poveljevanje s poslanstvom je proces, ki predvsem podpira vse sestavine okolja, ki ga opredeljujemo kot pozitivnega za razvoj voditeljstva. Je koncept, ki omogoča najboljši razvoj voditeljskega potenciala pri mlajših poveljnikih.

Poveljevanje s poslanstvom oziroma doktrina *Auftragstaktik* je nastala v prusko-nemškem okolju ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja kot posledica vedno bolj zapletene narave vojn. *Auftragstaktik* je grajena na izdajanju kratkih in jasnih ukazov, ki temeljijo na poznavanju doktrine, skupnem jeziku in medsebojnem zaupanju nadrejenih in podrejenih. Ti ukazi podrejenim dovoljujejo največjo mogočo svobodo odločanja in pobudo znotraj omejitev dodeljene naloge ter predvsem namere nadrejenega. Napake podrejenih so dovoljene, dokler podrejeni uspešno sledijo nameri nadrejenega. V odnosih med nadrejenim in podrejenim je pomemben razvoj podrejenega, predvsem želenih osebnostnih značilnosti in vodstvenih sposobnosti. Pomembno je, kako podrejeni razmišlja. Žarišče taktičnih vaj ni v taktičnem problemu, temveč v razvoju podrejenih. Rezultat te velike pozornosti, ki jo nadrejeni namenjajo podrejenim, je, da drug drugega zelo dobro poznajo. Podrejenemu to omogoča, da ukaze nadrejenega »bere med vrsticami«, nadrejenemu pa, da precej dobro ve, kaj lahko pričakuje od podrejenega. To seveda povzroči obojestransko zaupanje in omogoča uresničevanje pobud v okviru namere (Potočnik, 2014, str. 98–102).

Bistvo vodenja s poslanstvom je v ciljih operacije, in ne v tem, kako jih doseči. Poveljniki podrejenim zagotovijo njihovo namero, namen operacije, bistvene naloge, želeno končno stanje in razpoložljive vire. Podrejeni morajo zlasti v odzivih na nepredvidene težave znati ukrepati v okviru namere nadrejenega. Pokazati morajo disciplinirano pobudo. Poveljevanje s poslanstvom temelji na vzajemnem zaupanju in enotnem razumevanju namena operacije (ADRP 6-0, Mission Command, 2012, str. 1–2).

Kalič (2018, str. 48) poudarja pozitivne učinke, ki jih ima koncept poveljevanja s poslanstvom na razvoj voditeljstva. »Če se tako poveljevanje (poveljevanje s poslanstvom) v enoti pravilno in uravnoteženo uveljavlja, to navdušuje zlasti podrejene poveljnike in ustvarja pozitivno klimo, ki bistveno prispeva k dobremu in usmerjenemu razvoju poveljniškega kadra. Koncept poveljevanja

s poslanstvom spodbuja osebno sodelovanje med nadrejenim in podrejenimi poveljniki.« Temelj poveljevanja s poslanstvom je medsebojno zaupanje med nadrejenimi in podrejenimi poveljniki, to zaupanje pa se gradi tudi s tehnikami razvijanja voditeljstva – svetovanja, mentorstva in *coachinga*.

Poveljevanje s poslanstvom je koncept vodenja, ki omogoča delovanje enot v raznovrstnem okolju, kjer se položaj naglo spreminja. Od voditeljev se pričakuje večja odgovornost, prilagodljivost, proaktivnost in kompetentnost. Pogoj, da lahko koncept poveljevanja s poslanstvom učinkovito deluje, je, da vojska načrtno in celovito goji filozofijo razvijanja voditeljstva na vseh ravneh poveljevanja.

3 Metode razvijanja voditeljskega potenciala

Ena pomembnejših odgovornosti voditeljev je motivirati podrejene in jim pomagati, da se učijo in izobražujejo. Voditelji morajo zagotavljati jasno razlago, zakaj so nekatera znanja in veščine pomembni za voditeljstvo. Voditelji morajo zato dobro poznati svoje podrejene, razumeti, kako se najbolje učijo, na katerih področjih so dobri in kje je treba spodbujati njihov razvoj.

Ameriška kopenska vojska proces razvijanja voditeljskega potenciala deli na tri faze. V prvi mora nadrejeni oceniti podrejenega po lastnostih in kompetencah, opredeljenih v modelu voditeljstva. Najboljše priložnosti za oceno podrejenega voditelja so pomembnejše in raznovrstnejše naloge njegove enote, spoprijemanje z izzivi in sodelovanje s podrejenimi. V drugi fazi nadrejeni ugotovi, kje podrejeni dosega zahtevane standarde voditeljstva in kje ne, v tretji pa podrejenemu poda odkrito povratno informacijo o njegovih voditeljskih sposobnostih in njegovem potencialu (ADRP 6-22, 2012, str. 7-9–7-10).

Odkrite, natančne in dobronamerne povratne informacije usmerjajo usposabljanje in učenje podrejenih ter tako prispevajo k hitrejšemu razvoju njihovega voditeljskega potenciala. Ameriška kopenska vojska (ADRP 6-22, 2012, str. 7–10) opredeljuje tri osnovne načine oziroma metode razvijanja in izboljševanja voditeljstva: svetovanje, *coaching* in mentorstvo. Ob jasno izpostavljeni odgovornosti nadrejenega za razvoj podrejenih pa ne smemo

zapostaviti odgovornosti vsakega posameznika za svoj profesionalni razvoj. Posamezniki, ki želijo postati boljši voditelji, morajo biti aktivni v odnosu do svojega svetovalca, *coacha* ali mentorja. Prizadevati si morajo za lastni razvoj, iskati morajo priložnosti za učenje in pridobivati izkušnje, spremljati morajo delovanje izkušenejših voditeljev in iskati povratne informacije o učinkovitosti svojega dela in voditeljstva. Sprejeti morajo filozofijo življenjskega učenja (prav tam, str. 7–12).

Koncept vojaškega voditeljstva v SV (2007, str. 10–11) izpostavlja dejanja voditelja kot temelj za presojanje njegove učinkovitosti. Dejanja združuje v tri skupine: vplivanje, delovanje in izboljševanje. Izboljševanje obsega dejavnosti razvijanja, izgrajevanja in učenja. V opredelitvi razvijanja Koncept omenja tudi izvajanje mentorstva, ki pa ni podrobneje opredeljeno. V skriptih SV, Vojaško voditeljstvo na direktni ravni (2007, str. 10), je razvijanje podrejenih izpostavljeno kot ena najpomembnejših nalog vseh voditeljev. Mentorstvo je izpostavljeno kot »najpomembnejša dejavnost za razvoj sposobnih bodočih voditeljev«. Svetovanje pa je opredeljeno kot »veščina medsebojne komunikacije, ki je bistvena za učinkovito mentorstvo«.

3.1 Svetovanje

V doktrini voditeljstva ameriške kopenske vojske (ADRP 6-22, 2012, str. 7–10) je svetovanje opredeljeno kot »proces, v katerem voditelji vodijo podrejene k izboljšanju učinkovitosti in razvijanju njihovega potenciala«. Osredotočeno je na znanje in veščine, ki jih podrejeni potrebuje pri svojem delu oziroma jih bo potreboval v prihodnosti. Pričakuje se dejavno sodelovanje podrejenega. Svetovanje je formalno opredeljeno in povezano s službenim ocenjevanjem. Ni priložnostni proces, temveč dolžnost nadrejenega, ki mora svetovanje periodično izvajati z vsemi podrejenimi. Uporabljajo se standardne oblike (obrazci), na katerih se oblikujejo prednosti in pomanjkljivosti ocenjevanega, in akcijski načrt za odpravo pomanjkljivosti in izboljšanje učinkovitosti. Nadrejeni periodično spremlja napredek podrejenega pri postavljenih ciljih in upošteva rezultate pri službenem ocenjevanju.

Priročnik ameriške kopenske vojske za izvajanje svetovanja (ATP 6-22.1, The Counseling Process, 2014, str. 1-1 in 2-10) še bolj poudarja obvezo voditeljev,

da s svojimi podrejenimi redno izvajajo različne tipe svetovanja. Priročnik svetovanje opredeljuje kot najpomembnejše orodje za razvijanje bodočih voditeljev. V nasprotju s sorodnimi razvojnimi metodami, *coachingom* in mentorstvom, svetovanje torej ni prostovoljna izbira voditeljev, temveč njihova obveza. Svetovanje poveljnikom ponuja priložnost, da pokažejo pristno zanimanje za podrejene, da jim pomagajo razumeti njihov pomen in vlogo pri doseganju poslanstva enote, izpostavijo dobro opravljeno delo in predanost, ponudijo vire in pomoč pri odpravi težav ter okrepijo⁵ podrejene, da sami prepoznajo in rešujejo težave. Voditelji morajo znati prepoznati potrebe in priložnosti za svetovanje. Za izvedbo učinkovitega svetovanja morajo poznati svoje podrejene, obvladati morajo medčloveške odnose in komunikacijske veščine. Med svetovanjem morajo biti kredibilni, empatični in spoštljivi do podrejenega. Obvladati morajo dejavno poslušanje, poskrbeti, da jasno razumejo sporočilo podrejenega, in s postavljanjem pravih vprašanj spodbuditi ustvarjalno razmišljanje podrejenega.

Svetovanje je torej obvezna in formalizirana oblika vplivanja na razvijanje podrejenih na tistih področjih, ki jih podrejeni najbolj potrebujejo pri svojem delu. Je najpomembnejša metoda za razvijanje voditeljskega potenciala pri mlajših poveljnikih – poveljnikih vodov in poveljnikih čet. Od usposabljanja oziroma urjenja se bistveno razlikuje predvsem po tem, da nadrejeni ne učijo podrejenega, temveč ga usmeri na področja, veščine in znanje, ki jih mora izboljšati in se jih sam naučiti. Pri tem nadrejeni ponuja podporo v obliki spodbude, postavljanja standardov in zagotavljanja virov, ki jih potrebuje. Nadrejeni mora vzpostaviti ugodno okolje in omogočiti razmere, podrejeni pa mora biti dejaven pri učenju in razvijanju svojega potenciala.

Skripta Vojaško voditeljstvo na direktni ravni (2007, str. 9–10) svetovanje uvršča med veščine voditeljev na direktni ravni, in sicer v skupino znanj in veščin za delo z ljudmi. Poudari pomen obvladovanja tehnik in veščin svetovanja. Svetovanju mora slediti načrt dejavnosti, ki ga svetovalec in svetovani pripravita skupaj, da bi dosegla individualne ali organizacijske cilje.

Po teh opredelitvah je svetovanje tesno povezano s službenim ocenjevanjem. Svetovanje je periodično in formalno opredeljeno ter se izvaja z vsemi podrejenimi. Sklepamo lahko, da je ena od oblik izvajanja svetovanja v SV

---

⁵ Angl. *empower*.

redni letni razgovor, pri katerem nadrejeni in podrejeni skupaj opredelita naloge in cilje podrejenega, interesna področja in ambicije podrejenega ter načrt za povečanje delovne uspešnosti oziroma učinkovitosti podrejenega. Načrt za povečanje delovne uspešnosti sestavi ocenjevalec in ocenjevani skupaj, vsebovati pa bi moral kompetence, ki jih mora podrejeni izboljšati, ter konkretne predloge, kako jih izboljšati.

Izvedbo rednega letnega razgovora in njegovo obliko v 21. členu opredeljuje Pravilnik o službeni oceni (2014, str. 10): »Letni razgovor, ki poteka med ocenjevalcem in ocenjevanim, predstavlja podlago za izvedbo službenega ocenjevanja. Z letnim razgovorom se ocenjevanemu določi cilje in ključne naloge, doseganje delovne uspešnosti ter drugi elementi v ocenjevalnem obdobju.«

Svetovanje je bistveno za razvoj voditeljev. Usmerjeno je na vse podrejene, ki jih voditelj neposredno ocenjuje. Pri njegovi izvedbi mora voditelj uporabljati vsa svetovalna orodja in veščine, zaželeno je dejavno sodelovanje podrejenega. Svetovanje mora biti usmerjeno v prihodnje naloge in izzive, svetovalec mora biti pošten in odkrit. Podrejeni mora biti seznanjen s standardi in tem, kaj mora početi, da bo standarde dosegel in se razvijal. Velik pomen ima tudi zgled, ki ga nadrejeni daje – če vojaški voditelji svetujejo podrejenim, bodo tudi ti svetovali svojim podrejenim (Skripta Vojaško voditeljstvo na direktni ravni, 2007, str. 32–33).

3.2 Coaching

Terminološki slovarček karierne orientacije (2011, str. 20) opredeljuje *coaching* kot »metodo individualnega razvoja posameznika oziroma spodbujanje razvoja posameznika s postavljanjem ustreznih vprašanj, ki povečujejo posameznikovo zavedanje o različnih vidikih obravnavane teme in odpirajo nove poglede na posameznikovo vedenje, stališča, lastnosti, vrednotenje itd.«. Mednarodna *coaching* zveza (*International Coaching Federation*) ga definira kot »kreativni proces, ki s spodbujanjem miselnega procesa pomaga posamezniku, da ta razvije svoj profesionalni potencial« (<https://coachfederation.org>).

Coaching je tehnika razvoja posebnih veščin in znanja (npr. komunikacije, medčloveških odnosov, javnega nastopanja, načrtovanja, upravljanja časa ipd.), ki jih posameznik deloma že obvlada. Ob tem je pomembno, da ima *coach* strokovno znanje na področju, ki je predmet *coachinga*, ni pa nujno, da je na splošno bolj izkušen ali višji po činu od posameznika. *Coach* posamezniku pomaga razumeti trenutno stopnjo doseganja standardov in raven njegovega potenciala ter ga usmerja, da ta doseže višjo stopnjo znanja ali veščine. *Coach* in posameznik s pogovorom poenotita cilje *coachinga*, dosežeta strinjanje glede področij, ki jih mora posameznik izboljšati, in definirata ovire za napredek. *Coach* vodi razgovor z vprašanji, ki pri posamezniku spodbujajo ideje za doseganje napredka (ADRP 6-22, 2012, str. 7-10–7-11).

Coach mora podrejene spodbujati, da prevzamejo odgovornost za lastni razvoj in si postavijo lastne cilje. *Coach* pomaga opredeliti posebne cilje, ovire za njihovo doseganje in pot do uspeha. Glavnega pomena je, da oseba, ki je deležna *coachinga*, čuti, da ima moč in nadzor nad lastno usodo in je tako tudi odgovorna za lastni uspeh. *Coaching* v danem trenutku,⁶ pri katerem *coach* skoraj ves čas daje majhne »grizljaje« povratnih informacij, pogosto velja za učinkovitejšega od formalnega in namenskega *coachinga*⁷ (Army Leadership Doctrine, 2016, str. 48).

Vsem opredelitvam *coachinga* je torej skupno, da *coach* ne uporablja metod neposrednega učenja, temveč zgolj spodbuja, motivira in usmerja posameznika k skupno postavljenim ciljem. *Coaching* spodbuja kritično razmišljanje, učenje in dejavno vlogo posameznika pri doseganju ciljev in je manj formalen od svetovanja. Zaradi zahtev po posebnih izkušnjah, znanjih in veščinah, ki jih ne more obvladovati vsak voditelj, se lahko pojavi potreba po iskanju pomoči zunaj linije poveljevanja. *Coach* torej lahko prihaja iz druge enote ali ravni poveljevanja ali pa celo iz civilnega okolja, bistveno pa je, da enoti ali posamezniku pomaga doseči razvoj na posebnem področju.

⁶ Angl. *kerbside coaching*.

⁷ Angl. *deliberate coaching*.

3.3 Mentorstvo

Mentorstvo je odnos med osebo z več izkušnjami in osebo z manj izkušnjami. Utemeljeno je na medsebojnem zaupanju in spoštovanju ter se vzpostavi prostovoljno. V primerjavi s svetovanjem in *coachingom* je najmanj formalna metoda razvijanja voditeljev. Največkrat obsega področja veščin medosebnih odnosov, komunikacijskih veščin, zrelosti in preudarnosti pri vodenju, tehnična in taktična znanja in nasvete o karierni poti. Mentor je že izkusil dileme in težave, s katerimi se srečuje njegov varovanec, in zato mu lahko svetuje na podlagi lastnih izkušenj. Mlajši voditelji z željo po razvoju si velikokrat sami poiščejo mentorja, ki jim zagotavlja nasvete in usmeritve za profesionalno in osebno rast. Mentorstvo je najbolj namenjeno oblikovanju visokokompetentnih, izkušenih, preudarnih in zrelih prihodnjih poveljnikov na višjih ravneh (ADRP 6-22, 2012, str. 7–11).

Mentorstvo je lahko vzpostavljeno skozi večji razpon činov, vendar ni omejeno na odnos med nadrejenim in podrejenim. Obstajajo primeri mentorstva med voditelji na enaki ravni – vrstniki in tudi med podčastniki in častniki. Pogost primer je, da je izkušenejši vodni podčastnik mentor neizkušenemu poveljniku voda (ADRP 6-22, 2012, str. 7–11). Leonard (2018, str. 1) tak primer mentorstva imenuje »obratno mentorstvo«⁸ in dodaja, da je vodni podčastnik pogosto prvi mentor mlademu poveljniku voda. Še posebno je vpliv vodnega podčastnika pomemben, če poveljnik čete in poveljnik bataljona ne posvečata dovolj pozornosti razvijanju podrejenih.

Medtem ko se *coachi* usmerjajo bolj na posebne otipljive cilje, pa se mentorji usmerjajo v širši razvoj prek celotnega življenja. Mentorji so pogosto višji voditelji, ki veljajo za zaupanja vredne in skaterimi je mogoče odprto razpravljati o idejah in načrtih ter preveriti njihovo uporabnost. Najuspešnejši mentorski odnosi pogosto obstajajo zunaj linije poveljevanja. Voditelji se lahko ponudijo kot mentorji, vendar pa takega odnosa ni mogoče izsiliti, sprejeti pa ga morata obe strani (Army Leadership Doctrine, 2016, str. 48). Mentorstvo je odnos, ki traja dlje časa in se osredotoča na podporo razvoju in rasti varovanca. Mentor je vir modrosti, učenja in podpore, vendar varovancu ne podaja konkretnih

⁸ Angl. *reverse mentoring*.

nasvetov o vsakodnevnih dilemah. Mentor ponuja usmeritve in nasvete za dolgoročni razvoj varovanca (Reh, 2019).

Na podlagi prepoznanih prednosti mentorstva se v zadnjem času v organizacijah, tudi v ameriški kopenski vojski, vzpostavljajo formalni programi mentorstva. Johnson in Anderson (2010, str. 4) v svoji raziskavi primerjata obe obliki mentorstva in ugotavljata, da je neformalno mentorstvo emocionalno bolj intenzivno, manj vidno, bolj splošno usmerjeno v varovančev karierni in psihosocialni razvoj in ni časovno omejeno, torej običajno traja dlje časa. Neformalno mentorstvo je glede na opravljene raziskave tudi učinkovitejše od formalnega.

Bircher (2016) izpostavlja pomen dejavne vloge mentorja. Starejši in izkušeni voditelji se morajo ponujati za mentorje bodočim voditeljem. Poiskati morajo posameznike, ki kažejo potencial, da prispevajo k voditeljstvu in razvoju organizacije. Pri njih morajo spodbujati pripadnost vrednotam vojske, željo po učenju in razvoju ter željo po voditeljstvu. Mentor mora biti usmerjen v prihodnost in varovancu predajati modrost, ki jo bo potreboval v prihodnje. Pri tem mora izbirati pristope in načine komunikacije (tudi medij), ki so varovancu blizu in bodo pripomogli k temu, da bo njegov nasvet sprejet. Upoštevati mora, da je dejavno poslušanje enako pomembno kot podajanje informacij. Varovanci morajo prepoznati voditelje, ki jih želijo posnemati, in tudi voditelje, ki se jim želijo izogniti. Pri iskanju mentorja morajo biti tudi sami proaktivni. Imajo odgovornost, da iščejo novo znanje, nadgrajujejo znanje vojaškega poklica in razvijajo svoj intelektualni in voditeljski potencial. Odnos mentorstva temelji na zaupanju, spoštovanju in odprti dvosmerni komunikaciji. Mentorstvo ni zgolj karierno svetovanje.

Trottier (2017) v svojem članku primerja metode za razvijanje voditeljstva. Svetovanje in *coaching* se dopolnjujeta. Svetovanje mora obsegati standarde in merila, ki jih mora doseči podrejeni, da postane boljši voditelj. *Coaching* se ukvarja z nadgrajevanjem znanja, ki je deloma že prisotno. Izvaja se z nenehnim ponavljanjem in urjenjem posebnih postopkov in veščin, ki izboljšujejo usposobljenost posameznika na nekem področju. Mentorstvo podpira lekcije, naučene med svetovanjem in *coachingom*, ter pomaga posamezniku pri njegovem profesionalnem in osebnostnem razvoju. Posamezniku skozi

refleksijo pomaga razumeti, kako naj uporabi svoje znanje in izkušnje, da doseže napredek v obvladovanju vojaškega poklica.

Tabela 1: Primerjava svetovanja, coachinga in mentorstva

	Svetovanje	Coaching	Mentorstvo
Namen	Pregledati preteklo ali trenutno učinkovitost, da se zadrži ali izboljša učinkovitost v prihodnosti.	Usmerjati učenje ali izboljševati veščine.	Zagotavljati usmeritve zaradi poklicne ali osebne rasti.
Vir razvoja	Nadrejeni, ocenjevalec, linija poveljevanja.	Dodeljen <i>coach</i> ali trener s posebnim znanjem.	Oseba z več izkušnjami.
Sodelovanje	Uradni ali neuradni pogovor med nadrejenim in podrejenim.	Med urjenjem ali praktičnim delom <i>coacha</i> in posameznika, opazovanje, usmerjanje.	Pogovor na osebni ravni.
Način delovanja	Prepoznavaj potrebo po svetovanju. Pripravi se za srečanje. Svetuj tako, da spodbudiš aktivno sodelovanje podrejenega. Določi cilje. Spremljaj napredek.	Oblikuj priložnosti za prikaz veščine, opazuj izvedbo in podaj usmeritve.	Uporabi izkušnje mentorja, ki varovancu podaja usmeritve.
Rezultati	Formalni načrt razvoja posameznika ali neformalni cilji za napredek.	Prepoznane so prakse, navade za izboljšanje učinkovitosti in doseganje naslednje ravni usposobljenosti.	Osebna zavezanost kariernim odločitvam, želja po izboljšanju, napredku.
Zahtevanost	Predpisano – vsi podrejeni morajo biti deležni svetovanja in razvoja.	Predpisano ali prostovoljno.	Prostovoljno, vzajemna predanost.
Pojavljanje	Določeno glede na ocenjevalno obdobje, ali vezano na dogodek ali kadar ocenjevalec zazna potrebo.	Dogodki urjenja ali praktičnega dela.	Predlaga ga katera koli stran.

Vir: ADRP 6-22, 2012, str. 7–12

4 Sklep

V vojaški organizaciji razvijanje voditeljskega potenciala poteka v treh domenah: institucionalni, operativni in individualni. Večina razvoja mladega poveljnika poteka v operativni domeni, torej v enoti. Za poveljnika voda je izjemnega pomena, da prevzame pravilne vedenjske vzorce in vrednote in da je njegov razvoj že od začetka pravilno usmerjen. Pridobivati mora veščine, znanje in izkušnje, ki podpirajo njegov osebni razvoj, pripomorejo k razvoju enote in organizacije, ter se hkrati pripravljati za višje poveljniške dolžnosti. Poznamo tri osnovne metode za razvijanje voditeljstva. Svetovanje je najpomembnejša metoda za razvijanje voditeljskega potenciala mlajših poveljnikov. Podrejenega usmerja na področja, veščine in znanje, ki jih mora izpopolniti. Poveljnik podrejenega ne uči neposredno, temveč pomaga določiti standarde, zagotavlja vire in motivira. Voditelji s *coachingom* dosegajo višjo stopnjo posebnega znanja ali veščin, ki jih deloma že obvladajo. Mentorstvo je manj formalna metoda, ki varovanca usmerja v dolgoročnem profesionalnem in osebnostnem razvoju.

Že v Šoli za častnike mladi poveljniki v teoriji spoznajo model voditeljstva SV, vrednote SV ter lastnosti, kompetence in znanje, ki jih mora imeti voditelj. Seznanijo se z glavnimi dokumenti, ki opredeljujejo voditeljstvo v SV. Pomembno je, da v enotah SV z usposabljanjem in praktičnim delom nadrejeni poveljniki nadgrajujejo veščine voditeljstva podrejenih poveljnikov. V operativni domeni je pristop do podrejenih bolj osebni in individualen. Nadrejeni poveljniki imajo možnost svoje podrejene poveljnike v vlogi voditeljev spremljati pogostejše in skozi daljše časovno obdobje. Tako si lahko ustvarijo stvarno sliko o posebnih področjih in veščinah, ki jih morajo podrejeni poveljniki nadgraditi, da bi postali boljši voditelji. Tako lahko s pomočjo svetovanja, ki mora biti personalizirano, konkretno in nepretrgano, podrejene usmerjajo in motivirajo za razvijanje veščin voditeljstva. Metodi *coachinga* in mentorstva dopolnjujeta in nadgrajujeta svetovanje, ki je osnovna metoda za razvijanje voditeljskega potenciala v začetni fazi kariere poveljnikov.

Poveljniki enot na organizacijski ravni so torej glavni za razvijanje voditeljskega potenciala mlajših poveljnikov. Imajo dovolj izkušenj, da vedo, katero znanje

in večšine potrebujejo voditelji na direktni ravni. Odgovorni so za ustvarjanje ugodne organizacijske klime, ki najbolj podpira razvijanje podrejenih poveljnikov.

Doktrini voditeljstva in priročniki razvijanja voditeljskega potenciala ameriške in britanske kopenske vojske zelo izrazito izpostavljajo obvezo poveljnikov na organizacijski ravni za razvoj podrejenih voditeljev. Poleg modela voditeljstva so v teh dokumentih podrobno opredeljene tudi metode, s pomočjo katerih morajo poveljniki vplivati na razvoj podrejenih voditeljev. Poudarjen je pomen načrtnega, sistematičnega in nepretrganega razvoja podrejenih, določeni so jasni standardi kompetenc, ki jih morajo dosegati voditelji.

Koncept vojaškega voditeljstva je glavni dokument, ki določa model voditeljstva v SV. Koncept določa kompetence vojaškega voditelja in deloma izpostavlja vlogo poveljnika pri razvijanju drugih. Metode za razvijanje voditeljskega potenciala podrejenih so nakazane, niso pa dovolj natančno opredeljene. Manjkajo jasni standardi za zahtevane voditeljske kompetence. V Konceptu vloga poveljnikov pri razvoju podrejenih voditeljev ni dovolj jasno označena kot obveza, prej jo lahko razumemo kot priporočilo, in torej ni dovolj poudarjena. Model voditeljstva je premalo izpostavljen in ni integriran v delovanje organizacije. V SV potrebujemo boljše prepoznavnost modela voditeljstva in glavnega dokumenta, ki ta model opredeljuje.

Pristop do voditeljstva v SV v preteklem obdobju ni bil načrten, sistematičen in celosten. Obstajajo sicer primeri dobrih praks v nekaterih enotah, vendar so ti posledica proaktivnosti posameznih poveljnikov, kar pa ni dovolj. Voditeljstvo v SV ne more biti odvisno od samoiniciativnosti posameznikov, potrebujemo sistemski pristop k reševanju problema. Le tako se lahko doseže dvig ravni voditeljstva na vseh ravneh poveljevanja in v vseh enotah.

Slovenska vojska bi pravzaprav potrebovala doktrino voditeljstva, ki bi celostno opredelila pomen voditeljstva in podala temeljna izhodišča za razvijanje tega področja. Tako bi voditeljstvo pridobilo prepoznavnost. Na podlagi doktrine bi bilo treba prenoviti zastarel Koncept voditeljstva (lahko tudi kot priročnik za razvijanje voditeljstva) in ga dopolniti s sodobnejšimi in natančneje določenimi zahtevami po standardih, kompetencah, veščinah in lastnostih voditeljev. Opredeljeni bi morali biti tudi postopki in načini, kako zahtevane

standarde doseči. To bi poveljnikom omogočilo celovito, enotno in jasno vrednotenje in ocenjevanje voditeljskega potenciala mlajših voditeljev ter predstavljalo podlago za razvijanje tega potenciala. Tako bi dosegli poenoten razvoj voditeljev v vseh enotah SV.

Nedvoumno je treba opredeliti obvezo vseh poveljnikov v SV do razvijanja voditeljstva pri podrejenih. Standardi voditeljstva se morajo izražati v objektivnih in jasnih merilih za izbiranje pripadnikov za poveljniške dolžnosti. Doktrino in model voditeljstva SV je treba podpirati in izvajati na vseh ravneh voditeljstva, spodbuda mora priti s strateške ravni in se prek organizacijske prenesti na direktno raven voditeljstva. Model voditeljstva mora promovirati tudi sistem vojaškega izobraževanja in usposabljanja, na vseh šolanjih, tečajih in delavnicah.

5 Literatura in viri

1. *ADRP 6-0 Mission Command*, 2012. Washington: Headquarters Department of the Army.
2. *ADRP 6-22 Leader Development*, 2012. Washington: Headquarters Department of the Army.
3. *Army Leader Development Strategy*, 2013. Washington: Headquarters Department of the Army.
4. *Army Leadership Doctrine*, 2016. Camberley: The Centre of Army Leadership, The Royal Military Academy Sandhurst.
5. *ATP 6-22.1 The Counseling Process*, 2014. Washington: Headquarters Department of the Army.
6. Bircher, C. *Mentorship: A Strategic Imperative*. <https://fromthegreennotebook.com/2016/12/21/mentorship-a-strategic-imperative/>, 20. 2. 2019.
7. Dominko, M., 2013. *Osnove »coachinga«*. Ljubljana: Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/odrasli/Gradiva_ESS/ACS_Izobrazevanje/ACSIzobrazevanje_49Osnove.pdf, 31. 1. 2019.
8. *FM 6-22 Leader Development*, 2015. Washington: Headquarters Department of the Army.

9. *International coaching federation*. <https://coachfederation.org>, 2. 1. 2019.
10. Jakič, M., 2010. *Organizacijska kultura in socialne reprezentacije v Slovenski vojski*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
11. Jazbec, G., 2015. *Psihologija vodenja: Razvoj vodenja enote ter njeno delovanje na misiji*. Ljubljana: Center vojaških šol.
12. Johnson, B. in Anderson G., 2010. *Formal mentoring in the U.S. Military – Research Evidence, Lingering Questions and Recommendations*. <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1600&context=nwc-review>, 20. 2. 2019.
13. Kalič, F., 2018. *Neželeni pojavi vojaškega voditeljstva: Študija primera Slovenske vojske*. Zaključna naloga GŠŠ. Maribor: Center vojaških šol.
14. Key-Roberts, M., 2014. *Strengths-Based Leadership Theory and Development of Subordinate Leaders*. https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20140430_art005.pdf, 20. 2. 2019.
15. *Koncept vojaškega voditeljstva v Slovenski vojski*, 2007. Maribor: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje
16. Korn, F., 2016. *Defining Leadership Potential*. <http://www.totem-consulting.com/defining-leadership-potential/>, 23. 1. 2019.
17. Leonard, S. W., 2018. *The Wisdom of Reverse Mentoring*. <https://news.clearancejobs.com/2018/10/30/the-wisdom-of-reverse-mentoring/> 20. 2. 2019.
18. Mahmutović, J., 2011. *Vojaško voditeljstvo in menedžment*. Ljubljana: Konzorcij višjih strokovnih šol za izvedbo projekta IMPLETUM.
19. Menendez, J., 2017. *6 Things You Can Do This Week To Develop Leadership Potential*. <http://www.selectinternational.com/blog/6-things-you-can-do-this-week-to-develop-leadership-potential>, 23. 1. 2019.
20. Potočnik, V. (2014). Poveljevanje z namero in Slovenska vojska. *Sodobni vojaški izzivi*, 2014, 16(2), str. 97–111.
21. Pravilnik o službeni oceni, 2014. *Uradni list RS*, št. 98/14, 31. 12. 2014.

22. Reh, J. F., 2019. *A Guide to Understanding the Role of a Mentor*. <https://www.thebalancecareers.com/a-guide-to-understanding-the-role-of-a-mentor-2275318>, 20. 2. 2019.
23. Trottier, K., 2017. *Couceling Leaders to Cultivate Influence*. <http://fieldgradeleader.themilitaryleader.com/counseling/>, 18. 2. 2019.
24. *Vojaško voditeljstvo*, 2007. Maribor: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.
25. *Vojaško voditeljstvo na direktni ravni*, 2007. Maribor: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.

Varnost na vojaških vadiščih, streliščih in poligonih Slovenske vojske

Safety in the Military Training Areas and Firing Ranges of the Slovenian Armed Forces

Povzetek

V Slovenski vojski so v zadnjih petih letih ugotovili, da so pravila na področju varnosti na vojaških vadiščih, streliščih in poligonih (VVSP) zastarela ter da med seboj niso skladna. Na GŠSV so ustanovili delovno skupino, katere nalogi sta bili pregledati takratno stanje in posodobiti sistem varnosti na VVSP. Ugotovljeno je bilo, da morajo opredeliti strateško, operativno in taktično raven varnosti na VVSP, da bodo sistematično skrbeli za vzpostavitev, vzdrževanje in dopolnitev sistema varnosti na VVSP. Na vsaki ravni varnosti na VVSP bodo morali imeti svoja pravila delovanja in enote, ki bodo skrbale, da bodo ta pravila upoštevana. Najpomembnejša dokumenta sta Navodilo za streljanja v Slovenski vojski in Pravilnik za zagotavljanje varnosti na VVSP. V teh dokumentih so opredeljeni pooblastila in naloge enot ter posameznikov, ki bodo izvajali streljanja, in enot ter posameznikov, ki bodo nadzorovali, da bodo ta streljanja izvedena varno. Struktura teh enot je bistvenega pomena. Pomembno je, da upoštevajo pravila v veljavnih pravilih za področje varnosti pri streljanju in usposabljanju. Nekdo mora tudi nadzirati, da se ta pravila dosledno upoštevajo. Tako bodo dosegli, da se bo Slovenska vojska približala bojnim razmeram pri usposabljanju in obenem zagotovili najvišjo mogočo varnost.

Ključne besede: VVSP, navodilo, pravilnik, nevarna cona, enota VVSP, organ za varnost na VVSP.

Abstract

Over the past five years, the Slovenian Armed Forces have found that the rules concerning safety in military training areas and firing ranges are outdated and inconsistent. The General Staff of the Slovenian Armed Forces formed a working group whose task was to examine the existing situation and update the safety system in military training areas and firing ranges. It discovered that safety levels (strategic, operational and tactical) must be defined, which would systematically provide the establishment, maintenance and upgrade of the safety system in military training areas and firing ranges. Each safety level in military training areas and firing ranges would require its own rules of engagement, and a structure of units which would ensure compliance with these rules. The key documents are Instructions on Firing in the Slovenian Armed Forces and Rules on Safety in Military Training Areas and Firing Ranges. These two documents define the powers and duties of units and individuals carrying out live firing, and units and individuals supervising safety during live firing. The structure of these units is of crucial importance. It is imperative to abide by applicable rules concerning safety during firing and training. In addition, there must also be a supervisory body to ensure that the rules are strictly observed. This will enable the Slovenian Armed Forces to approximate combat conditions during training, and also ensure the highest possible level of safety.

Key words: *military training areas and firing ranges, Instructions, Rules, danger zone, military training area and firing range unit, military training area and firing range safety body.*

1 Uvod

V Slovenski vojski (SV) so po organizaciji mednarodne združene vaje Adriatic Strike in zaradi vedno obsežnejšega sodelovanja s pripadniki tujih oboroženih sil, zlasti ZDA, ugotovili, da zdajšnji način delovanja na vojaških vadiščih, streliščih in poligonih ne zadošča več. Veljavni elaborati in tudi postopki niso bili več kos zahtevam tempa združenih operacij, torej delovanje ne le kopenske komponente, temveč tudi zračne. Ključni trenutek je bil incident na

vaji Adriatic Strike 2013, na kateri je letalo skoraj priletelo v svoj minometni ogenj. Prihod letal F-16 ameriškega letalstva na osrednje vadišče (OSVAD) Poček in začetek delovanja koncepta združenega usposabljanja za kontrolorje združenih ognjev (Joint Terminal Attack Controller – JTAC), opazovalce združenih ognjev (Joint Fires Observers – JFO) in kopenske ter letalske ognjene podpore, imenovan Letalski teden (Airweek), sta dodatno potrdila, da je treba spremeniti način delovanja.

Leta 2015 so na GŠSV oblikovali začasno uporabniško skupino za celovito ureditev osrednjega vadišča Slovenske vojske Postojna in ustanovitev specializirane enote za spremljanje in nadzor nad delovanjem uporabnikov na VVSP. Namen delovne skupine je bil pripraviti:

- koncept vodenja, upravljanja in delovanja OSVAD, vključno s predlogom strukture, formacije in temeljnih aktov za delovanje vadišča;
- spremembe elaborata OSVAD, tako da se pripravijo ustrezne balistične varnostne ocene (BVO) za različne vrste orožij, streliva in lansirnih sredstev glede na način in vrsto streljanja ter skladno s tem ustrezna opredelitev zahtev fizičnega varovanja, opozorilnih tabel, najav izvajanja aktivnosti ter obveščanja zlasti lokalnih javnosti. Pri tem je bilo treba poiskati ustrezne rešitve med zahtevami varnosti izvajanja vaj, usposabljanj in streljanj ter zagotavljanjem minimalnega vpliva na življenje lokalnega prebivalstva. Hkrati je bilo treba upoštevati vse zahteve varovanja okolja in zagotavljati ustrezen monitoring vpliva aktivnosti na okolje;
- strategijo enotnega in učinkovitega nastopa države, Ministrstva za obrambo in SV pri zagotavljanju trajnostnega statusa vadišča.

Ta interdisciplinarna skupina je ugotovila, da je treba celovito prenoviti dokumentacijo, ki predpisuje sistem varnosti na VVSP, in tudi ustanoviti enoto, ki bo imela pregled nad delovanjem enot med usposabljanjem na VVSP.

Leta 2016 je SV skladno s spremembo formacije Centra za združeno usposabljanje (CZU), vzpostavila Enoto za spremljanje in nadzor (ESN), ki deluje znotraj Enote osrednje vadišče (EOSVAD) SV Postojna, odgovorni za poligon Poček, strelišče in vadišče (STRVAD) Bloška Polica, Bač in Mlake. Enota za spremljanje in nadzor bi morala delovati na vseh štirih VVSP, ki so pod EOSVAD, vendar se je izkazalo, da to takrat ni mogoče, zato je bila

enota osredotočena na poligon Poček kot vojaški poligon, ki zahteva največ pozornosti. Z delovanjem in usposabljanjem ter na podlagi izkušenj je bilo ugotovljeno, da morata biti sistem varnosti in organizacija na VVSP zelo spremenjena in da le popravek takratnega stanja ne bo dovolj.

Dodatno so na GŠSV leta 2017 ustanovili začasno skupino za revidiranje in izdelavo internih aktov s področja strelskega usposabljanja in varnosti ter meril in postopkov za izvajanje streljanj v SV¹. Namen te delovne skupine je²:

- revidirati oziroma izdelati interne akte (Navodilo za streljanja v Slovenski vojski in Pravilnik za zagotavljanje varnosti na VVSP);
- revidirati oziroma izdelati merila in postopke za izvajanje streljanj v SV, ki opredeljujejo osebna, posamezna in podporna orožja, streljanja specialnih sil in tekmovalna streljanja;
- vzpostaviti pogoje za razvoj meril in postopkov za izvajanje streljanj v SV za platforme;
- pripraviti katalog tarč, ki opredeljuje tarče iz vseh meril in postopkov za izvajanje streljanj v SV ter omogoča centralizirano naročanje in dobavo tarč.

Med opravljanjem nalog v ESN in na podlagi izkušenj pripadnikov, ki delujejo v ESN in na VVSP, ter drugih uporabnikov je bilo ugotovljeno, da morata biti sistem varnosti ter organizacija upravljanja VVSP zelo spremenjena. Ugotovitve so:

- VVSP v SV so podrejeni različnim enotam Slovenske vojske ter posledično različno organizirani, hkrati pa enote preusmerjajo od njihovih osnovnih nalog;
- elaborati se na VVSP razlikujejo in so v veliko primerih zastareli;
- Navodilo za streljanje in vaje z minskoeksplozivnimi sredstvi v SV je zastarelo in v nasprotju s podrejenimi dokumenti, hkrati pa velja tudi Navodilo za streljanje in vaje z MES, ki je ustrezno;
- določeni VVSP so nesorazmerno bolj obremenjeni;
- zaradi neustrezno urejenega področja varnosti so zapirali posamezne VVSP;

¹ Začasna skupina za revidiranje in izdelavo internih aktov s področja strelskega usposabljanja in varnosti ter meril in postopkov za izvajanje streljanj v SV, GŠSV, št. 1001-9/2017-108, z dne 18. decembra 2017.

² Ta delovna skupina še vedno deluje.

- literatura za določanje nevarnih con je zastarela in ni poenotena za vse VVSP, saj ima skoraj vsak VVSP svojo podlago za določanje nevarnih con.

Na podlagi mandata delovne skupine se je leta 2018 začel postopek prenove oziroma priprave bistvenih dokumentov:

- Navodila za streljanja v Slovenski vojski (navodila),
- Pravilnika za varnost na VVSP (pravilnika),
- Meril in postopkov za izvajanje streljanj v SV.

V navodilu in pravilniku so določeni bodoča struktura sistema varnosti na VVSP, organizacija, postopki in odgovornost. Določeno je tudi, da se na vseh treh ravneh ustanovijo organi za varnost na VVSP:

- prva oziroma strateška raven – strokovni strelski organ;
- druga oziroma operativna raven – enota VVSP SV;
- tretja oziroma taktična raven – organi za varnost na VVSP.

Namen prispevka je opredeliti optimalen način za organizacijo enot in organov za varnost na VVSP na operativni ter taktični ravni. To želijo doseči s pregledom sistema varnosti, kot ga opredeljujeta osnovna dokumenta na področju varnosti, in sicer navodilo in pravilnik, z določitvijo bistvenih nalog, ki jih mora vsak organ ali enota opravljati, z določitvijo strukture za opravljanje teh nalog, in z določitvijo vrste strukture, ki bo najbolj podprla delovanje sistema varnosti in hkrati ustrezno poenotila vse VVSP. Na podlagi opravljene analize omenjenih dejavnikov v prispevku predlagamo organizacijske rešitve na VVSP tako na operativni kot taktični ravni.

2 Osnovne opredelitve

Sistem varnosti na VVSP se spreminja z razvojem sistema varnosti. Najpomembnejše je zavedanje, da je treba med usposabljanjem zagotoviti čim višjo mogočo varnost, ki pa nikoli ne sme biti nižja od minimalne predpisane. Zavedati se moramo tudi potrebe po zagotovitvi čim višje realnosti med izvedbo usposabljanja. Tako zagotavljamo načelo, da se usposabljammo na način, kot se bomo borili. Za to si prizadevajo poveljniki enot, ker hočejo imeti enoto čim bolj usposobljeno za delovanje na bojišču. Za doseganja tega

cilja obstajajo različni načini, kar se je v zadnjih letih zagotovilo z uporabo simulacijskih sistemov. Še vedno je pomembno, da enota opravi določen del usposabljanja na terenu, podobnem bojišču, in z oborožitvenimi sistemi, ki jih ima v formaciji. V tem primeru enota uporabi orožje in strelivo, ki ju bo uporabljala tudi na bojišču. Poznati moramo njune tehnične značilnosti, ki morajo vključevati večje območje od tistega, na katerem enota deluje.

Glavni namen varnosti na VVSP je zagotovitev varnosti tako enotam, ki so vključene v usposabljanje, kot tudi vsem zunanjim akterjem. To niso le osnovni postopki, ki so se uporabljali v preteklosti, temveč mora biti vzpostavljen zaokrožen sistem, ki bo poskrbel, da enota, ki izvaja usposabljanje, doseže svoje cilje, hkrati pa med njihovim doseganjem ne ogroža drugih v prostoru.

2.1 Elementi varnosti na VVSP

Varnost na VVSP je celota ukrepov in postopkov, katerih namen je zagotoviti varnost vseh udeležencev usposabljanja kot tudi drugih, ki se jih usposabljanje lahko zadeva. Za zagotavljanje varnosti sta glavna dokumenta Navodilo za streljanja v Slovenski vojski in Pravilnik za zagotavljanje varnosti na VVSP, v katerih so opredeljeni elementi in pravila za izvajanje varnega usposabljanja. Glavni elementi varnosti, ki jih moramo poznati:

- notranja varnost,
- zunanja varnost,
- vojaška vadišča, strelišča in poligoni,
- nevarna cona,
- rajon ciljev,
- varnostni pas.

2.1.1 Notranja varnost

Notranja varnost se nanaša na enoto, ki izvaja streljanje. Obsega posebne postopke, ki se morajo upoštevati za zaščito in so opredeljeni s standardnimi operativnimi postopki (SOP) enote, varnostnimi postopki za ravnanje z orožjem in elabratom strelišča. Notranja varnost je odgovornost vodje streljanja in varnostnega nadzornika (Navodilo, str. 12).

2.1.2 Zunanja varnost

Zunanja varnost se nanaša na osebe in sredstva, ki niso del strelskega usposabljanja. Da se zagotovi zunanja varnost na VVSP, se uporabi ustrezna nevarna cona oborožitvenega sistema, ki se bo uporabil. Vsaka nevarna cona določa linijo, kjer je tveganje sprejemljivo in kjer ni glede na oceno tveganja. Zasnovana je tako, da dopušča določeno stopnjo tveganja zunaj svoje dvo- ali tridimenzialne meje. Nadzor nad mejami nevarne cone je odgovornost varnostnega organa VVSP (Navodilo, str. 12).

2.1.3 Vojaška vadišča, strelišča in poligoni

Objekti, na katerih potekajo streljanja v Slovenski vojski, so VVSP, poznamo pa stalne in začasne VVSP. Stalni imajo pripravljeno in odobreno vso dokumentacijo oziroma elaborat za uporabo ter se nenehno uporabljajo. Začasni so območja, ki nimajo elaborata za uporabo, temveč se vzpostavijo v posebnih razmerah, ko je izražena večja potreba po izvedbi streljanj (npr. v času mobilizacije) in stalni VVSP tega ne omogočajo. Začasni VVSP so lahko vzpostavljeni na zemljiščih, ki so v začasni uporabi SV na podlagi materialne dolžnosti. VVSP so različno inženirsko urejeni in tehnično opremljeni (Navodilo, str. 8).

VVSP je območje, ki je pod jurisdikcijo, skrbništvom ali nadzorom Ministrstva za obrambo in se uporablja za usposabljanja. Če se trenutno ne uporablja za usposabljanja, ga ministrstvo še vedno obravnava kot VVSP, če ni bilo območje dano v novo uporabo, ki je nezdružljiva z aktivnostmi usposabljanja.

Vojaška vadišča so vsa območja, na katerih se lahko pripadniki SV usposabljaajo in pri tem uporabljajo manevrsko strelivo, vadbena sredstva, imitatorje in omejeno vadbeno ter specialistično strelivo, ne smejo pa uporabljati bojnega streliva in drugih bojnih sredstev. Mogoča je uporaba laserske tehnike pod določenimi pogoji in nastavitvami. Lahko je samostojno območje znotraj poligona.

Strelišča so urejena območja, namenjena uporabi bojnega streliva. Lahko podpirajo le streljanja z osebno oborožitvijo ali za več različnih oborožitvenih

sistemov, vključno z letalstvom. Dovoljena je uporaba laserskih sistemov. Mogoča je uporaba več sistemov naenkrat. Lahko je samostojno območje znotraj poligona (Navodilo, str. 8). Poligoni združujejo več strelišč in vadišč v celoto, na kateri se lahko izvajajo bolj kompleksna usposabljanja in taktične vaje z bojnim streljanjem.

2.1.4 Nevarna cona

Nevarna cona (NC) je tridimenzionalni prostor, ki razmejuje tisti del kopnega in zraka nad njim, v katerem so moštvo in/ali oprema lahko ogrožena zaradi streljanja. Oblikovana je tako, da je le malo verjetno, da bi zunaj območja izvajanja aktivnosti ušli nevarni delci ali izstrelki, hkrati pa zmanjšuje tveganje za javnost, osebje na območju aktivnosti, za objekte, opremo ali lastnino (Navodilo, str. 9).

Poznamo več vrst nevarnih con, ki so med seboj povezane z oborožitvenimi sistemi, strelivom in tudi z namenom delovanja. Delimo jih na:

- nevarne cone zemlja–zemlja, ki povezujejo vse kopenske sisteme, katerih učinki pristanejo na tleh. Naprej jih delimo glede na oborožitvene sisteme za orožja manjšega kalibra, tanke in oklepna vozila, minomete, artilerijo in drugo;
- letalske nevarne cone opredeljujejo vse zračne plovne platforme (letala, helikopterje in brezpilotne letalne sisteme), ki delujejo na cilje na tleh;
- laserske nevarne cone obsegajo vse zračne in kopenske laserske sisteme, katerih žarek se konča na tleh;
- združena nevarna cona združuje vse učinke vseh oborožitvenih sistemov, ki se bodo uporabili med izvajanjem usposabljanja (Pravilnik, str. 11).

Nevarne cone za orožja manjšega kalibra se delijo na stožčasto in krilato nevarno cono. Stožčasta nevarna cona se uporablja na klasičnem strelišču za linijsko streljanje, druga vrsta pa pri manevrskem usposabljanju enote na terenu med taktičnimi vajami z bojnim streljanjem.

2.1.5 Rajon ciljev

Rajon ciljev (RC) sta zemeljska površina in pripadajoči zračni prostor na VVSP, na katerih bo potekalo odlaganje, postavitve, spuščanje, odmet ali zagon streliva in eksplozivnih teles ter posledično fragmentov, ostankov in komponent različnih oborožitvenih sistemov. Oborožitveni sistemi za posredni ogenj vključujejo verjetne napake na območju in deformacijo. Oborožitveni sistemi za neposredni ogenj obsegajo celotno nevarno cono od točke vžiganja ali položaja do maksimalnega dometa izstrelka ali fragmenta.

Strelišča in poligoni morajo imeti določene rajone ciljev, ki se glede na njihov namen in zagotavljanje varnosti delijo na (Pravilnik – osnutek, str. 3):

- rajone ciljev brez tveganja (RCBT): namenjeni so le za streljanje s sredstvi, ki na cilju nimajo eksplozivnega učinka;
- rajone ciljev nizkega tveganja (RCNT): namenjeni so za streljanje s sredstvi, ki imajo na cilju eksploziven učinek;
- rajone ciljev visokega tveganja (RCVT): namenjeni so le za streljanje s sredstvi, ki imajo na cilju eksploziven učinek, odstranjevanje neeksplozivnih ubojnih sredstev (NUS) pa je zelo zahtevno. Rajoni ciljev visokega tveganja, na katerih je neeksplozivno ubojno sredstvo visokega tveganja (npr. strelivo 40 mm za bombomet), ostanejo stalno opredeljeni kot RCVT in jih ni mogoče opredeliti kot RCNT. Rajoni ciljev visokega tveganja so lahko znotraj drugih rajonov ciljev, vendar morajo biti ograjeni z žično ograjo.

2.1.6 Balistična varnostna ocena

Balistična varnostna ocena (BVO) je ocena površja zemljišča vadišča, strelišča in poligona, vpliva pa na velikost nevarne cone, določene z balistiko posamezne vrste in kalibra orožja, značilnostmi letenja in delovanja ter vedenja izstrelka. Pripravlja se za vse objekte usposabljanja, v katerih potekajo streljanja in vaje z minskoeksplozivnimi sredstvi (MES), in je podlaga za določitev varnostnega pasu ter con nevarnosti, da se tveganje pri izvedbi aktivnosti zmanjša na še sprejemljivo raven (Navodilo, str. 10).

Balistična varnostna ocena vadišča, strelišča in poligona je sestavni del programske zahteve za pripravo in obdelavo tehnične dokumentacije

objekta usposabljanja ter tudi elaborata vsakega VVSP. BVO se pripravi za vsako streljanje z orožjem, ki se po kalibru, maksimalnem dometu izstrelka in predpisani vrsti streliva razlikuje od oborožitve, za katero je pripravljena balistična varnostna ocena strelišča. Streljanje brez predhodno pripravljene ocene je prepovedano.

2.1.7 Varnostni pas

Varnostni pas je območje, ki je potrebno za funkcionalno in varno uporabo VVSP ter vzpostavitev ukrepov zavarovanja. Namenjen je zavarovanju dostopa na območje nevarnosti v času izvajanja streljanj in vaj z minskoeksplozivnimi sredstvi, da se prepreči ogrožanje varnosti ljudi in premoženja ter izvajajo varnostni ukrepi in nadzor (Navodilo, str. 11).

Predstavlja območje okoli VVSP, ki ga moramo zaradi delovanja oborožitvenih sistemov za nesodelujoče zapreti zaradi zagotavljanja zunanje varnosti. Praviloma se območje določi glede na konfiguracijo strelišča ali strelišč na nekem območju in oborožitvenih sistemov, ki se bodo uporabljali na tem območju. Varnostni pas predlaga vodstvo VVSP ali skupina, ki vzpostavlja strelišče, opredeli pa ga Obveščevalno varnostna služba. Minister za obrambo varnostni pas določi z uredbo (Uredba, 2010).

2.2 Pregled nad stanjem na VVSP

SV je imela v preteklosti in ima tudi danes urejena pravila za izvajanje različnih oblik strelskega usposabljanja. Sposobna jih je izvesti varno pod temi pogoji:

1. Streljanja ne smejo biti preveč kompleksna, ker pravila pomanjkljivo opredeljujejo delovanje z vsemi oborožitvenimi sistemi naenkrat. Zelo slabo so urejeni kontrolni ukrepi za zagotavljanje notranje varnosti. Podobno se nanaša na združeno delovanje.
2. Ne upoštevajo se sodobni koncepti bojevanja in sodobni oborožitveni sistemi ter strelivo. Pravila niso bila posodobljena že več kot desetletje.
3. Nadzor nad varnostjo je pomanjkljiv ali ga sploh ni. Pripadniki SV, ki sodelujejo na urjenju, ne poznajo osnovnih konceptov varnosti, temveč se natančno zanašajo na SOP in elaborate strelišča. Ugotovljeno je bilo

tudi, da jih vodje streljanj večkrat pomanjkljivo poznajo. Podobno velja za upravnike VVSP, ki sicer dobro poznajo elaborat svojega VVSP, ne poznajo pa konceptov, opredeljenih v elaboratih.

Z zavedanjem teh pomanjkljivosti je bilo izvedenih nekaj ukrepov. Prvi je bil prenova formacije CZU zaradi posodobitve sistema varnosti na OSVAD. V strukturo EOSVAD je bila vključena ESN. Dodatni ukrep je bila ustanovitev delovne skupine za revidiranje in izdelavo internih aktov s področja strelskega usposabljanja in varnosti ter meril in postopkov za izvajanje streljanj v SV, ukaz GŠSV, št. 1001-9/2017-108, z dne 18. decembra 2017. Namen skupine sta bili revizija vseh dokumentov in priprava tistih, za katere je bilo ugotovljeno, da so nujni za dopolnitev sistema varnosti na VVSP.

2.2.1 Enota za spremljanje in nadzor

Enota za spremljanje in nadzor kot edini element varnosti na VVSP do vzpostavitve sistema varnosti opravlja tudi nekatere naloge s strateške in operativne ravni, kar je razvidno iz spodaj naštetih nalog. Zagotavlja namreč dosledno upoštevanje varnostnih določil vseh uporabnikov na VVSP v odgovornosti EOSVAD ter njihovih infrastrukturnih objektih in sredstvih, in sicer poligon Poček, STRVAD Bač, STRVAD Mlake in STRVAD Bloška Polica. ESN med spremljanjem in nadzorom zagotavlja uporabo VVSP v odgovornosti EOSVAD skladno z elaborati in varnost na VVSP. ESN sodeluje s civilnim okoljem in ga obvešča v okviru svojih pristojnosti.

Glavne naloge so:

- predlaga posodobitev nacionalnih pravil iz zagotavljanja varnosti na VVSP;
- sodeluje pri posodobitvah elaboratov VVSP v odgovornosti EOSVAD;
- pripravlja in dopolnjuje izhodišča za razvoj ESN (Range Control);
- predlaga usposabljanja za pripadnike ESN;
- sodeluje s poveljstvi in enotami SV v času načrtovanja, izvajanja, sanacije ter analize aktivnosti na VVSP v odgovornosti EOSVAD in se udeležuje načrtovalnih konferenc za pripravo ter izvedbo aktivnosti s poveljstvi in enotami SV, načrtovanih na navedenih VVSP;

- v sodelovanju s podčastnikom za koordinacijo strelišč in vadišč, podčastnikom za varstvo okolja in protipožarno zaščito, Oddelkom za upravljanje in vzdrževanje poligona Poček ter Oddelkom za upravljanje in vzdrževanje STRVAD Bač daje usmeritve za pripravo dokumentov usposabljanja in vaj na OSVAD ter potrjuje ustreznost varnostnih con in postavitve zavarovanja;
- izvaja osnovne postopke spremljanja in nadzora v času izvajanja aktivnosti na VVSP v odgovornosti EOSVAD;
- daje informacije o delovanju in aktivnostih na poligonu Poček lokalni skupnosti v času izvajanja zahtevnejših aktivnosti prek dežurnega telefona skladno s SOP CZU za sodelovanje s civilnim okoljem (SOP o ESN, str. 2).

ESN sestavljajo poveljnik, častnika za spremljanje in nadzor ter podčastnika za spremljanje in nadzor. Poveljnik ESN na podlagi razpoložljivega moštva določi pripadniku ESN, katero aktivnost bo spremljal. Navadno se oblikuje ekipa častnik in podčastnik. Poveljnik ESN zagotavlja nenehno spremljanje in nadzor v času izvajanja vaj in usposabljanj ter sodelovanje na načrtovalnih aktivnostih, analizah in drugih aktivnostih, na katerih je nujna prisotnost ESN.

2.2.1.1 Faze in kategorije aktivnosti na VVSP v odgovornosti EOSVAD SV Postojna

Faze aktivnosti na VVSP v odgovornosti EOSVAD:

- faza načrtovanja: vanjo spadajo vse načrtovalne konference ali druge aktivnosti, na katerih se dogovarjajo o delovanju enot na VVSP;
- faza izvajanja: vanjo spadajo vse aktivnosti poveljstev in enot SV ter partnerskih držav, ki jih izvajajo na VVSP;
- faza sanacije: vanjo spadajo vse aktivnosti po koncu faze izvajanja, ko je treba na VVSP očistiti vse ostanke aktivnosti. Obsega pobiranje tulcev, odkrivanje in uničevanje neeksplozivnih ubojnih sredstev (NUS), pobiranje nenevarnih ostankov vadbenih in bojnih sredstev, odstranjevanje tarč, vadbenih struktur ipd. Merilo je povrnitev VVSP v prvotno stanje pred aktivnostjo oziroma po dogovoru z EOSVAD SV Postojna;

- faza analize: po končani aktivnosti in med izvedbo zaključnih analiz (SOP GŠSV Načrtovanje in varna uporaba VVSP, str. 4).

Aktivnosti na VVSP so razdeljene v kategoriji glede na zahtevnosti pri delovanju enot in posledično ukrepov za zagotavljanje varnosti:

- kategorija A: vsa streljanja do tretje stopnje, ki ne povzročajo neeksplozivnih ubojnih sredstev, streljanja na četrti stopnji, ki ne vključujejo manevra, in vsa usposabljanja z uporabo manevrskega streliva;
- kategorija B: streljanja do tretje stopnje s strelivom ali sredstvi, ki lahko povzročajo NUS, streljanja na četrti stopnji, ki vključujejo manever, in vsa streljanja na peti stopnji. V to kategorijo spadajo tudi streljanja z orožjem, ki ni vključeno v balistično varnostno oceno posameznega VVSP (novo orožje SV, orožje tujih oboroženih sil itn.), in posebni načini izvajanja streljanj (druga lokacija ognjenih položajev, druga smer streljanja itn.) (SOP GŠSV Načrtovanje in varna uporaba VVSP, str. 4).

Če poveljstva in enote SV ne morejo preprosto določiti, v katero kategorijo spadajo njihove aktivnosti, za mnenje zaprosijo ESN, ki posreduje zavezujočo opredelitev kategorije za uporabnike VVSP.

2.2.2 Analiza stanja na področju pravil o varnosti na VVSP

SV je zmožna varno izvesti posamična streljanja na različnih ravneh, težava pa nastane pri načrtovanju in izvedbi taktične vaje z bojnim streljanjem (TVBS) ter združenih vaj med več rodovi oziroma celo zvrstmi. Pri takem delovanju je potrebno dobro poznavanje vseh dokumentov, ki urejajo varnost na VVSP. Ti dokumenti so:

- Navodilo za streljanje in vaje z MES SV, MORS, št. 604-52/2011-11, z dne 11. marca 2011;³
- Priročnik za izdelavo balistične varnostne ocene pri načrtovanju streljanj in vaj z MES SV, SV, št. 603-88/2007-70, z dne 18. junija 2008;⁴
- balistična varnostna ocena za OSVAD Postojna;
- SOP GŠSV št. 17-0010 Načrtovanje in varna uporaba VVSP;

³ Ni več veljaven, saj ga je 6. decembra 2018 nadomestilo novo Navodilo za streljanja v Slovenski vojski, ki pa še ni popolnoma implementirano.

⁴ Do podpisa osnutka novega Pravilnika za zagotavljanje varnosti je še vedno veljaven dokument. Pravilnik je potrdil strokovni svet in je v postopku podpisa ministra.

- SOP GŠSV št. 13-0100 Aktiviranje zapor zračnega prostora v Republiki Sloveniji;
- literatura JLA;⁵
- elaborati in balistična varnostna ocena za vsako strelišče posebej itn.

Našteti dokumenti so namenjeni za zagotavljanje zunanje varnosti, dodatno pa jih dopolnijo dokumenti za notranjo varnost, ki še niso v celoti pripravljeni. Med temi dokumenti so Merila in postopki za izvajanje streljanj v SV. Trenutno so podpisani in uvedeni v uporabo:

- Prvi zvezek: Osebno orožje: Pi, AP in LPM;
- Drugi zvezek: Posamezna orožja: RoB, RPO, PB, SPM, Br, Ši, OsP in OB;
- Tretji zvezek: Podporna orožja: SM, TM, AVTBOM, MM, LPRS ZO in PORS;
- Četrty zvezek: Platforme: SKOV 8 x 8, LKOV 4 x 4; drugo (KoV/MOR/LET);
- Peti zvezek: Strelsko urjenje pripadnikov specialnih sil: vsa oborožitev ESD;
- Šesti zvezek: Tekmovalna streljanja: strelski znak, strelska liga, M48/DOV in srednje šole;
- Sedmi zvezek: Katalog tarč.

Iz navedenega je razvidno, da imamo veliko različnih dokumentov, ki so bili pripravljeni takrat, ko se je pokazala potreba, in niso bili med seboj ustrezno usklajeni. Ugotovitve so naslednje:

- Navodilo za streljanje in vaje z MES ter Merila in postopki za izvajanje streljanj v SV (Prvi in drugi zvezek) so v neskladju. Navodilo je pripravljeno na podlagi navodil Jugoslovanske ljudske armade, pravila pa so bila pripravljena na podlagi pravil britanske vojske. Opazno je nasprotje vzhodnega in zahodnega tipa organizacije streljanja oziroma množičnih vojsk in poklicne vojske.
- Med nosilci pristojnosti v Navodilu za streljanje in vaje z MES ni opredeljene enote, ki bi nadzorovala varno izvajanje aktivnosti.
- Varnost na vadiščih ni določena po ravneh. Na najvišji ravni, torej GŠSV ali PSSV, to funkcijo opravlja delovna skupina, ki jo imenuje načelnik Generalštaba SV. Skupina se sestaja na hitro, kadar je treba pripraviti dopolnilo balistične varnostne ocene ali opraviti druge naloge s področja varnosti na VVSP. Ni kontinuitete in tudi ne naučenih lekcij.

⁵ Kot pomožna literatura.

- Priročnik za izdelavo balističnih varnostnih ocen je literatura, ki jo je odobril načelnik GŠSV, ne pa zavezujoč pravni akt, ki opisuje procedure nosilcev določenih ravni.
- Balistična varnostna ocena za osrednje vadišče Postojna ni pripravljena v skladu s priročnikom, temveč po metodologiji nemškega podjetja, ki jo je pripravilo.
- Pogoji in standardi za izdelavo strelišč so v Navodilu za streljanje in vaje z MES določeni le približno.

2.2.3 Trenutna ureditev VVSP

VVSP v SV so zdaj razdeljeni na različne enote, navadno po ključu najbližje enote, ki ima mirnodobno lokacijo zraven VVSP. Organizacijska razdelitev je naslednja:

- CZU oziroma EOSVAD: OSVAD (vključuje poligon Poček in STRVAD Bač), STRVAD Bloška Polica in STRVAD Mlake;
- Enota za specialno delovanje: polkrožno strelišče in strelska hiša Škrilj;
- Logistična brigada: strelišče Velenik, lasersko in sobno strelišče Kranj ter miniaturno strelišče Pivka;
- 1. brigada: strelišče Crngrob in STRVAD Mačkovec;
- 72. brigada: strelišče Pečovnik, STRVAD Apače in vadišče Mačkovci;
- Center vojaških šol: lasersko in sobno strelišče Vipava.

V povezavi z zagotavljanjem varnosti je trenutno stanje naslednje:

- Organa, ki bi pripravljala in preverjal doktrino varnosti na VVSP, izobraževal, usposabljal in potrjeval nevarne cone orožij ter preiskoval incidente, ni, oblikovana pa je le delovna skupina, ki se sestaja na hitro za reševanje težav.
- Le CZU ima v sestavi EOSVAD elemente ustrezne organizacijske enote za kontrolo strelišča (vključno z načrtovanjem in upravljanjem), učniki v sektorjih brigad S-3 delo, povezano s streliščem, opravljajo, kadar je treba oziroma na hitro.
- EOSVAD ima kar ustrezne organizacijske elemente za kontrolo, načrtovanje in upravljanje VVSP v svoji odgovornosti, pri tem pa se pri določenih procesih opira na nadrejeno poveljstvo CZU (civilno-vojaško sodelovanje, obveščanje lokalne skupnosti, logistika, kader itn.). EOSVAD na področju načrtovanja izvaja le mesečno načrtovanje (letno

in obdobjno izvaja J-7 PSSV skladno s trenutno veljavnim SOP št. 17-0010), z vidika upravljanja pa je glavna pomanjkljivost, da ni ustreznega elementa taktično-operativnega centra.

- Upravniki strelišč zunaj pristojnosti EOSVAD so velikokrat prepuščeni sami sebi.
- VVSP v odgovornosti EOSVAD imajo oddelke za upravljanje in vzdrževanje, ki jih vodijo poveljniki in ne upravniki, kot je praksa na drugih VVSP, njihovo delo pa vodi EOSVAD SV Postojna. Pri drugih VVSP je treba še izpostaviti:
  - Nekaj VVSP ima stalno sestavo, ki jih upravlja in vzdržuje: Crngrob dva pripadnika, Pečovnik dva pripadnika, Apače pet pripadnikov, sobno strelišče Kranj dva pripadnika in sobno strelišče Vipava trije pripadniki.
  - Drugi VVSP nimajo stalne sestave in jih upravljajo nadrejene enote, in sicer Mačkovec, Velenik, Mačkovci in miniaturno strelišče Pivka.

3 Organizacija ravni varnosti na VVSP

SV mora v skladu z vsemi dognanji, sprejetimi mednarodnimi standardi in pravili prilagoditi svoje delovanje na področju varnosti. Obvezno je treba določiti nova pravila delovanja in organizacijsko prilagoditi strukturo VVSP. Da bomo lahko opravili vse aktivnosti in zagotovili delovanje, je treba določiti organizacijo strateške, operativne in taktične ravni zagotavljanja varnosti na VVSP ter naloge,⁶ ki jih bodo na posamični ravni opravljali. Organizacija ravni organov za varnost je nujna za jasno razdelitev pristojnosti. Da zagotovimo ustrezno delovanje za vsa področja, potrebujemo štiri ravni. S pripravljenim navodilom in pripravo pravilnika bomo lahko uredili sistem varnosti na VVSP in ga približati sodobnim sistemom varnosti po svetu. V tem delu SV že pripravlja podlago za novo ureditev.

3.1 Prva oziroma strateška raven

Na prvi ravni se varnost pri izvajanju streljanj zagotavlja s strokovnim organom na strateški ravni, in sicer z organom za varnost na VVSP (Navodilo, str. 13).

---

⁶ V novem navodilu so določene ravni in pristojnosti.

Danes tega organa ni več, temveč je skladno z ukazom načelnika GŠSV oblikovana delovna skupina, ki se sestaja na hitro, kadar je treba. Glede na pristojnosti bi bilo treba oblikovati organ, sestavljen iz vsaj treh članov, ki bi delovali na ravni GŠSV. Pristojnosti organa so:

- razvoj doktrine SV za zagotavljanje varnosti na VVSP,
- predlog izdelave varnostnega pasa strelišč in izdelava novih nevarnih con za oborožitvene sisteme,
- razvoj in izvedba tečajev ter usposabljanj,
- zagotavljanje podpore pri gradnji novih VVSP,
- odgovornost za nakup sredstev za izboljšanje varnosti na VVSP,
- preiskovalni organ in pomoč drugim organom pregona pri preiskavi nesreč ali incidentov na VVSP.

3.2 Druga oziroma operativna raven

Na drugi ravni se varnost pri izvajanju streljanj zagotavlja z enoto VVSP SV na operativni ravni, ki je po liniji PINK nadrejena vsem VVSP v SV (Navodilo, str. 13).

Naloge enote so:

- priprava balistične varnostne ocene in dajanje pobud za varnostni pas na VVSP,
- razvoj elaboratov VVSP,
- usposabljanje in preverjanje vseh vodij streljanja in varnostnih nadzornikov,
- pregled nevarnih con za posamezna streljanja,
- nadzor na VVSP (Navodilo, člen 38).

Izhajajoče naloge bodo še:

- načrtovanje uporabe VVSP,
- odobravanje nevarnih con za posamezna streljanja,
- kontrola nad uporabo VVSP z vzpostavitvijo taktično-operativnega centra (TOC),
- načrtovanje in izvajanje vzdrževanja na VVSP,
- nadzor nad poveljniki oddelkov za upravljanje in vzdrževanje (OUV) VVSP,
- obveščanje lokalne skupnosti.

Enota mora zagotoviti naslednje glavne funkcije za VVSP pod svojim poveljstvom:

- poveljevanje,
- koordinacijo uporabe VVSP,
- osnovno logistično podporo,
- osnovno infrastrukturno podporo,
- okoljevarstveno podporo,
- geopodporo,
- nadzor.

3.3 Tretja oziroma taktična raven (upravljanje)

Na tretji ravni se varnost pri izvajanju streljanj zagotavlja z organom za varnost na VVSP na taktični ravni, neposredno pa je podrejen enoti VVSP SV. Lahko je namensko oblikovan organ, ki skrbi za več VVSP, ali pa to vlogo opravlja vodja VVSP (Navodilo, str. 13).

Na taktični ravni bodo poveljniki strelišč s posadko oziroma Oddelek za upravljanje in vzdrževanje VVSP. Trenutno so poveljniki strelišč, ki niso v pristojnosti CZU, precej prepuščeni sami sebi. Operativni podčastniki v brigadah se streliščem posvečajo le, če je treba (za elaborat, ob incidentu ipd.) S predvideno organizacijo bi strelišča »vzeli« enotam, zato bi se načrtovanje, upravljanje in zagotavljanje varnosti zagotovila centralizirano. Dodatno bi bilo treba razviti tečaje za pripadnike VVSP (oddelki za upravljanje in vzdrževanje ter ESN) iz zagotavljanja varnosti na VVSP. Glavne naloge so:

- vez med enoto, ki uporablja strelišče, in enoto VVSP SV;
- nadzor nad enoto, ki uporablja strelišče ali spoštuje določila elaborata (velja za vse VVSP razen za poligon Poček, na katerem nadzor z vidika varnosti izvaja ESN);
- usklajuje vzdrževanje VVSP z enoto VVSP SV in opravlja manjša vzdrževalna dela;
- opravlja dnevne, tedenske in mesečne preglede opreme;
- spremlja in analizira izvajanje varnostnih ukrepov na streljanjih enot SV;
- predlaga spremembe pri varnostnih ukrepih;

- predlaga dopolnitve in spremembe strokovne literature s področja varnosti (Navodilo, člen 39).

Izhajajoče naloge so še:

- skladno z ukazi načelnika GŠSV ali poveljnika sil zagotavlja objektivnost merjenja strelskega standarda;
- opravlja osnovna vzdrževalna dela;
- skrbi za infrastrukturo in materialno-tehnična sredstva (tehnološka oprema, dvigovalci tarč itn.).

Trenutno vsak VVSP deluje kot samostojna enota in ni sprotnega poročanja o realizaciji aktivnosti. To opravijo v mesečnih poročilih, ki jih posredujejo na J-7 PSSV. Z novim navodilom bodo glavne naloge organa za varnost nadzor nad uporabnikom in vezni člen med uporabnikom VVSP ter enoto VVSP SV na področju varnosti. Eden izmed pomembnih elementov zagotavljanja nadzora je organizacija dežurne službe oziroma operativnega centra znotraj enote VVSP SV, v njej pa se bodo zbirale vse informacije o aktivnostih in dogodkih na VVSP. Tako bo imela enota VVSP SV pravočasne informacije o dogajanju na VVSP pod svojo pristojnostjo.

3.4 Četrta oziroma taktična raven (uporabniška enota)

Prav tako na taktični ravni delujejo uporabniki oziroma enote SV, v katerih sta z vidika varnosti najpomembnejša vodja streljanja in varnostni nadzornik. Trenutno ni jasno predpisano, kdo sta lahko vodja streljanja in varnostni nadzornik, je pa opredeljeno v osnutku pravilnika. Usposabljanje ni zadostno. Pogosto vodje ne poznajo dovolj niti elaborata. V ta namen je treba jasno določiti pogoje za vodje streljanj in varnostne nadzornike ter razviti tečaje varnosti in preverjanja elaboratov streljšč. Z uvedbo zahtev iz pravilnika o varnosti na VVSP bomo to težavo rešili. Dodatno se je s prenovljenim elaboratom OSVAD delno rešila težava glede usposobljenosti vodij streljanj in varnostnih nadzornikov, saj je opredeljeno, da morajo v spletni učilnici opraviti tečaj. Po opravljenem tečaju lahko opravljajo svojo funkcijo leto dni. Opravljanje tečaja nadzira ESN, ki na terenu preveri, ali sta vodja streljanja in varnostni nadzornik opravila tečaj. Vodja streljanja je odgovoren za varno in učinkovito izvedbo aktivnosti ter spoštovanje pravil. Vodja mora poznati

vsa orožja in strelivo, za katerega je odgovoren med izvajanjem aktivnosti na VVSP. Varnostni nadzornik je usposobljen za orožje in strelivo, ki ga nadzira, ter pozna varnostne ukrepe. Ves čas je na usposabljanju in, če se zgodijo napake ali kršitve, takoj prekine aktivnost. Vodja streljanja in varnostni nadzornik v času izvajanja aktivnosti ne smeta opravljati nobenih drugih nalog (Navodilo, člen 39).

4 Usposabljanja iz varnosti na VVSP

Ugotovljeno je bilo, da pripadniki SV, ki delujejo na posamičnih VVSP, nimajo predpisanega formalnega usposabljanja za delovanje na tem področju. V formacijah ni določenega posebnega pogoja za zasedanje teh delovnih mest. S to težavo se je SV najprej srečala v času vzpostavitve ESN. Največje neskladje in tudi glavna težava je bilo usposabljanje, saj bi z njim pridobili vpogled v to, kaj enota potrebuje za svoje delovanje. Po sodelovanju na mednarodni konferenci s področja varnosti na VVSP je bilo ugotovljeno, da imajo Velika Britanija in Združene države Amerike formalizirano usposabljanje iz varnosti na VVSP. Na podlagi pridobljenih izkušenj bo treba tudi v SV formalizirati podobna usposabljanja in vsi, ki delajo na področju varnosti na VVSP, bodo morali opraviti tak tečaj. V novem pravilniku se bodo uvedli programi za usposabljanje iz varnosti na VVSP na štirih ravneh. Namen teh usposabljanj bo, da se uredi sistem varnosti na VVSP tako, da se usposobijo vsi, ki bodo delovali na VVSP, torej uporabniki in skrbniki.

4.1 Osnovno usposabljanje

Osnovno usposabljanje je namenjeno podajanju osnovnega znanja slušateljem Šole za častnike in podčastnike SV, in sicer stalni sestavi in pogodbeni rezervi, iz varnosti pri usposabljanju na VVSP. Temeljni cilj je omogočiti pridobitev ustreznega znanja, veščin in navad za varno izvajanje usposabljanja na VVSP. Slušatelji pridobijo splošne kompetence:

- razumejo Navodilo za streljanja v Slovenski vojski;
- razumejo Pravilnik za zagotavljanje varnosti na VVSP;
- razumejo pripravo osnovne nevarne cone;

- razumejo uporabo aplikacije UDIGISP;
- sposobnost uporabe znanja v praksi.

Poleg tega pridobijo posebno kompetenco:

- slušatelji znajo izvajati funkcije organov pri usposabljanju na VVSP.

4.2 Nadaljevalno usposabljanje

Nadaljevalno usposabljanje je namenjeno podajanju osnovnega znanja slušateljem štabnih tečajev (častniki in podčastniki) SV (stalni sestavi in pogodbeni rezervi) iz varnosti pri usposabljanju na VVSP in se izvede v okviru usposabljanja na štabnem tečaju za podčastnike in častnike. Zaželeno je, da imajo pripadniki opravljeno osnovno usposabljanje iz varnosti na VVSP. Temeljni cilj je omogočiti pridobitev ustreznega znanja, veščin in navad za varno izvajanje usposabljanja na VVSP. Slušatelji pridobijo splošne kompetence:

- dopolnijo razumevanje varnostnih določil pri usposabljanju;
- so zmožni pripraviti nevarne cone za izvedbo TVBS;
- sposobnost uporabe znanja v praksi;
- sposobnost dela v skupini.

Poleg tega pridobijo posebni kompetenci:

- znajo pripraviti in uporabiti dostopen material, opremo ter sredstva za varno izvedbo usposabljanja na VVSP z uporabo zahtevnih scenarijev usposabljanja.

4.3 Funkcijsko usposabljanje iz varnosti na VVSP

Funkcijsko usposabljanje iz varnosti na VVSP se izvaja za nosilce funkcij na VVSP in za podčastnike ali častnike za varnost oziroma načrtovalce v enotah. Usposabljanje je namenjeno podčastnikom in častnikom SV, ki bodo izvajali funkcije na VVSP ali načrtovali uporabo VVSP v enotah SV. Glavni cilj je omogočiti pridobitev ustreznega znanja, veščin in navad za načrtovanje varnega izvajanja usposabljanja na VVSP ter nadziranja izvajanja usposabljanja na VVSP. Slušatelji pridobijo splošne kompetence:

- poznavanje Pravilnika za zagotavljanje varnosti na VVSP;
- priprava različnih nevarnih con;
- uporaba aplikacije UDIGISP;
- poznavanje varnostnih določil pri usposabljanju,
- nadzor nad enotami, ki izvajajo usposabljanje na VVSP;
- sposobnost uporabe znanja v praksi.

Poleg tega pridobijo posebni kompetenci:

- zmožni so pomagati enotam, ki načrtujejo in izvajajo usposabljanje na VVSP;
- zmožni so izvajati nadzor nad enotami, ki izvajajo usposabljanje na VVSP.

4.4 Certifikacijsko usposabljanje iz varnosti na VVSP

Certifikacijsko usposabljanje je namenjeno za dolžnosti vodje streljanja in varnostnega nadzornika tako pri vajah streljanja kot manevrskih delovanjih. To usposabljanje zdaj poteka v e-učilnici na portalu CEI in je opredeljeno le za OSVAD. Vsak vodja streljanja in varnostni nadzornik ga morata opraviti ter ob nadzoru tudi predložiti potrdilo pripadniku ESN. Namen usposabljanja je zagotovitev poznavanja elaborata posameznega VVSP. Ugotovljeno je bilo, da so vodje streljanja slabo seznanjeni z elaboratom, kar je povzročalo zaplete med postavljanjem varovanja in pozneje med delovanjem enote na VVSP.

Dodaten ukrep je bil tudi, da se je novi elaborat objavil na intranetnem portalu SV. Velikokrat je bil naveden razlog, da niso mogli dobiti kopije elaborata, ker je v enoti le ena kopija. Tako ali podobno bo treba organizirati certifikacijsko usposabljanje za vse VVSP v Slovenski vojski.

5 Sklep

SV je s pridobitvijo nove regulative v obliki navodila in pravilnika pridobila zelo veliko, vendar je treba tisto, kar je napisano, prenesti v prakso.

Najpomembnejša je ustanovitev vseh organov in enot na vseh treh ravneh zagotavljanja varnosti na VVSP. Trenutno je edina vzpostavljena in delujoča

tretja, torej taktična raven, na kateri imamo ESN in uporabnika, čeprav je tudi na tej ravni treba vzpostaviti formalno izobraževanje za vse deležnike. Najbolj kritični sta prva in druga raven, ki je trenutno ni. Na prvi ravni deluje delovna skupina, ki pripravlja regulativo na področju varnosti in je podlaga bodočega strokovnega strelskega organa na ravni GŠSV. Najbolj kritično je na operativni ravni, na kateri bi morali ustanoviti enoto VVSP SV. Glavna težava zdaj je, da je treba prenoviti in posodobiti vse elaborate VVSP. To lahko naredi le enota VVSP SV. Zdaj, ko imamo nova navodilo in pravilnik, ne moremo vseh novosti vključiti v prakso. Ena izmed možnosti, ki jih imamo, je, da se ustanovi delovna skupina, ki bo najprej pripravila elaborate in tudi vzpostavila enoto VVSP SV.

Z vključitvijo pravil v delovanje enot SV in na VVSP bodo uporabniške enote lahko pridobile realnost usposabljanja, pri čemer varnost ne bo ogrožena, poleg tega nova pravila uvajajo nove nevarne cone, sodobno osnovane. Dodatna prednost je tudi uvajanje odstopanj, ki bodo omogočala dodatno izboljšanje realnosti pri usposabljanju. Ko bo SV dokončno vzpostavila vsa pravila in potrebne strukture, se bo glede varnosti na VVSP postavila ob bok sodobnim vojskam.

6 Literatura in viri

1. Navodilo za streljanja v Slovenski vojski, št. 603-92/2018-25, z dne 6. decembra 2018.
2. Navodilo za streljanje in vaje z MES SV, št. 604-52/2011-11, z dne 11. marca 2011.
3. Pravilnik za zagotavljanje varnosti na VVSP, MORS, št. 603-92/2018-27, z dne 5. aprila 2019.
4. Priročnik za izdelavo balistične varnostne ocene pri načrtovanju streljanj in vaj z MES SV, št. 603-88/2007-70, z dne 18. junija 2008.
5. SOP GŠSV št. 17-0010 Načrtovanje in varna uporaba VVSP, št. 804-42/2017-1, z dne 23. februarja 2017.
6. SOP za zagotavljanje varnosti na VVSP v odgovornosti EOSVAD SV Postojna ter organizacija in delovanje Enote za spremljanje in nadzor (osnutek).
7. Uredba o določitvi objektov in okolišev objektov, ki so posebnega pomena za obrambo, Uradni list RS, št. 7/99, 67/03 in 26/10.

Vpliv sodobnega varnostnega okolja na izvedbo poslanstva misije Združenih narodov – študij primera južnega Libanona

Impact of the Modern Security Environment on Achieving the United Nations Mission Objective: Case Study of Southern Lebanon

Povzetek

Človeško družbo je vso zgodovino spremljal boj za življenjskim prostorom, ozemljem, resursi in prevlado ene entitete nad drugo. Vse te težnje so posledično vplivale na varnost posameznika, družbe in celotne mednarodne skupnosti. Bližnji vzhod, predvsem Libanon, občuti te posledice že od konca druge svetovne vojne. Pretresi, ki jih je zaradi vseh teh dejavnikov doživljala libanonska družba, so od mednarodne skupnosti zahtevali ukrepanje in vzpostavitev pogojev za reševanje perečih, kompleksnih problemov po mirni poti, brez uporabe sile.

Mednarodna skupnost, na čelu z OZN, je že leta 1948 sprejela odločitev, da na nemirnem Bližnjem vzhodu ustanovi prvo mirovno operacijo, čeprav v ustanovni listini OZN nikjer niso bile omenjene niti v praksi razvite tovrstne mirovne operacije. Brez predhodnih izkušenj, a z velikimi pričakovanji, se je začelo novo in izredno pomembno poglavje v reševanju mednarodnih sporov pod vodstvom OZN.

Prispevek izpostavlja problematiko reševanja zapletenih mednarodnih odnosov in varnostno-političnih okoliščin s pomočjo varnostnih mehanizmov OZN na primeru delovanja njene najstarejše še delujoče misije UNTSO OGL v južnem Libanonu. Vzdrževanje krhkega miru predstavlja celotni mednarodni skupnosti, zlasti pa OZN, še naprej velik izziv pri reševanju zapletenega

varnostnega labirinta, na katerega v zadnjem času močno vpliva tudi nemirna Sirija, vključno z vrsto vpletenih strani, od Irana, Izraela, Savdske Arabije, Turčije in ZDA do Ruske federacije. Zdi se, da varnost na Bližnjem vzhodu pomeni le percepcijo, ki jo vsak akter na tem območju razume zelo drugače. Dokler bo tako, tudi velikega premika v smeri »rešitve problema« na podlagi opravljene raziskave ne vidimo.

Ključne besede: UNTSO, UNIFIL, vojaški opazovalec, Libanon, Bližnji vzhod.

Abstract

Throughout history, human society has faced a struggle for a living environment, territory, resources, and domination of one entity over another. All these tendencies have consequently influenced the safety of individuals, society and the whole international community. The Middle East, particularly Lebanon, has felt these consequences since the end of the Second World War. The upheavals undergone by Lebanese society have required the international community to take action and establish conditions for dealing with pressing complex problems in a peaceful way, without the use of force.

In 1948 the international community, headed by the United Nations, adopted a decision to form the first peace operation in the troubled Middle East, even though these types of peace operations were not mentioned in the Charter of the United Nations, nor had they ever been put into practice. Without prior experience, but with great expectations, a new and extremely important chapter in international conflict resolution commenced under the auspices of the UN.

This article focuses on the issue of dealing with complicated international relations and security policy situations with the help of UN security mechanisms in the example of its oldest still active mission, UNTSO OGL in southern Lebanon. The maintenance of a fragile peace continues to present a serious challenge to the entire international community, especially the UN, in solving a complicated security labyrinth, which has been significantly affected by a tumultuous Syria and a series of involved countries, including Iran, Israel, Saudi Arabia, Turkey, the USA, and the Russian Federation. It

seems that security in the Middle East is really a matter of perception, which each party active in this region understands very differently. The conducted research suggests that as long as the situation remains as it is, a significant shift towards a “resolution to the problem” will be out of reach.

Key words: UNTSO, UNIFIL, military observer, Lebanon, Middle East.

1 Uvod

Libanon velja za najbolj demokratično državo v arabskem svetu. Politični sistem, ki temelji na parlamentarni demokraciji, ima v svoji ustavi zapisano načelo razdelitve položajev glede na veroizpoved oziroma sektaško pripadnost. Konfesionalni politični sistem je bil uveden z namenom, da bi se izognili sektaškim konfliktom. Pa vendar, ravno verska in sektaška razdelitev je bila vedno šibek člen, ki je omogočil, da Libanon postane glavni poligon za tuje vojaške intervencije in nastanek številnih militantnih organizacij ter nenazadnje iniciator, »vžigalna vrstica«, državljanske vojne leta 1975.

Prisotnost misije UNTSO (angl. *United Nations Truce Supervision Organisation* – UNTSO) v Libanonu sega v november 1948, ko je Varnostni svet Združenih narodov pozval vse vpletene strani v sklenitev premirja. Avgusta 1949 je bila ustanovljena izraelsko-libanonska komisija za premirje (angl. *Israel/Lebanon Mixed Armistice Commision* – ILMAC). Globoka razdeljenost v družbi ter predvsem verska in sektaška trenja so leta 1975 pripeljali do 15-letne državljanske vojne. Napad Palestinske osvobodilne organizacije (angl. *Palestine Liberation Organization* – PLO), ki ga je 11. marca 1978 izvedel na izraelski avtobus, je bil povod za izraelsko vojaško operacijo, imenovano Litani. 19. marca 1978 je bil z resolucijama Varnostnega sveta Združenih narodov št. 425 in 426 ustanovljen UNIFIL (angl. *United Nations Interim Force in Lebanon*), ki mu je bila dodeljena novoustanovljena Opazovalna skupina Libanon (angl. *Observer Group Lebanon* – OGL). Izrael je leta 1982¹ znova poslal svoje vojaške enote v Libanon. Z vojaškim posredovanjem (operacijo), imenovanim Mir za Galilejo, se je začela prva libanonska vojna, ki je trajala

¹ Izrael je bil po sklenitvi premirja z Egiptom leta 1979 odločen, da naredi konec nestabilnim razmeram na severni meji svoje države in je leta 1982 vkorakal v Libanon s ciljem uničiti PLO. Izraelske enote so se leta 1985 deloma umaknile iz Libanona (ostale so v južnem delu), popolnoma pa so se umaknile 24. maja 2000 (osebni zapiski s predavanj UNTSO OGL).

do leta 1985. Obdobje prve libanonske vojne je na površje dvignilo novo militantno skupino Hezbolah, ki je imela močno zaslombo v Iranu. Nova in utrjena politična zaveznitva so tlakovala negotovo in predvsem z različnimi nasilnimi konflikti prežeto prihodnost Libanona. V takšnih okoliščinah je bil UNTSO OGL vedno med kladivom in nakovalom. Po drugi libanonski vojni leta 2006 je bil ustanovljen UNIFIL II, ki je s prvotnih 2000 vojakov dobil občutne okrepitve ter trenutno šteje 11.155 vojakov in ostalega osebja. S tem obdobjem se je začelo zelo tesno sodelovanje med UNTSO in UNIFIL, ki traja še danes.

OZN, ki je na tem območju prisoten že tako rekoč od svoje ustanovitve, je z varnostnimi mehanizmi, ki jih ima na voljo vsa ta desetletja, ustvarjal pogoje za mirno reševanje nesoglasij in blaženje spopadov med vsemi vpletenimi stranmi. V nalogi bomo prikazali neprecenljivo vlogo in vrednost OZN ter njene misije UNTSO, ki kljub izredno kompleksnemu varnostnemu okolju Bližnjega vzhoda upravičuje delovanje in svoj obstoj do izpolnitve poslanstva misije.

Prispevek temelji pretežno na kvalitativni strategiji in kvalitativnih metodah, ki pa jih je bilo treba zaradi zahtevnosti analiziranja predmeta proučevanja v daljšem časovnem obdobju dodatno podkrepiti s kvantitativnimi metodami. Jedro empiričnega dela prispevka se nanaša na primerjalno analizo, s katero kontrastiramo podobnosti in razlike evolucije odnosov sprtih strani pred drugo libanonsko vojno in po njej ter razvoj in vlogo UNTSO v teh odnosih. Posebno vrednost prispevka predstavlja zelo nazorno predstavljena in analizirana vloga vojaških opazovalcev, v okviru katere opredeljujemo ključna merila, potrebna za njihov izbor. Ta merila imajo lahko v končni fazi posebno aplikativno vrednost za odločevalce v Slovenski vojski pri izbiri in napotitvi kadra v mednarodne operacije in misije. Čeprav so spoznanja v veliki meri usmerjena v specifično področno problematiko (tj. misijo UNTSO), so pomembno osvetlila tudi širši (sodobni) varnostno-politični kontekst Bližnjega vzhoda ter izpostavila vlogo in pomen varnostnih mehanizmov OZN pri zagotavljanju globalne varnosti.

2 Determinante varnostnega okolja Libanona

2.1 Libanon

Sodobni Libanon je unitarna večstrankarska republika s parlamentarnim modelom. Z libanonsko ustavo, sprejeto leta 1926, pozneje večkrat spremenjeno in dopolnjeno (nazadnje leta 1995), ter narodnim sporazumom iz leta 1943 so bile najvišje državne funkcije razdeljene po točno določenem verskem ključu, po katerem je moral biti predsednik države maronitski kristjan, predsednik vlade sunitski in predsednik parlamenta šiitski musliman. S spremenjenim deležem obeh glavnih religij je tovrstni princip postajal čedalje bolj problematičen.² Libanon je postal samostojen leta 1943, francoske sile pa so se iz njega umaknile tri leta pozneje (<https://www.britannica.com/place/Lebanon/Government-and-society#ref23373>).

S podpisom Taifskega sporazuma oktobra 1989 in koncem državljanske vojne je v svetu prevladovalo prepričanje, da je Sirija glavni dejavnik, ki lahko Libanonu prinese mir in stabilnost. Tudi zahodne države, ZDA, Izrael in nekatere arabske države so sprejemale vlogo Sirije kot neke vrste mirovnih enot, ki naj bi pomirile sprte strani. Dojemali so jo kot dovolj veliko silo, ki bo zagotovila stabilnost Libanona in predvsem omejila naraščajočo moč Hezbolaha, še posebej med šiitskim delom prebivalstva.

Nedolgo zatem se je zgodil 11. september 2001, ko je Al Kaida izvedla napad v ZDA in je takratni predsednik ZDA George W. Bush razglasil vojno proti terorizmu. Ta sprememba, vojna proti terorizmu, je v regionalnem in mednarodnem okolju vodila proti konfrontaciji med ZDA in Sirijo. Bashar al-Asad je bil že tako ali tako *persona non grata* in sovražnik, za katerega so ZDA menile, da ga je treba onemogočiti, če ne že kar strmoglaviti. Libanon je bil le ena izmed lokacij, kjer je ta kampanja potekala. Uveljavljanje ameriške politike, to je uničenje talibanskega režima v Afganistanu in režima Sadama Huseina v Iraku ter notranjepolitičnih situacij v regiji, je privedlo do vstajenja Irana kot regionalne velesile. Iran je začel širiti svojo prevlado ne le v zalivskih

² Namesto dotedanje paritetne delitve sedežev v narodni skupščini s po 64 sedeži za kristjane in muslimane je nov zakon o volitvah z drugačno razdelitvijo volilnih okrožij muslimanom vnaprej zagotovil večino. Zato so nekatere krščanske opozicijske skupine bojkotirale volitve leta 1992 in odtlej nimajo predstavnikov v parlamentu (Javornik, 1998, str. 297).

državah, ampak tudi v Libanonu preko Hezbolaha in v Gazi s pomočjo Hamasa³. Sunitski del arabskih držav je z ekspanzionizmom šiitskega iranskega vpliva na Bližnjem vzhodu postal vidno zaskrbljen, še posebej zaradi prevlade šiitov v Iraku. Dolgoletno sirsko zavezništvo z Iranom je bilo povod za nastala globoka trenja med Damaskom in drugimi arabskimi državami. Sirski odnosi z Egiptom so bili že vrsto let skrhani, medtem ko so bili odnosi s Savdsko Arabijo v krizi zaradi pomoči Damaska šiitskemu delu prebivalstva v Libanonu in Hezbolahu (Hansen in Heurlin, 2011).

2.1.1 Politične stranke

Free Patriotic Movement (kristjani) – njen ustanovitelj in dolgoletni vodja Michel Aoun, ki je bil med letoma 1990 in 2005 v izgnanstvu, je postal leta 2016 predsednik države. Njegov zet Gebran Bassil je od Aouna leta 2015 prevzel vodenje stranke, in sicer šele po intervenciji njegovega tasta. Za vodilni položaj so se borili tudi ostali člani Aounove družine.

Progressiv Socialist Party (druzi) – ustanovil jo je Kamal Joumblatt, ki jo je vodil vse do leta 1977, ko je bil nanj izvršen atentat. Nasledil ga je Walid Joumblatt, ki pa že pripravlja teren za predajo vodenja stranke svojemu sinu. Taymour Joumblatt, ki naj bi nasledil očeta na vrhu stranke, bo težko kos vsem izzivom libanonskega političnega življenja. V sirskega konfliktu je stranka jasno pokazala, da spada v blok, ki podpira sirska opozicijo.

Lebanese Forces (kristjani) – sedanjega vodjo Samirja Geageo, ki je bil leta 1994 zaradi vojnih zločinov, storjenih med državljansko vojno, in kot naročnik štirih političnih atentatov (tudi predsednika vlade Rashida Karamija) obsojen na dosmrtni zapor, je leta 2005 libanonski parlament pomilostil (BBC, 18. julij 2005). Medtem ko je bil Geagea zaprt, je stranko vodila njegova žena in dolgoletna članica parlamenta Strida Geagea. Omeniti velja, da je bil Geagea edini vodja katerekoli libanonske milice, ki je bil obsojen na zaporno kazen zaradi vojnih zločinov, storjenih med državljansko vojno. Glede na tesne stike z Rijadom in Washingtonom bo imela stranka velik vpliv v libanonskem

³ Hamas – sunitska islamska fundamentalistična organizacija, ki je nastala leta 1987. Ustanovil jo je šejk Ahmed Yassin (<https://en.wikipedia.org/wiki/Hamas>).

političnem življenju, ne glede na to, ali bo v opoziciji ali pa kot del vladajoče opcije (Young, *The National*, 16. avgust 2018).

Kataeb Party (kristjani) – v času državljanske vojne je bila ta stranka verjetno najmočnejša delujoča oborožena milica. Iz te stranke oz. družine Gemayel so izšli trije predsedniki države. Današnji vodja stranke Sami Gemayel, ki nagovarja mlajšo generacijo volivcev in se povezuje s civilno družbo, poizkuša dajati podobo mladosti ter boju proti korupciji. Glede na krvavo preteklost stranke mu bo težka uspelo.

Future Movement (suniti) – stranka, ki ima močno zaslombo v Savdski Arabiji, kjer so si člani družine Hariri s pomočjo kraljevega dvora ustvarili bajno bogastvo. Oče sedanjega predsednika vlade, Rafik Hariri, je bil leta 2005 ubit v eksploziji avtomobila bombe. Stranka je pod močnim vplivom, če že ne celo pod popolnim nadzorom Savdske Arabije in njenih strateških interesov.⁴ Kot lahko vidimo pri Hezbolahu, ki služi za zadovoljevanje iranskih strateških interesov v Libanonu, je v enaki vlogi tudi ta stranka oz. gibanje. Ob tem se postavlja vprašanje, ali so interesi botrov tega gibanja pomembnejši od interesov lastne države in sunitske skupnosti v njej. Vse kaže, da je tako.

Amal (šiiti) – vodjo te stranke, Nabiha Berrija, lahko označimo za velikega mojstra libanonske politike. Kot predsednik parlamenta to funkcijo zaseda že nepretrgano od leta 1992. Glede na njegovo starost (81 let) se v stranki kaže zaskrbljenost, kdo ga bo na čelu stranke zamenjal. Berri je izjavil, da si ne želi, da bi ga zamenjal njegov sin. Eden izmed potencialnih kandidatov, ki se pojavlja, je finančni minister Ali Hassan Khalil, dolgoletni najbližji sodelavec. Ravno tako kot Free Patriotic Movement in Hezbolah tudi ta stranka podpira vlado sirskega predsednika Bašarja Al Asada.

Hezbolah (šiiti) – govorom vodje stranke Hezbolah Hassana Nasrallaha vedno pozorno prisluhnejo domača javnost in države Bližnjega vzhoda. Zaradi vse večje politične prisotnosti in vojaške moči Hezbolaha ne samo v Libanonu,

⁴ Kljub krhkim odnosom med državami je bil v ozadju vedno prisoten izrazit politični apetit vplivnih držav Bližnjega vzhoda, med njimi tudi Savdske Arabije. Na močno vpletanje tujih deležnikov v libanonsko politiko in nasploh na dogajanje v Libanonu kaže nedavni primer zrežiranega odstopa libanonskega premierja Saada Haririja leta 2017 (odstopno izjavo je podal kar preko televizijskega nastopa med svojim obiskom v Savdski Arabiji), za katerim so stale savdske oblasti (Barnard in Abi-Habib, 2017). Čez mesec dni je Hariri zaradi pritiska notranjih libanonskih silnic preklical svoj odstop (Humud, 2018).

ampak tudi v njegovi širši regiji, ter povezanosti s terorističnimi aktivnostmi mednarodna skupnost na libanonsko politično vodstvo vrši velik pritisk, da to edino preostalo militantno gibanje, skladno z mednarodnimi sporazumi in resolucijo Varnostnega sveta Združenih narodov št. 1701, popolnoma razoroži. Amal in predvsem njihov vodja Nabih Berri sta za Hezbolah izrednega pomena. Ne glede na to da evropske države razločujejo med političnim delom in vojaškim delom stranke, ima Amal pogostejše stike z zahodnimi politiki. Izpostaviti velja tudi, da nekateri člani Hezbolaha nimajo takšne svobode potovanja v tuje države kot njihovi zavezniki iz Amala. Iz tega izhaja, da igra Amal neke vrste vlogo »kurirja« med zahodnimi državami in Hezbolahom (Young, The National, 16. avgust 2018).

2.1.2 Palestinski begunci v Libanonu

Kmalu po nastanku modernega, samostojnega Libanona se je leta 1948 rodila nova bližnjevzhodna država Izrael. Izraelska razglasitev samostojnosti je povzročila dogodek, ki ima še danes precejšnje posledice za Libanon. Trume palestinskih beguncev so pribežale na ozemlje severne sosedice. Ocenjuje se, da je kot posledica arabsko-izraelske vojne leta 1948 v Libanon pribežalo na deset tisoče Palestincev, ki se niso smeli več vrniti v svojo domovino. Tekom burne zgodovine na tem območju Bližnjega vzhoda se je število teh do leta 2014 povečalo na 448.559.⁵

Leta 1968 so Palestinci s pomočjo sunitov začeli z napadi na Izrael. Situacija se je po letu 1970 v Libanonu še poslabšala, ko so bili PLO in militantni Palestinci izgnani iz Jordanije. PLO si je za nov sedež organizacije omislila Beirut. Napetost v Libanonu je naraščala predvsem v smislu medverskih in medsektaških napetosti med kristjani, šiiti in suniti. Libanonske varnostne sile niso bile zmožne kontrolirati, kaj šele zaježiti izbruhov nasilja. Krščanski del je verjel, da bo nadaljnja usoda Libanona v veliki meri odvisna od militantnih Palestincev, ki so v Libanonu ustvarili neke vrste »državo v državi«. Nezadovoljstvo muslimanov se je stopnjevalo zaradi politične prevlade kristjanov, še zlasti zaradi razmerja med številom muslimanov in kristjanov. Lahko rečemo, da je bilo novonastalo zavezništvo logična posledica politične

⁵ Podatki, ki jih je zbrala UNRWA (United Nations Relief and Works Agency), so s 1. julija 2014 (<https://www.unrwa.org/where-we-work/libanon>).

situacije, v kateri se je muslimanski del prebivalstva povezal oz. postal zaveznik s Palestinci.

Po mnenju Manal Kortam, palestinske aktivistke in mednarodne pravnice (po Videmšek, 2018), so v Libanonu živeči palestinski begunci tako rekoč brez osnovnih pravic. Njena kandidatura za palestinski poslanski sedež na parlamentarnih volitvah leta 2018 je zbudila ogromno pozornosti. Kljub temu libanonski parlament ne pozna termina palestinski poslanski sedež. Aktivistka je dosegla, da palestinsko vprašanje ni več postranska tema. Palestinska begunska taborišča so po besedah Julie Peteet (*The Dilemma of the Palestinians in Lebanon in: Lebanon's Second Republic*, 2002) danes v Libanonu neke vrste vojni spomin.

2.2 Hezbollah, militantna organizacija

V Evropi in svetu obstajajo različna mnenja, ali je Hezbollah teroristična organizacija ali ne. Po mnenju High Level Military Group HLMG, oktober 2017) je Hezbollah versko motivirana teroristična hibridna organizacija, ki je ideološko povezana z iranskim vrhovnim vodjem. Za prevlado na libanonskem političnem prostoru uporablja skupek terorističnih, tradicionalno vojaških in političnih imperativov. Države, kot so ZDA, Izrael, Kanada, Francija, Japonska, Nizozemska in Arabska liga, so celotno organizacijo (tako politični kot vojaški del) razglasile za teroristično organizacijo. Nova Zelandija in EU pa imajo za teroristično organizacijo le vojaški del oz. vojaško krilo Hezbollaha (Carter, Joe, Providence, 2007). Tudi Slovenija pripada slednji skupini. Velika Britanija je v začetku leta 2019 Hezbollah kot celoto razglasila za teroristično organizacijo. Stališče Hezbollah je, da ni razdeljen na dve »ločini«, na vojaški in politični del, temveč je ena celota.

Razvoj ali evolucijo Hezbollaha v grobem zaznamujejo tri obdobja, in sicer:

- nastanek Hezbollaha kot iransko podprte milice v obdobju okoli leta 1982,
- prehod v nacionalistično uporniško skupino/gibanje okoli leta 1990 in
- nastanek prevladujoče (angl. *mainstream*) politične stranke v libanonskem prostoru na prehodu v 21. stoletje.

Hezbollah pojmuje, da so družba, kultura, ekonomija, politika, mediji in različna zavezništva v službi totalitarne vizije odporne družbe (angl. *resistant society*). Ne glede na to kako disfunkcionalen se Libanon zdi, je preprečil vzpon domačega totalitarnega režima. Izziv, ki ga predstavlja Hezbollah, je nov v ključnih pogledih. Tako kot je palestinski tako imenovani Fateh Land⁶ v 70. letih 20. stoletja pripeljal do vojne. Ta zgodba se lahko ponovi v 21. stoletju s Hezbollahom. Podobno ugotavlja tudi Badram, ki pravi, da bo Hezbollah skladno s svojim značajem in političnim programom še naprej preprečeval nastanek normalnega, neodvisnega in miroljubnega stanja v Libanonu ter bo predstavljal vir nestabilnosti za državljane, sistem vladanja in nacionalno varnost (Badram, 2009).

3 Vojaški opazovalci – nosilci poslanstva mirovnih operacij OZN

3.1 Naloge vojaških opazovalcev

Definicijo vojaškega opazovalca je celovito zajela V. Sancin (Sancin in drugi, 2009, str. 264), ki pravi: »Vojaški opazovalci OZN (angl. *United Nations Military Observers*) so mednarodna skupina častnikov, ki jim poveljuje načelnik vojaških opazovalcev (*Chief Military Observer*). So neoboroženi, nosijo nacionalne uniforme ter poleg nacionalnih činov tudi simbole OZN (naramno oznako in modro baretko). Organizirani so v mešanih (mednarodnih) skupinah in razdeljeni v manjše ekipe, ki so razporejene po celotnem območju delovanja misije. Njihove naloge med drugim vključujejo opazovanje in poročanje o kršitvah dogovora o prekinitvi ognja, patroljiranje in poročanje z izoliranih področij, preiskovanje nesreč, pomoč pri prehodu mejnih območij pri predaji žrtev ali vojnih ujetnikov, pogajanja in mediacijo med strankami v sporu, nadzor razoroževanja in uničenja orožja, opazovanje in poročanje o kršitvah človekovih pravic ter pomoč humanitarnim agencijam.«

⁶ Fateh Land oz. PLO Land – poimenovanje južnega Libanona zaradi velike prisotnosti PLO in Fateha ter pogostih infiltracij in napadov na Izrael.

Ne glede na termin vojaški opazovalec pa nikjer ne zasledimo, da bi se vojaški opazovalci ukvarjali z obveščevalno dejavnostjo. Poročanja in opazovanja ne moremo enačiti z obveščevalno dejavnostjo. Že sam termin obveščevalna dejavnost, ki ga mnogi povezujejo z vohunjenjem, ima negativen prizvok, še posebej v skupnosti vojaških opazovalcev OZN. Vzrok lahko najdemo že v tem, da povzroča sum nepristranskosti, ki lahko vpliva na dobronamernost in medsebojno zaupanje vpletenih strani. Pojav suma pri eni od sprtih strani, da vojaški opazovalci oz. mirovniki prikrito zbirajo obveščevalne podatke, bi se lahko razumelo kot pomoč ali podpora nasprotni strani, kar bi ogrozilo njihov status nepristranskega in nevtralnega akterja. Neomadeževan status nepristranskosti in nevtralnosti je ključnega pomena tako za fizično varnost opazovalcev in enot kot tudi za politični uspeh misije.⁷

Kljub temu je treba poudariti, da sta dolgoletna prisotnost ter profesionalni odnos misije UNTSO in vojaških opazovalcev, ki so dobro znani lokalnemu prebivalstvu, državnim uradnikom, verskim predstavnikom in varnostnim organom, pogoja za uspešno izvedbo poslanstva misije. Vsakodnevna interakcija z njimi, sprejemanje vojaških opazovalcev kot opazovalcev in nepristranskih pričevalcev dogajanja na terenu pa je velika dodana vrednost za stabilno varnostno okolje, misijo samo in navsezadnje za lokalno prebivalstvo.

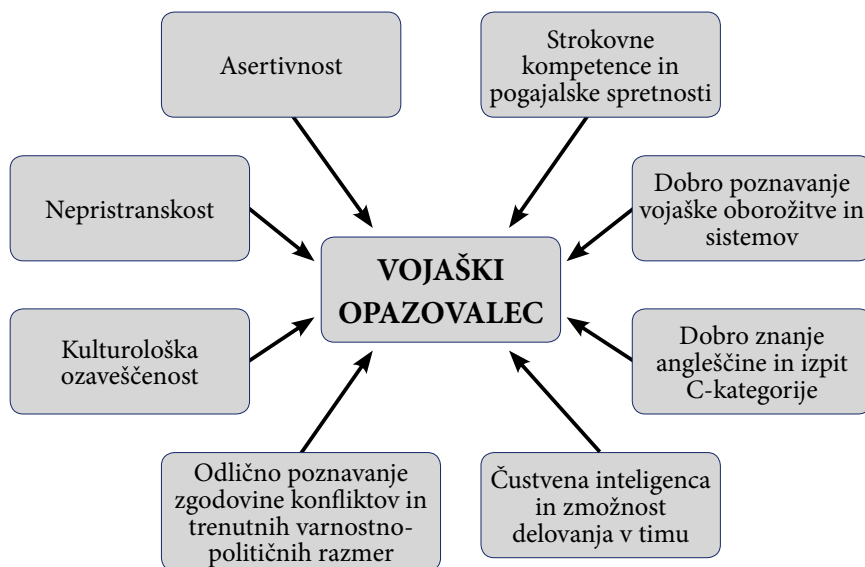
3.2 Izbor vojaških opazovalcev

Vojaško znanje in prilagodljivost sta lastnosti, ki sta nujni za uspešno izvedbo nalog v kompleksnem in hitro spreminjajočem se okolju. Prilagodljivost je zahtevana tudi glede kulturološke drugačnosti in strpnosti, nepristranskosti, čustvene zrelosti, ki skupaj z vojaškimi znanji in veščinami tvorijo celoto nekega častnika, sposobnega izvesti naloge skladno s poslanstvom misije.

⁷ Primer oz. incident, ki ga lahko omenimo za ilustracijo in prikazuje, kako občutljivo je to območje, se je zgodil 7. oktobra 2000, ko so pripadniki Hezbolaha ugrabili tri izraelske vojake, ki so izvajali naloge patroliranja ob tehnični ograji (angl. *technical fence road*), približno 450 metrov od vojaške baze UNIFIL UNP 4-7C. Pripadniki UNIFIL so iz baze lahko opazovali, fotografirali in snemali del poteka ugrabitve pripadnikov izraelskih obrambnih sil (angl. *Israel Defense Forces – IDF*). Informacije, pridobljene s tem opazovanjem, so bile skoraj 18 mesecev nedostopne Izraelcem, čeprav so z vsemi naporji želeli ugotoviti usodo ugrabljenih vojakov. Po dogovoru z Združenimi narodi si je izraelska stran lahko ogledala posnetek na sedežu OZN v New Yorku šele potem, ko so bili iz njega izrezani določeni deli posnetkov, s katerimi bi lahko prepoznali posameznike ali prevozna sredstva, ki so bila vpletena v incident (Shlomo, 2003).

Izkušeni vojaški častniki, katerih naloga je izvajanje nepristranskih in neodvisno potrjenih ugotovitev na terenu, zahtevajo celovito usposobljenega častnika.⁸ Poznavanje in usposobljenost iz vojaških veščin je le majhen delček v mozaiku vojaškega opazovalca, ki mora imeti predvsem čustveno inteligenco in občutek za kulturno raznolikost, ki je prisotna tako v sklopu organizacije kot na področju države, v kateri deluje. Bistveno je tudi poznavanje zgodovinskih dejstev in kompleksnosti varnostne situacije. Občutek za »prefinjen pristop« do domačinov ter pristen in spoštljiv odnos je »orožje«, s katerim zagotavljajo varnost pripadnikom organizacije in nenazadnje lastno varnost. Najprej varnost – vodilo, ki ga OZN vedno izpostavlja in ne dopušča sebičnih dejanj, ki bi vodila v ogrožanje posameznikove varnosti.

Slika 1: Ključna merila za izbor vojaškega obveščevalca UNTSO

Vir: lasten

⁸ Nepristranskost in objektivnost v poročanju sta zagotovljeni s tem, da sta v patrulji vojaških opazovalcev OGL UNTSO vedno po dva opazovalca iz različnih držav. Če v ugotavljanju dejstev določenega dogodka ne moreta uskladiti svojih mnenj, sta dolžna napisati vsak svojo različico dogodka. Ravno takšen način delovanja, nepristranskost, strokovnost in objektivnost v poročanju so najmočnejše orožje, s katerim si opazovalci zagotavljajo lastno varnost in spoštovanje med vpletenimi stranmi ter so cenjen vir verodostojnih informacij za OZN.

4 UNTSO

4.1 Poslanstvo in naloge

Poslanstvo misije UNTSO je opazovanje in nadzor prekinitve ognja ter pomoč stranem v sporu pri implementaciji sporazuma o premirju. Na podlagi resolucije Varnostnega sveta Združenih narodov št. 73 se mandat UNTSO glasi: »Opazovanje in ohranjanje premirja in po potrebi nuditi pomoč strankam pri sporazumih v obliki nadzora uporabe in spoštovanja pogojev teh sporazumov« (UNTSO SOP, 2017, točka 1.4.1).

Zaskrbljenost OZN nad varnostno situacijo na Bližnjem vzhodu se je pojavila že ob samem nastanku judovske države. Resolucijo Varnostnega sveta Združenih narodov št. 47/181⁹ (ali Načrt Združenih narodov o delitvi Palestine, 1947) je 29. novembra 1947 sprejela Generalna skupščina na srečanju Združenih narodov v New Yorku. Resolucija je predlagala načrt za rešitev spora med Judi in Arabci v Palestini, ki je bila tedaj pod britansko upravo. Načrt OZN je predvideval razdelitev Palestine na dve državi, judovsko in arabsko. Območje Jeruzalema je bilo po načrtu izvzeto (lat. *corpus separatum*) iz delitve in bi ostalo nikogaršnje ozemlje pod nadzorom OZN, ki bi bilo dostopno vsem. Judje v Palestini so omenjeno resolucijo smatrali kot pravno podlago za ustanovitev Izraela, arabska skupnost pa je resolucijo zavračala, kar je povzročilo izbruh nasilja (<https://www.britannica.com/topic/United-Nations-Resolution-181>).

Do danes je sodelovanje v misiji UNTSO od prvotno treh naraslo na 23 držav. Gre za večnacionalno sestavo, ki obsega okrog 153 vojaških opazovalcev, 91 mednarodnih civilnih oseb in 153 nacionalnih civilnih oseb. Od leta 1998 je na misiji prisotna tudi Slovenija, ki trenutno zagotavlja 20. rotacijo slovenskih vojaških opazovalcev. Neprecenljive izkušnje iz delovanja na takšnem tipu misije in učenje iz izkušenj prispevajo tudi k razvoju Slovenske vojske,

⁹ »Generalna skupščina OZN, v kateri so zastopane vse države članice OZN, je ta predlog sprejela in 29. novembra 1947 z dvotretjinsko večino (33 za, 13 proti in 10 vzdržanih) sprejela tako imenovano delitveno resolucijo (181/II), v kateri je bil vsebovan večinski predlog delitve. Tako je resolucija 181/II določila, da se bo ozemlje britanske mandatne Palestine (med Sredozemskim morjem in reko Jordan) razdelilo na judovsko državo (56 odstotkov ozemlja) in arabsko-palestinsko državo (42 odstotkov ozemlja), medtem ko naj bi mesto Jeruzalem s širšo okolico (2 odstotka ozemlja) prišlo pod skrbništvo OZN.« (Šterbenc, <http://media.primorski.eu/media/attach/2012/03/sterbec.pdf>).

predvsem pa pomenijo zavedanje, razumevanje, solidarnost in prispevek zunanje politike Republike Slovenije k zagotavljanju mednarodne varnosti.

Misija nima časovnega okvira in gre za tako imenovano odprto misijo (angl. *open-ended*). Trajanje misije je zelo ohlapno opredeljeno v isti resoluciji in pravi: »Odvisno od nadaljnjih odločitev Varnostnega sveta ali Generalne skupščine, sporazumi o premirju ostanejo v veljavi v skladu s to resolucijo in resolucijo 50 (1948) z dne 29. maja 1948, dokler ne bo dosežena mirna odločitev o položaju Palestine v prihodnosti« (UNTSO SOP, 2017, točka 1.4.2).

Glavne naloge UNTSO so:

- opazovanje razmejitenih črt, določenih v sporazumu o prekinitvi ognja,
- preiskovanje in poročanje o domnevnih kršitvah prekinitve ognja,
- vzdrževanje diplomatskih in vojaških povezav,
- zbiranje, analiziranje in posredovanje zahtevanih informacij,
- koordinacija z UNIFIL, UNDOF, UNSCO¹⁰ in drugimi agencijami OZN,
- dajanje pomoči z izkušenimi vojaškimi opazovalci UNIFIL, UNDOF in ostalim misijam OZN.

Z nepristranskostjo in objektivnostjo, ki sta edini orožji vojaških opazovalcev, UNTSO izkazuje odločno mero moralne učinkovitosti in prepričljivosti. Zelo pomembna vloga se kaže tudi skozi samo vzdrževanje povezav z gostujočimi državami. V tem je tudi bistvo svobode gibanja, prehajanja mej med vsemi petimi državami, ki naj bi jo uživali vojaški opazovalci na območju delovanja misije – učinkovito preprečevanje konfliktov in napetosti.

Z ustanovitvijo UNIFIL II po drugi libanonski vojni in s sprejetjem resolucije Varnostnega sveta Združenih narodov št. 1701 je bil UNTSO OGL dodeljen kot pomoč UNIFIL pri izpolnjevanju določil resolucije Varnostnega sveta Združenih narodov št. 1701. To pomeni, da je izvrševanje resolucije Varnostnega sveta Združenih narodov št. 73 odloženo do preklica omenjene resolucije.

---

¹⁰ The Office of the United Nations Special Coordinator for the Middle East Peace Process.

4.2 Vloga Opazovalne skupine Libanon (OGL)

Libanon je bil že od nekdanj stičišče različnih interesov vplivnih držav iz regije (Sirija, Iran, Savdska Arabija, Jordanija, Turčija, Izrael ...) in svetovnih sil (Francija, Velika Britanija, ZDA). Versko in sektaško razdeljena država z zunanjimi interesnimi vplivi je v svoji zgodovini večkrat doživela krvave spopade, od državljanske vojne, prisotnosti sirskih vojaških enot, izraelskih vojaških posegov, prisotnosti ameriški marincev itd. Vsa ta varnostna kompleksnost, sektaško in politično povezane dinastije ter burna zgodovina Libanona predstavljajo prizorišče delovanja misije UNTSO OGL.

Poslanstvo OGL je opredeljeno na naslednji način: OGL pod operativno kontrolo (OPCON) poveljnika sil UNIFIL opazuje, spremlja, poroča in/ali preiskuje incidente, ki bi lahko pomenili ali vodili v kršitev resolucije Varnostnega sveta Združenih narodov št. 1701 (2006). Poleg tega je v poslanstvu OGL omogočeno tudi povezovanje z ustreznimi organi na terenu, kot sta na primer IDF in LAF. S tako opredeljenim obsegom poslanstva se želi doseči situacijsko ozaveščenost poveljnika sil UNIFIL in zmanjšanje napetosti na območju izvajanja operacij (OGL Aide Memoire, ver. 8.1, MAR2018, 8).

5 Študij primera južnega Libanona

5.1 Delovanje UNTSO OGL pred drugo libanonsko vojno

Začetki delovanja UNTSO v Libanonu segajo v november 1948, ko je Varnostni svet OZN pozval strani, neposredno vpletene v konflikt v Palestini, da sklenejo premirje. Na podlagi tega je bila avgusta 1949 ustanovljena mešana izraelsko-libanonska komisija za premirje (angl. *Israel/Lebanon Mixed Armistice Commision* – ILMAC). Prvotno sta ga sestavljala po dva delegata z vsake strani in predsedujoči, ki ga je določil vodja misije UNTSO. Po vojni leta 1967, ko je Izrael naslovil ostro javno kritiko na delo ILMAC, je ta prenehal sodelovati v komisiji. Generalni sekretar je menil, da se delovanja komisije ne more prekiniti enostransko in da bo do končne, miroljubne rešitve delovala še naprej. 20. marca 1972 je libanonska vlada od Varnostnega sveta zahtevala,

da sprejme nujno potrebne ukrepe za povečanje prisotnosti enot Združenih narodov ob meji z Izraelom. Varnostni svet je odobril ustanovitev opazovalnih postaj (OP) v Naqouri, Khiamu in Marounu al-Rasu (RAS), ki so se nahajale na libanonski strani, in obenem povečal število vojaških opazovalcev s 7 na 21. Oktobra 1972 so bile ustanovljene tri dodatne opazovalne postaje, in sicer v Labbounehu (LAB), Marvahinu (HIN) in Markabeju (MAR). Prav tako se je povečalo število pripadnikov, in sicer na 34. Izrael ni dal privolitve k tej operaciji, zato je UNTSO izvajal svoje aktivnosti izključno na libanonskem ozemlju (OGL Information Book 2014).

Poleg povečanega obsega in strukture UNTSO se je povečal tudi obseg nalog, ki so zajemale tesnejše sodelovanje s pripadniki UNIFIL. To sodelovanje se je pozneje pokazalo kot zelo uspešno in učinkovito pri medsebojem izmenjevanju ugotovitev in informacij oziroma na sploh pri uspešni izvedbi mandata obeh misij. Tudi v tem primeru se je izkazala neprecenljivost znanja, ki ga posedujejo pripadniki UNTSO in ki je izrednega pomena za uspešno izvedbo mandata, danega UNIFIL z resolucijo Varnostnega sveta Združenih narodov št. 425. V začetnem obdobju ustanavljanja enot UNIFIL je vodja misije UNTSO opravljal vlogo poveljnika UNIFIL, vojaški opazovalci UNTSO pa so tvorili prvotno jedro poveljstva, ki je vodilo nujne priprave na prihod prvih enot UNIFIL. Z ustanovitvijo UNIFIL je UNTSO OGL prekinil z nalogami nadzora premirja in je bil dodeljen UNIFIL kot pomoč pri izvedbi mandata Varnostnega sveta št. 425. Poveljstvo ILMAC v Bejrutu ni postalo del OGL, temveč je delovalo kot povezovalna pisarna (angl. *liason office*) za potrebe UNIFIL do vzpostavitve njihove lastne izpostave. Južni Libanon je, navkljub prisotnosti enot UNIFIL, ostal najbolj nevarno območje opravljanja nalog za pripadnike UNTSO. Pogosto se je dogajalo, da so bili pripadniki ujeti v navzkrižni ogenj, čeprav so razne skupine in milice v glavnem spoštovale mednarodni status opazovalcev.

V tabeli 1 so prikazani organizacije, storilci, razne milice in število napadov, ki so jih ti izvedli v Libanonu v obdobju nastajanja OGL. V obdobju od izraelskega vdora v Libanon (leta 1978) je bil zaznan opazen skok v številu izvršenih napadov. Za veliko večino napadov, 55,69 odstotka (prvi napad leta 1971), ni znanega storilca oz. ni nihče prevzel odgovornosti za napad. Hezbolah je bil odgovoren za 12,22 odstotka napadov (prvi napad leta 1983),

Palestinci za 5,36 odstotka, PLO za 3,71 odstotka, ISIL za 2,01 odstotka (prvi napad leta 2014), Al-Nusrah Front za 1,17 odstotka (prvi napad leta 2013). Z odkritim in aktivnim vstopom Hezbolaha v sirsko vojno leta 2013 sta ISIL in Al-Nusrah Front izvedli številne napade v Libanonu kot maščevanje za njegovo vlogo v vojni.

Tabela 1: Seznam storilcev oboroženih napadov in število napadov v obdobju 1970–2017

Storilec	Obdobje		Skupaj
	1970–2005	2006–2017	
Neznani/Unknown	999	381	1.380
Hezbollah	279	24	303
Palestinians	133		133
Palestine Liberation Organization (PLO)	92		92
Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL)		50	50
Al-Nusrah Front		29	29
Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia	26		26
Amal	24	1	25
Lebanese National Resistance Front	24		24
16 January Organization for the Liberation of Tripoli	24		24
9 February	21		21
Shaykh Subhi Al-Salih Forces	18		18
Abu Nidal Organization (ANO)	17		17
Front for the Liberation of Lebanon from Foreigners	13		13
Shia Muslim extremists	12		12
Liwa Ahrar al-Sunna		12	12
Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP)	11		11
Skupaj 17 storilcev ¹¹	1.693	497	2.190
Preostalih 150 storilcev ¹²	224	64	288
Skupaj vseh 167 storilcev ¹³	1.917	561	2.478

Vir: prirejeno po National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism

¹¹ V tabeli so predstavljeni le tisti storilci napadov, ki so po razpoložljivih podatkih (glej vir za izdelavo tabele) izvedli vsaj 10 napadov.

¹² Število 150 velja za obdobje 1970–2005.

¹³ Število 167 velja za obdobje 2006–2017.

Tabela 2 prikazuje podobne ugotovitve, kot izhajajo iz prejšnje tabele. Najpogostejša metoda načina izvršitve napada med letoma 1970 in 2017 je bila uporaba eksplozivnega sredstva (65,50 odstotka), sledita uporaba strelnega orožja (24,94 odstotka) in neznano sredstvo (8,35 odstotka). Tudi porazdelitev uporabljenih sredstev glede na obdobje je zelo podobna, s tem da se je med letoma 2006 in 2017 občutno povečalo število incidentov.

Tabela 2: Sredstvo za napad in število napadov v obdobju 1970–2017

Sredstvo	Št. napadov 1970–2005	Št. napadov 2006–2017	V % 1970–2005	V % 2006–2017	Skupaj	% Skupaj
Eksploziv/ Explosives	1.256	367	65,52 %	65,42 %	1.623	65,50 %
Strelno orožje/ Firearms	460	158	24,00 %	28,16 %	618	24,94 %
Neznano/ Unknown	188	19	9,81 %	3,39 %	207	8,35 %
Zažigalno sred./ Incendiary	6	8	0,31 %	1,43 %	14	0,56 %
Neredi/ Melee	4	9	0,21 %	1,60 %	13	0,52 %
Lažno orožje/Fake Weapons	2		0,10 %	0,00 %	2	0,08 %
Kemikalije/ Chemical	1		0,05 %	0,00 %	1	0,04 %
SKUPAJ	1.917	561	100 %	100 %	2.478	100 %

Vir: prirejeno po National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism

Podatki iz tabele 3 prikazujejo, katere so bile najpogostejše tarče terorističnih napadov in število žrtev po izbranih obdobjih. Najočitnejše odstopanje v porazdelitvi števila smrtnih žrtev med navedenima obdobjema opazimo pri napadih na zasebnike in njihovo lastnino (porast v drugem obdobju), podjetja (upad v drugem obdobju), napadih na verske osebe in institucije (porast v drugem obdobju) in v transportu (porast v drugem obdobju). Primerjava podatkov na letni ravni kaže, da je bilo v obdobju 1970–2006 v povprečju 95,88 smrtne žrtve kot posledica terorističnih napadov, v obdobju 2006–

2017 pa 64,09 smrtnih žrtev. Na podlagi podatkov lahko sklepamo, da je bilo obdobje po letu 2006, ko je bil v Libanonu samo en večji vojaški poseg in ni bilo državljanske vojne, povprečno letno število smrtnih žrtev občutno manjše.

Tabela 3: Tarče terorističnih napadov in število žrtev v obdobju 1970–2017

Tarča napadov	Št. žrtev 1970– 2005	Št. žrtev v % 1970– 2005	Št. žrtev 2006– 2017	Št. žrtev v % 2006– 2017	Št. žrtev skupaj	Št. žrtev v % skupaj
Vojska/Military	814	24,26 %	161	22,84 %	975	24,01 %
Private Citizens & Property/Zasebniki in zasebna lastnina	672	20,02 %	195	27,66 %	867	21,35 %
Teroristi in nedržavne milice/ Terrorists/Non- State Militia	389	11,59 %	65	9,22 %	454	11,18 %
Podjetja/Business	393	11,71 %	18	2,55 %	411	10,12 %
Vladna poslopja in zaposleni/ Government (General)	296	8,82 %	50	7,09 %	346	8,52 %
Diplomati in predstavništva/ Government (Diplomatic)	233	6,94 %	42	5,96 %	275	6,77 %
Strankarsko nasilje/ Violent Political Party	197	5,87 %	29	4,11 %	226	5,57 %
Policija/Police	117	3,49 %	49	6,95 %	166	4,09 %
Verske osebe in inštitucije/Religious Figures/Institutions	104	3,10 %	61	8,65 %	165	4,06 %
Izobraževalne ustanove/ Educational Institution	51	1,52 %	0	0,00 %	51	1,26 %

Tarča napadov	Št. žrtev 1970– 2005	Št. žrtev v % 1970– 2005	Št. žrtev 2006– 2017	Št. žrtev v % 2006– 2017	Št. žrtev skupaj	Št. žrtev v % skupaj
Transport/ Transportation	14	0,42 %	26	3,69 %	40	0,98 %
Novinarji in mediji/ Journalists & Media	37	1,10 %	1	0,14 %	38	0,94 %
Neznano/Unknown	24	0,72 %	6	0,85 %	30	0,74 %
Letališča in letala/ Airports & Aircraft	11	0,33 %	0	0,00 %	11	0,27 %
Nevladne organizacije/NGO	3	0,09 %	2	0,28 %	5	0,12 %
Turisti/Tourists	1	0,03 %		0,00 %	1	0,02 %
SKUPAJ	3.356	100,00 %	705	100,00 %	4.061	100,00 %

Vir: prirejeno po National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism

Izraelske vojaške operacije, sirska vojaška prisotnost, posredno vpletanje različnih svetovnih in regionalnih sil, vojaške enote OZN ter teroristični napadi so postali libanonski vsakdan. V vsej tej zmešnjavi so se vojaški opazovalci in enote UNIFIL izkazali kot učinkovito orodje za preprečevanje eskalacije spopadov. Po popolnem umiku IDF iz južnega Libanona (25. maj 2000), ki ga je ukazal izraelski predsednik vlade Ehud Barak, je situacija nakazovala, da se dogodki, ki so že v obdobju 1. libanonske vojne krojili varnostno situacijo v Libanonu, spet vračajo.¹⁴

5.2 Delovanje UNTSO OGL od druge libanonske vojne do danes

12. julija 2006 se je situacija drastično spremenila, ko je Hezbolah izvedel napad iz zasede na patroljo dveh vozil Hummer IDF v neposredni bližini libanonske vasi Ramyah oz. izraelskih vasi Zarit in Shetula. Napad je bil »casus belli«¹⁵ za 34-dnevno vojno, ki jo poznamo tudi kot drugo libanonsko vojno.

¹⁴ Kot primer lahko navedemo neuspeh poizkus Hezbolaha ugrabitve izraelskih vojakov, ki se je zgodil novembra 2005 v vasi Ghajar, da bi dosegli izmenjavo ujetnikov vključno s Samirjem Kuntarjem, zloglasnim libanonskim teroristom.

¹⁵ Dogodek, ki je povod za vojno oziroma je izkoriščen kot opravičilo za vojno.

Še istega dne je libanonska vlada zahtevala od UNIFIL posredovanje pri dosegu premirja. Odgovor izraelske strani je bil jasen: premirje je odvisno od vrnitve ugrabljenih vojakov. Po poročanju časopisa Delo (14. julij 2006) je bil izraelski premier pripravljen končati vojaške operacije v Libanonu, če bi Hezbolah izpustil ugrabljenega vojaka, ustavil raketne napade in če bi se libanonska vlada odločila uresničiti resolucijo Varnostnega sveta Združenih narodov št. 1559, ki zahteva razorožitev vseh libanonskih milic.

Obe državi, tako Libanon kot Izrael, sta mednarodna pravna subjekta. Kot taka morata upoštevati in spoštovati svoje pravice in dolžnosti, ki izhajajo iz tega statusa. Hezbolah je izvršil napad na suvereno državo, ki je subjekt mednarodnega prava, sam pa tega statusa ne izpolnjuje, saj je nedržavna organizacija. V tem primeru je država Libanon tista, ki je odgovorna za dejanja Hezbolaha in bi morala ustaviti njegove napade. Če država noče ali ni zmožna ustaviti napadov, potem napadena država, v našem primeru Izrael, sme Libanon obravnavati kot državo napadalko. Ne glede na to pa je Hezbolah zavezan k spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava. Pravice do samoobrambe Izraelu ni mogoče oporekati, vendar samo v takem obsegu, da ustavi napade z upoštevanjem načela sorazmerne uporabe sile. Istočasno je treba izpostaviti, da je poleg Izraela kršil mednarodno pravo tudi Libanon, s tem ko je gostil organizacijo (Hezbolah), ki želi eliminirati celo državo z njenimi prebivalci vred. Hezbolah je med drugo libanonsko vojno vodil asimetrično vojno proti Izraelu, mednarodno vojno pravo pa ni »ustvarjeno« za tovrstno vojskovanje, torej bi se mednarodno pravo v tem primeru lahko uporabljalo posredno med Izraelom in Libanom, namesto neposredno proti Hezbolahu (Ipsen, 2006).

V tem spopadu so se med žrtvami poleg civilistov znašli tudi pripadniki Združenih narodov. 25. julija 2006 je prišlo do najhujšega incidenta, ko so izraelske zračne sile izstrelile raketo zrak-zemlja na OP Khimam, v katerem so umrli vsi štirje pripadniki OGL, Team SIERRA, ki so bili takrat na dolžnosti. Poudariti je treba, da so se opazovalci takrat že nahajali v zaklonišču, kamor so se umaknili zaradi neposredne nevarnosti. V incidentu so bili ubiti pripadniki Avstrije, Finske, Kanade in Kitajske.

IDF se je za to dejanje opravičil in izrazil globoko obžalovanje za nenamerno smrt vojaških opazovalcev. Generalni sekretar OZN Kofi Annan je bil drugačnega mnenja, in sicer da je bil napad na opazovalce »načrten«. Viri pri

časniku The Jerusalem Post tudi navajajo, da so poveljujoči v UNTSO pred tragičnim dogodkom večkrat izrazili zahtevo IDF, da naj ne streljajo na OP Khiam (The Jerusalem Post, 26. julij 2006).

Odziv vlad ubitih opazovalcev je bil različen. Kanadski predsednik vlade Stephen Harper se ni strinjal z Annanom in je izrazil dvom, da so Izraelci namenoma izvršili napad. Avstrijska zunanja ministrica Ursula Plassnik je v telefonskem pogovoru izraelskemu sogovorniku sporočila, da je bilo bombardiranje področja nesprejemljivo in da naj se napadi prenehajo. Jane Lute, pomočnica generalnega sekretarja za mirovne operacije, je dejala, da je IDF večkrat streljal preblizu OP Khiam. Po njenih besedah je bilo 21 artilerijskih zadetkov v radiju 300 metrov, 12 v radiju 100 metrov, štirje zadetki pa so neposredno padli na OP Khiam. Napadi so se zgodili kljub temu da Hezbollah ni deloval v neposredni bližini baze. Po besedah irskega zunanjega ministrstva je visoki častnik irske vojske, ki je takrat deloval v južnem Libanonu, šestkrat opozoril IDF, da njihovi zračni napadi ogrožajo življenja vojaških opazovalcev (CBC News, 26. julij 2006).

Do napadov je bil kritičen tudi varnostni analitik in profesor dr. Clonan, ki se sprašuje, kakšno je ozadje oz. namen IDF, ko so z vođeno raketo uničili opazovalnico vojaških opazovalcev, ki so oči in ušesa mednarodne skupnosti v južnem Libanonu. Njegovo nestrinjanje z uradno izjavo IDF in izraelskih politikov podkrepi s tem, da je bil OP Khiam jasno videna, označena z velikimi napisi, ponoči osvetljena, postavljena na dominantnem terenu, kjer je stala že 30 let, in da je IDF imel koordinate OP Khiam. Na koncu se je vprašal, če ni namen IDF, da prežene Združene narode iz opazovalnic v južnem Libanonu in s tem pusti mednarodno skupnost v temi (Clonan, T., The Irish Times, 27. julij 2006).

Za Hezbollah je znano, da je imel rakete in ostalo infrastrukturo razporejeno po naseljih, kjer prebiva civilno prebivalstvo. To dejstvo ne opravičuje razglasitve tega območja za vojaški cilj. Izrael je celo namerno deloval po stavbah oz. domovih, ki niso bili vojaški cilj in so se v njih nahajali le otroci. Situacija bi bila drugačna, če bi to bili vojaški cilji in bi zaradi nesrečnega naključja umrli civilisti. Istočasno je tudi Hezbollah kršil mednarodno pravo z uporabo civilistov kot človeškega ščita (Bothe, 2006).

Druga libanonska vojna je na površje prinesla novega pomembnega igralca na varnostnem in političnem prizorišču. V tej vojni je bil namen Izraela osvoboditev ugrabljenih vojakov in uničenje Hezbolaha. Noben cilj ni bil dosežen in posledično je bil Hezbollah v arabskem svetu sprejet kot zmagovalec. Kritika izraelske javnosti, ki je bila ogorčena, ker vlada ni bila sposobna zaščititi lastnih prebivalcev, je bila dodatna voda na Hezbolahov mlin. Predvojni pritiski libanonske javnosti, da se Hezbollah, tako kot vse ostale milice, razoroži, so upadli. Novonastalo situacijo je slednji izkoristil in še povečal svojo moč.

5.2.1 Sirski begunci

Z začetkom sirske krize v začetku leta 2011 so v Libanon začele prihajati trume beguncev. Podatki UNHCR kažejo, da je bilo 31. julija 2018 v Libanonu registriranih 976.002 beguncev. Neuradno število beguncev je bilo še precej večje, vsaj nekaj sto tisoč več. Največja koncentracija beguncev je bila ob meji s Sirijo (<https://data2.unhcr.org/en/documents/details/65859>). Z dotokom beguncev, in s tem poceni delovne sile, so lokalni »poslovneži« začeli izkoriščati njihovo stisko. Padanje cen delovne sile je opazno vplivalo na odnos lokalnega prebivalstva do beguncev. Čutiti je bilo napetost, a obenem razumevanje, da je stiska beguncev in pohlep »poslovnežev« prevladujoči razlog za nepravična plačila in izkoriščanje.

Čeprav je meja med Sirijo in Libanonom od leta 2015 za begunce zaprta, ti še vedno prihajajo s pomočjo tihotapcev. Politika omejevanja vstopa se je začela, ko sta avgusta 2014 Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL)¹⁶ in Al-Nusra Front v mestu Arsal ugrabila vojake LAF in pripadnike varnostnih organov (Macaron, J. Arab Center Washington DC).

¹⁶ Akronim ISIL se nanaša na države, v katerih deluje teroristična organizacija (Ciper, Izrael, Jordanija, Libanon, Palestina, Sirija in Turčija), medtem ko se ISIS nanaša izključno na Irak in Sirijo. Leta 2014 se je teroristična skupina preimenovala v Islamic State (IS) (<https://www.britannica.com/story/is-it-isis-or-isil>).

Tabela 4: Sirski begunci v Libanonu in Jordaniji

Država	Št. sirskih beguncev	Št. preb. v državi	Št. beg. na tisoč preb.	Povp. stroški gostovanja beguncev	Prostovoljna vrnitev v Sirijo in tretje države po letih		
					2016	2017	2018
Libanon	1,4 mil. (657.628 reg.)	5,9 mio.	250	13 mrd. USD (2012–2015)	5.006	11.853	1.082
Jordanija	1,5 mil. (982.012 reg.)	9,9 mio.	140	2,5 mrd. USD (letno)	7.272	8.037	847

Vir: prirejeno po Syrian Refugees in Jordan and Lebanon: The Politics of their Return

V tabeli 4 predstavljeni podatki nam nazorno prikazujejo enormni pritisk na libanonsko gospodarstvo in njegovo prebivalstvo, ki ga povzroča sirskobegunska kriza. Finančni pritiski na Libanon so bili zaradi begunskega vprašanja izredno veliki in so leta 2015 dosegli 5,65 milijarde USD, kar je takrat znašalo 11 odstotkov BDP. Ustanavljanje begunskih taborišč je v Libanonu prepovedano, kar ima za posledico razseljenost beguncev po vsem Libanonu, predvsem v najrevnejših predelih. Razlog za takšno politiko je v negativni izkušnji s palestinskimi begunci po arabsko-izraelski vojni iz leta 1967 (Macaron, J. Arab Center Washington DC).

5.3 Primerjalna analiza delovanja UNTSO OGL

5.3.1 Politično in varnostno okolje

Osamosvojitve Libanona leta 1943, ki je bil pod francoskim mandatom upravljanja, je prinesla parlamentarno demokracijo, temelječo na proporcionalnem sistemu razdelitve med posameznimi veroizpovedmi. Temeljila je na cenzusu iz leta 1932 (51 odstotkov kristjani, 22 odstotkov suniti, 20 odstotkov šiiti in 7 odstotkov druzi). Nezadovoljstvo muslimanskega dela prebivalstva in državljanska vojna (od leta 1975 do 13. oktobra 1990) sta oktobra 1989 privedli do Taifskega sporazuma, ki je na novo določil razdelitev

zastopanosti posameznih veroizpovedi in sekt v parlamentu. Med drugim je v tem sporazumu tudi zapisano, da se razorožijo vse milice, kar se, kot prej navedeno, ni zgodilo.¹⁷

Na varnostno in politično življenje so imele velik vpliv tudi številne oborožene milice in napadi, ki so jih te izvedle (glej tabelo 2). V obdobju od leta 1970 do vključno leta 2005 je 140 militantnih organizacij izvedlo 1.917 napadov, v obdobju od leta 2006 do vključno leta 2017 pa je 35 militantnih organizacij izvedlo 561 napadov. V obdobju 1970–2005 je bilo v povprečju 55 napadov letno, v obdobju 2006–2017 pa 51. Najpogosteje uporabljeno sredstvo za izvršitev napadov je bilo v obeh obdobjih eksplozivno telo (1.256 oz. 65,52 odstotka, 367 oz. 65,42 odstotka) in strelno orožje (460 oz. 24 odstotkov, 158 oz. 28,16 odstotka). Podatki kažejo, da je delež vrste uporabljenih sredstev za izvedo napadov ostal skoraj nespremenjen.

PLO je s svojimi napadi na Izrael dolga leta krojil usodo Libanona. Avgusta 1982 je bil PLO izgnan skupaj s svojim vodstvom zaradi izraelskega vojaškega posega. Na površje so prišle nove milice, med njimi tudi Hezbolah, ki je v tem obdobju izvedel odmevane napade na ameriško veleposlaništvo v Bejrutu (63 mrtvih), na oporišče ameriških marincev (241 mrtvih), francosko oporišče (58 mrtvih). Hezbolah se je ob podpori Irana (finance in oborožitev) začel vzpenjati v političnem življenju Libanona. Na volitvah leta 1992 je dobil 12 sedežev in postal parlamentarna stranka. Svoj vrh je dosegel po drugi libanonski vojni kot organizacija, ki je ovrгла mit o izraelski vojaški superiornosti. Do razorožitve Hezbolaha ni nikoli prišlo, kljub sporazumu iz Taifa, resolucijama Varnostnega sveta Združenih narodov št. 1559 (2004) in št. 1680 (2006), ki zahtevajo razorožitev vseh oboroženih milic (IDE, 18. julij 2017). Odgovornost za razorožitev Hezbolaha leži v libanonski državi. Manjka politična volja, mogoče korajža, poraja pa se tudi vprašanje, ali je Hezbolah nad državo, je v libanonski družbi prišlo do »libanonizacije Hezbolaha«,¹⁸ mogoče to ustreza še komu razen Hezbolahu ali ...?

¹⁷ Vpletanje tujih deležnikov v libanonsko politiko je nazorno prikazano z nenadnim odstopom premijera Sada Haririja. Novembra 2017 je v času obiska v Savdski Arabiji nepričakovano podal odstopno izjavo kar preko TV. Čez mesec dni je Hariri svoj odstop preklical (Humud, C. 2018).

¹⁸ Takšno razmišljanje o vlogi Hezbolaha v libanonski družbi se pripisuje duhovnemu vodji, velikemu ajatoli Mohamedu Huseinu Fadlalahu, ki se je po koncu državljanske vojne zavzel za celovito vključevanje Hezbolaha v libanonsko politično življenje in za sodelovanje z ostalimi verskimi skupnostmi, še posebej s kristjani.

Sirska vojna je še dodatno razdelila že tako razdeljen Libanon. Koalicija političnih strank 14. marec je podprla upor proti Al Asadu, še posebej stranka Future Movement, katere predsednik je libanonski premier Saad Hariri. Haririjeve enote so se celo zapletle v spopade z Asadovo vojsko s pričakovanji, da bodo tako ojačali položaj sunitov v Libanonu ter obenem politično implozijo Hezbolaha in šiitske skupnosti. Krščanske skupine se k rušenju Asadove vladavine niso nagibale tudi zaradi vprašanja, kaj bi prinesla sprememba oblasti kristjanom in Levantu nasploh. Tudi libanonska cerkev ni molčala. Maronitski patriarh je apeliral na zahodne države, da naj režimu dopustijo možnost reformiranja (Kasapović, Globus, 10. november 2017).

Kako bi lahko ocenili vlogo Hezbolaha v Siriji? Po besedah M. Kasapović (Globus, 10. november 2017) v spopadih v Siriji in na Bližnjem vzhodu ni bilo nedolžnih ter da je bil Hezbolah na »boljši strani« ali recimo »manj slabi« strani kot Savdska Arabija in Haririjeva stranka Future Movement.

5.3.2 Begunci

Pred obdobjem državljanske vojne, to je pred letom 1975, niso obstajale meje med Palestinskimi begunskimi taborišči (PBT) in okoliškimi kraji. S koncem vojne so se zadeve spremenile in poleg vojaške varnostne meje je nastala tudi psihološka meja, ki je bila ustvarjena s pomočjo strahu. Libanonci so krivdo za nastanek državljanske vojne pripisovali drugim, namesto da bi jih iskali pri sebi. Ti »drugi« so bili predvsem Palestinci. Po koncu vojne v Libanonu ni bilo javne razprave o sami vojni in nujnih korakih, potrebnih za okrevanje in celjenje ran, ki so bile posledica državljanske vojne. Molk in osebne travme so rezultat spominov na vojno. V nekem smislu PBT danes služijo kot vojni spomin in domneven vzrok za izbruh državljanske vojne.

Do izbruha sirske krize so se v Libanonu spoprijemali »le« s problematiko palestinskih beguncev, ki so živeli v begunskih taboriščih. PBT so bila ničkolikokrat prizorišče resnih oboroženih spopadov med različnimi frakcijami ali družinami. PBT imajo izredno veliko stopnjo avtonomije, ki jo lahko primerjamo z *de facto* eksteritorialno entiteto, kar v praksi pomeni, da so izven libanonske jurisdikcije. Policija in vojska ne vstopata v PBT in sta s

tem neke vrste varno zatočišče za ubežnike, ki ga iščejo libanonski varnostni organi (Robyns, A. Group URD).

Po ocenah UNHCR se približno 5,6 milijona sirskih beguncev nahaja v sosednjih državah: Turčiji, Libanonu, Jordaniji, Egiptu in Iraku. Leta 2018 se je po podatkih iste agencije v Sirijo vrnilo okrog 37.000 beguncev. Glede na to da so se večji boji v Siriji končali, se pričakuje nadaljnje vračanje beguncev. Ovire za še hitrejšo vračanje so predvsem na področju, vezanem na osebne dokumente beguncev, njihovo lastnino in imetje, naborniki ter vprašanje amnestije za dezertarje. Po napovedih in pričakovanjih UNHCR se bo leta 2019 v Sirijo vrnilo približno 250.000 sirskih beguncev (Aljazeera, 11. december 2018).

Sirski begunci ne živijo v begunskih taboriščih, temveč so razseljeni po vsem Libanonu in prebivajo v najetih hišah, stanovanjih ali šotorih. Moramo poudariti, da Libanon gosti največ sirskih beguncev med vsemi državami glede na število prebivalcev. Podatki iz leta 2014 kažejo, da ta delež znaša kar 25 odstotkov vsega prebivalstva (Humud, 2018).

5.3.3 Delovanje vojaških enot OZN

Od prihoda prvih enot OZN v Libanon leta 1949 in do konca državljanske vojne leta 1990 so se pripadniki vojaških enot srečevali z različnimi izzivi in grožnjami, kar je vplivalo na njihovo delo. Nezaščiten in lahka oborožitev pripadnikov UNIFIL ni omogočala ustrezne zaščite, zato so bili le-ti in vojaški opazovalci UNTSO prisiljeni ostajati v svojih bazah. Različne oborožene milice, oboroženi posamezniki, libanonska vojska, spopadi med njimi samimi ali z IDF so nemalokrat terjali tudi smrtne žrtve med pripadniki OZN. V obeh obravnavanih obdobjih se je dosledno upoštevalo pravilo nepristranskosti, kar je nazorno razvidno iz incidenta leta 2000, ko je Hezbolah izvedel napad v bližini UNP 4-7C. Nepristranskost v poročanju je še posebej izrazita v UNTSO, kjer morata oba vojaška opazovalca, ki sta iz različnih držav, potrditi dogodek. Takšen način dela, opazovanja in poročanja zagotavlja UNTSO spoštovanje ter navsezadnje fizično varnost.

Pritisk veleposlanice ZDA pri OZN N. Haley, ki je ostro kritizirala UNIFIL in njenega poveljnika irskega generalmajorja Mika Bearyja, je bil zelo odmeven, zaradi osebnega »napada« nanj in očitkov, da je »slep«, ker ne vidi Hezbolahove aktivnosti (Murtagh, P. <https://www.irishtimes.com/news/ireland/irish-news/irish-chief-of-unifil-backed-after-attack-by-us-ambassador-to-un-1.3205258>).

To je še en primer, ko so bile vse vojaške strukture, ki delujejo v južnem Libanonu, pod velikimi pritiski. Mnogokrat zaradi svoje neučinkovitosti ali mlačnosti kritizirana OZN se je na primeru reševanja bližnjevzhodnega varnostnega problema izkazala s svojo odločnostjo.

5.3.4 Ozemeljska nesoglasja

Po izraelskem umiku iz Libanona leta 2000 je med drugim ostalo nerešeno vprašanje območja Šebe (angl. *Shebaa Farms*), ki ga je leta 1967 okupiral Izrael. Območje, ki obsega približno 25 km² in leži južno od kraja Šeba na zahodnih pobočjih Mount Hermona, sestavlja 14 kmetij (angl. *Shebaa Farms*). Stališče Libanona in Sirije je, da ozemlje pripada Libanonu. Razmejitvena črta, ki so jo načrtali Združeni narodi, kaže, da je ozemlje območja Šebe pod izraelsko okupacijo. Po besedah sirskega zunanjega ministra Mualema rešitev tega problema ne bo mogoča, dokler bo to območje pod izraelsko okupacijo (Delo, 14. avgust 2008).

Nekdanji ameriški predsednik Carter je v časopisnem članku izrazil mnenje, da bi se Izrael moral umakniti tudi z območja Šebe, češ da pripada Libanonu (http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/07/31/AR200607310_0923.html?noredirect=on). Izrael trdi, da je to območje del sirskega Golanskega višavja, torej področja, ki ga je Izrael okupiral. Da bi bila situacija še bolj kompleksna, ne smemo pozabiti, da formalno meja med Libanonom in Sirijo še vedno ni določena.

Vas Ghajar, ki se skoraj dotika območja Šebe, je do vojne leta 1967 pripadala Siriji. Po okupaciji Golanskega višavja je bil Ghajar slabe tri mesece na nikogaršnjem ozemlju. Vaščani so s peticijo zahtevali in dosegli priključitev k Izraelu, saj so se smatrali kot del okupiranega Golana. Sčasoma se je vas

razširila proti severu na libanonsko ozemlje. Severni del je bil pod libanonskim nadzorom, južni pod izraelskim. Z izraelskim vojaškim posegom leta 1982 v Libanonu je Ghajar ostal pod nadzorom IDF vse do leta 2000, ko je OZN začrtal Modro črto (angl. *Blue Line*). Modra črta je razdelila vas na dva dela, čemur so vaščani nasprotovali. Vas je ostala razdeljena do začetka vojne leta 2006, ko je IDF znova okupiral tudi severni del.

17. novembra 2010 je izraelski varnostni kabinet (angl. *Security Cabinet of Israel*) izglasoval umik iz severnega dela Ghajarja, vendar je bil zaradi izbruha državljanske vojne v Siriji enostranski umik ustavljen (Haaretz, 17. november 2010).

Nedoločena morska meja med Libanonom in Izraelom je še en člen v verigi nesoglasij med sosednjima državama. U. S. Geological Survey je leta 2010 ocenil, da so v Levantskem bazenu (Sirija, Libanon, Izrael, Gaza in Egipt) velike zaloge plina in nafte. V poročilu libanonske banke Audi iz leta 2018 je navedeno, da bi Libanon s pridobivanjem plina lahko ustvaril prihodek v višini 200 milijard ameriških dolarjev (Humud, 2018).

Maja 2000, ko se je IDF umaknil iz Libanona, so Združeni narodi (UNIFIL) začeli z določanjem 120 km črte z imenom Modra črta, s pomočjo katere bi lahko potrdili popolni umik IDF iz Libanona. Modra črta ne prejudicira meje med državama, ampak je le črta umika izraelskih enot iz Libanona. S pomočjo Modre črte vojaški opazovalci in UNIFIL ugotavljajo kršitve na kopnem. Projekt označevanja Modre črte, ki ga izvaja tristranska projektna skupina (OZN, Libanon in Izrael), ni uradna razmejitvena črta, temveč je v pomoč vojaškim enotam in lokalnemu prebivalstvu. UNIFIL je do julija 2017 določil 282 točk vzdolž Modre črte in postavil 268 modrih sodov, ki služijo kot markerji (UNIFIL, 13. julij 2017).

Vsa odprta ozemeljska vprašanja bodo v prihodnosti zahtevala še ogromno naporov, predvsem pa politične zrelosti, ki je ne bodo vodili ozki in kratkoročni interesi določenih politik. Zagotovo bi k hitrejšemu razvoju in rešitvi nakopičenih problemov pripomogla odločna diplomatska kampanja »velikih držav«. Angažiranje velikih še ne zagotavlja pravične rešitve problemov, povezanih z ozemeljskimi težnjami in nesoglasji. Problematika je zelo kompleksna zmes nacionalnovarnostnih interesov držav, neposredno

vpletenih v konflikt, in geostrateških interesov držav podpornic ene ali druge strani. Pa vendar, napredek je viden tudi po zaslugi OZN, ki se neprestano trudi in vlaga ogromne napore za rešitev vseh odprtih žgočih problemov brez uporabe sile. Ekonomska vlaganja in gospodarski razvoj predvsem južnega Libanona bodo pripomogli k dodatnemu zmanjševanju napetosti na tem področju.

6 Sklep

Interesi, kot so ekonomski, politični, varnostni in interesi na sploh, imajo vsaj en skupni imenovalac – imeti vpliv, po možnosti odločilni, pri zadovoljevanju le-teh. Po drugi svetovni vojni so tako na Bližnjem vzhodu kot tudi drugje po svetu nastale nove države. Z nastankom države Izrael leta 1947 je v Palestini in celotnem arabskem svetu završalo. Lahko rečemo, da se je sočasno z ustanovitvijo Izraela na Bližnjem vzhodu začelo obdobje vojn med državami, medsebojnih spopadov različnih milic, terorističnih napadov, nenazadnje tudi prva hibridna vojna. Zgodilo pa se je tudi nekaj pomembnejšega, ne le za Bližnji vzhod, ampak za ves svet, to je način reševanja konfliktov. OZN je leta 1948, skladno s svojo ustanovno listino, ustanovil UNTSO, prvo misijo pod svojim okriljem, sestavljeno iz neoboroženih vojaških opazovalcev.

Misija UNTSO OGL zaradi spremenljivih varnostnih okoliščin predstavlja učinkovit mehanizem za preprečevanje stopnjevanja konflikta med Libanom in Izraelom. Obdobje širokega razmaha informacijsko-komunikacijske tehnologije nam omogoča, da do različnih informacij dostopamo tako rekoč v realnem času. S tem se drastično povečuje nevarnost lažnih novic, ki imajo lahko hude posledice, še posebej na nemirnem območju, kot je južni Libanon. Prisotnost vojaških opazovalcev na območjih, kjer, po raznih ocenah in analizah, obstaja večja možnost za kršenje resolucij, zmanjšuje manevrski prostor različnim deležnikom za morebitno prirejanje dejstev, povezanih s konfliktnimi dogodki. ILMAC, ki je bil predhodnica UNTSO OGL, je deloval v drugačnih varnostno-političnih okoliščinah kot OGL, brez tesnega sodelovanja z UNIFIL, ki je bil ustanovljen šele leta 1978. Ravno tesno sodelovanje med UNTSO OGL in UNIFIL je ustvarilo sinergijo, ki je skozi burno dogajanje, ne samo ob Modri črti, temveč na celotnem območju

delovanja, odločilno prispevala k relativno hitremu umirjanju napetosti in predvsem preprečevanju eskalacije dogodkov.

Vojaški opazovalci UNTSO, deklarirani kot vojaški strokovnjaki na misiji, so s svojim splošnim in strokovnim znanjem, prilagodljivostjo, čustveno inteligenco, odličnim poznavanjem ozadja dogodkov, zgodovine, politične situacije in vpliva zunanjih dogodkov, ključni dejavnik, ki so s svojim nepristranskim, analitičnim in celovitim poročanjem oči in ušesa OZN na terenu. Naloge UNTSO OGL namreč že same po sebi nakazujejo, kakšen profil častnika zahteva ta misija. Uspešno preiskovanje incidentov, spremljanje dogajanja na terenu in poročanje o kršitvah zahteva široko znanje ozadja konfliktov, razmerja moči na političnem področju, ekonomske situacije, vojaške oborožitve in sestave enot vpletenih strani, socialo, infrastrukturo in tudi časovno komponento dogodkov. Spopadi in nesoglasja med različnimi akterji (državnimi in nedržavnimi) so mnogokrat zahtevali posredovanje OZN in vojaških opazovalcev, ki so s svojim znanjem in pogajalskimi spretnostmi preprečili nadaljnje zaostrovanje in žrtve.

Misija UNTSO je edinstven primer delovanja OZN pri reševanju sporov s številnimi in dolgoletnimi izkušnjami ter je neke vrste učni poligon za izvajanje ostalih vojaškoopazovalnih misij OZN. Prav tako so te izkušnje neprecenljive za vse pripadnike vojsk, ki sodelujejo v njej, tudi slovenske. Izkušnje iz sodelovanja pripadnikov Slovenske vojske so prav tako bogat vir znanja pri izvajanju usposabljanja, pri izvajanju izvidniških/opazovalnih nalog, ki so sestavni del izvajanja vseh vojaških vaj in nalog v mednarodnih operacijah in misijah. Glede na opravljeno primerjavo predstavljajo najboljšo kombinacijo skrbno izbranega kontingenta častniki, ki imajo dobre pogajalske in analitične sposobnosti, so prilagodljivi, predani timskega delu, odlično poznajo zgodovino bližnjevzhodnih konfliktov ter imajo sposobnost predvidevanja razvoja dogodkov na področju delovanja.

Marsikatero državo, predvsem »majhne«, kot so Avstrija, Švica, Belgija, Irska idr., napotujejo na to misijo večkrat iste pripadnike. Vsem pripadnikom, ki sodelujejo na tej misiji, predvsem pa domačinom, v spominu ostanejo tako dobra kot tudi neprofesionalna, sebična in nasploh slaba dejanja vojaških opazovalcev. Imena akterjev se večinoma pozabijo, ne pozabijo pa se imena držav, ki so jih napotile na misijo.

7 Literatura in viri

1. BBC News, 2005. *Amnesty for Lebanese ex-warlord*. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4693091.stm, 23. 2. 2019.
2. Badram, T., 2009. *Hezbollah's Agenda in Lebanon*. Hudson Institute. <https://www.hudson.org/research/9800-hezbollah-s-agenda-in-lebanon>, 2. 2. 2019.
3. Carter, J., 2006. Stop the Band-Aid Treatment. *Washingtonpost*. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/07/31/AR2006073100923.html??noredirect=on>, 9. 2. 2019.
4. Carter, J., 2017. What You Should Know About Hezbollah. *Providence*. <https://providencemag.com/2017/11/what-you-should-know-about-hezbollah/>, 17. 12. 2018.
5. Clonan, T. Israeli agenda may be to drive out the UN. *The Irish Times*. <https://www.irishtimes.com/news/israeli-agenda-may-be-to-drive-out-the-un-1.1263188>, 20. 1. 2019.
6. *Hamas*. <https://en.wikipedia.org/wiki/Hamas>, 30. 11. 2018.
7. Hansen, B., in Heurlin, B., 2011. *Lebanon: Strategic and Military Dimensions*. Copenhagen: Royal Danish Defence College. <http://www.fak.dk/publikationer/Documents/Libanon.pdf>, 20. 11. 2018.
8. Harper doubts UN post deliberately targeted. *CBC News*, 2006. <https://www.cbc.ca/news/world/harper-doubts-un-post-deliberatelytargeted-1.610506>, 20. 1. 2019.
9. Hezbolah Izraelu napovedal vojno. *Delo*, 2006. <https://www.delo.si/novice/svet/hezbolah-izraelu-napovedal-vojno.html>, 22. 1. 2019.
10. *High Level Military Group, Hizballah's Terror Army: How to prevent a third Lebanon war*. An assessment by the high level military group, oktober 2017. <http://www.high-level-military-group.org/pdf/hlmg-hizballahsterror-army.pdf>, 2. 2. 2019.
11. <https://www.unrwa.org/where-we-work/lebanon>, 13. 10. 2018.
12. Humud, C. E. Lebanon, *Congressional Research Service*. R44759, version 16 – updated. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44759.pdf>, 6. 2. 2019.

13. IDF, 2017. *5 ways Hezbollah violates UN Resolution 1701*. [https:// www.idf.il/en/articles/hezbollah/5-ways-hezbollah-violates-unresolution-1701/](https://www.idf.il/en/articles/hezbollah/5-ways-hezbollah-violates-unresolution-1701/), 6. 2. 2019.
14. Ipsen, K., 2006. Israel verstößt gegen das Völkerrecht, und die Hisbollah achtet es erst gar nicht. *Netzwerk Friedenskooperative*. <http://archiv.friedenskooperative.de/themen/nahost25.htm>, 26. 1. 2019.
15. *Is it ISIS or ISIL*. <https://www.britannica.com/story/is-it-isis-or-isil>, 3. 2. 2019.
16. Javornik, M. (ur.), 1998. *Veliki splošni leksikon* (v osmih knjigah). Knjiga 4, Ka–Ma. Ljubljana: DZS.
17. Kasapović, M., 2017. Počinje novi sukob koji će uzdrmati svijet: gubitnici rata u siriji kreću u osvetnički pohod Na djelu je ofenziva ‘čudesne trojke’. *Globus*. <https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-svijet/pocinjenovi-sukob-koji-ce-uzdrmati-svijet-gubitnici-rata-u-siriji-krecu-uosvetnicki-pohod-na-djelu-je-ofenziva-cudesne-trojke/6727851/>, 27. 2. 2019.
18. Kreye, A., Bothe, M., 2010. Als Rechtsbegriff hat der „Krieg“ ausgedient. *Sueddeutsche Zeitung*. <https://www.sueddeutsche.de/kultur/im-interview-rechtswissensch-aftler-michael-bothe-als-rechtsbegriffhat-der-krieg-ausgedient-1.423225>, 26. 1. 2019.
19. *Lebanon, Government and society*. <https://www.britannica.com/place/Lebanon/Government-and-society#ref23373>, 16. 1. 2019.
20. Macaron, J., 2018. Syrian Refugees in Jordan and Lebanon: The Politics of their Return. *Arab Center Washington DC*. http://arabcenterdc.org/policy_analyses/syrian-refugees-in-jordan-and-lebanon-the-politics-oftheir-return/#_ftn4, 2. 2. 2019.
21. Murtagh, P., 2017. Irish chief of Unifil backed after attack by US ambassador to UN. *The Irish Times*. <https://www.irishtimes.com/news/ireland/irish-news/irish-chief-of-unifil-backed-after-attack-by-usambassador-to-un-1.3205258>, 6. 2. 2019.
22. National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START), 2018. *Global Terrorism Database [Data file]*. <https://www.start.umd.edu/gtd>, 12. 12. 2018.
23. *OGL Aide Memoire*, ver. 8.1, 2018.

24. OGL *Information Book*, 2014.
25. Peteet, J., 2002. The Dilemma of the Palestinians in Lebanon in: Lebanon's Second. *Prospects for the Twenty-first Century*. University Press of Florida, <http://ufdcimages.uflib.ufl.edu/AA/00/01/16/85/00001/LebanonsSecondRepublic.pdf>, 23. 2. 2019.
26. Ravid, B., The Associated Press, 2010. Israel Approves Unilateral Pullout From Lebanon Border Town. *Haaretz*. <https://www.haaretz.com/1.5140722>, 9. 2. 2019.
27. *Resolucija Varnostnega sveta Združenih narodov*. 181. <https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253>, 24. 11. 2018.
28. Robyns, A. *Protection challenges in a legal vacuum - the case of the Palestinian refugees in Lebanon*. <https://www.urd.org/Protectionchallenges-in-a-legal?artpage=4-4>, 6. 2. 2019.
29. Sancin, V. (ur.), 2009. *Mednarodno pravo oboroženih spopadov*. Ljubljana: PDRIU.
30. Shlomo, S., 2003. *Intelligence, Peacekeeping and Peacemaking in the Middle East*. http://oss.net/dynamaster/file_archive/090906/d1770f7e59914a565f3d5ee446a32fb5/019%20CH08%20Shpiro.doc, 20. 11. 2018.
31. Sirija in Libanon do zgodovinskega dogovora. *Delo*, 2008. <https://www.delo.si/novice/svet/sirija-in-libanon-do-zgodovinskega-dogovora.html>, 8. 2. 2019.
32. Šterbenc, P. *Zgodovina palestinsko-izraelskega spora*. <http://media.primorski.eu/media/attach/2012/03/sterbec.pdf>, 24. 11. 2018.
33. UN says 250,000 refugees could return to Syria in 2019. *Aljazeera*, 2018. <https://www.aljazeera.com/news/2018/12/250000-refugees-return-syria-2019-181211134022694.html>, 24. 2. 2019.
34. UN Security Council, 2006. *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Force in Lebanon*. S/2006/560. https://unifil.unmissions.org/sites/default/files/560_f98ea8da-c02f-466d-8b2c-b478c045dd5a.pdf, 19. 1. 2019.

35. UN: Precision missiles hit UNTSO post. *Jerrusalem Post*, 2006. <https://www.jpost.com/Israel/UN-Precision-missiles-hit-UNTSO-post>, 19. 1. 2019.
36. UNIFIL, 2017. *Working with unifil, laf confirms 8 new blue line points*. <https://unifil.unmissions.org/working-unifil-laf-confirms-8-newblue-line-points>, 16. 2. 2019.
37. *United Nations Resolution*. 181, <https://www.britannica.com/topic/United-Nations-Resolution-181>, 11. 1. 2019.
38. *UNTSO SOP*, 2017.
39. *UNTSO*. <https://untso.unmissions.org/background>, 18. 11. 2018.
40. Videmšek, B., 2018. V Libanonu živeči Palestinci so žrtve segregacije, marginalizacije in celo apartheida. *Delo*. <https://www.delo.si/novice/svet/v-libanonu-ziveci-palestinci-so-zrtve-segregacijemarginalizacije-in-celo-apartheida-47967.html>, 12. 1. 2019.
41. Vuk, P., 2007. Spremembe v mednarodnem varnostnem okolju. *Bilten Slovenske vojske*. Avgust 2007-9, št. 1, str. 109–131.
42. Young, J. H., 2018. The future of Lebanon's political dynasties. *The National*. <https://www.thenational.ae/world/mena/the-future-of-lebanons-political-dynasties-1.760691>, 23. 2. 2019.

8 Seznam kratic

EU	Evropska unija
IDF	Israel Defense Forces
ILMAC	Israel/Lebanon Mixed Armistice Commission
LAF	Lebanese Armed Forces
OGL	Observer Group Lebanon
OP	Observation post
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
PLO	Palestine Liberation Organization
SV	Slovenska vojska
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force

UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon
UNMO	United Nations Military Observers
UNSCR	UN Security Council Resolution
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organization
VO	Vojaški opazovalec
ZDA	Združene države Amerike
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik

Sistem upravljanja in vzdrževanja radarskega sistema dolgega dosega Ground Master 403

Management System and Maintenance of the Ground Master 403 Long-Range Radar System

Povzetek

V Slovenski vojski uporabljamo dva radarska sistema dolgega dosega Ground Master 403, s katerima opazujemo in kontroliramo zračni prostor Republike Slovenije. Radarska sistema dolgega dosega delujeta na radarskih položajih, kjer morajo biti za njuno nemoteno delovanje izpolnjeni določeni pogoji in zagotovljena vsa potrebna logistična podpora. Sistem upravljanja radarskih sistemov dolgega dosega združuje in povezuje vrsto različnih aktivnosti v sklenjeno celoto. Za doseganje visoke stopnje njihove operativnosti je zelo pomembna tudi učinkovita izvedba vzdrževanja. Obstaja več različnih načinov vzdrževanja, najboljši je tisti, ki najbolje izkoristi razpoložljive kadrovske, materialne in finančne vire. S celovitim sistemom upravljanja in z optimalnim načinom vzdrževanja radarskih sistemov dosežemo visoko operativnost njihovega delovanja in kakovostno radarsko sliko z natančnim prikazom situacije v zračnem prostoru.

Ključne besede: *radarski sistem dolgega dosega Ground Master 403, upravljanje radarskega sistema, vzdrževanje radarskega sistema, življenjski cikel, radarski položaj.*

Abstract

Two Ground Master 403 long-range radar systems are used by the Slovenian Armed Forces to monitor and control the airspace of the Republic of Slovenia.

These long-range radar systems operate at radar sites where certain conditions must be met and all the necessary logistical support must be provided for their smooth operation. Long-range radar system management combines and connects a range of different activities into a complete whole. In order to achieve a high level of operability, effective implementation of maintenance is also very important. There are several different types of maintenance. The ideal is a type of maintenance that best utilizes the available human, material and financial resources. With a comprehensive management system and an optimum way to maintain long-range radar systems, high operational efficiency and a high quality radar image with a precise view of the situation in the airspace can be achieved.

Key words: *Ground Master 403 long-range radar system, radar system management, radar system maintenance, life cycle, radar site.*

1 Uvod

V Slovenski vojski za nadzor in kontrolo zračnega prostora nad Republiko Slovenijo uporabljamo dva vojaška radarska sistema dolgega dosega Ground Master (GM) 403. Delujeta v stacionarnem načinu na radarskih položajih Ljubljanski vrh in Ledinekov kogel. Predstavljata glavno oz. ključno obrambno zmogljivost pri varovanju nacionalnega zračnega prostora in sta aktivno vključena tudi v nadzor in kontrolo zračnega prostora za potrebe Nata v okviru skupne kolektivne obrambne zmogljivosti. Z radarskima sistemoma mora upravljati izurjena in tehnično dovolj usposobljena posadka. Predstavljata kompleksen tehnični sistem, ki je zgrajen oz. sestavljen iz več različnih enot oz. sklopov, ki so med seboj smiselno povezani v celoto.

Radarski sistem dolgega dosega GM 403 je trodimenzionalni (3D), opazovalni in mobilni¹ radarski sistem dolgega dosega. V širšem smislu predstavlja radarski sistem za izvajanje zračne obrambe ter se uporablja za nadzor in kontrolo zračnega prostora. Omogoča nadzor in kontrolo zračnega prostora v širokem spektru in v razmerah 3D. Z radarskim sistemom dolgega dosega GM 403 lahko

---

¹ Pri radarskih sistemih dolgega dosega GM 403, ki jih uporabljamo v Slovenski vojski, lastnosti mobilnosti posameznega radarskega sistema ne izkoriščamo v celoti. Obstoječi radarski sistemi dolgega dosega GM 403 so postavljeni na stacionarnih oz. fiksnih (stalnih) radarskih položajih in posledično niso predvideni za večkratno premeščanje.

vsakemu radarskemu cilju v zračnem prostoru natančno določimo razdaljo, smer oz. azimut in višino. Z natančno določitvijo teh treh ključnih parametrov se lahko natančno določi, kje se posamezni radarski cilj v določenem trenutku v zračnem prostoru dejansko nahaja in za katero vrsto cilja gre. Sestavljen je iz dveh ločenih radarskih sklopov, ki ju predstavljata primarni radarski sistem (PSR, angl. *Primary Surveillance Radar*) in sekundarni radarski sistem (SSR, angl. *Secondary Surveillance Radar*). Identifikacija posameznih radarskih ciljev se izvaja s pomočjo sekundarnega radarskega sistema, določanje natančnega položaja radarskih ciljev pa s pomočjo primarnega radarskega sistema. Radarski sistem je zmožen samostojno pošiljati radarske podatke v oddaljen center oz. končnim uporabnikom, možno pa ga je tudi daljinsko upravljati. Radarski sistem dolgega dosega GM 403 je zelo zmogljiv sistem, saj pri svojem delovanju omogoča visoko zmogljivost zaznavanja, zanesljivost delovanja in natančnost detekcije oz. zaznavanja posameznih ciljev v zračnem prostoru. Prav tako je zanj značilna visoka razpoložljivost operativnega delovanja ter relativno enostavno in pregledno izvajanje tehničnega vzdrževanja. Radarski sistem je zmožen delovati v različnih težavnih razmerah zunanjega okolja.

Radarski sistem dolgega dosega GM 403 je bil uveden v operativno uporabo leta 2012 in vse odtlej nam zaradi kompleksnosti in omejitev ni uspelo zgraditi celovitega sistema upravljanja. Sistem upravljanja zajema širok spekter aktivnosti, ki morajo med seboj potekati usklajeno. Prav tako se soočamo s težavami pri vzpostavitvi kakovostnega in vzdržnega sistema vzdrževanja obeh radarskih sistemov dolgega dosega. Problematika se kaže predvsem pri finančni in kadrovski podhranjenosti, pa tudi pri nepopolni in pomanjkljivi organiziranosti samega sistema upravljanja in vzdrževanja. Kljub pomanjkljivostim nam uspeva zagotavljati visoko stopnjo operativnosti obeh radarskih sistemov. Za uspešno delovanje radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 je njihovo upravljanje ključno in predstavlja kompleksen sistem posameznih aktivnosti in strokovnih procesov dela, ki morajo temeljiti na kakovostni izvedbi, strokovni usposobljenosti izvajalcev in nenehnem medsebojnem sodelovanju. Za uspešno upravljanje delovanja radarskih sistemov je ključna tudi organiziranost oz. celotna organizacijska struktura, ki izvaja posamezne delovne procese. Realizacija posameznih delovnih procesov zahteva širok spekter specialističnih znanj. Delovanje radarskih sistemov in tudi strokovna tehnična usposobljenost pripadnikov, ki delajo z radarskimi

sistemi, morata biti v skladu z nacionalnimi in mednarodnimi področnimi predpisi, ki urejajo uporabo radarskih sistemov v natančno predpisanem frekvenčnem spektru.

Način upravljanja in s tem povezani delovni procesi se v življenjski dobi posameznega radarskega sistema dolgega dosega GM 403 spreminjajo. Sistem upravljanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 mora temeljiti na celostnem pristopu in ne na parcialnem izvajanju posameznih aktivnosti. Ključni problem pri upravljanju delovanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 je predvsem združljivost posameznih procesov dela, ki se glede na življenjski cikel posameznega radarskega sistema spreminjajo, in pa sama združljivost med različnimi ravnmi izvajanja aktivnosti, načrtovanja in odločanja. Veliko procesov dela ni ustrezno umeščenih v celovit sistem upravljanja.

Pomembna sestavna dela delovanja in upravljanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 sta tudi način in izvedba njihovega vzdrževanja. Njihovo vzdrževanje mora biti prilagojeno razmeram in omejitvam na kadrovskem, materialnem in finančnem področju. Težko je najti optimalni način vzdrževanja in ga izvajati tudi v praksi. Tudi za izvedbo vzdrževanja je značilno, da ga je treba časovno prilagoditi posameznemu življenjskemu ciklu radarskega sistema.

Prispevek izpostavlja vlogo posameznega radarskega položaja ter vlogo ključnega sredstva za dosego poslanstva enote nadzora in kontrole zračnega prostora, tj. radarskega sistema dolgega dosega GM 403. Skozi življenjski cikel posameznega radarskega sistema dolgega dosega GM 403 so identificirani najpomembnejši delovni procesi, ki podpirajo delovanje samega radarskega sistema, ter njihova umeščenost v sistem celovitega upravljanja. Poleg tega v prispevku raziskujemo tudi področje vzdrževanja radarskih sistemov ter ugotavljamo in predstavljamo različne možnosti vzdrževanja, ki jih primerjamo s trenutnim sistemom vzdrževanja.

2 Upravljanje radarskega sistema dolgega dosega GM 403

Upravljanje radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 zajema vrsto zahtevnih procesov dela, ki se po usmerjenosti, strokovnosti in tematiki lahko med seboj močno razlikujejo. Upravljanje mora biti celovito, pregledno, notranje usklajeno in usklajeno z vsemi zunanjimi deležniki. Zajema vse procese dela, postopke in aktivnosti, ki morajo biti izvedeni, da dobimo kakovosten končni produkt. V primeru radarskih sistemov je to prepoznavna radarska slika zračnega prostora. Upravljanje mora podpirati vse procese življenjskega cikla, od začetkov nabave oz. nakupa do dokončne umaknitve radarskega sistema iz operativne uporabe. Posamezni procesi življenjskega cikla morajo biti obravnavani in zajeti na strateški, operativni in taktični ravni. Potrebna je zagotovitev vseh načrtovanih in zahtevanih ali vsaj najnujnejših materialnih, kadrovskih in finančnih virov za nemoteno realizacijo upravljanja.

Zaradi kadrovskega primanjkljaja in predvsem neprimerne formacijske strukture pri upravljanju radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 prihaja do resnih težav pri realizaciji učinkovitega upravljanja. Težave se poskušajo odpravljati s parcialnim ustanavljanjem in oblikovanjem posameznih delovnih skupin, pri čemer so njihove vloge in naloge običajno nenatančno definirane. Pojavlja se neusklajenost pri delovanju z drugimi skupinami oz. procesi dela. Njihovo ustanavljanje ne povezuje izvedbe vseh aktivnosti v skupno celoto. Vse skupaj je posledica manjkajočih kadrovskih virov in nezadostne strokovne usposobljenosti nekaterih kadrov, ki so v proces upravljanja vključeni »po sili razmer in potreb«. Vse skupine bi morale funkcionirati usklajeno v celotnem življenjskem ciklu posameznega radarskega sistema dolgega dosega GM 403. Še bolje bi bilo, če bi se lahko vse naloge upravljanja radarskih sistemov izvedle v sklopu popolnitve formacijskih delovnih mest ob predhodno primerno oblikovani in formirani kadrovski formacijski strukturi.

2.1 Trenutni način upravljanja radarskega sistema

Končni uporabnik radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 je 16. center za nadzor in kontrolo zračnega prostora, ki deluje in opravlja naloge nadzora in kontrole zračnega prostora v sklopu 15. polka vojaškega letalstva. Ključne

enote znotraj 16. centra za nadzor in kontrolo zračnega prostora, ki delujejo z radarskimi sistemi, so v sklopu radarske čete oba radarska položaja in tehnična delavnica za vzdrževanje radarskih sistemov. V sklopu čete za nadzor in kontrolo zračnega prostora deluje enota za upravljanje s senzorji. Vse formacijske podenote, ki opravljajo dela, povezana z delovanjem radarske tehnike, so na ravni oddelka, z izjemo enote za upravljanje s senzorji, ki je na ravni voda. Strokovno radarsko osebje je tako formirano in deluje kar v štirih različnih podenotah 16. centra za nadzor in kontrolo zračnega prostora, kar ni ustrezno in ne predstavlja optimalnih razmer za izvedbo osnovnih taktičnih nalog na področju neprekinjenega delovanja radarske tehnike. Tovrstna razdrobljenost predstavlja težave tudi pri vzpostavitvi kakovostne in neprekinjene vojaške linije vodenja in poveljevanja ter ustrezne strokovno-tehnične linije. V 15. polku vojaškega letalstva v sestavi odseka za letalsko in radarsko tehniko opravlja dela na področju radarske tehnike zgolj en radarski častnik, ki pokriva nekatere naloge na področju načrtovanja in izvajanja vzdrževanja radarske tehnike. Na višjih nivojih, tj. na strateški ali operativni ravni, ni formacijskih delovnih mest, ki bi podpirala delovanje radarske tehnike in s tem posledično tudi proces upravljanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403. V Slovenski vojski nimamo določene odgovorne osebe, ki bi bila odgovorna za delovanje in celotno upravljanje radarske tehnike. Prav tako nimamo ustrezne formacijske enote, ki bi bila zmožna upravljati radarske sisteme dolgega dosega GM 403 v celoti.

Posamezne naloge upravljanja in njihove razmejitev ter na drugi strani pristojnosti in odgovornosti niso natančno definirane in so nejasne. Posamezni procesi dela ne potekajo gladko in se morajo nenehno prilagajati vsakokratni trenutni situaciji. Trenutno nimamo vzpostavljenega enotnega in celovitega sistema upravljanja radarskega sistema dolgega dosega GM 403. Glavna težava na taktični ravni je, da nimamo primerne formacijske enote za izvajanje vseh taktičnih nalog. Formacijska enota oz. podenote končnega uporabnika so neprimerne za kakovostno izvajanje vseh nalog. Formacijska struktura je preveč razdrobljena in strokovno neprimerno formirana ter ne omogoča izvajanja upravljanja in realizacije s tem povezanih nalog v celoti. Prav tako se aktivnosti izvajajo na nepregleden način. Celovito bi bilo treba na novo organizirati in povezati vse procese dela, povezane z delovanjem radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 v celoto in na podlagi tega postaviti novo

primernejšo formacijsko strukturo, ki bi bila zmožna izvajati vse zadane naloge. Pri tem bi bilo seveda treba upoštevati tudi potrebo po ustreznih kadrovskih virih in jo dejansko uresničiti. Druga težava oz. pomanjkljivost je, da obstoječi pripadniki taktične ravni izvajajo in aktivno sodelujejo pri procesih na strateški ravni brez predhodnih znanj in izkušenj z delom na tako visoki ravni delovanja. Upravljanje radarskih sistemov trenutno ne zajema strateške in operativne ravni, prav tako ne obstaja jasna strukturna povezava med posameznimi nivoji. V aktivno delovanje bi bilo treba nujno vključiti strateško in še posebej operativno raven delovanja.

Naslednjo večjo težavo predstavlja nezadostna zagotovitev ustrezno strokovno usposobljenega tehničnega kadra. Radarski operaterji na radarskih sistemih dolgega dosega GM 403 so izločeni iz sistema tehničnega vzdrževanja radarskih sistemov, s čimer po nepotrebnem izgubljammo že obstoječ kader in osnovni strokovni kadrovski gradnik, povezan z delovanjem radarskih sistemov. Prav tako je s tem izgubljen osnovni nabor kadra za prihodnje radarske tehnike, ki bi lahko zamenjali tiste, ki odhajajo iz sistema.² Ob tem tudi nimamo dovolj radarskega inženirskega kadra za podporo tehničnemu vzdrževanju in samim procesom upravljanja radarskih sistemov na vseh ravneh delovanja in odločanja.

2.2 Upravljanje radarskega sistema s stališča Nata

Glede na dejstvo, da sta radarska sistema dolgega dosega GM 403, ki ju uporabljamo v Slovenski vojski, stalno vključena v Natov integriran sistem zračne obrambe NATINAMDS (angl. *NATO Integrated Air and Missile Defence System*), je pomembno tudi, na kakšen način obravnavajo upravljanje navedenih radarskih sistemov v samem zavezništvu. Nato gleda na upravljanje radarskih sistemov nekoliko širše in z nekoliko drugačne perspektive. Natančno samega načina upravljanja za posamezni tip radarskega sistema ne opredeljuje. Izvajajo se redne tehnične evalvacije TECHEVAL (angl. *Technical Evaluation*) posameznih radarskih položajev, ko se preverja učinkovitost delovanja dotičnega radarskega sistema in sistema upravljanja kot celote. Pri tem se izvajajo tehnične evalvacije celotnih radarskih položajev in ne samo

² Prehodi na druga delovna mesta, odhodi iz službe, upokojitev ipd.

radarskega sistema dolgega dosega GM 403. Tovrstne tehnične evalvacije predstavljajo širok spekter aktivnosti in zajemajo vsa pomembnejša področja upravljanja radarskih sistemov.

V Slovenski vojski je bilo izvedenih že kar nekaj tehničnih evalvacij posameznih radarskih položajev. Na radarskem položaju Ljubljanski vrh so bile izvedene v letih 2005, 2009 in 2016, na radarskem položaju Ledinekov kogel pa v letih 2006, 2009 in 2018. Praviloma se izvajajo na štiri leta, vmesni premor je nastal zaradi zamenjave starih radarskih sistemov dolgega dosega AN/TPS-70 z novimi GM 403. Zadnji tehnični evalvaciji sta bili tako že izvedeni na radarskih sistemih dolgega dosega GM 403. V prihodnje pričakujemo izvedbo naslednje tehnične evalvacije leta 2020 na radarskem položaju Ljubljanski vrh.

Za izvedbo tehnične evalvacije posameznega radarskega položaja so natančno definirani odgovornosti in pooblastila ter na drugi strani nekatera pravila in aktivnosti ob izvedbi ocenjevanja oz. evalvacije. Vse je natančno določeno tako za ocenjevalce kot tudi za ocenjevane enote. Prav tako je zelo podrobno definirano, kdo lahko izvaja evalvacije, frekvenca izvajanja in kje se evalvacije lahko izvajajo. Natančno je opredeljen sistem poročanja o izvedbi posameznih evalvacij, sistem izdajanja poročil o realizaciji evalvacij ter način izdelave in realizacije odprave morebiti ugotovljenih nepravilnosti. Prav tako je opredeljen sistem stalnega oz. neprekinjenega poročanja o delovanju posameznih radarskih sistemov, ki so aktivno vključeni v NATINAMDS. Enote morajo redno, na mesečni ravni, poročati o statusu in operativnosti delovanja vseh radarskih sistemov, vključno z natančno obrazložitvijo v primeru nedelovanja posameznega radarskega sistema. Poročanje in izmenjava informacij tako ne poteka samo v času TECHEVAL, ampak mora potekati stalno (ACO Directive 080-032, 2017, str. 3–7).

Tehnična evalvacija posameznega radarskega položaja zajema vsa poglobljena področja delovanja in vzdrževanja radarskega sistema dolgega dosega GM 403 ter področja in aktivnosti, ki podpirajo njegovo operativno delovanje. Prav tako se v praksi fizično preveri delovanje nekaterih primarnih sredstev ter usposobljenost in strokovnost osebja, ki s temi sredstvi deluje in z njimi upravlja. Tako se izvede nenačrtovan izpad oz. simulirana okvara v delovanju radarskega sistema dolgega dosega GM 403 in preveri celotni proces izvedbe popravila s strani licenciranega radarskega tehničnega osebja. Prav tako se na

podoben način in z enakim namenom izvede izpad električnega napajanja ter izpad določene komunikacijske opreme in podatkovnih prenosnih poti. Hkrati se preveri še vpliv navedenih izpadov na delovanje samega radarskega sistema (ACO Manual 080-003-001, 2017, str. 3–11).

Način upravljanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 s stališča Nata se razlikuje od načina upravljanja, ki se izvaja v Slovenski vojski. Razlikuje se že pojmovanje samega upravljanja, ki je s strani zavezništva celoviteje in pregledneje definirano. Zajema vrsto aktivnosti, ki jih v Slovenski vojski zanemarjamo in podcenjujemo, kar lahko privede do resnih težav v delovanju in posledično operativnosti radarskih sistemov dolgega dosega GM 403. V Slovenski vojski se poslužujemo svojih metod in načinov upravljanja, ki so pomanjkljivi in ne omogočajo celostnega pristopa. Določene aktivnosti in procese v sistemu upravljanja izpuščamo ter jih ne izvajamo (predvsem zaradi pomanjkanja določene vrste virov). Prav tako je zaznati neusklajenost med posameznimi predpisi, ki jih uporabljamo v Slovenski vojski. Obstajajo tudi nekateri področni civilni letalski predpisi, ki področje upravljanja radarskih sistemov prikazujejo v še bolj zapleteni luči. Na koncu nimamo skupnega imenovalca, ki bi lahko na pregleden in učinkovit način združil vse področne predpise v povezano celoto.

Podrobna Natova poročila z izdelanimi priporočili in ukrepi so lahko učinkovit pripomoček za izboljšanje trenutnega stanja. Gre za eno izmed oblik usmeritev, kako učinkoviteje upravljati delovanje radarskih sistemov. Na žalost se ta priporočila običajno ne realizirajo. Eden izmed razlogov je že navedeno pomanjkanje virov (finančnih, kadrovskih ali materialnih) in tudi dejstvo, da nerealizacija priporočil nima posledic v obliki sankcij. Tudi nadaljnje izvajanje tehničnih evalvacij ne posega v ugotovljene nepravilnosti v preteklosti. Priporočila in ukrepi iz vseh tehničnih evalvacij kažejo predvsem na nekatere potrebne strukturne organizacijske spremembe, kadrovske pomanjkljivosti, pomanjkljivosti v nadzoru kakovosti ipd. Te težave bi bilo treba reševati predvsem na strateški in operativni ravni. Prav tako bi imela realizacija in upoštevanje Natovih priporočil dolgoročne pozitivne posledice na učinkovitejše in bolj kakovostno upravljanje delovanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403.

3 Vzdrževanje radarskega sistema dolgega dosega GM 403

Za uspešno, nemoteno in kakovostno obratovanje radarskega sistema dolgega dosega GM 403 je ključno tudi njegovo vzdrževanje, ki mora zajemati vse potrebne organizacijske, operativne in tehnične postopke, da lahko dosežemo čim boljšo operativnost radarskega sistema dolgega dosega. Za uspešno vzdrževanje radarskega sistema dolgega dosega GM 403 so ključni:

- ustrezno usposobljeno strokovno radarsko tehnično osebje,
- kakovostna in primerna vzdrževalna tehnična literatura,
- primerna tehnična sredstva, potrebna za izvedbo vzdrževanja,
- pravočasna oskrba z radarskimi nadomestnimi deli in s potrebnim potrošnim materialom,
- izvedba materialno-skladiščnega poslovanja,
- sklenjene vzdrževalne pogodbe z zunanjimi izvajalci,
- nadzor kakovosti vzdrževanja ter
- strokovno-tehnično sodelovanje z ostalimi uporabniki in vzdrževalnimi organizacijami radarskih sistemov dolgega dosega GM 403.

3.1 Možnosti vzdrževanja

Prva možnost vzdrževanja je, da celotno vzdrževanje prepustimo zunanjemu izvajalcu³ ali več zunanjim izvajalcem. S takšnim načinom vzdrževanja potrebujemo najmanj lastnih kadrovske in materialnih virov, pravzaprav ne potrebujemo nobenega strokovno-tehničnega kadra, prav tako ni potrebe po nabavi drage vzdrževalne opreme, orodij in merilne tehnike. Tudi specifične infrastrukture, potrebne za izvedbo vzdrževanja,⁴ ni treba dodatno graditi. Ker nimamo predvidenega strokovno-tehničnega osebja, posledično tudi ni potrebe po tehničnih usposabljanjih. Tudi nadzor nad kakovostjo vzdrževanja in kakovostjo delovanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 izvaja nekdo drug, saj sami nimamo dovolj lastnih zmogljivosti v strokovnem kadru. Takšna možnost je organizacijsko za uporabnika najlažja. Vse postopke vzdrževanja izvaja zunanji izvajalec oz. vzporedno več

³ V primeru enega samega zunanjega izvajalca je to proizvajalec radarskega sistema dolgega dosega.

⁴ Infrastruktura za vzdrževanje zajema predvsem prostore delavnic in skladišč radarskih rezervnih delov.

zunanjih izvajalcev. Takšen način vzdrževanja ima torej številne prednosti. Poleg prednosti so na drugi strani slabosti, ki omejujejo uporabo navedene možnosti. Takšen način vzdrževanja je finančno daleč največji zalogaj, saj smo odvisni od dragih vzdrževalnih pogodb, prav tako lahko izgubimo nadzor nad posameznimi procesi vzdrževanja, ko lahko zunanji izvajalci posredno finančno izkoriščajo neznanje uporabnika. Pomemben je tudi način realizacije posameznih vzdrževalnih pogodb. Posamezne vzdrževalne pogodbe lahko finančno ovrednotimo in povežemo z neko zadovoljivo stopnjo operativnosti posameznega radarskega sistema dolgega dosega ali pa plačujemo ločeno posamezne vzdrževalne storitve, ko so te potrebne oz. s strani uporabnika zahtevane. Zaradi odvisnosti od zunanjih izvajalcev včasih nimamo neposrednega vpliva na samo delovanje posameznega radarskega sistema dolgega dosega GM 403.

Druga možnost vzdrževanja je, da prvi del vzdrževanja izvajamo v Slovenski vojski samostojno, drugi del pa prepustimo zunanjim izvajalcem. Po predhodnem definiranju izvajamo sami samo vnaprej določen nabor popravil, za katere imamo usposobljen tehnični kader in primerno opremo. Ostali del oz. nabor popravil izvajajo zunanji izvajalci preko sklenjenih vzdrževalnih pogodb. Stopnjo lastnega vzdrževanja lahko prilagodimo lastnim tehničnim zmogljivostim. Ta možnost predstavlja nekakšno vmesno možnost, ko želimo kot uporabnik ohraniti vpliv in čim popolnejši nadzor nad delovanjem posameznega radarskega sistema dolgega dosega GM 403. Tovrstni način vzdrževanja je tudi zelo prilagodljiv, saj ga lahko skozi celoten življenjski cikel radarskega sistema dolgega dosega spreminjamo oz. prilagajamo posameznemu obdobju življenjskega cikla. Razmerje med izvajalci tehničnega vzdrževanja lahko sproti prilagajamo glede na samo realizacijo operativnosti posameznega radarskega sistema dolgega dosega GM 403. V določenem obdobju lahko tako npr. celotno preventivno vzdrževanje izvajamo sami, korektivno tehnično vzdrževanje pa prepustimo zunanjim izvajalcem. Prav tako lahko tehnično vzdrževanje razdelimo po posameznih stopnjah tehničnega vzdrževanja in tehnično težavnejše stopnje prepustimo zunanjim izvajalcem, ki ga lahko zaradi lastnih zmogljivosti izvedejo strokovneje in z vidika uporabnika tudi na bolj kakovosten način. Prav tako lahko le popravila na zgolj točno določenih radarskih sklopih oz. modulih na višjih stopnjah vzdrževanja izvajamo samostojno, se predhodno ustrezno usposobimo in

nabavimo potrebno tehnično testno merilno in diagnostično opremo ter vsa potrebna specialna orodja.

Tretja možnost vzdrževanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 je popolno nasprotje predhodno opisani prvi možnosti vzdrževanja. V tretji možnosti bi celotno vzdrževanje, vključno z ostalimi potrebnimi vzporednimi vzdrževalnimi procesi, izvajali sami v Slovenski vojski. Poglavitna prednost takšnega načina vzdrževanja je popolna samostojnost in neodvisnost od drugih zunanjih izvajalcev. Imeli bi popoln nadzor nad delovanjem radarskega sistema dolgega dosega GM 403. Prav tako bi lahko povsem samostojno odločali o nekaterih pomembnejših odločitvah,⁵ vezanih na konfiguracijo posameznega radarskega sistema dolgega dosega GM 403 v njegovi življenjski dobi. Glavna slabost takšnega načina vzdrževanja je njegova kompleksnost, saj moramo samostojno zagotoviti vse zahtevane vzdrževalne procese. To zahteva predvsem zagotovitev usposobljenega strokovno-tehničnega kadra, ki ga je treba neprestano ustrezno šolati in dopolnjevati z novim kadrom. Zahtevana tehnična znanja je v začetni fazi treba pridobiti v tujini pri proizvajalcu radarskega sistema, kar je treba natančno predvideti že ob samem nakupu. Pozneje se lahko usposabljanje izvaja v okviru obstoječega kadra ob predhodno ustrezno usposobljenih inštruktorjih. Prav tako je poleg specifičnih kadrovskih virov treba zagotoviti še ostalo tehnično opremo, ki se uporablja pri vzdrževanju na tako visokem nivoju. Tovrstna tehnična oprema predstavlja v začetni fazi velik finančni zalogaj, pozneje pa se lahko naložba obrestuje v obliki manjših stroškov za potrebe vzdrževanja pri zunanjih izvajalcih. Za izvedbo kakovostnega vzdrževanja je treba zgraditi tudi primerno infrastrukturo, ki pa je lahko v sklopu že obstoječe infrastrukture in se lahko vzporedno uporablja tudi za nekatere druge potrebe s podobnimi nameni.

3.2 Optimalna možnost vzdrževanja

Optimalna možnost vzdrževanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 je tista, ki omogoča najboljšo izkoriščenost oz. operativnost samega radarskega sistema dolgega dosega ob čim manjšem vložku v vse ostale zmogljivosti,

⁵ Pomembnejše odločitve, vezane na modernizacije, modifikacije in ostale večje tehnične spremembe na strojni ali programski opremi.

povezane z vzdrževanjem. Glavni cilj je nemoteno zagotavljati nadzor zračnega prostora nad Republiko Slovenijo, kar izvajamo z opazovanjem zračnega prostora nad Republiko Slovenijo z radarskimi sistemi dolgega dosega GM 403. Če želimo zadostiti tem ciljem, mora biti operativnost radarskih sistemov GM 403 čim večja. Optimalna možnost vzdrževanja torej temelji na visoki stopnji same operativnosti radarskih sistemov. Za doseganje visoke operativnosti moramo imeti stalen in popoln nadzor nad delovanjem radarskih sistemov GM 403. Ne smemo biti odvisni od drugih faktorjev oz. moramo morebitno odvisnost v čim večji meri zmanjšati ter s tem tudi tveganje zmanjšati na minimum.

Na drugi strani smo pri določitvi vrste vzdrževanja odvisni od zagotovljenih virov, ki jih imamo na voljo. Poleg nepogrešljivih finančnih virov so tu še ostali materialni viri in predvsem ustrezni kadrovski viri, brez katerih samostojno ne moremo izvajati nobenih vrst oz. načinov vzdrževanja. Prav tako moramo gledati na zmogljivost posameznega radarskega sistema kot celoto in ne samo na učinkovitost izbrane vrste oz. možnosti vzdrževanja. Optimalna možnost vzdrževanja mora biti fleksibilna, časovno prilagodljiva, omogočati mora izkoriščanje obstoječih virov in že zgrajenih zmogljivosti. Za doseganje optimalne možnosti vzdrževanja je pogosto treba poseči tako v spremembe organiziranosti nekaterih procesov dela kot tudi v spremembe v sami kadrovski strukturi. Pri zagotovitvi vseh potrebnih virov je treba graditi na stalnem ravnovesju oz. na primerni medsebojni uravnoteženosti. Za samostojnejše izvajanje vzdrževanja moramo tako povečati kadrovsko strukturo in povečati nekatere materialne vire, kot so vzpostavitev delavnic, nabava primernega orodja ipd. Na drugi strani se posledično zmanjša potreba po neposrednih finančnih virih za potrebe sklepanja vzdrževalnih pogodb z zunanjimi izvajalci. Med posameznimi viri obstaja določena sinergija oz. stalna povezanost.

Tehnično vzdrževanje radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 v Slovenski vojski se tako že izvaja na primeren način, prilagojen razmeram, v katerih delujejo radarski sistemi. Povezava in soodvisnost od proizvajalca radarskih sistemov sta trenutno neizbežni. Povsem samostojno izvajanje tehničnega vzdrževanja ni možno. Možnosti, ki bi vsebovale vse prvine vzdrževanja, zaradi močno omejenih virov samostojno ni mogoče realizirati oz. uresničiti.

Razvoj takšne možnosti bi bil nesmiseln. Optimalna možnost tehničnega vzdrževanja je tako nekakšen hibrid med različnimi stopnjami, vrstami in procesi tehničnega vzdrževanja. Prav tako združuje aktivno sodelovanje med različnimi zunanjimi izvajalci in izvajalci znotraj Slovenske vojske.

Kljub temu lahko obstoječi način tehničnega vzdrževanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 še nekoliko nadgradimo. Način vzdrževanja se namreč lahko skozi življenjski cikel posameznega radarskega sistema spreminja in sproti prilagaja trenutnim razmeram. Izvedba vzdrževanja je tako časovno spremenljiva in prilagodljiva. Smiselno bi bilo predhodno ovrednotiti posamezne procese v celotnem življenjskem ciklu in se z vidika vzdrževanja sproti odločiti za optimalnejšo možnost, ki bi se glede na nastale okoliščine spreminjala. V zgodnejši dobi delovanja radarskih sistemov bi lahko identificirali tiste okvare in napake v delovanju radarskega sistema dolgega dosega GM 403, ki zmanjšujejo skupno operativnost radarskega sistema in ki povzročajo največje finančno breme zaradi nabave novih rezervnih delov ter posledično nenehnega izvajanja popravil. Kot uporabniki bi se lahko prilagodili in v prihodnosti takšna popravila izvajali sami oz. ob pomoči nekoga drugega, če bi bilo to za nas sprejemljivejše. Na tak način bi bistveno skrajšali čas popravil, posledično zvišali stopnjo operativnosti radarskih sistemov ter dolgoročno prispevali k nižanju skupnih stroškov tovrstnih popravil. Prav tako bi bilo treba poskusiti z nabavo nadomestnih radarskih delov neposredno pri njihovih proizvajalcih (brez posrednikov) in ne nujno pri proizvajalcu radarskih sistemov (Thales). Takšen način nabave oz. nakupa bi bil smiseln, če bi s tem skrajšali dobavne roke in če bi bil takšen način nakupa finančno ugodnejši.

Tudi na področju vzdrževanja je lahko ključno pridobivanje uporabniških izkušenj od ostalih uporabnikov. Povezovanje z ostalimi uporabniki drugih vojsk v uporabniške skupine (angl. *user group*) je lahko ključni vir informacij, ki jih uporabimo pri organiziranju in izvedbi lastnega vzdrževanja. Povezovanje s tujimi uporabniki je za nas še toliko pomembnejše, ker smo edini uporabniki tovrstne tehnične opreme v Sloveniji. Z uspešnim medsebojnim sodelovanjem, izmenjavo mnenj, informacij in izkušenj lahko pridemo do rešitev, ki nam izboljšajo vzdrževalne procese. Prav tako bi bilo smiselno koristiti nekatere skupne zmogljivosti zavezništva z aktivnim sodelovanjem v posameznih

skupinah oz. namenskih združenjih, namenjenih izboljšanju nekaterih zmogljivosti posameznih članic zavezništva.

4 Predlog sistema upravljanja radarskega sistema dolgega dosega GM 403

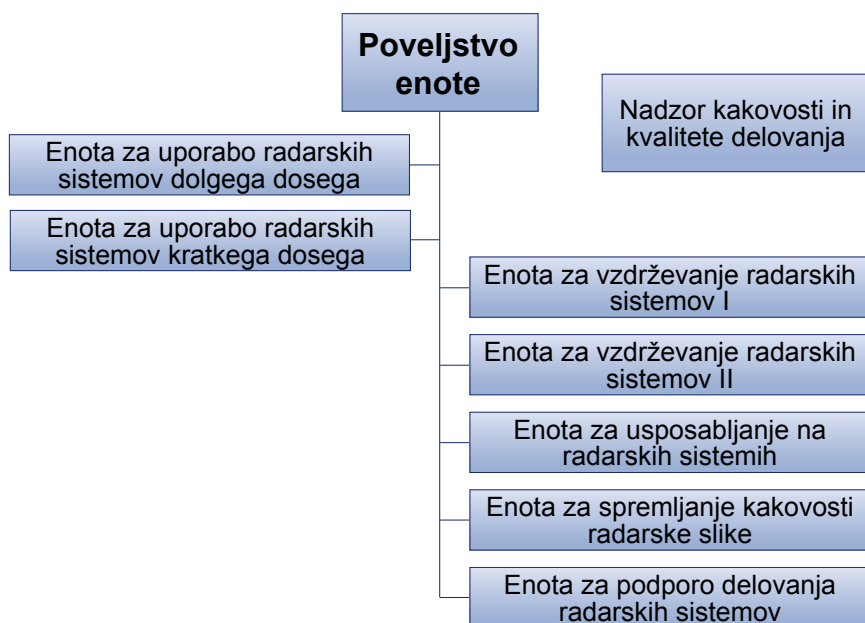
Celovit sistem upravljanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 trenutno ni celovito in primerno organiziran. Podobno kot pri organiziranju dela na radarskih sistemih dolgega dosega GM 403 v optimalni možnosti vzdrževanja je glavni cilj učinkovitega sistema njihovega upravljanja zagotavljati visok nivo delovanja oz. operativnosti radarskih sistemov. Upravljanje je treba organizirati na način, da podpira celotni življenjski cikel radarskega sistema dolgega dosega GM 403 z vsemi njegovimi specifičnostmi in posebnostmi. Nujno je treba določiti glavnega upravljavca in odločevalca, ki bo imel pristojnost odločanja in ki bo lahko razpolagal in razporejal obstoječe vire v celotnem življenjskem ciklu radarskega sistema. Vse procese dela je treba pravočasno načrtovati in tudi stalno med seboj usklajevati, da je lahko njihova izvedba učinkovita in usmerjena h končni zmogljivosti, tj. učinkovitemu in neprekinjenemu delovanju radarskih sistemov. Treba je tudi najprej definirati in nato ustrezno razmejiti oz. ločiti upravljanje na strateški, operativni in taktični ravni. Pri tem je treba natančno definirati odgovornosti, naloge in pooblastila. Prav tako je treba uskladiti sistem celovitega upravljanja z upoštevanjem vseh deležnikov v domačem in mednarodnem okolju, vključno z vso razpoložljivo domačo in tujo zakonodajo ter vsemi področnimi predpisi.

Na taktični ravni je treba optimizirati in formacijsko vzpostaviti primerno strukturo, ki bo zmožna izvajati vse zadane in potrebne procese dela. Prav tako je treba vzpostaviti formacijsko strukturo na strateški in operativni ravni za podpiranje procesov upravljanja radarskega sistema dolgega dosega GM 403. Na strateškem in operativnem nivoju trenutno ni formacijske strukture za potrebe upravljanja in podpore delovanja radarskih sistemov.

Razmejiti je treba nekatere procese dela, ki jih lahko izvajajo druge enote in za katere ni potrebno strokovno tehnično znanje radarskega tehničnega osebja. Nujno je treba na novo opredeliti vlogo radarskih operaterjev, jih umestiti v ustrezne procese dela ter jih formacijsko umestiti v sistem nadzora in

kontrole zračnega prostora, bodisi med radarsko tehnično osebje bodisi med radarsko operativno osebje. Radarski operaterji so po izvajanju nalog bolj del operativnega osebja, vendar zaradi natančnega poznavanja delovanja radarske tehnike tudi glavni vir oz. nabor kadra za prihodnje vzdrževalce radarskih sistemov v okviru radarskega tehničnega osebja. Znotraj 16. centra za nadzor in kontrolo zračnega prostora bi bilo smiselno združiti in optimizirati procese dela na področju specifične tehnike nadzora in kontrole zračnega prostora ter formirati in vzpostaviti skupno formacijsko enoto tehničnega osebja nadzora iz kontrole zračnega prostora. Naloge, ki niso vezane neposredno na delo in strokovno usposobljenost radarskega tehničnega osebja, je treba dodeliti drugim formacijskim enotam. V celovitem sistemu upravljanja je zelo pomembna tudi zagotovitev neprekinjenega procesa nadzora in kontrole zračnega prostora pri zamenjavi obstoječih radarskih sistemov dolgega dosega ob njihovem izteku življenjske dobe z novimi. Ta prehod mora biti izveden na mehek način, da ni ogrožena zmogljivost nadzora in kontrole zračnega prostora. Vzporedno je smiselno tudi rešiti problem z upravljanjem drugih radarskih sistemov, ki so v uporabi za potrebe nadzora in kontrole zračnega prostora. Trenutno so to mobilni radarski sistemi kratkega dosega (MRSKD) EL/M 2106 NG.

Strukturni predlog enote, ki bi podpirala celovit sistem upravljanja radarskih sistemov na taktični ravni, je prikazan na sliki 1. Enota upravljanja je razdeljena na operativni in tehnični del ter združuje upravljanje vseh radarskih sistemov za nadzor in kontrolo zračnega prostora. Poveljstvo enote poveljuje enoti, vodi procese dela, načrtuje izvedbo del, redno poroča in nadzira izvedbo procesov dela znotraj enote. Aktivno sodeluje z drugimi enotami in deležniki pri izvajanju procesov, ki se izvajajo izven taktičnega okvira upravljanja radarskih sistemov. Pri tem se izkoriščata znanje in potencial vseh pripadnikov enote.

Slika 1: Predlog strukture upravljanja radarskih sistemov na taktični ravni

Vir: lasten, 2019

Enota za uporabo radarskih sistemov dolgega dosega predstavlja radarske operaterje, ki neposredno delajo z radarskimi sistemi dolgega dosega na radarskih položajih. So skrbniki radarskih sistemov in skrbijo za njihovo pravilno delovanje ter redno poročajo v primeru okvar oz. nepravilnosti v njihovem delovanju. Izvajajo osnovno vzdrževanje radarskih sistemov. Odgovorni so tudi za upravljanje z radarskim potrošnim materialom. Aktivno sodelujejo pri nalogah, povezanih neposredno z operativnim delom in s spremljanjem situacije v zračnem prostoru neposredno z radarskimi sistemi, in sodelujejo z operativnim osebjem v centru za nadzor in kontrolo zračnega prostora. Podobno pripadniki enote za uporabo radarskih sistemov kratkega dosega predstavljajo radarske operaterje, ki tvorijo posadke posameznih radarskih sistemov kratkega dosega. Njihove pglavitne naloge so podobne nalogam radarskih operaterjev na radarskih sistemih dolgega dosega. Pripadniki enote za vzdrževanje radarskih sistemov I aktivno sodelujejo pri operativnem nadzoru tehničnega delovanja radarskih sistemov. Pripadniki samostojno izvajajo preventivno in korektivno vzdrževanje radarskih sistemov na nižjih stopnjah tehničnega vzdrževanja. Enota je tudi

odgovorna za upravljanje z radarskimi nadomestnimi deli med enotami znotraj Slovenske vojske. Pripadniki so tudi skrbniki sredstev, potrebnih za izvedbo tehničnega vzdrževanja, kot so specialna orodja, merilna oprema ipd. Pripadniki enote za vzdrževanje radarskih sistemov II aktivno sodelujejo pri operativnem nadzoru tehničnega delovanja radarskih sistemov. Pripadniki izvajajo preventivno in korektivno vzdrževanje na višjih stopnjah tehničnega vzdrževanja, če se izvajajo v Slovenski vojski ter usklajujejo in sodelujejo pri tehničnem vzdrževanju, ki ga izvajajo pogodbeni zunanji izvajalci. Enota je prav tako odgovorna za izvedbo materialno-skladiščnega poslovanja in pravilno realizacijo sklenjenih pogodb z zunanjimi izvajalci. Prav tako skrbijo za poslovanje z radarskimi nadomestnimi deli pri delih z zunanjimi izvajalci. Skrbijo za redno oskrbo vseh potrebnih radarskih sredstev. Enota za usposabljanje na radarskih sistemih prevzame delo trenutne Šole 16. centra za nadzor in kontrolo zračnega prostora za tehnično osebje nadzora in kontrole zračnega prostora na področju radarskih sredstev. V enoto sodijo inštruktorji, ki izvajajo in organizirajo usposabljanja ter skrbijo za pridobitev in obnovo veljavnih dovoljenj za delo v trenutno veljavni obliki vojaških izkazov in licenc tehničnega osebja kontrole letenja. Sodelujejo pri izdelavi in morebitnih prenovah programov usposabljanja na področju radarske tehnike. Odgovorni so za primerno usposobljenost radarskega tehničnega osebja. Predstavljajo strokovno najbolj usposobljen in tehnično najbolj izkušen kader. Aktivno sodelujejo pri spremljanju kakovosti radarske slike v operativni izmeni centra za nadzor in kontrolo zračnega prostora. Pripadniki enote za spremljanje kakovosti radarske slike z ustreznimi tehničnimi sredstvi spremljajo kakovost radarske slike. So del operativne izmene v centru za nadzor in kontrolo zračnega prostora. Na eni strani sodelujejo z operativnim osebjem v centru, na drugi strani pa s pripadniki in enotami, ki izvajajo nadzor nad operativnim delovanjem radarskih sistemov in izvajajo vzdrževanje radarskih sistemov. Predstavljajo tehnično najbolj izkušen kader. Sodelujejo pri izvajanju notranjih nadzorov na področju vzdrževanja radarskih sistemov in predstavljajo notranjo kontrolo kakovosti pravilnega delovanja radarskih sistemov. Enota za podporo delovanja radarskih sistemov vključuje pripadnike, ki skrbijo za sisteme in sredstva, namenjena nemotenemu prenosu radarskih podatkov (radarske slike) končnim uporabnikom, ter za radarsko infrastrukturo in

celotni energetski sistem, potreben za kakovostno in neprekinjeno delovanje radarskih sistemov.

Prav tako je zelo pomembno določiti nadzor kakovosti delovanja vseh tehničnih sredstev nadzora in kontrole zračnega prostora (ne samo radarskih sistemov), in sicer na nivoju višje v sklopu nadrejene enote, ki lahko samostojno in strokovno neodvisno spremlja kakovost delovanja in nadrejenim predlaga potrebne ukrepe za izboljšanje stanja (v primeru morebiti ugotovljenih nepravilnosti). Nadzor kakovosti delovanja vseh tehničnih sistemov nadzora in kontrole zračnega prostora mora primarno temeljiti na kakovosti samega operativnega delovanja vseh tehničnih sredstev nadzora in kontrole zračnega prostora in vzporedno tudi na kakovosti njihovega tehničnega vzdrževanja.

Umestitev delovanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 danes ni jasno umeščena v operativni nivo odločanja. Na operativni ravni ni postavljene ustrezne strukture, ki bi skrbela za določene procese upravljanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403. Na strateški ravni obstajajo nekatere trajnejše in nekatere zgolj občasne umestitve pri izvedbi določenih procesov dela znotraj življenjskega cikla radarskega sistema dolgega dosega GM 403. Težava na strateški ravni je predvsem medsebojna povezljivost za potrebe procesov odločanja ter vključenost in povezljivost z operativnim in izvedbenim taktičnim nivojem izvajanja posameznih aktivnosti oz. procesov dela. Smiselno bi bilo vse nivoje delovanja povezati v celoto in oblikovati ustrezno strukturo, ki bi stalno delovala ter podpirala delovanje in vse procese dela življenjskega cikla posameznega radarskega sistema ter ga tudi ustrezno povezovala z življenjskimi cikli naslednje generacije radarskih sistemov. Strateška raven bi morala biti vodilni člen pri upravljanju radarskega sistema dolgega dosega GM 403 skozi celoten življenjski cikel, in sicer od samega nastanka ideje o nakupu do fizičnega umika iz operativne uporabe. Prevzeti bi morala vodstveno funkcijo, vključno z odločanjem o pomembnih odločitvah in z možnostjo nadzora nad nekaterimi potrebnimi viri, vključno z možnostjo vpliva za njihovo zagotovitev. Ključno vprašanje na strateški ravni je sam način organiziranosti pri upravljanju in vodenju posameznih življenjskih ciklov ter medsebojne povezljivosti, prav tako se pojavljajo težave z zadostno strokovno usposobljenostjo. Posamezni projekti se ne končujejo pravočasno ter med seboj niso vedno usklajeni in popolnoma kompatibilni.

Za realizacijo celovite strukture upravljanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 na vseh ravneh je nujno potreben razvoj in vzpostavitev radarskega inženirskega kadra, ki ga trenutno primanjkuje že na taktični ravni. Na strateški in operativni ravni nimamo radarskega tehničnega osebja, ki bi bilo strokovno dovolj usposobljeno za kakovostno podpiranje procesov dela, ki jih narekuje pravilno in učinkovito delovanje radarskih sistemov. Glavna težava ni zgolj samo pomanjkanje kadra, ampak predvsem potreba po ozko specializiranem in specifičnem tehničnem kadru. Oteževalna okoliščina je tudi, da je za kakovosten in uspešen kader potrebno dolgoročno nabiranje znanja in predvsem veliko praktičnih izkušenj na področju dela s samo radarsko tehniko.

5 Sklep

Upravljanje radarskega sistema dolgega dosega GM 403 je zelo kompleksno in strokovno zahtevno. Celovitega upravljanja radarskega sistema dolgega dosega, predvsem zaradi pomanjkanja strokovnih kadrovskih virov, v Slovenski vojski trenutno nismo sposobni kakovostno in samostojno izvajati. Prav tako sistem upravljanja radarskega sistema dolgega dosega GM 403 v Slovenski vojski ni primerno in celovito organiziran. Obstoječ sistem upravljanja prav tako ne omogoča nemotene in kakovostne izvedbe vseh potrebnih delovnih procesov v celotnem življenjskem ciklu radarskega sistema dolgega dosega GM 403. Težave in pomanjkljivosti se pojavljajo predvsem na operativni in strateški ravni, ki ne omogočata dovolj strokovne podpore izvedbenemu taktičnemu nivoju, ki je primoran dejansko sam izvajati posamezne aktivnosti. Prav tako v Slovenski vojski nimamo jasno definirane odločevalca, ki bi imel pristojnost upravljati z radarskimi sistemi dolgega dosega GM 403 in odločati o posameznih nujnih korakih v procesu celovitega upravljanja. Prepogosto se zgodi, da nam izvedbo posameznih aktivnosti narekuje proizvajalec samega radarskega sistema oz. vojaška industrija. Velika težava je tudi pomanjkanje strokovnega specialističnega kadra, ki ga na strateški in operativni ravni sploh nimamo. Na taktični ravni težavo predstavljajo nedefinirana vloga in pomanjkanje radarskih operaterjev (vojaki) ter vzporedno pomanjkanje oz. neobstoje strokovnega radarskega inženirskega kadra (častniki) na vseh ravneh odločanja.

Optimalna možnost vzdrževanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 je tista, ki omogoča najboljšo izkoriščenost oz. operativnost samega radarskega sistema dolgega dosega ob čim manjšem vložku v vse ostale zmožljivosti, povezane z vzdrževanjem. Danes radarska sistema dolgega dosega GM 403, ki ju uporabljamo v Slovenski vojski, dosegata izredno visoko stopnjo operativnosti, zato ugotavljamo, da se vzdržujeta na primeren način. Povsem samostojnega vzdrževanja radarskih sistemov trenutno ne moremo izvajati, saj sta povezava in soodvisnost od proizvajalca radarskih sistemov trenutno neizbežni. Trenutna možnost tehničnega vzdrževanja je tako nekakšen hibrid med različnimi stopnjami, vrstami in procesi tehničnega vzdrževanja, ki jih izvajajo različni izvajalci. Kljub primernosti načina vzdrževanja obstaja še nekaj predlogov za izboljšanje: nabava radarskih nadomestnih delov neposredno pri njihovih proizvajalcih, povezovanje z ostalimi uporabniki, povezovanje z ostalimi strokovnimi ustanovami doma in v tujini na področju tehničnega vzdrževanja ipd. Za pravilno izbiro načina vzdrževanja je potrebno dinamično prilagajanje skozi celoten življenjski cikel in ni nujno, da se vzdrževanja izvaja stalno na enak način.

V prihodnosti lahko način celovitega upravljanja in vzdrževanja radarskih sistemov dolgega dosega GM 403 v Slovenski vojski še izboljšamo, saj smo v preteklosti pridobili ogromno praktičnih izkušenj. Na podlagi učenja iz izkušenj lahko napake, ki so bile storjene v preteklosti, upoštevamo in jih odpravimo. Sistem upravljanja radarskih sistemov ni enostaven. Mnogi pričakujejo, da se radarski sistem kupi, postavi in uporablja. V upravljanje pa je treba vložiti veliko več. Na koncu vse temelji predvsem na strokovnem znanju in zagotovitvi ustreznih virov. Radarski sistem dolgega dosega GM 403 danes ne predstavlja zgolj obrambne zmožljivosti Republike Slovenije, ampak tudi zmožljivost zavezništva v okviru NATINAMDS. Ker ima Republika Slovenija težave pri zagotavljanju nekaterih ostalih obrambnih zmožljivosti, za katere smo se zavezali in jih obljubili zavezništvu (Natu) na podlagi določenih skupnih ciljev zmožljivosti, moramo poskrbeti, da radarska sistema dolgega dosega GM 403 ohranimo na najvišjem nivoju operativnosti in optimalni kakovosti delovanja.

Kljub trenutnim izzivom, s katerimi se spopadamo pri upravljanju in vzdrževanju radarskih sistemov dolgega dosega GM 403, bomo kmalu morali

pogledati tudi v prihodnost. Radarska sistema dolgega dosega GM 403, ki ju uporabljamo v Slovenski vojski, sta že v devetem letu delovanja, kar pomeni, da sta že na polovici svoje operativne življenjske dobe, ki pri radarskih sistemih za nadzor in kontrolo zračnega prostora traja okoli 15–20 let. Prejšnji radarski sistem dolgega dosega AN/TPS-70 je na radarskem položaju Ljubljanski vrh uspešno operativno deloval 20 let (med letoma 1992 in 2012). Na radarskih sistemih GM 403 bo treba kmalu izvesti prvo večjo modernizacijo. Takrat se bomo soočili z aktivnostmi, ki bodo zahtevale visokostrokovno angažiranost vključenih akterjev oz. izvajalcev in celostni izvedbeni pristop, da bo modernizacija izvedena hitro, natančno, strokovno in skladno s predpisi. Ker se življenjski cikel radarskih sistemov začne že bistveno pred njihovim operativnim delom, bo treba kmalu razmišljati o novih zmogljivostih, da bosta prehod in uvedba v operativno uporabo novih sistemov potekala čim bolj sistematično in pregledno. Smiselno in nujno je, da se aktivneje vključimo v razvoj in proizvodnjo nove generacije radarskih sistemov dolgega dosega in da predhodno pridobimo pomembne informacije o njihovem delovanju iz praktičnih izkušenj ostalih uporabnikov. Prav tako je nujno, da že danes začnemo z izgradnjo zmogljivosti, ki bodo v prihodnje podpirale operativno delovanje radarskih sistemov dolgega dosega, da ne bomo tako močno odvisni od drugih akterjev in izvajalcev, ampak da bomo predhodno ustrezno pripravljeni in bomo lahko povsem samostojno upravljali radarske sisteme.

6 Literatura in viri

1. Gerjevič, A., 2019. *Sistem upravljanja in vzdrževanja radarskega sistema dolgega dosega Ground Master 403*. Zaključna naloga višjega štabnega tečaja. Maribor: Center vojaških šol.
2. NATO SHAPE, 2017. *ACO Directive 080-032*.
3. NATO SHAPE, 2017. *ACO Manual 080-003-001*.
4. Ministrstvo za obrambo, 2017. *Nujna revizija Operativnega priročnika letalskih enot in enot zračne obrambe Slovenske vojske, 4.4 (št. 372-31/2017-25, z dne 6. 4. 2017)*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.

5. Ministrstvo za obrambo, 2012. *Operativni priročnik letalskih enot in enot zračne obrambe Slovenske vojske* (št. 372-17/2012-5, z dne 1. 6. 2012). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
6. Ministrstvo za obrambo, 2017. *Pravilnik o uvajanju oborožitve, vojaške opreme in sistemov v operativno uporabo v Slovensko vojsko*. (št. 0070-30/2013-15, z dne 12. 9. 2014). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
7. Ministrstvo za obrambo, 2016. *Program vzdrževanja za radarski sistem dolgega dosega Ground Master 403* (GŠSV, št. 372-26/2016-23, z dne 1. 12. 2016). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
8. Ministrstvo za obrambo, 2018. *Shema usposobljenosti tehničnega osebja nadzora in kontrole zračnega prostora (TNKZP)* (GŠSV, št. 372-26/2018-544, z dne 16. 10. 2018). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
9. Ministrstvo za obrambo, 2018. SOP, št. 14-0032: *Osnovno vzdrževanje materialnih sredstev v Slovenski vojski* (GŠSV, št. 804-124/2018-1, z dne 26. 4. 2018). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
10. Ministrstvo za obrambo, 2015. SOP, št. 15-1001: *Tehnično vzdrževanje LMS in RMS v 15. PVL. 15* (PVL, št. 04-84/2013-4, z dne 1. 7. 2015). Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
11. Žabkar, A., Svete, U., 2011. *Sodobni oborožitveni sistemi, prvi del (življenjski cikli, načini nabave in faze razvoja)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Žurman, M., in drugi, 2008. *Doktrina vojaške logistike*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.

Vojna za Slovenijo 1991 kot vojaška kampanja ali operacija

War of Slovenian Independence of 1991 as a Military Campaign or Operation

Povzetek

Vojna za Slovenijo predstavlja za Slovence kratko, a pomembno zgodovinsko obdobje in posebno poglavje v dolgem procesu osamosvajanja slovenskega naroda. Konflikt med Jugoslovansko ljudsko armado in Republiko Slovenijo je po razglasitvi slovenske samostojnosti dosegel vrelišče in razsežnost oboroženega spopada. Sam oboroženi spopad junija in julija 1991 predstavlja posebnost, če ga ocenjujemo z vidika vojaške veščine in hierarhije ravni bojnih delovanj, saj po obliki in intenziteti (angažirane sile, prostor in trajanje spopada) predstavlja operacijo – za slovensko stran obrambno operacijo, ki je dosegla nacionalni strateški cilj. Doseganje strateških ciljev pa je bistvena lastnost kampanje, ki je kot oblika bojnega delovanja znotraj hierarhije ravni bojnih delovanj nadrejena operaciji. Tako je na oboroženi spopad v Sloveniji mogoče in treba pogledati tudi z vidika kampanje, ki je potekala v širšem časovnem okviru konflikta. Ta je v večini svojega trajanja potekal kot konflikt nizke intenzivnosti, v najbolj zaostrenem obdobju pa je prerasel v oboroženi spopad in obrambno operacijo znotraj kampanje.

Ključne besede: *vojna za Slovenijo, kampanja, operacija, oboroženi spopad in konflikt nizke intenzivnosti, hierarhija ravni bojnih delovanj.*

Abstract

To Slovenians, the War of Slovenian Independence represents a short yet important historical period, and a special chapter in the long process of the fight for independence of the Slovenian nation. The conflict between the Yugoslav People's Army and the Republic of Slovenia reached boiling point and became an armed conflict. The armed conflict in June and July 1991 differs from other armed conflicts when assessed in terms of the military skill and hierarchy of the combat operation levels, since, based on its form and intensity (committed forces, and the location and duration of the conflict), it represents an operation – a defence operation for the Slovenian side – which achieved the strategic objective. Reaching strategic objectives is an essential characteristic of a campaign, which, as a form of combat operation, is superior to an operation within the hierarchy of combat operation levels. The armed conflict in Slovenia can and should be viewed from a campaign standpoint; the campaign took place within the broader time frame of the conflict, which was for the majority of its duration a low-intensity conflict, and which, during the period of the highest tension, escalated into an armed conflict and defence operation within the campaign.

Key words: *War of Slovenian Independence, campaign, operation, armed conflict, low-intensity conflict, hierarchy of combat operation levels.*

1 Uvod

Proces osamosvajanja slovenskega naroda, kakor ga vidimo z zgodovinskega vidika, je potekal zelo počasi in dolgo. Majhen slovenski narod je moral dolgo čakati na ugodne razmere, ko je bilo uresničenje nacionalnega strateškega interesa – ustanovitve lastne države – sploh mogoče. Z uresničenjem tega interesa je slovenski narod postal nacija, kar je nedvomno najvišji cilj, ki si ga neka družbena skupnost sploh lahko postavi. Za tako ambiciozni cilj je treba doseči visoko stopnjo enotnosti znotraj družbene skupnosti in visoko stopnjo samostojnosti, ki se kaže tako v razvitosti družbenih podsistemov, kar je prvi pogoj, da narod sploh lahko preživi v lastni državi, kot tudi v skupni identiteti

naroda, ki omogoča njegovo poenotenje navznoter in razlikovanje navzven. Konec osemdesetih let prejšnjega stoletja so nastale primerne razmere.

Republika Slovenija je imela znotraj Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) razmeroma visoko stopnjo avtonomije, kar je omogočalo, da so se družbeni podsistemi, povezani z vodenjem družbe in življenja v njej, toliko razvili, da za pravilno delovanje družbe SFRJ ni bila več nujna. Postajala je celo odvečna. Slovenija je bila že dolgo osamosvojena v kulturnem smislu, čakali pa so jo še drugi vidiki osamosvajanja: politični, gospodarski, finančni, pravni, pa tudi vojaški.

Kot proces osamosvajanja, ki je zagotovo predstavljal nacionalni strateški cilj, lahko imenujemo celoto vseh prizadevanj za osamosvojitve naroda, na vseh področjih družbenega življenja in obstoja, tudi na vojaškem področju. Težko bi se bilo opredeliti do pomena posameznih vidikov, še težje bi jih po pomenu primerjali med seboj, saj je bil proces osamosvajanja odvisen od uresničitve prav vsakega od njih in hkrati sinergije vseh. Je pa res, da so imeli v različnih obdobjih posamezni vidiki različen vpliv na uspešno izvedbo celotnega procesa osamosvajanja. Tako je bil politični proces pomemben v celotnem obdobju osamosvajanja, ki ga je vojaški vidik »zasenčil« le med oboroženimi spopadi. Po končanju spopadov so postajali čedalje pomembnejši gospodarski, finančni, pravni in socialni vidiki osamosvojitve oziroma procesi, ki so omogočali življenje družbene skupnosti v lastni državi in priznanje te države v mednarodni skupnosti ter posledično vključitev nove samostojne države v mednarodno družbo in mednarodne tokove.

Ne glede na to, kako intenziven je bil neki proces v posamezni fazi osamosvajanja, je treba poudariti, da so potekali vsi hkrati ves čas. Prav vsi so bili za slovenski narod strateškega pomena in prav vsi so se vodili z najvišjih ravni odločanja slovenske družbe.

Predmet tega prispevka je vojna za Slovenijo iz perspektive hierarhije ravni bojnih delovanj ali z vidika operativne veščine: med kampanjo in operacijo.

Ker so merila za posamezno hierarhično raven bojnega delovanja precej široka in meje med njimi niso tako jasno, enopomensko začrtane, je treba vsak oboroženi spopad posebej ovrednotiti s tega stališča, saj gre pri taki analizi za prepletanje veliko dejavnikov, ki vplivajo na kategorizacijo obsega vojaških

aktivnosti in tako na določitev ravni bojnega delovanja. Tu gre za vojaške in nevojaške, kvantitativne in kvalitativne dejavnike, ki nam pomagajo razumeti bistvene razsežnosti oboroženega spopada, njegove elemente in etape v času in prostoru.

Prispevek predstavlja poskus takega vrednotenja konflikta, ki je pred skoraj tremi desetletji močno spremenil tok zgodovine za Slovenijo, tedanjo Jugoslavijo in tudi širše ter močno zarezal v usodo mnogih.

2 Hierarhična struktura oblik bojnih delovanj

Hierarhija nam pove, kako je sistem sestavljen, kaj ga gradi in kako so povezani njegovi podsistemi v sistem oziroma med seboj. Podobno so hierarhično razdeljene tudi ravni bojnih delovanj, ki hkrati predstavljajo oblike bojnih delovanj. Ločimo šest oblik oziroma hierarhičnih ravni bojnih delovanj (Žabkar, 2003, str. 160):

- sistemi kampanj, ki sestavljajo vojno ali posamezne etape vojne;
- kampanje;
- operacije;¹
- bitke;
- boji;
- dvoboji.

Oblike bojnih delovanj so odvisne predvsem od kompleksnosti, obsega in pomena (pomembnosti) vojaškega cilja. Tako je za obvladovanje večjih, kompleksnejših vojaških ciljev treba uporabiti večje, bolj kompleksne (raznovrstne) sile, običajno za dalj časa in na večjem prostoru. Za manjše cilje pa potrebujemo manjšo silo, na manjšem prostoru, ki običajno zahteva tudi manj časa. Posledično to določa tudi izbiro ustrezne oblike bojnega delovanja. Tako glede na obseg vojaškega cilja ločimo med taktičnim delovanjem, operacijami in kampanjami. Praviloma se strateški in operativni cilji dosegajo s kampanjami ali operacijami (Vego, 2009, str. V-3).

¹ Zaradi vse preveč razširjene uporabe besede operacija in mnogih pomenov, ki jih pojem obsega predvsem na Zahodu, se v ameriški vojaški misli uveljavlja pojem *major operation*, torej večja operacija, kar ustreza pomenu pojma *operacija*, kot je uporabljen v prispevku.

2.1 Kampanja

S stališča večšine vojskovanja predstavljajo kampanje najkompleksnejšo obliko bojnega delovanja. »Kampanja je serija medsebojno povezanih operacij, usmerjenih v doseganje strateških ali operativnih ciljev v danem času in prostoru« (JP 5.0, 2017, GL-6). Podobno, a bolj natančno Vego (2009, str. V-6) opredeli kampanjo kot »serijo medsebojno povezanih večjih bojnih delovanj, ki potekajo zaporedno ali vzporedno, v kombinaciji z nevojaškimi sredstvi in so sinhronizirana v prostoru in času z namenom doseganja strateških ciljev v danem delu vojskovališča. Kampanje se izvajajo na podlagi skupne operativne ideje (scheme) in pod enotnim poveljstvom. Vedno se izvajajo ob uporabi dveh ali več zvrsti oboroženih sil. Pogosto se izvajajo z mednarodnimi silami.«

V kvantitativnem smislu bolj določeno definicijo ponuja Žabkar (2003, str. 163), ki poleg strukture kampanje, ki je »sestavljena iz kombinacije različnih operacij, od katerih nekatere potekajo vzporedno, nekatere pa zaporedno«, opredeli tudi raven enot, ki praviloma izvajajo kampanjo, kot so skupine armad in bojne flote. Opredelitev sil, s katerimi se kampanja izvaja, je izrazito visoka, saj so skupine armad, ki usklajeno delujejo v sodobnih oboroženih spopadih, redkost. Udejstvovanje tako velikih sil je omejeno le na največje armade na svetu in na največje spopade, kar po drugi strani zanemarja strateške cilje malih držav, ki so prav tako v vojni in seveda ne morejo zbrati tako velikih sil. Časovno obseg kampanje opredeli bolj široko: »Trajajo lahko nekaj tednov in mesecev, včasih ves letni čas, lahko pa tudi več letnih obdobj.« Glede ciljev pa pravi, da »operacije, ki potekajo v kampanjah, povezuje skupen končni cilj, pri čemer so vmesni cilji, ki se dosežejo v posameznih operacijah, lahko dokaj različni« (prav tam).

Vego v nasprotju s »klasično« kampanjo opredeli tudi kampanjo, ki poteka v konfliktnih nizke intenzivnosti. Taka kampanja je »bolj kot iz operacij, sestavljena iz serije povezanih večjih in manjših taktičnih delovanj, usklajenih v času in prostoru, z namenom doseganja strateškega cilja ali strateškega cilja vojskovališča. V kampanjah, ki potekajo v konfliktnih nizke intenzivnosti, se lahko uporabljajo pretežno nevojaška sredstva, medtem ko so vojaška sredstva uporabljena predvsem kot podpora le-tem.« (Vego, 2009, str. V-6–8.)

Glede na naravo strateškega cilja so kampanje ofenzivne ali defenzivne, glede na prevladujoč prostor (vojskovališče), v katerem potekajo, pa kopenske ali pomorske.² Tretja razsežnost prostora (zrak) in četrta (kibernetiski prostor) pa sta integralna dela tako kopenskih kot tudi pomorskih kampanj (prav tam, str. V-7).

Ogrodje kampanje je značilno sestavljeno iz treh glavnih faz: faza pred začetkom sovražnosti, faza sovražnosti in faza po sovražnosti. Za operativno poveljstvo, ki kampanjo vodi, te faze sovpadajo s tremi fazami: faza pred bojnim delovanjem, faza bojnega delovanja in faza po izvedbi bojnega delovanja (prav tam, str. V-8). V prvi fazi gre za pripravo kampanje, ko se sile mobilizirajo, zbirajo, pripravljajo na izvedbo naloge, hkrati s tem potekajo tudi druge priprave – logistične operacije, obveščevalne in protiobveščevalne operacije, informacijske in psihološke operacije z namenom, da bi se pripravilo vojskovališče, da bi bila omogočena izvedba glavne bojne operacije, ki sledi v drugi fazi. V tretji fazi gre za tranzicijo – predajo oblasti civilnim strukturam (vladi ali mednarodni strukturi).³

Trajanje kampanje je odvisno od veliko dejavnikov, na splošno pa nanjo najbolj vplivajo velikost in kompleksnost strateškega cilja ter dejavniki oboroženega boja – prostor, čas, angažirane sile in nasprotnikova volja do boja (prav tam, str. V-8).

² Kot primer ofenzivne kampanje lahko navedemo nemško kampanjo na zahodnem vojskovališču leta 1940. Njen strateški cilj je bil poraziti Francijo in Veliko Britanijo. Kampanjo je sestavljalo več zaporednih in vzporednih operacij: kopenska operacija proti državam Beneluksa in Franciji (od maja do junija), zaporedne zračne operacije proti Veliki Britaniji ter vzporedna pomorska kampanja izvedbe blokade Velike Britanije in drugih zaveznikov na morju, ki je trajala celotno obdobje vojne. Za dosego končnega strateškega cilja na zahodni fronti (zavzetje Velike Britanije) in popoln uspeh kampanje je bila načrtovana letalsko-pomorska desantna operacija, ki pa ni bila izvedena, ker pred tem niso bile uspešne predhodne zračne operacije, ki naj bi Nemčiji zagotovile prevlado v zraku in tako omogočile izkrcanje nemških sil na otočju. Vzporedno s kampanjo na zahodu je potekala tudi kampanja na severu (od aprila do junija 1940), ki je bila sestavljena iz zračno-pomorske desantne operacije proti Norveški in manjše kopenske operacije proti Danski. Primer defenzivne kopenske kampanje predstavlja obrambna kampanja poljske vojske septembra in oktobra leta 1939, ki jo je ta izvajala proti nemški okupacijski vojski na zahodu in proti sovjetski na vzhodu.

³ Tak primer predstavlja prva zalivska vojna 1990–1991, ko se je kampanja začela z obrambno operacijo Puščavski ščit (*Desert Shield*), ki je zaščitila arabske zaveznice pred morebitnim napadom iraške vojske, vzporedno pa je potekala tudi operacija strateškega transporta in zbiranja sil v vojskovališču. Nato se je nadaljevala z ofenzivno operacijo Puščavski vihar (*Desert Storm*), ki je prisilila iraško vojsko k umiku iz Kuvajta, in se nato končala s prenosom oblasti na kuvajtsko nacionalno oblast.

2.2 Operacija

Termin *operacija* izvira iz latinskega *operatio*, kar pomeni delo, aktivnost ali izvajanje naloge. Operacijo najpogosteje in najpreprosteje opredelimo kot »serijo povezanih taktičnih aktivnosti (bitk, bojov in udarov), ki jih izvajajo bojne sile in so koordinirane v času in prostoru za dosego strateških ali operativnih ciljev« (JP 3-0, 2017, GL-12). Vego (2009, str. V-33) dodaja, da operacije izvajajo različne bojne sile enega rodu ali več, izvajajo se zaporedno ali vzporedno, na podlagi enotnega načrta in pod enotnim poveljstvom za dosego operativnega, včasih omejenega strateškega cilja.

Operacije običajno izvajajo združene formacije večjih enot (armade, skupine armad, fronte), v nekaterih razmerah pa tudi manjše sile – skupine brigad ali divizije, če se s takim delovanjem dosegajo operativni cilji (npr. partizanske, osvobodilne vojne, številčno manjše armade ipd.) (VE (6), 1973, str. 454). Ta opredelitev je zanimiva, saj je ena redkih, ki ni definirana strogo s stališča velike vojske in dopušča možnost, da se operacije vodijo tudi z manjšimi enotami, kot so skupine brigad, če le dosegajo operativni cilj, upoštevajo pa tudi drugačno naravo konfliktov (partizanske, osvobodilne vojne, manjše armade).

Po Žabkarju (2003, str. 164) »operacija kot element kampanje poteka na bojevališču (v operacijski coni) kot delu vojskovališča, v njej pa praviloma sodelujejo posamezne armade oziroma jo izjemoma lahko izvajajo posamezni samostojni okrepljeni korpusi. Vsaka armadna operacija je praviloma sestavljena iz več bitk, ki jih izvajajo korpusi iz sestave armade. Bitke korpusov so povezane v skladno celoto z zamislijo poveljnika armade, ki jih kombinira, da bi dosegel cilj armadne operacije.« Definicija je zelo uporabna, ker opredeljuje mesto operacije med kampanjo, ki ji je v hierarhičnem sistemu bojnih delovanj podrejena, in med bitko, ki ji je nadrejena. Opredelitev sil, s katerimi se operacija izvaja, pa je spet zelo visoka.

Operacije so lahko ofenzivne ali defenzivne. Cilj ofenzivnih operacij je lahko popolno ali delno uničenje nasprotnika, defenzivne pa so usmerjene v izčrpavanje nasprotnika in zmanjševanje njegovih sposobnosti za nadaljevanje napada. Operacija se lahko izvaja ob uporabi ene same zvrsti oboroženih sil ali pa je združena (*joint*), lahko je tudi večnacionalna (*combined*), npr.

zavezništvo. Operacije, ki jih izvaja ena zvrst oboroženih sil, so po navadi usmerjene v nevtralizacijo nasprotnikovega ladjevja ali zračnih sil. Glede na vlogo, ki jo zavzemajo znotraj kampanje, so operacije glavne (odločilne) ali podporne (operacije za oblikovanje razmer).

V nekaterih primerih lahko operacija doseže omejen strateški cilj. Običajno je to povezano z naravo cilja oziroma kadar je strateški cilj pretežno nevojaški (diplomatski, ekonomski, psihološki) (Vego, 2009, str. V-34).

Glede velikosti območja (bojevališča) in časa, ki ju operacije obsegajo, so definicije precej neopredeljene (zelo relativne), saj je velikost območja zelo odvisna od mnogih dejavnikov: udejstvovanja sil obeh strani, oblike in značilnosti zemljišča, vremena in podnebja, demografskih, etničnih, prometnih in drugih značilnosti območja. Glede časa, ki ga obsegajo, pa lahko trajajo od nekaj tednov do nekaj mesecev. Trajanje operacije je najbolj odvisno od razmerja sil, stopnje odpora nasprotnika in prostorskih dejavnikov (Vego, 2009, str. V-35, 36). Žabkar pa opredeli čas in območje, ki ju operacija obsega, v povezavi s kampanjo: »V nasprotju s kampanjami, ki trajajo celo poletje, zimo, pomlad ali jesen in potekajo na celotnem kopenskem, pomorskem in zračnem vojskovališču, potekajo operacije na eni do dveh operacijskih smereh in v povprečju trajajo od enega do treh tednov« (Žabkar, 2003, str. 164).

Tako kot za kampanjo velja tudi za operacijo, da poteka v treh glavnih fazah: faza pred bojem, bojno delovanje, faza po izvedenem bojnem delovanju.

2.3 Primerjava značilnosti kampanje in operacije kot oblik bojnega delovanja

V zadnjih podpoglavjih sta opisani dve obliki bojnega delovanja – kampanja in operacija. Razlika med njima je po eni strani velika, po drugi strani pa je skoraj ni. Obe predstavljata večje bojno delovanje, ki lahko predstavlja sklenjeno celoto ali pa le del večje oblike bojnega delovanja. Za obe obliki je značilno, da ju vodi enotno poveljstvo, na podlagi enotnega načrta in da potekata v značilnih treh fazah. To še posebno velja, kadar je bodisi kampanja bodisi operacija samostojna, torej ko se izvaja kot najvišja oblika delovanja v danem

prostoru in ni vpeta v nadrejeno obliko delovanja.⁴ Enako sta obe obliki nujno sestavljeni iz podrejenih oblik delovanj.⁵ Obe obliki lahko obsegata skupno delovanje več držav zaveznic in združeno bojevanje več zvrsti, medtem ko se operacija izvaja tudi ob uporabi samo ene zvrsti oboroženih sil.

Glede na prostor in čas, ki ju kampanja in operacija obsegata, po definicijah ni bistvene razlike, saj sta prostor in čas v tem primeru zelo relativni kategoriji.⁶

Medtem ko operacijo sestavlja serija povezanih taktičnih aktivnosti, ki jih izvajajo bojne sile, pa je kampanja sestavljena iz serije medsebojno povezanih večjih bojnih delovanj (tj. operacij), ki potekajo zaporedno ali vzporedno, v kombinaciji z nevojaškimi sredstvi. Torej, kampanja ne poteka samo na področju bojevanja, temveč obsega tudi nevojaška sredstva, ki so koordinirana z drugimi bojnimi aktivnostmi – bojnim delovanjem.

Bistveno razliko med primerjanima oblikama pa predstavljajo cilji, ki jih dosejata oziroma v katere sta usmerjeni. Tako je kampanja usmerjena v doseganje strateških ciljev, operacija pa dosega operativne cilje in samo v nekaterih primerih tudi omejeno strateške, predvsem kadar je strateški cilj pretežno nevojaške narave.

Kaj predstavlja strateški cilj in kaj operativnega, je prav tako zelo relativno in je vezano na posamezno interpretacijo, po navadi na stališče vpletenih strani v boju. Gre za pomen, ki ga ima neki cilj za posamezno vojskujočo se stran.⁷

⁴ V sistem operacij, kampanjo, sistem kampanj.

⁵ Kampanja iz zaporednih oziroma vzporednih operacij, operacija pa iz nižjih, taktičnih oblik bojnega delovanja, iz bitk in bojev, ki prav tako potekajo zaporedno oziroma vzporedno.

⁶ Edino, kar je na tem področju mogoče z gotovostjo trditi, je, da je kampanja v primerjavi z operacijo (bistveno) večja, torej da obsega večji prostor in traja dalj časa. To velja tudi za uporabljena sredstva in celo velikost enot, ki pri tem sodelujejo. Interpretacije avtorjev so v tem smislu zelo različne in so bile že opisane.

⁷ Tako so za nemško vojsko v kampanji na zahodu 1940 manjše države Beneluksa predstavljale samo vmesne, operativne cilje kampanje, ki so omogočili dosego strateškega cilja (zavzetja zahodne obale Francije s Parizom). Nemška vojska je ozemlje teh držav izkoristila kot obvoz Maginotove linije in si tako zagotovila hiter in slabo branjen prehod za vdor v Francijo. Kar je za Nemce predstavljalo operativni cilj, pa je pomenilo strateški poraz za premagane Nizozemce, Belgijce in Luksemburžane, saj so tako za dobra štiri leta izgubili državo na račun nemškega okupacijskega režima.

Podobno velja tudi glede uporabe oborožitve in posledično uporabe sil na splošno.⁸

3 Analiza vojne za Slovenijo z vidika hierarhije bojnih delovanj

3.1 Analiza ravni ciljev

Za vojaško področje osamosvajanja v Sloveniji je značilno, da je sprva nazadovalo, saj je Slovenija kot republika znotraj Jugoslavije že imela na voljo svojo vojaško organizacijo, ki jo je vzdrževala in financirala ter delno tudi kontrolirala – Teritorialno obrambo (TO). Ko je prišlo do delne razorožitve TO prek takratnega Republiškega štaba Teritorialne obrambe (RŠTO), mimo soglasja slovenskega vodstva in proti volji slovenskega ljudstva, se je izkazalo, da je slovensko vojaško osamosvajanje ogroženo, pokazala pa se je tudi namera takratnega vodstva Jugoslovanske ljudske armade (JLA), da z vojaškimi sredstvi, tudi na račun lastne legitimnosti, prepreči osamosvajanje Slovencev.⁹

Tako je nastopil čas Manevrske strukture narodne zaščite (MSNZ), ki je pomenil alternativo TO v zagotovo najbolj kritičnem trenutku¹⁰ za slovensko osamosvajanje: v trenutku, ko se RS na TO ni mogla zanesti. Projekt MSNZ je imel operativni cilj, saj je pomenil vzpostavitev vojske, lojalne Republiki Sloveniji in z ambicijo, da vojaško zavaruje osamosvojitve. Brez uspešno

⁸ Za neko večjo državo ali oborožene sile velja določeno jedrsko orožje za taktično. Njegova uporaba v majhni državi, kot je Slovenija, pa bi imela strateške posledice. Tako lahko gledamo tudi na konvencionalne sile, pri katerih uporaba manjših taktičnih enot v majhni državi lahko doseže strateške cilje. Če je cilj povezan z vitalnim interesom države, nacije ali neke družbene skupine, potem ta za njih predstavlja strateško kategorijo, saj je od tega odvisno preživetje naštetih subjektov.

⁹ Z drugimi besedami povedano: vodstvo JLA se je odločilo, da bo ukrepalo proti slovenski obrambni zmogljivosti tudi za ceno lastne podobe med Slovenci, kar je pomenilo, da bi osamosvojitvene poskuse Slovencev zagotovo preprečilo s silo. Za Slovence je odvzem orožja pomenil velik korak nazaj v vojaškem osamosvajanju, ne le zaradi odvzetega orožja, kar je bil hud udarec vojaški moči Republike Slovenije (RS), temveč tudi zato, ker je vrh TO – RŠTO – s tem pokazal, da ni lojalen slovenski oblasti niti ni pripravljen zavarovati slovenske osamosvojitve.

¹⁰ Po našem mnenju je bila to najbolj kritična točka v pripravah na oboroženi spopad. TO je bila razorožena in vodena mimo slovenskih vodstvenih struktur, MSNZ pa še v povojih. To je bil zadnji zares ugoden trenutek za obračun s Slovenci, ki pa ga JLA ni izkoristila.

izvedene faze MSNZ in uresničenja njenega cilja ne bi bilo mogoče uresničiti poznejšega strateškega cilja – vojaške osamosvojitve. Do oktobra, ko je MSNZ prenehala obstajati, je krepko narasla, se dodatno oborožila in na novo organizirala, tako da je ob koncu predstavljala upoštevanja vredno oboroženo silo, ki je bila nato vključena v TO. Za to obdobje je značilno, da je predvsem JLA grozila z oboroženo silo, priprave slovenskih obrambnih sil pa so potekale v strogi tajnosti.

Po vključitvi MSNZ v TO so se priprave na oboroženi spopad nadaljevale v podobnem smislu, vendar bolj očitno. TO je od MSNZ prevzela odgovornost za zavarovanje osamosvojitve. Konflikt z JLA se je nadaljeval in dosegel vrelišče z dogodki v Pekrah. Tudi za to obdobje je značilno, da je predvsem JLA grozila z oboroženo silo, vendar so tokrat tudi slovenske obrambne sile že javno kazale svoje zmogljivosti, v Pekrah pa je bilo v konfliktu uporabljeno tudi orožje z obeh strani, takrat le kot resna grožnja.

Po razglasitvi neodvisnosti je JLA v Sloveniji začela vojaško operacijo z omejenimi cilji, kar je bilo največ, kar je v tistem trenutku lahko prikazala kot potrebno in legitimno pred političnim vodstvom SFRJ, republikami in svetom. »Jugoslovanski vojaški vrh je moral prikazati svoj oboroženi poseg kot omejeno akcijo ponovne vzpostavitve zveznega policijskega in carinskega nadzora nad mednarodnimi mejnimi prehodi« (Bebler, 2005, str. 54). Vsekakor pa je bilo to tudi posledica podcenjevanja nasprotnika – slovenskih obrambnih sil, saj je bil vrh JLA prepričan, da bo vojaška operacija, ki so jo načrtovali v Beogradu, dosegla svoj namen in da bodo tako preprečili osamosvojitve Slovenije. Operacija JLA je imela cilj zasesti zunanje meje RS z Italijo, Avstrijo in Madžarsko ter letališča v državi, tako odrezati Slovenijo od zunanjega sveta, potem pa bi obračunali s političnim vodstvom (Analiza bojnega delovanja TO RS, 1991).

Slovenske obrambne sile so bile pripravljene in so v obrambni operaciji v nekaj dneh blokirale nasprotnika na terenu in v vojašnicah, zasedle nekatera skladišča oborožitve in tako povečale svojo bojno moč, nasprotnika na ozemlju RS pa prisilile v pasivnost. Ker so večnacionalne enote pod vplivom usklajenega bojnega, psihološkega in informacijskega delovanja slovenskih obrambnih sil in drugih organov RS hitro razpadle, nepopolnjene in brez ustrezne logistične podpore ujete v vojašnice pa niso imele več vpliva na

nadaljnje dogajanje v Sloveniji. Tako je obrambna operacija slovenskih obrambnih sil dosegla nedvomno nacionalni strateški cilj, za katerega se je pripravljala in tako zavarovala slovensko osamosvojitev.

3.2 Analiza sil in sredstev strani v konfliktu

3.2.1 Sile in sredstva Jugoslovanske ljudske armade

Načrt za vojaško operacijo JLA v Sloveniji »Zavarovanje državne meje« je pripravil Generalštab oboroženih sil (Nanut, 2004, str. 70), torej je nastal na strateški ravni.¹¹ Med osamosvajanjem je ozemlje RS v celoti spadalo pod poveljstvo 5. vojaškega območja (VO), ki je dobilo nalogo, da operativno izvede vojaški poseg v Sloveniji.

Podatki o številu vojakov JLA na slovenskih tleh se od vira do vira nekoliko razlikujejo. Tako Švajncer (1993, str. 22) navaja podatek od 15.000 do 20.000 pripadnikov, takratni RŠTO pa 22.000 (Analiza bojnega delovanja TO RS, 1991, str. 2).

Neposredno (zunaj vojašnic) naj bi v oboroženem spopadu sodelovalo, po različnih ocenah, od 2000 (Bebler, 2005, str. 53–56) do 4000 pripadnikov JLA (Švajncer, 1993, str. 23), 461 zveznih policistov in 270 zveznih carinikov. Poleg tega je v bojih neposredno sodelovalo od 120 do 150 tankov, od 100 do 120 bojnih vozil pehote, oklepnih transporterjev in drugih oklepnih vozil, 15 letal in 20 helikopterjev. V okviru JLA so v operaciji proti Sloveniji delovala poveljstva šestih korpusov, dveh oklepnih, ene mehanizirane, treh motoriziranih, ene planinske in ene letalske brigade. V operaciji na slovenskih tleh so neposredno sodelovali:

- trije oklepni bataljoni z 31 tanki M-84, 10 bojnimi vozili pehote in 250 vojaki;
- štirje oklepni bataljoni z 31 tanki T-55, 12 oklepnimi transporterji in 300 vojaki;

¹¹ Strateško raven odločanja v okviru vodenja in poveljevanja oboroženim silam Jugoslavije je predstavljalo najvišje državno vodstvo, vključno z Generalštabom oboroženih sil. Na strateško-operativni ravni so bila vzpostavljena vojaška območja, na operativni ravni so delovala poveljstva korpusov (Kranjc, 2005, str. 67).

- mehanizirani bataljon z 31 bojnimi vozili pehote in 450 vojaki;
- motorizirani bataljon s 700 vojaki;
- planinski bataljon s 600 vojaki;
- mešani protioklepni divizion s 24 oklepnimi vozili in 200 vojaki;
- lovsko-bombniška eskadrilja z 12 do 15 letali MIG-21, galeb in orel;
- helikopterska eskadrilja z 18 do 20 helikopterji (prav tam).

Takoj po koncu junijskih spopadov je po oceni Janeza Janše (1992, str. 247) na ozemlju RS ostalo še 12.000 pripadnikov JLA, približno 2000 naj bi jih odšlo iz Slovenije organizirano v kolonah, ki jim je bil dovoljen umik, 8000 pa je bilo ujetih ali jih je zbežalo iz RS v lastni organizaciji. Podatki Rdečega križa (RK) Slovenije 17. julija 1991 kažejo, da je imela jugoslovanska stran 37 mrtvih, 163 ranjenih in 3230 ujetih pripadnikov JLA in zvezne milice (Vojna v Sloveniji, 1991, str. 107), podatki RŠTO 27. julija 1991 pa 45 mrtvih, 116 ranjenih, 2643 zajetih, 3090 pripadnikov JLA pa naj bi prebegnilo (Analiza bojnega delovanja TO RS, 1991).

3.2.2 Sile in sredstva slovenskih obrambnih sil

Med pripravami na oboroženi spopad, po razorožitvi TO in do zamenjave načelnika RŠTO sta bili slovenska milica in MSNZ edino, s čimer je v kadrovskem smislu razpolagala slovenska stran. Takratna milica je imela v svoji sestavi 4710 pripadnikov (Čelik, 2004, str. 79). V MSNZ je bilo razporejenih približno 22.000 pripadnikov rezervne sestave TO (Mikulič, 2005, str. 23) in približno 1200 delavcev organov za notranje zadeve, po večini miličnikov (Prebilič, Guštin, 2006, str. 13). Pozneje, v neposrednih pripravah na vojno, po ukinitvi MSNZ in prepodreditvi njenih članov v TO, pa kadrovska situacija ni predstavljala več večje omejitve. V enote TO je bilo na vpoklic razporejenih približno 75.000 rezervistov (Mikulič, 2005, str. 32). »Ozko grlo« pri mobilizaciji enot je predstavljala oborožitev, ki je je po razorožitvi TO s strani JLA močno primanjkovalo.

Maja 1991 je imela TO RS glede na razpoložljivo oborožitev za boj pripravljene vse štabe TO, 85 skupin za oviranje, 92 protioklepnih skupin, 6 bataljonov, 11 odredov velikosti čete, 33 odredov velikosti voda, 142 čet in baterij, 240 vodov

in 59 oddelkov.¹² Stanje oborožitve se je povečalo na 34.000 kosov pehotnega orožja, 1106 kosov protioklepnega orožja za enkratno uporabo, 203 kose orožja za ognjeno podporo, 99 protiletalskih topov, 42 protiletalskih raket in 33.379 kilogramov eksploziva. Slaparjeva (2004, str. 11) ocena je bila, da bi z ustrezno uporabo teh sredstev TO lahko onesposobila 184 tankov ali 368 oklepnih transporterjev.

Tako je bilo na slovenski strani ob začetku vojne, 26. junija 1991, mobiliziranih 16.948 pripadnikov TO, do 5. julija 1991 pa je to število naraslo na 35.299. Številka predstavlja vrh udejstvovanja TO. Do 7. julija 1991 je to število ponovno upadlo na nekaj malega več kot 32.000, do 15. julija 1991 pa na 11.587 pripadnikov TO (Analiza bojnega delovanja TO RS, 1991).

Status oborožitve TO se je med spopadom občutno popravil, saj so bila skladno s predhodnimi načrti (Nabava) zasedena skladišča opreme in oborožitve, tako da bi lahko TO oborožila tudi številčno večje sile. Tako naj bi zaplenjena oborožitev 17. julija 1991 znašala: 10.363 kosov pehotne oborožitve, 2840 kosov protioklepne oborožitve, 38 kosov sistemov protizračne obrambe, 57 oklepnih vozil, 184 motornih vozil, 21 kosov artilerijskega orožja, 231 kosov sredstev zvez, 7 milijonov kosov pehotnega streliva, 200.000 kosov protioklepnega streliva in streliva za protizračno obrambo, 4000 ton minskoeksplozivnih sredstev idr. (Analiza bojnega delovanja TO RS, 1991).

V spopadu je imela slovenska stran 12 mrtvih in 144 ranjenih pripadnikov TO in milice. Spopadi niso prizanesli niti civilistom, saj jih je 16 izgubilo življenje (od tega 10 tujcev), 38 je bilo ranjenih (podatki RKS 17. julija 1991 v *Vojna v Sloveniji*, 1991, str. 107).

Tako MSNZ kot pozneje TO je na strateški ravni vodilo Predsedstvo RS, ki je hkrati po zakonu opravljalo tudi funkcijo vrhovnega poveljnika. Na operativno-strateški ravni pa sta bila do ustanovitve Republiške koordinacijske skupine za vodenje obrambnih sil odgovorna Republiški sekretariat za notranje zadeve (RSNZ) in Republiški sekretariat za ljudsko obrambo (RSLO). Med oboroženim spopadom je Republiška koordinacijska skupina delovala kot štab vrhovnega

¹² O takem stanju je Predsedstvu RS poročal Janez Slapar, načelnik RŠTO, 13. maja 1991 v Poljčah. Sile so bile primerljive s 378 četami ali 94 bataljoni ali 23 brigadami. Poleg tega pa je v obdobju od januarja do maja 1991 bojno usposabljanje opravilo 9426 starešin in pripadnikov enot TO (Slapar, 2004, 11).

poveljnika, ki je vključevala tudi RŠTO kot najvišji vojaškostrokovni organ.¹³ Operativno raven poveljevanja so predstavljali pokrajinski štabi Teritorialne obrambe (PŠTO), občinski štabi Teritorialne obrambe (OŠTO) pa taktično raven (Kranjc, 2005, str. 67–68).

Ukrepi civilne obrambe med spopadi so obsegali postavljanje barikad na smereh napredovanja nasprotnika, odklapanje telekomunikacij, elektrike in vode v vojašnicah in vojaških objektih, usklajevanje z lokalnimi oblastmi, organizacijo prve pomoči in zaščite civilnega prebivalstva med vojaškim delovanjem.¹⁴

Mnoge od omenjenih funkcij obrambnih in civilnih struktur RS so bile na preizkusu že leta 1990, zelo očitno in intenzivno pa maja 1991 med pekrskimi dogodki, uporabljene so bile tudi v obdobju po podpisu Brionske deklaracije pa vse do odhoda JLA iz Slovenije.¹⁵

3.3 Analiza prostora kot dejavnika v konfliktu

Proces osamosvajanja v vseh fazah je obsegal ozemlje celotne Slovenije. Oboroženi spopad je potekal izključno na ozemlju RS, razen nekaj obmejnih kršitev JLA, ko je nekaj granat in nabojev med boji nekontrolirano padlo

¹³ Republiška koordinacijska skupina je usklajevala in vodila aktivnosti več zvrsti obrambnih sil, poleg TO in milice tudi ukrepe in enote civilne obrambe, ki je obsegala civilno zaščito, gospodarsko obrambo, obrambno–zaščitne ukrepe oblasti, neoborožen odpor proti napadalcu in psihološko obrambo.

¹⁴ Kot del civilne obrambe je bilo zelo dejavno in učinkovito psihološko delovanje, ki se je kazalo v delu medijev v obliki informiranja državljanov in pripadnikov obrambnih sil v prizadevanju, da pojasnijo delo slovenske obrambe kot subjekta, ki ima in dela prav, kar je prav gotovo imelo velik učinek na zagotavljanje enotnosti prebivalstva in ugodnega javnega mnenja v Sloveniji, pa tudi v tujini. Druga pomembna funkcija medijev je bilo alarmiranje pred letalskimi napadi in obveščanje o ukrepih zaščite. Tretji, tudi zelo pomemben vidik psihološkega delovanja pa je bilo delovanje na terenu, s katerim so pripadniki obrambnih sil, lokalnih oblasti in civilisti pripadnikom JLA sporočali, da ne delajo prav in da naj zapustijo enote, kar je na narodnostno mešane enote JLA, ki so začele razpadati navznoter, dosegalo v mnogih primerih celo večji učinek od orožja. Šteiner (2004, str. 19) ocenjuje: »Obrambne sile in drugi organi RS so imeli nadzor nad informacijami in komunikacijami. Nadzor nad prostorom, lokalnimi in republiškimi javnimi občili ter drugimi informacijami je pomenil za obrambne sile strateško prednost.«

¹⁵ Vsi ti ukrepi so bili izjemno pomembni in so v sinergiji, skupaj z bojnimi aktivnostmi, dosegali velike učinke pri delovanju obrambnih sil. Za dober učinek sta bili pomembni jasna linija vodenja in poveljevanja in tesna koordinacija vseh sodelujočih subjektov. Republiška koordinacijska skupina je to koordinacijo predstavljala na najvišji ravni, kjer so se aktivnosti medsebojno koordinirale in izmenjevali podatki, ki so bili pomembni za vse obrambne strukture. Delovala je vse do konca oktobra 1991.

na ozemlje Avstrije. Kot del bojevališča pa lahko razumemo tudi ozemlje Republike Hrvaške, ki je bilo uporabljeno kot temeljišče za zbiranje sil in izhodišče nekaterih enot JLA, s katerega so prodrle na ozemlje Slovenije. Sem spada 5. vojaško območje najmanj v tistem delu, s katerega so prihajale enote JLA v Slovenijo. Ne smemo pozabiti niti na letališča, s katerih je Jugoslovansko vojno letalstvo (JVL) neposredno izvajalo napade na cilje v Sloveniji, med drugim tudi z ozemlja Bosne in Hercegovine.¹⁶

V smislu neposrednega bojnega delovanja v oboroženih spopadih junija in julija 1991 v RS in vojaške rabe prostora je mogoče razlikovati te prostorske kategorije, ki so pomembne za analizo:

- vojašnice in vojaški objekti JLA,
- območja in smeri prodorov enot JLA,
- območje državnih meja kot cilj vojaškega delovanja JLA.

Vojašnice in vojaški objekti JLA (letališča, skladišča, vadbišča, učni centri, vojaške ekonomije idr.) so bili razporejeni po celotnem ozemlju RS. To je imelo dva pomembna učinka s stališča izvajanja oboroženega boja. Pomenilo je veliko razpršenost enot in zmogljivosti JLA, kar je neposredno onemogočilo večjo koncentracijo sil za delovanje na odločilnih smereh. Posledično pa je tudi pomenilo, da so bile potrebne precej velike sile TO za blokado teh izoliranih objektov in zavarovanje infrastrukture RS, saj je nevarnost izpadov grozila iz veliko žarišč – vojašnic in drugih objektov. Torej, po eni strani je razpršenost JLA po prostoru od slovenskih obrambnih sil zahtevala velike sile za kontrolo in izvedbo blokad, po drugi strani pa je omogočala izolacijo sil v vojašnicah, kar so slovenske obrambne sile tudi s pridom izkoriščale, učinek pa še pomnožile z odklapanjem in blokiranjem vitalnih povezav vojaških objektov s svetom (zveze, oskrbne poti, odklop vode in elektrike). Tako je bila že kmalu po začetku spopadov velika večina enot JLA na ozemlju RS blokiranih v vojašnicah, brez elektrike, vode, hrane, rezervnih delov, pogosto pa tudi brez zveze z nadrejenimi.¹⁷ Po drugi strani pa je logistična oskrba enot TO potekala

¹⁶ Pri tem smo namenoma zanemarili ozemlja zunaj bojevališča, od koder so tik pred oboroženim spopadom ali med njim prišle enote specialnih sil (Niš), enote izvidnikov in vojaške policije ter zamenjanih starešin, ki so prišli iz najrazličnejših delov SFRJ, da ne omenjamo dejstva, da so operacijo na strateški ravni zasnovali in posredno vodili na Generalštabu oboroženih sil v Beogradu.

¹⁷ Tako stanje je katastrofalno vplivalo na večnacionalne enote, zaprte v vojašnicah, ki so se pod pritiskom izolacije in pomanjkanja začele razkrajati, pripadniki pa množično bežati iz njih.

nemoteno. Poleg tega je razpršenost skladišč enotam TO omogočala njihovo zavzetje brez večjega tveganja, da bi posredovale enote zunaj teh objektov.

Oklepno-mehanizirane enote JLA so prodirale s sedmih smeri,¹⁸ predvsem po glavnih prometnicah iz vojašnic ter vojaških objektov na ozemlju RS in z ozemlja Republike Hrvaške, da bi zavzele zahodno državno mejo in letališče Brnik. Enote, ki so prodirale po komunikacijah, so bile po večini sestave oklepno-mehaniziranih vodov in čet, redkeje bataljonov¹⁹ (Nanut, 2005, str. 83).

Zelo podobno je prostorski dejavnik vplival tudi na obmejnem območju. Enote JLA, ki so zasedle mejne prehode, so se kmalu znašle v obkolitvi, brez možnosti oskrbe, enako velja za obmejne stražnice. Če pa so te enote delovale zunaj obmejnih stražnic, pa jih je čakala podobna usoda kot kolone JLA.

Slovenske obrambne sile so si z uspešnimi blokadami vojašnic, obmejnih stražnic in oklepnih kolon zagotovile prednost neoviranih notranjih smeri, kar jim je prineslo bistveno taktično prednost.

3.4 Analiza časa kot dejavnika v konfliktu

Časovni okvir vojne za Slovenijo si različni avtorji različno razlagajo. Tako je splošno sprejeto mnenje, da gre za »desetdnevno vojno«, kar drži le, če vojaški spopad omejimo na obdobje odkritih oboroženih spopadov. Tu torej ne upoštevamo obdobja napetosti, ki se je v Sloveniji različno intenzivno in očitno kazalo v konfliktu med JLA in Slovenijo ali njenim vodstvom pred t. i. desetdnevno vojno in po njej.

¹⁸ Varaždin–Ormož–Gornja Radgona; Maribor–Šentilj; Maribor–Dravograd; Karlovec–Ljubljana–Jesenice; Vrhnika–Brnik; Postojna–Ajdovščina–Nova Gorica; Ilirska Bistrica–Kozina–Sežana (Nanut, 2005, str. 84).

¹⁹ Šlo je torej za relativno majhne taktične enote, ki so bile razdrobljene na velikem območju, z zelo velikimi medprostori med enotami, ki niso omogočali sobojevanja enot, niti najnujnejše pomoči na smereh, kjer bi bilo treba. Enote so izvajale prodor skoraj brez izvidniških enot v predpolju in brez bočnega zavarovanja, kar je slovenskim obrambnim silam na razgibanem zemljišču, kot je ozemlje RS, omogočalo učinkovito zasedno delovanje in doseganje presenečenja, bodisi pri izbiri mest za blokade in obrambo bodisi pri uvajanju novih enot na območja bojev, ter prikrit premik enot in razpored sil, kar so tudi s pridom izkoriščale.

Nekateri avtorji na oboroženi spopad v Sloveniji gledajo širše. »Vojna v Sloveniji se ni začela 27. junija 1991 in se ni končala 4. julija 1991. Začela se je veliko prej in še nihče ne ve, kdaj se bo končala,« so zapisali v publikaciji *Vojna v Sloveniji* (1991, str. 8), ki je izšla avgusta 1991. To nakazuje na negotove razmere, v katerih se je Slovenija znašla v tistem obdobju tako pred oboroženimi spopadi kot tudi neposredno po njih. Tudi Krkovič (Rajk, 2011, str. 42) meni, da se je vojna začela ob poskusu razorožitve TO maja 1990, ki po njegovem predstavlja prvo resno grožnjo JLA, končala pa naj bi se z odhodom zadnjega vojaka iz Slovenije 25. oktobra 1991.

Če si pogledamo definicijo konflikta,²⁰ si lažje predstavljamo značilnosti tistega obdobja. V obdobju, ki bi ga lahko opredelili kot obdobje priprav na oboroženi spopad, se je dogajalo prav to. RS in njeno politično vodstvo sta izražala osamosvojitvene težnje in izvajala osamosvojitvene ukrepe, ki niso bili po volji JLA, ki je s tem izgubljala domovino in razlog za obstoj.²¹ Če si pogledamo še naslednjo definicijo, dobimo kar pravo sliko. »Konflikti nizke in srednje intenzivnosti so omejeni politično-vojaški posegi, s katerimi se želi doseči politični, ekonomski, socialni ali psihološki cilj, praviloma na geografsko omejenem prostoru in z omejeno uporabo oboroženih sil. Vojskovanje ni glavni instrument za doseganje strateških ciljev.« (Vojaška doktrina, 2006, str. 9.) Torej v Sloveniji pred eskalacijo konflikta v oboroženi spopad lahko govorimo o konfliktu nizke intenzivnosti. Za preučevano obdobje je značilno, da JLA deluje kot vojaški in politični subjekt, ki grozi RS z vojaško silo in jo v omejenih posegih tudi uporabi (Pekre, zavzetje RŠTO), da bi najprej dosegla politične cilje (odstop slovenske politike od osamosvajanja), posredno pa tudi vse druge. Vse skupaj se dogaja na omejenem prostoru RS in 5. vojaškem območju, vojskovanje v tem obdobju (še) ni glavni instrument za doseganje ciljev.

Z vojaškega vidika osamosvajanja Slovenije lahko prepoznamo več zaporednih obdobj ali faz različne intenzivnosti konfliktov:

²⁰ »Konflikt je situacija, v kateri sta pogosto prisotna nasilje ali grožnja z nasiljem. Je posledica nasprotovanja ali prekrivanja interesov, povezanih z nacionalnimi vrednotami, materialnimi viri ali s prerazporeditvijo politične in druge moči.« (Vojaška doktrina, 2006, str. 9.)

²¹ V resnici je RS z osamosvojitvijo ogrožala vitalni interes JLA, zato je prihajalo do konfliktov – grožnja z nasiljem je bila stalnica.

1. Faza konflikta nizke intenzivnosti, od 15. maja do 4. oktobra 1990: prvo obdobje priprav na vojno med izdajo ukaza za razorožitev TO in sprejetjem ustavnega zakona na področju obrambe, s čimer je pristojnost nad TO prešla na predsedstvo republike.
2. Faza konflikta nizke intenzivnosti, od 4. oktobra 1990 do 26. junija 1991: drugo obdobje priprav na vojno med zasedbo RŠTO in začetkom oboroženih spopadov.
3. Faza eskalacije konflikta v oboroženi spopad, od 26. junija do 7. julija 1991.
4. Faza konflikta nizke intenzivnosti, od 7. julija do 26. oktobra 1991. Obdobje med podpisom Brionske deklaracije in odhodom zadnjega vojaka JLA iz Slovenije.

Vojaške priprave na vojno so se za Slovenijo začele v zelo negotovih okoliščinah, ko je bila TO v veliki meri razorožena. Obdobje MSNZ, ki je temu sledilo, je predstavljalo zelo posebno obdobje v obrambnih pripravah na vojno, saj so se vse aktivnosti dogajale prikrito, podtalno. Orožje se je pridobivalo praktično z vsemi sredstvi in razdeljevalo po celotni državi v skrivna skladišča, daleč od oči javnosti in JLA ter jugoslovanskih tajnih služb. Aktivnosti so potekale ponoči, disperzijo oborožitve po Sloveniji je zavarovala specialna enota milice z oboroženim spremstvom, vsi sodelujoči v MSNZ so bili zaradi lastne varnosti oboroženi. V to obdobje spadajo tudi prvi obrambni načrti za primer posredovanja JLA. Na to obdobje priprav na vojaško osamosvojitve Slovenije lahko prav gotovo gledamo kot na samostojno fazo, saj ima povsem svoje značilnosti.²²

Naslednja faza priprav na vojno je potekala pod RŠTO, ki ga je vodil takratni major Janez Slapar pod okriljem RSLO. Značilnost tega obdobja je, da je del priprav v nasprotju s prejšnjim potekal manifestno, na očeh javnosti, saj je bilo treba javnost seznaniti z obrambnim prizadevanjem RS in ji še pred plebiscitom pokazati, da Slovenija misli resno z osamosvojitvijo in da pripravlja tudi svoje obrambne sile za najslabši mogoči scenarij – spopad z JLA. V tem duhu se je torej tudi 17. decembra 1990 postrojila 30. razvojna skupina. Naslednja

²² Ta je trajala od 15. maja, ko je bil izdan ukaz za razorožitev TO, do 4. oktobra 1990, ko je bila MSNZ kot taka razpuščena, posamezniki, enote in oborožitev pa vključeni v TO. Takrat se je začela nova faza, ki je trajala vse do razglasitve neodvisnosti in začetka oboroženih spopadov v Sloveniji.

značilnost je intenzivno usposabljanje in preverjanje usposobljenosti štabov in enot TO (štabna vaja Kobra 91, Premik 91), pri čemer so poleg preverjanja pripravljenosti štabov in enot preverili in demonstrirali tudi delovanje enot TO zunaj območja pokrajine, torej pripravljenost za manevrsko bojevanje. Vsi ti dogodki so bili izdatno medijsko podprti in odmevni. To se je dogajalo ob stalni grožnji, da bo JLA vojaško posredovala. Dinamiko tistega časa najbolj iluzorno prikaže izjava Janeza Slaparja (2004, str. 13): »/.../ hkrati smo zaradi groženj takratne JLA izvajali ukrepe, ki spadajo v področje bojnih aktivnosti.«

Čeprav se je pozneje izkazalo, da so se oboroženi spopadi končali s podpisom Brionske deklaracije, 7. julija, pa takrat to ni bilo samoumevno. Pritiski vodstva JLA so se še stopnjevali, zgodilo se je tudi nekaj incidentov, ki so se dogajali po podpisu Brionske deklaracije do odhoda JLA iz Slovenije, psihološko delovanje obeh strani se je nadaljevalo, enako tudi obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti. Nadaljevale so se aktivnosti slovenskih obrambnih sil²³ na področju zavarovanja infrastrukture in pomembnih objektov, kar vse kaže na negotove, nikakor pa običajne razmere stanja miru, ki ga takrat še ni bilo pričakovati. Povečana negotovost je bila še posebno intenzivna do septembra 1991, ko se je po nekaterih ocenah pričakovalo novo posredovanje JLA (Vojna v Sloveniji, 1991, str. 123). Takrat so se že razmahnili tudi oboroženi spopadi na Hrvaškem in nova agresija na Slovenijo je postala manj verjetna. Kljub temu pa so se nadaljevali ukrepi zavarovanja in spremljanja JLA vse do njenega odhoda iz Slovenije. To »povojno« obdobje ponovno predstavlja fazo zase v prizadevanjih za vojaško osamosvojitve Slovenije.

4 Sklep

Najprej pogledjmo primer vojne za Slovenijo 1991 z vidika operacije, ki je »serija povezanih taktičnih aktivnosti (bitk, bojov, udarov), ki jih izvajajo bojne sile in so koordinirane v času in prostoru za dosego strateških ali operativnih ciljev« (JP 3-0, 2017, GL-12). V oboroženem spopadu v Sloveniji je prepoznati serijo taktičnih aktivnosti do ravni bojov, ki so jih izvajale bojne sile: TO in milica.

²³ TO je bila še vedno v stanju mobilizacije, čeprav se je številčno precej zmanjšala, na pomembnih komunikacijah so bile ob njih pripravljene barikade, demobilizirane enote TO pa pripravljene na vpoklic.

Operacije se »izvajajo na osnovi enotnega načrta in pod enotnim poveljstvom za dosego operativnega, včasih omejenega strateškega cilja« (Vego, 2009, str. V-33). V našem primeru se je obrambna operacija izvajala na podlagi načrtov, ki jih je RŠTO pripravil v obdobju pred spopadom (načrti Kamen, Nabava, Plebiscit in Ščit, itd.) in pod enotnim poveljstvom s Predsedstvom RS na strateški, Republiško koordinacijsko skupino na strateško-operativni ravni in pokrajinskimi štabi TO na operativni ravni, operacija pa je zagotovo dosegla strateški cilj.

Glede obsega operacije v času in prostoru ter z vidika sodelujočih sil »poteka operacija na bojevališču (v operacijski coni) kot delu vojskovališča, v njej pa praviloma sodelujejo posamezne armade, oziroma jo izjemoma lahko izvajajo posamezni samostojni okrepljeni korpusi²⁴ /.../, operacije potekajo na eni do dveh operacijskih smereh in v povprečju trajajo od enega do treh tednov« (Žabkar, 2003, str. 164). Glede dejavnikov prostora, časa in sodelujočih sil smo že v poglavju o teoretičnih izhodiščih povedali, da gre za relativne dejavnike, ki so v primerjavi z ravno ciljev drugotnega pomena. Tako v našem primeru prostor operacije v grobem predstavlja celotno ozemlje RS, z delom ozemlja RH (del 5. vojaškega območja), na katerem so se oblikovale in od koder so se odpravile na nalogo oklepne kolone JLA, ter letališča, od koder so vzletela letala JVL v podporo silam JLA v Sloveniji. Operacija je trajala od 15. maja 1990 do 25. oktobra 1991, kar znaša nekoliko več kot leto in pol.²⁵ Sodelujoče slovenske obrambne sile so številčno sicer na ravni, primerljivi s korpusom (TO 35.000, milica 4000), v operativnem smislu pa so organizirane v manjše taktične enote ravni, primerljive s samostojnimi bataljoni. Zaradi pravilno uporabljene taktike, prilagojene oceni delovanja tedanjega nasprotnika in tedanjih razmer: tehnično močnejšemu in bolj gibljivemu nasprotniku, ob izkoriščanju poznavanja terena, podpori domačega prebivalstva itn. uporabljajo t. i. partizanski način bojevanja, za katerega so kot TO in milica tudi namenjene in po takratni doktrini splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite (SLO in DS) tudi usposobljene.

²⁴ »V določenih pogojih pa tudi manjše sile – skupine brigad ali divizije, če se s takšnim delovanjem dosega operativni cilji (npr. partizanske, osvobodilne vojne, številčno manjše armade ipd.)« (VE (6), 1973, str. 454).

²⁵ Za operacijo velja, da poteka v treh glavnih fazah: faza pred bojem, bojno delovanje, faza po izvedenem bojnem delovanju, kar v našem primeru obsega obdobje od izdaje ukaza o razorožitvi do odhoda zadnjega vojaka JLA iz Slovenije.

Če pogledamo na vojno za Slovenijo kot na operacijo, ugotovimo, da ta predstavlja posebnost. V smislu prostora in časa naš primer ne predstavlja tako male operacije, saj kapaciteta prostora omogoča uporabo več operativnih smeri, čas pa presega obdobje leta in pol, kar za operacijo ni malo. Glede sodelujočih sil gre v primerjavi z zgodovinskimi primeri, npr. iz druge svetovne vojne, za manjšo operacijo, ki pa je kljub vsemu mobilizirala vse razpoložljive zmogljivosti takratne slovenske družbe (vojaške, zaščitne, varnostne, gospodarske, politične in druge). Značilnost, ki bistveno odstopa od teorije, pa je predvsem to, da je dosegla strateški cilj. Po sodobnih opredelitvah operacije dosegajo operativne cilje in le izjemoma omejene strateške cilje. »V določenih primerih lahko operacija doseže omejen strateški cilj. Običajno je to povezano z naravo cilja, oziroma kadar je strateški cilj pretežno nevojaški (diplomatski, ekonomski, psihološki).« (Vego, 2009, str. V-34.) V vojni za Slovenijo to ne drži. Res je, da je bil oboroženi spopad glede razsežnosti omejen, ker je z omejenimi sredstvi in omejenimi cilji nastopal nasprotnik, vendar pa to ne drži za cilj slovenskih obrambnih sil, ki je bil dosežen na vojaški strateški ravni in je hkrati predstavljal tudi nacionalni strateški cilj. Zato si pogledjmo še drugo varianto: vojno za Slovenijo kot kampanjo.

»Kampanja je serija medsebojno povezanih operacij, usmerjenih v doseganje strateških ali operativnih ciljev v danem času in prostoru« (JP 5.0, 2017, GL-6). Oboroženi spopad, v bojnem delovanju najbolj intenzivna faza vojne za Slovenijo, vsekakor pomeni operacijo, izpolnjuje tudi merilo doseganja strateških ciljev, kar je bilo že pojasnjeno. Obdobje priprav v vojni za Slovenijo ima sicer nekaj značilnosti operacije, vendar ga težko označimo za klasično operacijo, saj manjka element bojnega delovanja, čeprav so slovenske obrambne sile v tistem času izvajale nekatere aktivnosti, ki so temu zelo blizu, kot so bojno zavarovanje, zavajanje nasprotnika, informacijska in psihološka dejavnost, obveščevalna in protiobveščevalna dejavnost. Obdobje ali faza priprav na vojno zasleduje operativni cilj vzpostavitve oboroženih sil naroda (tako kadrovske kot tudi materialno), ki bodo lahko v poznejši fazi uresničile strateški cilj in ubranile državo pred posegom iz tujine. Pri tem se poslužuje tudi nezakonitih, a legitimnih sredstev, kot je odtujevanje oborožitve iz skladišč JLA. Poleg tega aktivnost poteka na celotnem ozemlju RS in širše ter v svojo dejavnost vključuje celotne oborožene sile RS. Aktivnosti se izvajajo pod enotnim poveljstvom in na podlagi enotnega načrta.

Za kampanjo je značilno tudi to, da gre za serijo medsebojno povezanih večjih bojnih delovanj, ki potekajo zaporedno ali vzporedno, »v kombinaciji z nevojaškimi sredstvi. /.../ Kampanja se izvaja ob uporabi dveh ali več zvrsti oboroženih sil« (Vego, 2009, str. V-6). V našem primeru je več kot očitno zastopana uporaba nevojaških sredstev, ki so predstavljala učinkovito orožje v boju proti JLA, kar smo že omenili, slovenske obrambne sile pa zaradi omejenih zmogljivosti niso mogle uporabiti več zvrsti oboroženih sil, so pa uporabile vse, kar je bilo v danem trenutku na voljo in bilo smiselno, kar smo tudi že poudarili.

Ogrodje kampanje je značilno sestavljeno iz treh glavnih faz: faza pred začetkom sovražnosti, faza sovražnosti in faza po sovražnostih, čemur v celoti ustreza tudi potek dogodkov v preučevanem primeru.

Trajanje kampanje je odvisno od veliko dejavnikov, na splošno pa nanjo najbolj vplivajo velikost in kompleksnost strateškega cilja, dejavniki oboroženega boja – prostor, čas, sodelujoče sile in nasprotnikova volja do boja (Vego, 2009, str. V-8). V svojem bistvu je to zelo relativen dejavnik, ki ga naš proučevani primer po večini izpolnjuje. Ponovno je opaziti odstopanje pri sodelujočih silah, saj so po nekaterih definicijah »enote, ki praviloma izvajajo kampanjo, skupine armad in bojne flote« (Žabkar, 2003, str. 163), kar je za zmogljivosti države, kot je Slovenija, nedosegljivo. »/.../ trajajo lahko nekaj tednov in mesecev, včasih ves letni čas, lahko pa tudi več letnih obdobj« (prav tam). Tudi tu naš primer dosega merila definicije.

Kot je razvidno iz dosedanje analize vojne za Slovenijo z vidika oblik bojnega delovanja, imata nekatere pomanjkljivosti tako opredelitev za operacijo kot tudi za kampanjo. Naš primer ne spada v nobeno od teh kategorij v celoti, čeprav je bistveno bližje kampanji. Zato je za to obravnavo zelo koristna ta definicija. V nasprotju s »klasično« kampanjo Vego opredeli tudi kampanjo, ki poteka v konfliktih nizke intenzivnosti. Taka kampanja je »bolj kot iz operacij sestavljena iz serije povezanih večjih in manjših taktičnih delovanj, usklajenih v času in prostoru z namenom doseganja strateškega cilja ali strateškega cilja vojskovališča. V kampanjah, ki potekajo v konfliktih nizke intenzivnosti, se lahko uporablja pretežno nevojaška sredstva, medtem ko so vojaška sredstva uporabljena predvsem kot podpora le-tem« (Vego, 2009, str. V-6–8). Zdi se, da

je ta definicija še najbližja temu, kar je Slovence z vojaškega vidika popeljalo v samostojnost.

Iz analize vojne za Slovenijo kot oboroženega spopada, kakor smo jo predstavili v prejšnjem poglavju, je jasno, da je imel vojaški konflikt v Sloveniji v velikem obsegu značilnosti konflikta nizke intenzivnosti, kar je značilno za obdobji pred oboroženimi spopadi in po njih, v pripravah obeh strani na oboroženi boj in v njegovi zaključni fazi. Za ta obdobja je značilna tudi uporaba pretežno nevojaških sredstev obeh strani v konfliktu,²⁶ občasno pa tudi vojaških sredstev, vendar v zelo omejenem obsegu (odvzem oborožitve TO, ugrabitev poveljnika PŠTO med pekrskimi dogodki, obkolitev učnega centra, zasedba RŠTO).

Če je za obdobja pred oboroženimi spopadi in po njih značilno, da so se kazala kot konflikt nizke intenzivnosti, pa je v fazi oboroženega spopada močno narasel pomen bojnega delovanja, zaradi česar to obdobje predstavlja operacijo znotraj kampanje, ki je dosegla tudi strateški cilj – obrambo osamosvojitve pred napadalcem.

Vojna za Slovenijo je torej potekala kot vojaška kampanja, ki je bila sestavljena iz štirih zaporednih faz. Oboroženi spopad predstavlja le eno od njih – obrambno operacijo. Potekala je na celotnem prostoru Republike Slovenije od 15. maja 1990 do 25. oktobra 1991 in mobilizirala vse sile, ki jih je takratna republika premogla. Skupaj z bojevanjem kot najradikalnejšo obliko oboroženega boja je kampanja obsegala tudi uporabo mnogih nevojaških sredstev, ki so bila branilcu na voljo. Kampanja, ki jo je vodil najvišji politični in vojaški vrh države, je dosegla nacionalni strateški cilj.

²⁶ Političnih, diplomatskih, pravnih, gospodarskih idr. Poleg teh pa so pomembni tudi uporaba medijev, civilnozaščitni ukrepi, ukrepi civilne obrambe (odklop telekomunikacij, elektrike in vode vojašnicam), spontani upor in demonstracije državljanov zaradi pekrskih dogodkov ali zavzetja RŠTO.

5 Literatura in viri

1. *Analiza bojnega delovanja TO R Slovenije v času od 26. 6. 1991 do 17. 7. 1991.* RŠTO, št. SZ 804-03/484, z dne 25. 7. 1991.
2. Bebler, Anton. O vojaškopoličnih vidikih osamosvojitve Slovenije. V A. Bebler in drugi, ur. *Sodobno vojaštvo in družba*. Knjižna zbirka Varnostne študije. Ljubljana: FDV, 2005, str. 45–58.
3. Čelik, Pavle, 2004. Postopki in metode delovanja milice med osamosvojitveno vojno. V K. Nanut in drugi, ur. *Vojaška zgodovina*. Št. 1/04 (7). Vojna za Slovenijo 1991 (Simpozij, 26. in 27. november 2002, 1. del). Ljubljana: GŠSV, Vojaški muzej, str. 73–84.
4. Janša, Janez. *Premiki*. Nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992. Ljubljana: Mladinska knjiga.
5. *Joint Operation Planning*, 2017. Joint Publication 5-0, US Department of Defence.
6. *Joint Operations*, 2017. Joint Publication 3-0, US Department of Defence.
7. Kranjc, Viktor, 2005. Organizacija in značilnosti vodenja in poveljevanja v osamosvajanju Slovenije 1990/91. V K. Nanut in drugi, ur. *Vojaška zgodovina*. Št. 1/05 (9). Vojna za Slovenijo 1991 (Simpozij, 26. in 27. november 2002, 3. del). Ljubljana: GŠSV, Vojaški muzej, str. 48–76.
8. Mikulič, Albin, 2005. *Uporniki z razlogom*. Ljubljana: PDRIU.
9. Nanut, Karlo. 2004. Vzroki poraza JLA v Sloveniji leta 1991. V K. Nanut in drugi, ur. *Vojaška zgodovina*. Št. 2/04 (8). Vojna za Slovenijo 1991 (Simpozij, 26. in 27. november 2002, 2. del). Ljubljana: GŠSV, Vojaški muzej, str. 59–102.
10. Nanut, Karlo. 2005. Uporaba in delovanje oklepno-mehaniziranih enot JLA. V K. Nanut in drugi, ur. *Vojaška zgodovina*. Št. 1/05 (9). Vojna za Slovenijo 1991 (Simpozij, 26. in 27. november 2002, 3. del). Ljubljana: GŠSV, Vojaški muzej, str. 77–99.
11. Prebilič, Vladimir, in Guštin, Damijan, 2006. *Boj na Holmcu, 27.–28. junij 1991 in Koroška v vojni za obrambo neodvisnosti Republike Slovenije*, Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.

12. Rajk, Matej, 2011. *Vojna ali oboroženi spopad: Slovenija 1991*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
13. Slapar, Janez, 2004. Priprave Teritorialne obrambe od oktobra 1990 do napada. V K. Nanut in drugi, ur. *Vojaška zgodovina*. Št. 2/04 (8). Vojna za Slovenijo 1991 (Simpozij, 26. in 27. november 2002, 2. del). Ljubljana: GŠSV, Vojaški muzej, str. 4–13.
14. Šteiner, Alojz, 2004. Slovenske obrambne sile in glavne značilnosti v slovenski osamosvojitveni vojni. V K. Nanut in drugi, ur. *Vojaška zgodovina*. Št. 2/04 (8). Vojna za Slovenijo 1991 (Simpozij, 26. in 27. november 2002, 2. del). Ljubljana: GŠSV, Vojaški muzej, str. 14–31.
15. Švajncar, Janez, 1993. *Obranili domovino. Teritorialna obramba Republike Slovenije v Vojni za svobodno in samostojno Slovenijo 1991*. Ljubljana: Viharnik.
16. Vego, N. Milan, 2009. *Joint Operational Warfare. Theory and Practice*. U. S. Naval War College.
17. *Vojaška doktrina*, 2006. Ljubljana: PDRIU.
18. *Vojna enciklopedija*, 1973, 6. zvezek. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
19. *Vojna v Sloveniji: Od napadov na JLA do zmage nad JA. 1991*. Ljubljana: Mednarodno tiskovno središče.
20. Žabkar, Anton. 2003. *Marsova dediščina*. 1. knjiga. Temelji vojaških ved. Ljubljana: FDV.

6 Seznam kratic

JLA	Jugoslovanska ljudska armada
JVL	Jugoslovansko vojno letalstvo
MSNZ	Manevrska struktura narodne zaščite
OŠTO	občinski štab za Teritorialno obrambo
PŠTO	pokrajinski štab za Teritorialno obrambo
RH	Republika Hrvaška
RK	Rdeči križ
RS	Republika Slovenija
RSLO	Republiški sekretariat za ljudsko obrambo

RSNZ	Republiški sekretariat za notranje zadeve
RŠTO	Republiški štab za Teritorialno obrambo
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SLO in DS	splošna ljudska obramba in družbena samozaščita
TO	Teritorialna obramba
VO	vojaško območje

Oprema pehotnega vojaka SV: stanje in perspektiva

Equipment of Infantrymen of the Slovenian Armed Forces: Status and Perspective

Povzetek

Konec hladne vojne je zaznamoval prehod z velikih armad na manjše, visoko premične in tehnološko napredne vojske. Vojak ni več zgolj posameznik v enoti, temveč je postal sistem, ki vsebuje veliko podsistemov, s katerimi izvaja bojevanje. Med temi sta zlasti pomembna osebna oprema za nošenje in osebna oprema za bivanje na terenu, ki skupaj tvorita celoto vojakove opreme za uspešno in učinkovito bojno delovanje ter preživetje na bojišču. Osebna oprema za nošenje vojaku služi kot platforma, v kateri se bojuje in na kateri ima vse svoje pripomočke za izvajanje boja, hkrati pa ga ščiti pred nasprotnikovimi ubojnimi izstrelki ter njihovimi drobci. Če je osebna oprema za nošenje podsistem za izvajanje bojevanja, potem je osebna oprema za bivanje na terenu podsistem za preživetje vojaka na bojišču. S to opremo je vojak zaščiten pred okoljskimi dejavniki, ki nanj vplivajo med njegovim počitkom. Neustrezna, nefunkcionalna in neakovostna oprema za bivanje na terenu vojaka psihofizično izčrpava, kar se lahko neposredno odraža v tveganjih pri izvrševanju njegovih nalog in izvajanju bojevanja. V nalogi analiziramo ustreznost opreme za nošenje in opreme za bivanje na terenu na primeru slovenskega pehotnega vojaka, ugotavljamo njene prednosti in slabosti ter na podlagi raziskanega predlagamo nabor ukrepov, ki bi jih bilo smiselno upoštevati v SV. Pri tem pa še vedno ostaja odprto politično in družbeno vprašanje o vlogi slovenskega pehotnega vojaka v prihodnosti in s tem povezane dileme o tem, kakšna sploh naj bi bila zanj najboljša oprema.

Ključne besede: *oprema, jopič, zaščita, osebna oprema, sistem.*

Abstract

The end of the Cold War marked a transition from large armies to small, highly mobile and technologically advanced armed forces. Soldiers are no longer just individuals in a unit, but have become a system carrying many subsystems with which they engage in warfare. Among these subsystems, personal carrying equipment and personal camping equipment are especially important, as together they form the whole of the soldiers' equipment for the successful and effective conduct of combat operations and survival in the battlefield. Personal carrying equipment serves as a platform on which soldiers fight and where they keep all their weapons and means of combat, and which simultaneously protects them against enemy ordnance and fragments. While personal carrying equipment is a subsystem for conducting combat operations, personal camping equipment is a subsystem for the survival of soldiers in the field. This equipment protects soldiers against the environmental elements that affect them during their rest. Inadequate, dysfunctional or low-quality field equipment exhausts soldiers, which can be directly reflected in risks during the performance of their duties and conduct of battle. This article analyzes the adequacy of the carrying equipment and camping equipment of Slovenian infantrymen, identifies their advantages and disadvantages, and, on the basis of research, suggests a set of measures that should be implemented by the Slovenian Armed Forces. However, a political and social question still remains open on the role of Slovenian infantrymen in the future, and related dilemmas about which equipment would actually be best for them.

Key words: *equipment, vest, protection, personal equipment, system.*

1 Uvod

Osebna oprema za nošenje (OON) in osebna oprema za bivanje na terenu (OBT) sta se v SV začeli razvijati in izdelovati desetletje po njeni ustanovitvi, operativni sta postali leta 2003. S tem je bil storjen velik korak naprej, pehotni vojak SV pa je dobil kvalitetnejšo bojno opremo, ki je bila zasnovana na modularnem načelu. Bojno opremo se je lahko sestavljalo glede na nalogo oziroma poslanstvo ter glede na zvrst enote. Zaradi sistema pritrjevanja so

lahko vojaki različnih rodov oblikovali svoj »osebni bojni komplet«, poleg tega pa na sistem pritrdili tudi svojo specialistično opremo.

V letih uporabe se je oprema obrabila in postala zastarela, predvsem taktični fragmentacijski jopič TFJ 21, ki je imel omejeno življenjsko dobo. Zaradi tega smo v SV v letu 2014 dobili nov neprebojni jopič, in sicer taktični zaščitni jopič A 02 s pripadajočimi torbicami. Jopič pehotnemu vojaku SV daje visoko zaščito pred vsemi izstrelki iz pehotne oborožitve. Ne glede na to je od uvedbe v operativno uporabo pa do opremljenosti vseh pripadnikov minilo skoraj tri leta, kar je kar tretjina življenjske dobe artikla.

V sodobnih vojskah je pehotni vojak integriran del celotnega sistema bojevanja in za svoje delovanje uporablja vsa razpoložljiva sredstva oboroženih sil. O pehotnem vojaku lahko govorimo enako kot o tanku: ima ognjeno moč, zaščito in premičnost, vsi trije dejavniki pa morajo biti medsebojno uravnoteženi. Pri svojem delovanju pehotni vojak »uporablja« vse rodove in službe oboroženih sil: na bojišču je povezan z letalstvom, artilerijo, mornarico, oklepnimi in RKB-enotami. Vsi ti rodovi in službe ga podpirajo pri njegovem cilju, ki je hkrati tudi cilj združenih vojaških operacij. Kot je bila velik preskok bliskovita vojna konec tridesetih let 20. stoletja, tako mora biti zdaj velik preskok v dojemanju vojaka kot sistema in osrednje točke na bojišču. Brez ustrezno opremljenega pehotnega vojaka oziroma škornja na bojišču še ni bila dobljena nobena vojna v zgodovini. Tudi SV kot del evro-atlantskega zavezništva mora slediti razvoju osebne opreme slovenskega pehotnega vojaka in mu tako omogočiti povezljivost in delovanje v vseh bojnih razmerah.

Skladno z navedenimi uvodnimi izhodišči v prispevku raziskujemo aktualno osebno opremo slovenskega pehotnega vojaka s poudarkom na OON in OBT. Poglobljena analiza različnih delov osebne opreme vojaka in opreme za bivanje na terenu poleg splošnih lastnosti prispeva tudi k boljšemu (enotnemu) razumevanju pomena opremljanja pehotnega vojaka v SV. Izkušnje pri opremljanju pehotnega vojaka, ki jih, kot je razvidno iz prispevka, v kratki zgodovini obstoja SV ni bilo malo, bi nas morale v prihodnosti voditi k preudarnejšemu odločanju o nakupih te opreme. S tem bi se med drugim lahko izognili marsikateremu dolgotrajnemu in največkrat stroškovno negospodarnemu preizkušanju ter razvoju nove (ali celo lastne) opreme. V tem smislu so v prispevek vključene tudi ključne smernice razvoja nove osebne

vojaške opreme na svetovnih trgih. S proučevanjem problematike opremljanja pehotnega vojaka želimo prikazati, da je to opremljanje enako zahtevno kot nakup na primer tankov ali helikopterjev.

2 Okolje in način delovanja pehotnega vojaka SV v preteklosti

Konec 20. stoletja so zaznamovali veliki svetovni dogodki, kot so razpad Sovjetske zveze in Jugoslavije ter združitev obeh Nemčij. Na nekaterih evropskih ozemljih, zlasti vzhodnih in jugovzhodnih, je prišlo do oboroženih spopadov, v drugih so se povečale napetosti med novonastalimi državami. V svetu je od leta 1990 do leta 2000 potekalo kar 279 večjih oboroženih spopadov, od tega jih je bilo kar 20 v Evropi, torej v naši neposredni sosesčini (Eriksson in dr., 2003, str. 110). Novonastala geopolitična situacija in pojav novih varnostnih groženj in tveganj so povzročili reorganizacijo in konsolidacijo oboroženih sil v skoraj vseh državah evro-atlantskega zaveznitva. Vse bolj je začelo prevladovati mišljenje o oblikovanju majhnih, dobro opremljenih in visoko mobilnih profesionalnih vojskah. Veliko držav je začelo ukinjati naborniške sisteme in zmanjševati število vojakov ter težke bojne tehnike, razvijati pa so začele bolj tehnološko dovršena orožja in opremo.

Temeljne lastnosti strateškega okolja so bile velika kompleksnost, nestabilnost in spremenljivost ter naraščanje števila konfliktov nizke intenzivnosti. V zadnjem desetletju 20. stoletja so prevladovali predvsem etnični in obmejni konflikti, ki so bili velikokrat spodbujeni in spremljani s politično, ekonomsko in socialno destabilizacijo okolij. S spremenjenim strateškim okoljem se je spreminjal tudi spekter vojaških nalog SV. V miru so prevladovali različne oblike urjenja in usposabljanja, pomoč v primerih naravnih in drugih nesreč, sodelovanje v operacijah kriznega odzivanja ter naloge, povezane s podporo drugim državnim organom in organizacijam pri zagotavljanju varnosti in blaginje državljanov RS. Spekter vojaških nalog v vojni je bil širši, povečana je bila nepredvidljivost in spekter operativnih nalog. Obsegal je lahko tako omejene spopade, omejene konvencionalne konflikte in regionalno konvencionalno vojno ter tudi taktično uporabo jedrskega orožja, globalno konvencionalno vojno ter izjemoma jedrski spopad (SPO, 2002–2003, str. 7).

Srednje in visoko intenzivna bojevališča so po naravi kaotična in visoko destruktivna ter se raztezajo široko skozi prostor, zrak in morje. V tem prostoru se bodo odvijale nelinearne vojaške operacije, kjer morajo biti vojaške enote visoko mobilne. S tem zmanjšajo stopnjo ranljivosti ter se postavijo v prednostni položaj pred sovražnikom. Hitri premiki se dopolnjujejo z uporabo tehnološko naprednih orožij čez celotno bojišče. Tudi v konvencionalnem bojevanju se je predvidevalo, da bodo vojaške operacije težko ohranile linearnost. Hitrost, s katero se je v tistem času lahko izvajala koncentracija sil ter ognjena podpora, je prinesla neizogibno mešanje lastnih in sovražnikovih sil. Tako se je pričakovalo, da se bodo od začetka vojaške operacije zamešale meje med globinskim izvidovanjem, delovanjem zračnih sil, ognjeno podporo in specialnimi operacijami ter da bo to zahtevalo od enot določeno stopnjo samozadostnosti in lastno obrambo. Uspešni napadi so zahtevali izolacijo bojišča v globino in tudi poraz sovražnikovih sil v ešalonirani globini obrambe. Po celotnem bojišču je bilo pričakovati, da se bosta napad in obramba izmenjavala, vsaka stran pa bo skušala sile osredotočiti in ekonomizirati ter manevrirati proti svojemu sovražniku.

V spopadih nizke intenzivnosti je bilo pričakovati odzivnost oboroženih sil. Spopadi nizke intenzivnosti spadajo pod srednje in visoko intenzivne konflikte ter zahtevajo bojevanje oboroženih sil proti neregularnim in nekonvencionalnim silam, sovražnikovim specialnim enotam in protiteroristično delovanje. Bojevanje v nizko intenzivnih spopadih zahteva posebno oblikovanje razpoložljivih sil, hitro razmestitev enot ter veliko omejitev delovanja.

Če se osredotočimo na pehoto, ki nosi tudi največje in najtežje breme vsakega spopada, lahko ugotovimo, da se osebna oprema vojaka od druge svetovne vojne ni kaj dosti spremenila, razen seveda materialov, iz katerih je bila izdelana. V prvi zalivski vojni so prvič v zgodovini vojskovanja vsi ameriški vojaki dobili neprebojne jopiče, ki pa so napolnjeni tehtali tudi več kot 12 kilogramov, zato jih skoraj nihče razen specialnih sil ni uporabljal. Regularne enote so jopiče nosile samo v izrednih razmerah, kljub dejstvu, da je bilo žrtev med pripadniki, ki so nosili neprebojne jopiče, zelo malo. Brown (2003) navaja študijo ameriške vojske, da je bilo 58 odstotkov od 118 vojakov ranjenih v okončine in samo devet odstotkov v prsi, hrbet, trebuh ali dimlje.

Nadalje navaja, da je 50 odstotkov več vojakov umrlo v nesrečah (235) kot v bojih (147). V začetku vojne v Afganistanu leta 2001 in v Iraku leta 2003 se je razmerje obrnilo in je v nesrečah umrlo samo še 36 vojakov, v bojih pa 101 vojak. Same analize in številke kažejo na učinkovitost razvoja vojakove osebne opreme za zaščito in bojevanje.

V obdobju od leta 1991 do leta 2003, ko se je SV še gradila, je bil pehotni vojak SV opremljen z zastarelo opremo, ki je bila primerljiva z opremo razvitejših vojsk v 70. letih. Pehotni vojak je imel kopijo opreme JNA, le da je bila izdelana iz drugih materialov, pogosto slabše kvalitete kot izvirnik. Osnovna OON je bila sestavljena iz oprtnika, rezervnega orodja in pribora ter okvirjev za AP, vojaške lopatice in stare zaščitne maske, neprebojnih ali zaščitnih jopičev v SV ni bilo (več). Oprema za bivanje na terenu je bila sestavljena iz spalne vreče, kar je bil tudi edini artikel v tem kompletu. Spalna vreča je bila neustrezna, temperaturnega razpona pa sploh ni bilo mogoče ugotoviti. Spalne podloge so bile zagotovljene iz skupinskih skladišč, pa še te so bile ostanek bivše armade in so se izdajale le na terenskih usposabljanjih. Lahko rečemo, da je bil pehotni vojak SV konec devetdesetih let popolnoma nepripravljen za bojno delovanje z vidika preživetja in samozadostnosti na bojišču.

3 Osebna oprema za nošenje – OON pehotnega vojaka SV

Položaj se je spremenil v začetku 21. stoletja, ko smo dobili v preizkušanje popolnoma nov komplet OON in OBT. Osebna oprema za nošenje in bivanje na terenu je bila uvedena v operativno uporabo leta 2003. Podlaga za razvoj OON slovenskega pehotnega vojaka je bila, da vso svojo opremo nosi s seboj in naloge opravlja v vseh vremenskih in zemljiščnih okoliščinah ter v vseh vrstah bojnega delovanja, kriznih razmerah in operacijah v podporo miru. Prevladovala je domneva, da vojak svojo osebno opremo nosi s seboj na hrbtu v transportnem nahrbtniku, bojno opremo pa na sistemu za nošenje, ki bi ga lahko modularno prilagajal glede na vrsto naloge.

Med standardno vajakovo opremo za nošenje je spadal nahrbtni modul, ki je bil sestavljen iz štirih podmodulov (Velikonja, 2002):

- osnovnega nahrbtnega modula: nahrbtnika za prenašanje osnovnega tovora s fiksnimi ramenskimi naramnicami,
- bojnega nahrbtnega modula: bojnega nahrbtnika, ki je nameščen na osnovnem nahrbtnem modulu z možnostjo samostojnega nahrbtnega nošenja in pripenjanja na bojni pas in oprtnik, ter snemljivih in povezljivih bočnih torb iz osnovnega nahrbtnega modula,
- modula za spalno vrečo in drugo taborno opremo, pripeto na osnovni modul,
- bojnega pasu za povečanje zmogljivosti tovora z anatomsko oblikovanim bočno-ledvenim delom, z mesti za pripenjanje torbic in opreme ter s snemljivim in nastavljivim oprtnikom.

Celoten komplet oprtnikov je izdelan po modularnem načelu, kar pomeni, da se ga lahko konfigurira glede na dobljeno nalogo ali glede na okolje delovanja. Način nošenja je temeljil na podlagi dveh različnih načel. Prvi je bil zamišljen kot samostojno nošenje oprtnika na nalogah, kjer se ni zahtevala posebna zaščita vojaka, potrebna pa je bila visoka hitrost premikov. V teh primerih so vojaki nosili samo oprtnike s pripadajočimi torbicami. Drugi način je bil nošenje z neprebojnim jopičem, čez katerega se je namestilo oprtnike z vsemi pripadajočimi torbicami. Pri prvem načinu se je vojak lahko premikal hitro, ni bil utrujen, kar na bojišču zagotavlja tudi določeno stopnjo varnosti. Pri drugem načinu je bil vojak okoren, premikanje in dihanje je bilo oteženo, zelo problematično je bilo vkrcavanje in izkrcavanje v vozila ter iz njih, delovanje v gorskem svetu in samo streljanje s pehotno oborožitvijo.

V letu 2014 je SV v sodelovanju z Direktoratom za logistiko MO RS in podjetjem Arex pridobila nov neprebojni jopič, in sicer taktični zaščitni jopič oziroma TZJ A 02. Jopič je bil izdelan na osnovi podobnih jopičev, ki so se v tistem času pojavili na tržišču in bili v uporabi pri drugih vojskah sveta, predvsem v oboroženih silah ZDA. TZJ ščiti uporabnika pred drobcami minskoeksplozivnih sredstev, pištolskih nabojev ter nabojev večine pušk (z izjemo prebojnih nabojev). TZJ ne ščiti uporabnika pred vbodom noža ali drugih ostrih predmetov na mestih, kjer ni zaščitnih plošč. Izdelan je iz 100-odstotnega poliamida (Cordura), ki ima dolgo življenjsko dobo tudi v najskrajnejših okoliščinah uporabe. Na prednjem delu so z navpičnimi šivi prišiti nosilni trakovi (MOLLE system), ki so namenjeni nameščanju raznih torbic. Jopič ima vdelan tudi sistem za hitro odpenjanje, t. i. *quick release*.

Mehka balistična zaščita v notranjosti TZJ daje zaščito III. A stopnje skladno s standardom NIJ 0101.06 ter stanagom 2920. Oblika mehke balistične zaščite v notranjosti TZJ daje zaščito III. A stopnje skladno s standardom NIJ 0101.06 ter stanagom 2920 (FSP 1,102 g V50 $\geq$ 530 m/s). Vsak komplet TZJ ima dve zaščitni plošči, ki sta izdelani iz polietilena in zagotavljata zaščito III. stopnje po standardu NIJ 0101.06. Prednja plošča je tridimenzionalne oblike, zadnja pa dvodimenzionalne. Plošči ščitita (skupaj z mehko balistično zaščito) uporabnika pred krogami naboja do vključno kalibra 7,62 x 51 mm NATO, tipa M80, mase 9,6 g in hitrosti 436 m/s. TZJ je na voljo v štirih velikostih: M, L, XL in XXL. Masa posameznega TZJ z vso dodatno zaščito in zaščitnimi ploščami je navedena v spodnji tabeli.

Tabela 1: Teža TZJ A 02 po velikostnih številkah

VELIKOST	M	L	XL	XXL
MASA V KG	7,8	8,0	8,2	8,5

Vir: Interno gradivo MO RS

TZJ vsebuje torbico za strelivo (3 kosi), univerzalno torbico in torbico za odmetavanje okvirjev. Vse torbice so izdelane za sistem pritrjevanja MOLLE.

4 Osebna oprema za nošenje pehotnega vojaka SV

Vojaki v mirnodobnem času veliko časa preživijo na urjenju, ki mora biti čim bolj približano resničnim bojnim razmeram. Kot najboljši približek tem razmeram še vedno prevladuje bivanje na terenu v vseh vremenskih razmerah, to pa lahko dosežemo z običajnim urjenjem ali vojaškimi vajami. Pri bivanju na terenu v vseh vremenskih razmerah na vojaka vplivajo različni dejavniki, kot so mraz, vročina, vlaga, ter drugi dejavniki, ki pomnožijo vpliv osnovnih treh. Zaradi teh vplivov okolja prihaja do utrujenosti in bolezni, ki vojaka izločijo iz programa usposabljanja oziroma povzročajo nebojne izgube in slabijo bojno moč vojaške enote. Če vojak nima primerne opreme za bivanje na terenu, je teh izgub toliko več. Poleg dobre zaščitne obleke, torej uniforme, je bistvenega pomena tudi oprema za bivanje na terenu, ki vojaku omogoča kakovosten počitek med urjenjem v miru in tudi med bojnim delovanjem.

4.1 Spalna vreča

Spalna vreča je pravokotne oblike s prešitimi navpičnimi prekati toplotne izolacije. Pri glavi je odprtega tipa, torej brez kapuce. V samem obglavnem delu je všita vrvica, ki omogoča izdelavo provizorične kapuce, s katero se lahko zaščitita glava in vrat, preprečuje pa tudi uhajanje toplote iz spalne vreče. Po sredini spalne vreče je všita zadruga po celotni dolžini, omogoča pa tudi preoblikovanje vreče v nekakšno prešito odejo. Polnilo je izdelano iz umetnih materialov in greje tudi, kadar je mokro. Spalna vreča je izdelana v standardni in podaljšani velikosti, v kombinaciji z bivak vrečo omogoča toplotno zaščito vojaka do $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$ od štiri do osem ur, teža vreče pa je 2,290 kilograma.

Od uvedbe spalne vreče v operativno uporabo je bilo na podlagi izkušenj ugotovljeno, da njene zaščitne lastnosti niso skladne z Natovim stanagom, ki določa zaščito oziroma preživetje vojaka do $-32\text{ }^{\circ}\text{C}$. Sama oblika spalne vreče ni ergonomsko oblikovana in je preveč prostorna, zaradi česar vojak ni ustrezno toplotno zaščiten. Zadruga, ki je nameščena po sredini spalne vreče, ni skladna z obliko vreče in povzroča obračanje oziroma drsenje te okrog telesa. Obstoječi sistem za izdelavo obglavnice/kapuce je neprimeren, ob zategovanju vrvic ne omogoča ustrezne zaščite glave, z zategovanjem pa se skrajša tudi dolžina spalne vreče. Posledično vojak ne more ležati iztegnjen po vsej dolžini spalne vreče, temveč spi v prisilni drži, kar povzroča slabši spanec.

4.2 Bivak vreča

Skupaj v kompletu OBT je tudi bivak vreča, ki se lahko uporablja v kombinaciji s spalno vrečo, samostojno, kot reševalna vreča ali kot pripomoček za izdelavo improviziranih nosil. Izdelana je iz vodoodpornega materiala z visoko stopnjo paroprepustnosti. Bivak ima v kompletu dve oporni palici, s katerima se izdelata lok, ki dvigne bivak nad zgornjim delom telesa vojaka. Ta prostor omogoča večji pretok zraka in shranjevanje vojakove opreme in oborožitve. Na straneh so izdelane odprtine za zračenje, kar preprečuje nastajanje kondenza v notranjosti in omogoča še lažje dihanje v zaprtem bivaku.

Izkušnje iz uporabe bivak vreče so pokazale, da ta v dežju prepušča vodo, saj je izdelana iz vodoodpornega in ne vodoneprepustnega materiala. V deževnem

vremenu se zato v bivaku nabira voda, ki jo vpija spalna vreča. Pri uporabi v hladnejših vremenskih razmerah se na notranjih stenah bivaka nabira kondenz, ki zaradi mraza pomrzne in deluje kot hladilnica. Posledično bivač ne izolira vojaka pred zunanjimi vplivi, temveč te še povečuje. V toplejših vremenskih razmerah kondenz kaplja na spalno vrečo, jo moči, zmanjšuje njene grelne lastnosti in povečuje njeno težo. Z odpiranjem prezračevalnih odprtih sicer omilimo nabiranje vlage v notranjosti bivaka, povečamo pa vpliv mraza ali vročine, ki prihaja skozi odprtine.

4.3 Spalna podloga

Spalna podloga je izdelana iz penastega materiala debeline 0,6 centimetra, ki ima dobre raztezne lastnosti, in je precej odporna na trganje in odrgnine. Dolga je 196,5 centimetra in široka 48,5 centimetra, na spodnjem delu ima za lažje pakiranje pritrjene trakove za zavezovanje. Spalna podloga se namešča na spodnjo stran bivaka, kar omogoča boljšo izolacijo in preprečuje poškodbe bivaka. V kompletu spalne podloge je sama podloga, torba za shranjevanje, štiri klini za pritrjevanje bivak vreče in par prevlek za škornje, v komplet pa se shranjujejo tudi oporne palice bivak vreče. Teža same spalne podloge je 640 gramov, celotnega kompleta z opornimi palicami pa 1,280 kilograma.

Pri uporabi spalne podloge smo ugotovili, da ne ponuja ustrezne izolacije pred zunanjimi ter mehanskimi vplivi. Spalna podloga je pretanka, zato je skozi jo med ležanjem mogoče čutiti izbokline terena, ki slabšajo počitek. V hladnejših razmerah in pozimi podloga nima izolativnih lastnosti, rada pa tudi primrzne na led ali sneg. V deževnih razmerah se napije vode, kar poveča njeno težo in s tem tovor vojaka.

4.4 Pončo/šotorsko krilo

Leta 1995 smo namesto starih šotorskih kril JNA dobili pončo, ki je bil kombinacija pelerine in šotorskega krila in je v uporabi še danes. Izdelan je iz najlona, na sredini je kapuca, ob straneh se lahko spne s pritiskači, na vogalih pa ima obroče za pritrjevanje oziroma napenjanje. Pončo je velikosti 2,22 x 1,53 metra. Služi lahko kot pelerina v deževnem vremenu in se lahko namešča

nad OON ali pa pod njo. Poleg tega se iz ponča lahko izdelata tudi zasilni bivač za eno osebo, streha za zaščito opreme, streliva ali drugih materialno-tehničnih sredstev, lahko pa izdelamo tudi improvizirana nosila za vleko ter nošenje ranjencev.

Pončo se je med uporabo pokazal za pretežkega, saj je izdelan iz predebelega materiala. Material je samo vodoodbojen, ne pa tudi vodoneprepusten, zato po daljšem močenju prepušča vodo. Ker je material predebel, se pri izdelavi zasilnega bivaka ali strehe kapuca ne more popolnoma zapreti, zato voda pronica na vojaka ali materialno-tehnična sredstva.

5 Perspektiva

Trenutne vojaške operacije vključujejo raznovrstne grožnje, posledica katerih je potreba vojakov po nošenju zaščitnih jopičev med delovanjem. Zaščitni jopiči so običajno sestavljeni iz trde in mehke balistične zaščite, ki je oblikovana tako, da varuje pred naboji, fragmenti in vbodi. Teža in obseg zaščitnih jopičev, ki jo povzročajo materiali, imata učinek na vojakovo psihofizično stanje ter njegovo mobilnost in izvajanje boja. Logično je, da se z vsakim povečanjem tovora, ki ga vojak nosi, zmanjša tudi njegova sposobnost premikanja. Holewijn (Peoples, 2010) je v svoji študiji dokazal, da se z vsakim povečanjem tovora za kilogram sposobnost vojaka zmanjša za odstotek. Eksperiment je izvajal z desetimi vojaki med aktivnostmi premagovanja ovir, pretekanjem in skakanjem ter metanjem ročne bombe.

Opremo pehotnega vojaka SV bo kmalu treba zamenjati, saj je večina že iztrošene, poškodovane ali pa ji je potekla življenjska doba. V zadnjem obdobju je bila razvita tudi vojaška oprema, ki je izdelana iz lažjih in trpežnejših materialov, ima ergonomsko ustrežnejše oblike ter boljše zaščitne dejavnike. Takšna oprema manj obremenjuje vojake, manj pa je tudi poškodb in zdravstvenih težav, ki se pojavljajo pri nošenju težkih bremen. Opremo pehotnega vojaka je treba tudi posodobiti, saj so smernice oziroma projekti zveze Nato precej napredni. Tako Nato obravnava vojaka kot sistem in operativni koncept, podlaga za to pa je pet osnovnih sistemskih zmogljivosti vojaka: preživetje, vzdržljivost, premičnost, smrtonosnost in C4I.¹ Trenutno

¹ *Command, control, communication, computers, intelligence.*

ima pehotni vojak v SV samo svoj osnovni komplet, ki ga je treba prav tako dopolniti in posodobiti. SV mora težiti k viziji vojaka kot sistema, ki bo imel povečano situacijsko zavedanje in izboljššan način izvrševanja povelj, izboljšano navigacijo in sistem zajemanja ter prepoznavanja ciljev. Takšna konfiguracija bo optimizirala vseh pet sistemskih zmogljivosti, ki jih obravnava zveza Nato, povečala se bo taktična in operativna sposobnost enot ter interoperabilnost med zavezniki.

5.1 Predvideno okolje in način delovanja pehotnega vojaka SV v prihodnosti

Zaradi vključenosti v širše mednarodne politične in varnostne strukture je z vidika potencialnega ogrožanja varnosti Republika Slovenija dovzetna tudi za dogajanje v preostalih delih sveta (Bližnji vzhod, severna in podsaharska Afrika, Skandinavija). Kot članica EU in Nata se Republika Slovenija poleg nekonvencionalnih groženj posredno spoprijema tudi s konvencionalnimi oblikami ogrožanja. Kot možne oblike groženj lahko prepoznamo vojaške grožnje, terorizem, hibridno delovanje, kibernetске grožnje, množične migracije, organiziran kriminal in delovanje tujih obveščevalnih služb (SPO, 2016).

Rheinmetall (2008) na svoji spletni strani navaja, da se danes v svetovnih vojaških krogih uporablja nov pojem: asimetrično vojskovanje. Prepričanje, da je asimetrično vojskovanje samo enostavna moderna verzija konflikta s »partizani«, je preveč poenostavljena in kratkovidna. Asimetrično vojskovanje je v drugi iraški vojni povzročilo številne žrtve. Med 20. marcem in 1. majem 2003 je v klasičnih bojih padlo »samo« 138 vojakov, pozneje je asimetrično vojskovanje v državi med Evfratom in Tigrisom zahtevalo več kot 3500 žrtev. Od zadnje iraške vojne so strokovnjaki v vojskah in na civilnem področju prišli do spoznanja, da je prišlo do velikega porasta groženj asimetričnega vojskovanja, ki so običajno kombinirane z urbanim bojevanjem.

Na modernem bojišču je pomembno tudi, da se vojakom zagotovi prilagodljiva modularna oprema, ki je visoko funkcionalna in ima majhno težo. Pri tem ne gre samo za zmanjšanje teže vojakove opreme, temveč tudi za enostavnost uporabe v zahtevnih terenskih razmerah. Modularni sistem omogoča

operativno prilagodljivost in zmožnost prilagajanja novim situacijam ter zahtevam naloge. Modularna oprema se lahko uporablja na več različnih načinov, vključno z uporabo v različnih rodovih.

5.2 Osebna oprema za nošenje

Na današnjih vojskovaških pripadniki pehotnih enot običajno delujejo z opremo, ki tehta od 33 kilogramov naprej. Pri tem se je treba zavedati, da slabo zasnovana in neintegrirana oprema za nošenje in zaščito dramatično zmanjšuje psihično in fizično sposobnost pehotnega vojaka, omejuje njegovo mobilnost, preživetje in sposobnost hitre reakcije v kompleksnem bojnem delovanju. Ameriški ATP 3-21.18 Foot Marches (2017, str. 3–9) opredeljuje, da vojakova bojna oprema ne sme presegati 30 odstotkov, celotna oprema pa ne 45 odstotkov njegove telesne teže. Lockhart (2006, str. 15) navaja, da je Supporting Science and Technology Directorate U.S. Army Natick Soldier System Center v študiji Effects of Load on Weight potrdil, da težka bremena negativno vplivajo na delovanje vojaka ter njegovo psihofizično vzdržljivost. Za vsak povečan kilogram teže tovara se je povečal tudi čas izvedbe naloge² za tri odstotke ter metabolična poraba za dva odstotka. Iz teh testov lahko sklepamo, da mora biti nova bojna oprema pehotnega vojaka izdelana iz najnovejših materialov, temeljiti mora na načelu modularnosti, biti mora lahka ter preprosta za uporabo tudi v najzahtevnejših bojnih razmerah.

5.2.1 Taktični modularni sistem osebne opreme za nošenje (VIRTUS)

Sistem VIRTUS je sestavljen iz sedmih podsistemov. Integrirano oblikovanje z različnimi sestavnimi deli je prineslo pomembne izboljšave psihofizičnega delovanja pehotnih vojakov, njihove premičnosti, agilnosti in preživetja v kompleksnih bojnih nalogah. Podsistemi, ki jih vsebuje VIRTUS, so (po Marshall, 2018):

- podsistem zaščite glave,
- podsistem zaščite torza,
- podsistem hidracije,

² Vojaki so izvajali t. i. *outdoor course*.

- podsistem zaščite okončin,
- transportni podsistem,
- podsistem šasije in
- podsistem torbic.

Vsak podsistem vsebuje še veliko drugih sestavnih delov, kot so balistična zaščita, razne torbice za različne vrste streliva, različni nahrbtniki, čelada z vsemi dodatki za zaščito glave in obraza, rezervoarji za vodo itn. Vsi ti podsistemi in njihovi sestavni deli omogočajo vojaku modularno sestavo in prilagoditev bojne opreme glede na nalogo. Zaščitna oprema se tako lahko prilagodi stopnji grožnje, vojak pa ima na razpolago tudi različne velikosti nahrbtnikov, kar še dodatno zmanjša celotno težo njegovega tovora.

Rešitev teh problemov se v sistemu VIRTUS kaže v naslednjem:

- Sistem dinamične porazdelitve teže³ uporabniku med premikom z enim pritiskom gumba omogoča prenos teže z ramen na boke v razmerju od nič do 100 odstotkov.
- S tem sistemom se lahko uporabnik sam in v vsakem trenutku svojega delovanja odloči, kako bo razdelil težo svojega tovora.
- Ta zmožnost ne samo da zmanjšuje poškodbe hrbta, temveč tudi poveča udobje, zmanjša zaznavanje teže tovora ter zagotavlja boljšo ventilacijo in kontrolo temperature. Prav tako sistem razdelitve teže omogoča popolnoma naravno gibanje in fleksibilnost med nošenjem skrajno težkega tovora.

Novi sistem VIRTUS uporablja najnovejše materiale in daje enako zaščito kot najnovejši zaščitni jopiči, vendar je lažji, se premika s telesom ter ustvarja ožji profil. Stopnja zaščite se lahko prilagaja na višje ali nižje z dodajanjem ali odvzemanjem mehkega »oklepa« ali trdih balističnih plošč.

Ena radikalnejših rešitev je tudi sistem integrirane »hrbtenice«, ki omogoča dinamično razporeditev teže. Naprava je povezana z uporabnikovim ledvenim pasom in pomaga razpršiti težo zaščitnega jopiča in/ali nahrbtnika čez hrbet, ramena in boke. Poleg tega je vgrajen tudi sistem za hitro odpenjanje, ki je v višini prsi in sprosti celoten sistem zaščite v kateri koli konfiguraciji.

---

³ *Dynamic Weight Distribution*– DWD.

Prilagodljivi taktični jopič VIRTUS⁴ (STV) se lahko uporablja za prenos tovora tudi brez zaščitnega jopiča, kot fragmentacijski jopič z mehko zaščito brez zaščitnih plošč, kot nosilec zaščitnih plošč ali pa kot popoln balistični zaščitni sistem z mehko in trdo zaščito. Lahko se uporablja tudi katera koli kombinacija sprednje, hrbtne ali bočne zaščite. STV se zaradi čim boljšega prilaganja izdeluje v sedmih različnih velikostnih številkah. Namesto dolžine se zdaj uporablja obseg prsi in dolžina torza. Modificiran in zmanjšan profil mehkega oklepa v primerjavi z drugimi znatno zmanjšuje obseg sistema ter omogoča večjo agilnost.

Lahek sistem trakov je izdelan tako, da ga lahko pripadniki nosijo pod zaščitnim jopičem. Tako dnevni kot tudi transportni nahrbtnik sta popolnoma usklajena z drugimi deli sistema. To zagotavlja njihovo nošenje blizu telesa in preprečuje odvečno premikanje tovora ter porivanje zaščitne plošče jopiča v telo. Oba nahrbtnika se lahko uporabljata s sistemom za porazdelitev teže. Torbice so izdelane iz enega kosa materiala in se sploščijo, kadar so prazne, ter s tem znižujejo profil in štrljenje ter zatikanje za druge predmete.

Slika 1: Različne kombinacije sistema VIRTUS

Vir: Source Tactical Gear, 2019

Zaščitna čelada VIRTUS ima vgrajen sistem za nameščanje nočnih opazovalnih naprav ter protiutež na zadnjem delu za udobnejše nošenje. Velikost se enostavno prilagaja, in sicer podobno kot pri kolesarskih ter alpinističnih čeladah. Oblikovan zadnji del čelade preprečuje zatikanje ob zaščitni jopič

⁴ VIRTUS Scalable Tactical Vest – STV.

ali nahrbtnik med zavzemanjem klečečih ali ležečih položajev. Zagotavlja več zaščite na straneh in se lahko opremi z zaščito za spodnji del obraza in vizirjem ter tako zagotavlja zaščito tudi pri uporabi odprtih motornih vozil.

5.2.2 Taktični modularni sistem osebne opreme za nošenje na sistemu zunanjega okostja

Mawashijevo ultralahko pasivno integrirano vojakovo zunanje okostje⁵ je bilo razvito za specialne enote in je mehanični sistem, ki prenese težo vojakovega tovora na zemljo. Pasivno zunanje okostje, ki ga je razvilo podjetje Mawashi, je prebojna tehnologija z danostjo spremembe načina bojevanja. S tem se bo spremenil sistem osebne opreme za nošenje in tovora, ki ga nosi vojak.

Slika 2: Taktično zunanje okostje Mawashi UPRISE

Vir: Mawashi, 2019

Zmanjševanje teže vojakovega tovora je največja prednostna naloga vseh svetovnih vojsk. Vojak, opremljen z zunanjim okostjem, bo lažje transportiral osebno opremo, katere teža včasih glede na vrsto delovanja doseže tudi 60 kilogramov. Pri nošenju zunanjega okostja tovor ne omejuje gibanja vojaka ter

⁵ *Ultralight Passive Ruggedized Integrated Soldier Exoskeleton – UPRISE.*

mu s tem omogoča premoč in učinkovitost na bojišču, še vedno pa je lahko opremljen z vsemi dodatki, ki jih pri bojevanju potrebuje.

Struktura zunanega okostja UPRISE je izdelana iz titana in se lahko popolnoma prilagodi človeškemu telesu. Zunanje okostje UPRISE ima manj kot odstotek upora ter omogoča vse vrste taktičnega premikanja in premikov, ki jih izvaja izkrcni vojak ali pripadnik specialnih sil. Okvir zunanega okostja prenese kar 50–80 odstotkov vse teže vojakovega bremena na zemljo.

Zunanje okostje UPRISE je sestavljeno iz:

- fleksibilne hrbtenice, bazirane na človeškem telesu,
- drsnega ledvenega pasu z omogočeno prosto rotacijo,
- polno oblikovanih in ergonomskih nog,
- sistema atlas za podporo čelade.

Prednosti, ki jih zunanje okostje ponuja vojaku:

- povečana zmogljivost delovanja,
- povečana vzdržljivost,
- povečano situacijsko zavedanje,
- povečana bojna učinkovitost,
- zmanjšana možnost mišično-skeletnih poškodb,
- zmanjšana poraba energije,
- zmanjšana utrujenost in
- povečano udobje.

Tabela 2: Odstotek prenosa teže

POLOŽAJ TELESA	ODSTOTEK PRENOSA TEŽE
Nevtralen položaj	70 %
Razširjena stopala, obrnjena navzven	94 %
Razširjena stopala, 20 cm	72 %
Stopala skupaj	61 %
Razteg 15°	64 %
Hiperekstenzija hrbta	69 %
Pokrčenost 10°	58 %
Opomba:	
– Uradni test je bil izveden 14. maja 2018.	
– Razmerje prenosa teže je bilo izračunano na podlagi teže tovora.	

Vir: Valpolini, 2018

Odstotek prenosa teže, ki ga zagotavlja taktično zunanje okostje, je odvisen od položaja vojaka. V stoječem položaju je skoraj 100-odstoten, medtem ko je v drugih položajih od 50- do 80-odstoten. Podjetje Mawashi trenutno izvaja tudi program zmanjšanja teže samega okostja, v sklopu standardizacije zveze Nato pa izvajajo program vključitve zunanjega okostja v zaščitne obleke EOD.

5.3 Osebna oprema za bivanje na terenu

Obrambna domena se spreminja, deloma zaradi posledic okolja, deloma zaradi spreminjanja groženj ter sprememb v strateških vojaških doktrinah. Negotovost v geografskih lokacijah frontnih linij in narava vojaških operacij, v katerih bomo morda delovali, sta pomenljiv izziv ne samo oboroženim silam, temveč tudi izdelovalcem vojaške opreme. Najznačilnejše besede, povezane z vojskovanjem v 21. stoletju, so integracija, hiter tempo, kombinirano, združeno, večnacionalno in celotni spekter. Pričakuje se povišana učinkovitost skupaj z zmožnostjo hitrega odzivanja, vzdržljivostjo sil, prilagodljivost s preprečevanjem konfliktov ter aktivnosti, povezane z ravnanjem med konflikti in po njih. Informacijska superiornost bo prevladovala v zagotavljanju podatkov in informacij v realnem času; od senzorjev do strelca, podpirala pa naj bi doseganje visokih obrambnih ciljev, zaščito interesov oboroženih sil in samih držav. Če povzamemo zgornje besedilo, lahko ugotovimo naslednje (Wilusz, str. 6):

- Potrebujemo delujočo opremo, ki je učinkovitejša na vse bolj razpršenem geografskem prostoru.
- Ni pričakovati, da bomo samostojno angažirali sile v velikih operacijah. To pomeni, da morajo biti enote in njihova oprema skladne z drugimi nacijami.
- Tehnološke prednosti moramo izkoriščati hitro in s prožnimi, prilagodljivimi sistemi z namenom prehitevanja agilnih nasprotnikov, ki uporabljajo ortodoksne doktrine.
- Zagotoviti moramo večjo vrednost za plačani denar, da bi lahko kljubovali letom, v katerih nismo dosegli zahtevanih standardov, ter zgrešenim nakupom opreme.

V Sloveniji prevladuje zmerno celinsko podnebje, za katerega so značilne hladne zime in vroča poletja, zimske temperature pa so običajno nižje od 0

°C. Večina Slovenije ima gorski oziroma hribovit relief, zato tam prevladuje alpsko podnebje, ki je tudi najostrejše podnebje v naši državi, značilno pa je za naša visokogorja in pripadajoče doline. Najnižja temperatura v Sloveniji je bila izmerjena leta 2009, in sicer $-49,1$ °C. Po Natovem AECPT 230⁶ (2009, str. 149) se Slovenija uvršča v zmerno hladna območja C1, kjer so najnižje temperature opredeljene od -21 °C do -32 °C. SVS stanag 4370⁷ (6), v sklop katerega spada tudi AECPT 230, opredeljuje, da mora biti vojakova oprema izdelana tako, da lahko preživi v tem temperaturnem območju. Prav tako je treba upoštevati, da slovenski vojaki delujejo tudi v drugih območjih zveze Nato, kjer so temperature lahko še veliko nižje, in morajo biti zato opremljeni s primerno OBT.

5.3.1 Spalna vreča

Spalna vreča je po Mlaču (1999, str. 142) priprava, ki spada v nepogrešljiv del opreme za taborjenje in ščiti človeka pred izgubo telesne temperature oziroma energije. Omogoča mu, da se ponoči ali podnevi dobro odpočije in se pripravi na nove duševne in telesne napore. Spalna vreča je toplotni izolator, ki ohranja človekovo toploto, da se ta ne izgubi v okolje. Brez spalne vreče bi segrevali okolje, se pravi, da bi se glede na razmere v ozračju ohlajali. Podhladitev pomeni preveliko izgubo telesne toplote, s čimer ogrožamo svoje zdravje.

Spalne vreče so lahko pravokotne ali rahlo trapezaste oblike brez oglavnice ali trapezaste oblike z integrirano dvodimenzionalno ali tridimenzionalno oglavnico. Oblike spalnih vreč imajo en sam osnovni namen: da ujamejo čim več zraka okoli telesa uporabnika, ga grejejo in vzdržujejo njegovo temperaturo. Ključna dejavnika pri obliki spalne vreče sta prenos toplote (prenos toplote med dvema objektoma različnih temperatur) z ustvarjanjem temperaturne izolacije, ki se doseže s posebno zasnovanimi procesi ter oblikami in materiali.

Naravna lahka polnila iz gosjega ali račjega puha se že desetletja uporabljajo za polnjenje spalnih vreč, bund in drugih zimskih oblačil. Drugi naravni materiali, ki se uporabljajo za polnila, so volna in različna živalska krzna. Edini izmed teh materialov, ki zagotavlja toplotno izolacijo v mokrem stanju,

⁶ *Environmental conditions.*

⁷ Testiranje opreme in materialov glede na okoljske razmere in druge vplive.

je volna. V zgodovini razvoja sintetičnih materialov so najpriljubljenejši Polarguard, Hollofil, G-loft in Termolite, ki imajo običajno večji obseg, njihovo delovanje pa je podobno naravnim materialom. Z napredovanjem tehnologije so umetni materiali vedno lažji ter vsestranski, uporabni pa so tudi v najskrajnejših vremenskih razmerah.

Pri spalnih vrečah so pomembna temperaturna območja, ki opredeljujejo, v katerem naj bo določena spalna vreča uporabljena oziroma do katere temperature štiti uporabnika. Vse spalne vreče, izdelane v EU, morajo imeti temperaturne oznake skladne z evropskim standardom ISO 23537-1:2016, ki je tudi edini tak standard v svetu. Poleg tega moramo upoštevati tudi Natov stanag 4370 oziroma AECPT 230, ki opredeljuje zaščito vojaka v mrzlih podnebjih in temperaturnem območju, ki smo ga navedli zgoraj.

Slika 3: Temperaturni razpon po ISO 23537-1:16

Vir: Meyers, 2018

Standard ISO 23537 tako opredeljuje tri temperaturna območja, s pomočjo katerih lažje izberemo spalno vrečo za naše potrebe. Nazive temperaturne lestvice oziroma območij smo povzeli po Mlaču (1999, str. 143):

- *Območje udobja (OU)*: je temperaturni razpon, v katerem se ženska⁸ počuti udobno. Skladno s standardi EN/ISO ženske testne lutke v sproščenem položaju ne sme zebsti.
- *Območje tolerance (OT)*: v tem razponu se standardna testna lutka »bori«⁸ proti mrazu. Položaj v spalni vreči je skrčen, vendar še vedno v temperaturnem ravnovesju brez tresenja. To pomeni, da je neke v tem temperaturnem razponu tudi mejna vrednost spalne vreče.

⁸ Za testiranje temperaturnih vrednosti spalnih vreč se uporabljajo lutke s senzorji, ki imajo vnesene ženske vrednosti. Ženske se namreč ohlajajo hitreje kot moški.

- *Skrajno ali mejno območje (MO):* po standardu EN/ISO je to temperaturno območje, v katerem imamo močan občutek mraza ter smo izpostavljeni visokemu tveganju poškodb zaradi mraza in hipotermije. V tem razponu spalna vreča omogoča preživetje in se uporablja samo v nujnih primerih.

5.3.2 Bivak vreča

Osnovni namen bivak vreče je izdelava zavetišča za eno osebo. Poleg tega je namenjena še za dodatno temperaturno izolacijo vojaka, zaščito pred vremenskimi vplivi, kot so dež, sneg in veter, izdelavo reševalne vreče ter improviziranih nosil za prenašanje ranjencev. Bivak vreče za uporabo v oboroženih silah morajo biti izdelane iz visoko kakovostnih vodoodpornih materialov, ki so paroprepustni in omogočajo dihanje tudi, ko so popolnoma zaprti.

Vodoodpornost se meri z vodnim stolpcem, s tem se ugotovi, kolikšno obremenitev na kvadratni centimeter prenese tkanina. To pomeni, da višji ko je vodni stolpec, bolj nepremočljiva je tkanina, kar je za opremo vojakov bistvenega pomena. Običajno imajo najbolj zastopani materiali za izdelavo bivak vreč vodni stolpec 10.000 mm/cm².

Druga lastnost dobre bivak vreče je »dihanje« oziroma kolikšna količina pare lahko izhlapi skozi tkanino. Ta lastnost je zelo pomembna za bivak vreče tudi zaradi nabiranja vlage v notranjosti vreče, ki lahko navlaži ali celo zmoči spalno vrečo uporabnika ter zmanjša njene izolativne lastnosti. Paroprepustnost se meri s t. i. moisture vapour transmission rate ali MVTR, nekateri sodobni materiali dosegajo stopnjo 25.000 in več. Če je stopnja paroprepustnosti manjša od 10.000, se bo v notranjosti bivak vreče začela nabirati vlaga.

Za uporabo v oboroženih silah so najprimernejše bivak vreče, ki imajo možnost namestitve podpornih palic, z mrežico proti komarjem, trakovi za fiksiranje spalne podloge, raznimi odprtini za opazovanje in ognjeno delovanje ter shranjevanje osebne opreme vojaka. Poleg tega morajo imeti zadrgo, ki se zlahka odpne ter tako omogoči vojaku hitro reakcijo ob alarmiranju. Bivak

vreča mora biti tudi lahka in preprosta za zlaganje ter mora imeti majhno težo in volumen.

5.3.3 Spalna podloga

Spalna podloga je namenjena izolaciji telesa vojaka pred hladno oziroma mrzlo podlago ali zemljo. Najosnovnejše spalne podloge so izdelane iz pene, v kateri so zračni mehurčki, ki jih telo ogreje, ti pa toploto vračajo telesu. Namenjene so predvsem za uporabo v toplejših letnih časih, običajno samo v treh sezonah, in sicer od pozne pomladi do zgodnje jeseni. So praktične, saj se lahko zvijejo ali zložijo na majhno prostornino ter so zelo trpežne. Slaba lastnost penastih spalnih podlog je, da so precej neudobne. Z razvojem tehnologije in materialov so v zadnjem času takšne spalne podloge na spodnjem delu prevlečene tudi z aluminijastimi folijami, ki dodatno povečajo učinek odboja toplote nazaj proti telesu.

Druga vrsta so samonapihljive spalne podloge. Zunanji materiali so običajno izdelani iz poliestra, večina teh podlog pa je na zgornji strani premazanih s posebnim premazom, ki preprečuje drsenje spalne vreče. Notranji del oziroma satovje je izdelano iz posebne pene, ki se ob odprtju ventila začne širiti in vsrkavati zrak. Debelina samonapihljivih spalnih podlog se giblje od 2,5 centimetra pa vse tja do osem centimetrov, kar je odvisno tudi od namena uporabe. Slabost samonapihljivih spalnih podlog je velika možnost prebadanja, dobra lastnost pa velika izolacijska vrednost in udobje. Samonapihljive podloge tudi po prebadanju še vedno ponujajo precej dobro izolacijo in udobje.

Tretja vrsta so napihljive spalne podloge, ki jih moramo sami napihniti. Izdelane so iz poliestra in imajo samo klasične vzdolžne ali prečne prekate brez pene. Nenapihnjene zavzamejo najmanj prostora, v napihnjem stanju pa so lahko najbolj debele, vse do deset centimetrov. Glede na volumen zraka, ki ga lahko sprejmejo, so tudi najbolj izolativne. Dobra lastnost teh podlog je majhna prostornina in odlične izolativne vrednosti, slaba pa, da so popolnoma neuporabne, ko spustijo. Prav tako nam vzamejo nekaj časa za napihovanje in spuščanje.

Pri spalnih podlogah je zelo pomemben podatek vrednost R, ki nam pove, kakšno termalno odpornost ima določena podloga. Večja je vrednost R, bolj izolativna je spalna podloga. Zaradi medsebojnega vpliva moramo pri bivanju na terenu poleg temperaturnega razmerja spalne vreče vedno upoštevati tudi vrednost R spalne podloge. Šele oba dejavnika skupaj nam povesta, kako zaščiteni smo pred mrazom (Erps, 2018).

Slika 4: Izolacijska vrednost R spalnih podlog

Range	60° F 16° C		40° F 4° C		20° F -7° C		0° F -18° C		-20° F -29° C		-40° F -40° C	
R-Value	0.5	1.0	1.5	2.0	2.5	3.0	3.5	4.0	4.5	5.0	5.5	

Vir: Outdoor Gear Exchange, 2019

Za vojake so najprimernejše navadne in samonapihljive spalne podloge ter kombinacije obeh. Od pozne pomladi do zgodnje jeseni se lahko uporabljajo popolnoma navadne spalne podloge, ki se hitro postavijo in zložijo, so zelo trpežne in ne vpijajo vode ter ponujajo zadovoljivo stopnjo udobja in izolacije. V zimskem času je nujna uporaba samonapihljivih podlog, ki vojakom omogočajo učinkovito zaščito pred mrazom in udobje, v primeru skrajno nizkih temperatur in zaščite pa se lahko uporablja kombinacija obeh.

5.3.4 Pončo

Pončo se v svetovnih vojskah uporablja že zelo dolgo, v vseh teh letih se je večinoma spreminjala samo surovinska sestava artikla. Prvi dokumentirani pojavi vojaškega ponča segajo v leto 1850, ko so ga uporabljale enote ameriške vojske, ki so delovale na zahodu ZDA, pozneje pa so vojaki pončo uporabljali tudi v ameriški državljanski vojni. Vedno je bil namenjen zaščiti pred vremenskimi vplivi, predvsem pred dežjem, snegom in vetrom. V času ameriško-vietnamske vojne so oborožene sile ZDA izdelale najlonski pončo, ki je bil nepremočljiv, lahek in večnamenski. Od takrat pa do danes se oblika ponča skoraj ni spremenila, potrebni so bili le manjši popravki. Iz ponča lahko vojak izdelata pelerino, ki ga učinkovito ščiti pred vsemi vrstami padavin, izdelata zasilni bivač ali streho, se pokrije, prenaša ranjence, pokriva občutljivo strelivo

v slabem vremenu in še bi lahko naštevali. Ponči se lahko tudi spenjajo skupaj, s čimer se lahko izdelata skupinski bivač, lahko pa se z dodatkom poliestrske odeje izdelata tudi poletna spalna vreča. Vojaški pončo je tudi IR⁹-odporen, zato se ga lahko uporablja tudi za maskiranje vojakov na položajih.

5.3.5 Večnamensko šotorsko krilo – tarp

Večnamensko šotorsko krilo, tarp in v angleški vojski basha (izgovarja se baša), je v osnovi velika najlonska ponjava, ki služi za izdelavo zavetišča. Z njim, tako kot s pončem, lahko izdelujemo nosila za ranjence, pokrivamo materialno-tehnična sredstva ali se maskiramo, le da je precej večje in ne omogoča izdelave pelerine. Pod tarp, ki ima v angleški vojski standardne mere 256 x 216 centimetrov, lahko vojak spravi tudi vso svojo osebno opremo. Vojaški tarpi so izdelani iz 100-odstotnega najlona, nepremočljivi in običajno tehtajo od 500 do 1200 gramov, odvisno od velikosti. Po vsej dolžini, širini in sredini imajo izdelane obroče in zanke za napenjanje ter pritrdjevanje vrvic. Vojaški tarp kot zavetišče se lahko postavi na najmanj deset različnih načinov, pod njim pa lahko običajno brez težav spita dva vojaka z vso svojo opremo. Pod tarpom lahko vojak pripravlja hrano, čisti orožje in opremo, lahko pa se tudi učinkovito maskira na položaju, saj je tarp tudi IR-odbojen.

6 Sklep

S koncem hladne vojne so vse sodobne vojske spoznale pomembnost pehotnega vojaka ter ga začele obravnavati kot sistem. Vojak je, enako kot drugi oborožitveni sistemi, pridobil svoje podsisteme in tehnične lastnosti. Pri pehotnem vojaku ne govorimo več samo o treh temeljnih dejavnikih, in sicer o zaščiti, premičnosti in ognjeni moči, temveč o njegovi vzdržljivosti, preživetju, zaščiti, premičnosti, smrtonosnosti in zmogljivostih C4I. Pehotnega vojaka obravnavamo enako kot preostale celovite oborožitvene sisteme.

⁹ Infrardeč spekter, imenovan tudi infrardeča radiacija, je elektromagnetna radiacija, ki uporablja daljšo valovno dolžino od vidne svetlobe in je nevidna človeškemu očesu. Njeni valovi so na meji rdeče svetlobe, in sicer od 430 THz do 300 GHz. Leta 1800 jo je odkril britanski astronom Frederick William Herschel.

SV v zadnjih letih nenehno teži k izboljšanju vojakove opreme na vseh področjih. Tako se v zadnjih letih intenzivno dela ne samo na vojakovi bojni opremi, temveč tudi na celotni bojni uniformi. Pri tem se vedno izvajajo nenehne analize trga vojaške opreme, kupujejo se testni vzorci, ki jih nato preizkušajo posamezne enote, del nove opreme pa se vedno nameni enotam v mednarodnih operacijah in na misijah, kjer se jih lahko preizkusi tudi v drugačnih podnebnih razmerah. SV sledi tudi zadnjim trendom, ko se oprema »kupi s polic«. Takšna oprema, predvsem OBT, je že preizkušena na raznih odpravah, na katerih jo uporabljajo vrhunski strokovnjaki v zahtevnih skrajnih razmerah. S takšnim načinom se izognemo dolgotrajnemu razvoju in preizkušanju nove opreme, ki bi lahko zaradi majhnosti SV imela zelo visoko ceno.

SV ima izboljšave in nabave opreme za pehotnega vojaka zapisane tudi v svojih kratkoročnih ciljih, hkrati pri tem dosledno sledi tudi ciljem in zahtevam Nata. Tako morajo biti kopenske enote sposobne voditi operacije v celotnem spektru delovanja, podnevi in ponoči, v zahtevnih vremenskih razmerah, od zelo hladnih do zelo vročih razmer, z izredno visoko vlažnostjo, padavinami in močnimi vetrovi (tudi skozi celoten spekter v naravnih okoljih). Sposobne morajo biti delovati v različnem naravnem okolju. Oprema kopenskih enot in osebje morajo biti sposobni napotitve in delovanja pod zgoraj naštetimi vremenskimi razmerami.

Za konec naj povemo, da je cilj izboljšanja sistema vojakove opreme izboljšanje njegove bojne učinkovitosti, zaščite, interoperabilnosti, večfunkcionalnosti in prilagodljivosti na nalogo ter okolje in vremenske razmere. Z opremo je treba omogočiti povečano udobje in zmanjšati realno ter zaznavno težo tovora skozi oblikovno lahkotnost materialov ter boljši sistem porazdelitve teže in zaščite. Kot smo navedli v perspektivi, je opremljanje vojakov s sistemi umetnih hrbtenic in taktičnih okostij v porastu, saj ti omogočajo večjo premičnost ter porazdelitev teže vojakovega tovora in preprečujejo »drage« poškodbe pripadnikov oboroženih sil.

7 Literatura in viri

1. AECPT 230 (Edition 1), 2009. *Climatic Conditions*. Nato HQ.
2. ATP 3-21.18, 2017. *Foot Marches*. Headquarters. Washington DC: Department of the Army.
3. Brown, D., 2003. *U. S. Troops' Injuries in Iraq Showed Body Armor's Value*. The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2003/05/04/us-troops-injuries-in-iraq-showed-body-armors-value/12fc044e-d27f-4d96-a66e-302cc7682469/?noredirect=on&utm_term=.b033d85af744, 24. 3. 2019.
4. Eriksson, M. in drugi. *Patterns of Major Armed Conflicts, 1990–2002*. Appendix 2A. <https://www.sipri.org/yearbook/2003/02>, 24. 3. 2019.
5. Erps, K. 2018. *What is R Value*. <https://thermarestblog.com/r-value-meaning/>, 24. 1. 2019.
6. Interno gradivo MO RS in SRZ.
7. Lockhart, Christopher E., 2008. *Soldier as a System*. USAWC Strategy Research Project. Pennsylvania.
8. Marshall, A., 2018. *What is the VIRTUS Soldier System?* <https://bootcampmilitaryfitnessinstitute.com/2018/06/25/what-is-the-virtus-soldier-system/>, 24. 3. 2019.
9. Mawashi. *UPRISE Tactical Exoskeleton*. <http://www.mawashi.net/en/uprise-tactical-exoskeleton>, 15. 12. 2018.
10. Meyers, J., 2018. *Understanding EN/ISO Sleeping Bag Temperature Ratings*. <https://thermarestblog.com/en-iso-sleeping-bag-ratings/>. 21. 2. 2019.
11. Mlač, B., 1999. *Oprema za gore in stene*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.
12. MO RS, 2002. *Strateški pregled obrambe 2002/2003 z vizijo razvoja do leta 2015*. Ljubljana: MO RS.
13. MO RS, 2016. *Strateški pregled obrambe 2016*. http://www.mo.gov.si/fileadmin/mo.gov.si/pageuploads/pdf/javne_objave/2017/SPO2016_slo.pdf, 22. 2. 2019.

14. Outdoor Gear Exchange. *How to Choose a Sleeping Pad*. <https://www.gearx.com/blog/knowledge/hikingcamping/how-to-choose-a-sleeping-pad/>, 24. 1. 2019.
15. Peoples, E. G., Silk, A. J., 2010. *The Effect of a Tiered Body Armour System on Soldier Physical Mobility*. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-effect-of-a-tiered-body-armour-system-on-Peoples-Silk/77f76058d498f6a4dbf1b8a1acb846bb699066a9>, 22. 2. 2019.
16. Rheinmetall, 2008. *Rheinmetall's Future Soldier System Concept (IdZ-ES)*. https://www.rheinmetall-defence.com/en/rheinmetall_defence/public_relations/news/archiv/2017/aktuellesdetailansicht_7_1562.php, 21. 2. 2019.
17. Source Tactical Gear. *VIRTUS System*. <https://sourcegd.com/>, 22. 11. 2018.
18. Valpolini. P., 2018. *Mawashi UPRISE*. <https://www.edrmagazine.eu/mawashi-uprise>, 31. 1. 2019.
19. Velikonja, R., 2002. *Osebna oprema za nošenje*. Slovenska vojska št. 18/2002. Priloga.
20. Wilusz, E., 2008. *Military Textiles*. Cambridge: Woodhead Publishing Limited.

Vsebina

Pavel Vuk	Uvodnik
Kristijan Dragojevič	Ocena stroškov življenjske dobe lahkega kolesnega oklepnega vozila – primer LKOV 6 x 6 Valuk
David Škoberne	Razvijanje voditeljskega potenciala mlajših poveljnikov
Matjaž Slak	Varnost na vojaških vadiščih, streliščih in poligonih Slovenske vojske
Matej Crnkovič	Vpliv sodobnega varnostnega okolja na izvedbo poslanstva misije Združenih narodov – študij primera južnega Libanona
Andrej Gerjevič	Sistem upravljanja in vzdrževanja radarskega sistema dolgega dosega Ground Master 403
Blaž Jenko	Vojna za Slovenijo 1991 kot vojaška kampanja ali operacija
Leon Perčič	Oprema pehotnega vojaka SV: stanje in perspektiva

